

ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΥΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

Γεώργιος Στεφᾶτος

Ἅγιος Ἀνδρέας Κρήτης ὁ Μελωδός· Βίος καὶ Ἔργο

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΑΘΗΝΑΙ 2020

Γεώργιος Στεφᾶτος

Άγιος Ανδρέας Κρήτης ὁ Μελωδός· Βίος καὶ Ἔργο

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Αντώνιος Παναγιώτου, Καθηγητής

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αντώνιος Παναγιώτου, Καθηγητής, ἐπιβλέπων
Διονύσιος Καλαμάκης, Άν. Καθηγητής, μέλος
Κωνσταντῖνος Παῖδας, Άν. Καθηγητής, μέλος

ΕΠΤΑΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αντώνιος Παναγιώτου, Καθηγητής ΕΚΠΑ
Διονύσιος Καλαμάκης, Άν. Καθηγητής ΕΚΠΑ
Κωνσταντῖνος Παῖδας, Άν. Καθηγητής ΕΚΠΑ
Άχιλλεύς Χαλδαιάκης, Καθηγητής – Κοσμήτωρ Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ΕΚΠΑ
Θεοδώρα Άντωνοπούλου, Καθηγήτρια ΕΚΠΑ
Γρηγόριος Παπαγιάννης, Καθηγητής ΔΠΘ
Δημοσθένης Στρατηγόπουλος, Ἐπ. Καθηγητής ΔΠΘ

ΑΘΗΝΑΙ 2020

Copyright©, Γεώργιος Στεφᾶτος, 2020

Μὲ ἐπιφύλαξη παντὸς δικαιώματος. All rights reserved.

Ἀπαγορεύεται ἡ ἀντιγραφή, ἀποθήκευση καὶ διανομὴ τῆς παρούσας ἐργασίας, ἐξ ὀλοκλήρου ἢ τμήματος αὐτῆς, γιὰ ἐμπορικὸ σκοπὸ. Ἐπιτρέπεται ἡ ἀνατύπωση, ἀποθήκευση καὶ διανομὴ γιὰ σκοπὸ μὴ κερδοσκοπικὸ, ἐκπαιδευτικῆς ἢ ἐρευνητικῆς φύσης, ὑπὸ τὴν προϋπόθεση νὰ ἀναφέρεται ἡ πηγὴ προέλευσης καὶ νὰ διατηρεῖται τὸ παρὸν μήνυμα.

Οἱ ἀπόψεις καὶ θέσεις ποὺ περιέχονται σὲ αὐτὴν τὴν ἐργασία ἐκφράζουν τὸν συγγραφέα καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθεῖ ὅτι ἀντιπροσωπεύουν τὶς ἐπίσημες θέσεις τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίηση ἦταν θέμα πάντοτε προσφιλὲς στὸν γράφοντα ἤδη ἐκ τῶν παιδικῶν χρόνων, ὅταν ἄκουγε τὶς ψαλμωδῆσεις τῶν λειτουργικῶν ὕμνων τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος στὸ χωριό του. Τότε, βεβαίως, καθόλου δὲν φανταζόμουν ὅτι θὰ μπορούσαν οἱ στίχοι αὐτοὶ νὰ καταστοῦν ἀντικείμενο ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καὶ μάλιστα διδακτορικῆς διατριβῆς. Πράγματι, ἡ ἐνασχόληση μὲ ἓνα τόσο μεγάλο ποιητικὸ ὕλικό ἤδη ἐκ τῆς διπλωματικῆς μου ἐργασίας μου προσεπόρισε μία γνώση ἀνεκτίμητης πνευματικῆς ὀλκῆς καὶ σφριγώδους δυνάμεως, ἱκανὴ νὰ συγκινήσει καὶ νὰ ἀναγάγει σὲ οὐράνιες σφαῖρες τὸν ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἄποψη ἡ βυζαντινὴ ἐκκλησιαστικὴ ποίηση κρίνεται ὅπωςδήποτε ἐπίκαιρη καὶ δυναμικὴ.

Εἰδικότερα, ὁ Ἀνδρέας Κρήτης ὑπῆρξε τὸ ἔναυσμα περαιτέρω ἐντροφήσεως στὶς ἀπαρχὲς τοῦ λογοτεχνικοῦ εἴδους τῶν κανόνων καὶ ἐν γένει στὴν ἱστορικὴ πορεία τῆς ἐθνικῆς μας ποιήσεως. Κάποια ἀλλαγὴ καὶ ἐξέλιξη μοναδικὴ πρέπει νὰ ἐπισυνέβη τότε κάπου στὴν Παλαιστίνη, στὴ μονὴ τοῦ ἁγ. Σάββα, ἐξέλιξη ποὺ ἔμελλε νὰ στιγματίσει ἅπαξ διὰ παντός τοὺς ἤχους, τὸ ὕφος, τὰ ἀκούσματα τῆς γλώσσας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ νὰ ἐγκεντρίσει αὐτὰ μόνιμα στὸ δέντρο τῆς ἐθνικῆς του ψυχῆς. Ἐκεῖ πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ ἡ μετεξέλιξη τοῦ μονοήχου κοντακίου σὲ κανόνες ποικίλων ἤχων καὶ περισσοτέρων τονικῶν ρυθμῶν. Ἐκτοτε καὶ διὰ παντός, μία μορφή ἄθραυστη καὶ μία ἔκφραση ὑπερκόσμια ἔγινε τὸ μόνιμο περικάλυμμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς προσευχῆς τοῦ θρησκευόμενου Ἑλληνα. Δὲν γνωρίζω ἄλλη μουσικὴ, ἡ ὁποία νὰ διαμορφώθηκε δώδεκα καὶ πλέον αἰῶνες πρὶν καὶ νὰ παρέμεινε ζωντανὴ στὰ χεῖλη καὶ τὴν καρδιὰ ἐνὸς ὀλόκληρου λαοῦ, νὰ ἐπέδρασε καὶ νὰ ἀνανέωσε τόσο τὴ λόγια ὅσο καὶ τὴ δημοτικὴ ποίηση δημιουργώντας μία τέτοια πλούσια στιχουργία.

Ἀλλὰ ὄχι μόνο ποίηση ὑψιπετὴ παρέδωσε σὲ μᾶς ὁ ἐκ Δαμασκοῦ ἱεράρχης τῆς Κρήτης· μὲ τὴν ἴδια φώτιση καὶ τὴν ἐγκύκλιο παιδεία του συνέγραψε ἔργο πεζογραφικό, καθόλου κατώτερο τῆς στιχουργίας του, διὰ τοῦ ὁποίου δίδαξε τὸ ποιμνίό του καὶ τίμησε τὸν Κύριό του καὶ τοὺς Ἁγίους Του, κοντὰ στοὺς ὁποίους μαθήτευσε καὶ τῶν ὁποίων τὶς ὁδοὺς ἀκολούθησε στὸ στάδιο τῆς ζωῆς του.

Εἶθισται στοὺς προλόγους νὰ ἐκφέρονται εὐχαριστίες. Ἔτσι κι ἐγώ, εὐχαριστῶ τοὺς σοφοὺς καθηγητὲς μου γιὰ τὶς κατευθύνσεις τους, τὶς ὑποδείξεις τους καὶ προπαντὸς γιὰ τὴν παιδαγωγικὴ τους ἀγάπη, ποὺ τόσο πλουσιοπάροχα σὲ μένα παρῆχαν. Συγκεκριμένα, εὐχαριστῶ τὸν κύριο Ἀντώνιο Παναγιώτου γιὰ τὴν ἀνάθεση τοῦ θέματος καὶ τὸ ἀδιάλειπτο ἐνδιαφέρον του κατὰ τὴν πορεία τῆς διατριβῆς, τὸν κύριο Διονύσιο Καλαμάκη γιὰ τὴν ὑπομονή του καὶ τὶς πολλὲς παρατηρήσεις του καὶ τὸν κύριο Κωνσταντῖνο Παῖδα γιὰ τὶς οὐσιώδεις ἐπισημάνσεις του.

Α'. ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

- AASS *Acta Sanctorum*, Antverpiae 1643 κ.έ. (ἀνατ. Bruxelles 1965 κ.έ.).
- AHG *Analecta Hymnica Graeca e codicibus eruta Italiae inferioris*, Ioseph Schirò consilio et ductu edita, I-XIII, Istituto di studi bizantini e neoellenici Università di Roma con il concorso del consiglio nazionale delle ricerche, Roma 1966-83.
- Anth* *Ἀνθολόγιον...*, I-III (Sept.-Dec., Ian.-Apr., Mai.-Aug.), curante Ph. Vitali, Romae 1738.
- BBG *Bollettino della Badia greca di Grottaferrata*. Grottaferrata.
- Beck, *Kirche* H.-G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im Byzantinischen Reich*, München 1959.
- Bes *Bessarione*. Pubblicazione periodica di studi orientali. Roma.
- BG XI I. A. Fabricius – G. C. Harless, *Bibliotheca Graeca sive notitia scriptorum veterum Graecorum*, XI, Hamburgi 1808⁹.
- BHG Fr. Halkin, *Bibliotheca Hagiographica Graeca* [Subsidia Hagiographica 8a], I-III, Société des Bollandistes, Bruxelles 1957³.
- BHG^a Fr. Halkin, *Auctarium Bibliothecae Hagiographicae Graecae* [Subsidia Hagiographica 47], Société des Bollandistes, Bruxelles 1969.
- BHGⁿ Fr. Halkin, *Novum Auctarium Bibliothecae Hagiographicae Graecae* [Subsidia Hagiographica 65], Société des Bollandistes, Bruxelles 1984.
- BZ *Byzantinische Zeitschrift*. Leipzig / München.

Christ-Paranikas, AGCC	W. Christ – M. Paranikas, <i>Anthologia graeca carminum christianorum</i> , Lipsiae 1871.
Coxe	H. O. Coxe, <i>Greek Manuscripts, Bodleian Library Quarto Catalogues I</i> , Bodleian Library-Oxford 1969 (ἀνατ. τοῦ 1853).
CPG	M. Geerard, <i>Clavis Patrum Graecorum</i> (Corpus Christianorum), III, Brepols-Turnhout 1979.
Δετοράκης, Άγιοι	Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, <i>Οἱ Άγιοι τῆς πρώτης βυζαντινῆς περιόδου τῆς Κρήτης καὶ ἡ σχετικὴ πρὸς αὐτοὺς φιλολογία</i> [Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου 11], Ἀθῆναι 1970 (Διδακτορικὴ Διατριβή).
DTC	<i>Dictionnaire de Théologie Catholique par A. Vacant, E. Mangenot</i> . Paris 1909-50.
EA	Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια. Σύγγραμμα περιοδικόν. Ἐν Κων/πόλει.
EE	Σ. Εὐστρατιάδης, <i>Εἰρμολόγιον</i> [Άγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη], Ἀθήνα 2006 ² .
EEBS	Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν. Ἀθῆναι.
Ehrhard	A. Ehrhard, <i>Überlieferung und Bestand der Hagiographischen und Homiletischen Literatur der Griechischen Kirche von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts</i> , I-III, Leipzig 1936-52.
EO	<i>Echos d' Orient</i> . Paris.
EPh	Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος. Ἐπιστημονικὸν θεολογικὸν σύγγραμμα. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.
ER	<i>Εὐχολόγιον τὸ μέγα...</i> , ἐν Ῥώμῃ 1873.
ETh	Σ. Εὐστρατιάδης, <i>Θεστοκάριον... τῆ συνεργασίᾳ Σπυρίδωνος μοναχοῦ Λαυριώτου</i> , [Άγιορειτικὴ

	Βιβλιοθήκη 7-8], Α', Chennevières-sur-Marne 1931.
Ευστρατιάδης, Ανδρέας Κρήτης	Σ. Ευστρατιάδης, «Ανδρέας ό Κρήτης ό Ίεροσολυμίτης», NS ΚΘ' (1934) 673-88 / Λ' (1935) 3-10, 147-53, 209-17, 269-83, 321-42, 462.
Ευστρατιάδης, Ταμεϊον	Σ. Ευστρατιάδης, «Ταμεϊον Ίκκλησιαστικῆς Πουήσεως», EPh ΛΕ' (1936) 476-94 / ΛΖ' (1937) 9-30, 236-48, 285-99, 479-96 / ΛΖ' (1938) 78-91, 241-52, 257-71, 465-80 / ΛΗ' (1939) 89-108, 153-70, 305-22, 401-15 / ΛΘ' (1940) 121-8, 414-33 / ΜΕ' (1946) 122-39, 193-209 / ΜΖ' (1947) 66-84, 115-30, 254-72, 289-312 / ΜΖ' (1948) 15-34, 142-60, 219-29, 358-68 / ΜΗ' (1949) 60-75, 153-76, 256-72, 347-68 / ΜΘ' (1950) 34-55, 97-114, 204-24 / Ν' (1951) 78-80, 149-76, 241-72, 313-56.
EV	Εὐχολόγιον τὸ μέγα... σπουδῆ καὶ ἐπιστασία Σπυρίδωνος ἱερομονάχου Ζερβοῦ, Φοῖνιξ, ἐν Βενετία 1862 ² .
Goar, Euchologion	J. Goar, <i>Euchologion sive rituale Graecorum</i> , Akademische Druck - U. Verlagsanstalt, Graz 1960 (ἀνατ. τοῦ 1730).
Gretser, Cruce	J. Gretser, <i>De Sancta Cruce</i> , I-III, Ratisbonae 1734.
HC	Ὡρολόγιον...κατὰ τὴν ἔκπαλαι τάξιν οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τυπικὸν τοῦ τῆς Κρυπτοφέρρης μοναστηρίου ...Ἐν Ρώμῃ 1677.
Θεολογία	Θεολογία. Περιοδικὸν ἐπιστημονικὸν σύγγραμ-μα. Ἐν Ἀθήναις.
Initia	E. Follieri, <i>Initia hymnorum Ecclesiae graecae</i> [Studi e Testi 211-5 bis], I-V ⁽¹⁻²⁾ , Biblioteca Apostolica Vaticana, Città del Vaticano 1960-66.
JÖB	<i>Jahrbuch der Österreichischen byzantinischen Gesellschaft</i> . Verlag Hermann Böhlau Nachf. / Graz-Köln.

Krumbacher, <i>Ιστορία</i>	Κ. Krumbacher, <i>Ιστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας</i> , (μτφρ. ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Γ. Σωτηριάδου), Α'-Γ', ἐν Ἀθήναις 1900.
Λάμπρος, <i>Κατάλογος</i>	Σπ. Π. Λάμπρος, <i>Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων</i> , I-II, Cambridge University Press, ἐν Κανταβρυγία τῆς Ἀγγλίας 1895-1900.
MR	<i>Μηναῖα τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ</i> , I-VI, ἐν Ῥώμῃ 1888-1902.
MV	<i>Μηναῖα...διορθωθέντα ὑπὸ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἰμβρίου</i> , I-XII (Sept.-Aug.), Φοῖνιξ, Βενετία 1895 ⁶ .
MΦ	<i>Μηναῖα τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ περιέχοντα ἅπασαν τὴν ἀνήκουσαν αὐτοῖς ἀκολουθίαν μετὰ τῆς προσθήκης τοῦ τυπικοῦ</i> , Φῶς, Ἀθῆναι 2000-7.
NS	<i>Νέα Σιών. Ἐκκλησιαστικὸν περιοδικὸν σύγγραμμα. Ἐν Ἱεροσολύμοις.</i>
NTh	Νικόδημος μοναχὸς ὁ Νάξιος, <i>Θεοτοκάριον ...περιέχον ἐξηκονταδύω κανόνας πρὸς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον...ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον...</i> , Φοῖνιξ, Βενετία 1883.
OC	<i>Oriens Christianus</i> . Rom / Leipzig / Wiesbaden.
Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, <i>ΑΙΣ</i>	Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, <i>Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας...</i> , I-V, Bruxelles 1963 (ἀνατ. τοῦ 1891-8).
Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, <i>ΙΒ</i>	Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, <i>Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη ἤτοι κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις...ἑλληνικῶν κωδίκων...</i> , I-V, Bruxelles 1963 (ἀνατ. τοῦ 1891-1915).
Παπαηλιοπούλου, <i>Ταμεῖον</i>	Ἐ. Παπαηλιοπούλου-Φωτοπούλου, <i>Ταμεῖον ἀνεκδότων βυζαντινῶν ἀσματικῶν κανόνων</i> , Ἀθῆναι 1996.

<i>PaR</i>	Παρακλητική ἤτοι Ὁκτώηχος ἡ μεγάλη, ἐν Ῥώμῃ 1885.
<i>PaV</i>	Παρακλητική ἤτοι Ὁκτώηχος ἡ μεγάλη... ἐξακριβωθεῖσα ὑπὸ...Ἰωάννου καὶ Σπυριδωνοῦ Βελοῦδων, Ἐνετίησιν, Ἅγιος Γεώργιος 1871.
<i>ΠαΦ</i>	Παρακλητική ἡ Ὁκτώηχος· περιέχουσα ἅπασαν τὴν ἀνήκουσαν αὐτῇ ἀκολουθίαν, Φῶς, Ἀθῆναι 2006.
<i>PentVit</i>	Πεντηκοστάριον...ἐν ᾧ καὶ προσετέθη ἡ παλαιὰ Ἀκολουθία τῆς ἐβδομάδος τῆς Διακαινησίμου, σὺν τοῖς Τρωδίσις μετὰ τὸ Ἀντίπασχα, curante Ph. Vitali, Romae 1738.
<i>PeR</i>	Πεντηκοστάριον χαρμόσυνον..., ἐν Ῥώμῃ 1883.
<i>ΠΕΣ</i>	Ὁ ἅγιος Ἀνδρέας ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης ὁ Τεροσολυμίτης πολιοῦχος Ἐρεσοῦ Λέσβου, Πρακτικὰ ἐπιστημονικοῦ συνεδρίου (1-4 Ἰουλίου 2003), ἐκδόσεις ἱερᾶς μητροπόλεως Μυτιλήνης 23, Μυτιλήνη 2005.
<i>PeV</i>	Πεντηκοστάριον...διορθωθὲν ὑπὸ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἰμβρίου, Ἐνετίησιν, Ἅγιος Γεώργιος 1875 ⁴ (ἀναθεωρηθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου καὶ Σπυριδωνοῦ τῶν Βελοῦδων).
<i>ΠεΦ</i>	Πεντηκοστάριον χαρμόσυνον· περιέχον ἐπὶ τέλους δὲ καὶ τὰ ἐωθινὰ εὐαγγέλια τὰ ἐν τῷ ὀρθρῷ ἐκάστης τῶν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐορτῶν ἀναγινωσκόμενα, Φῶς, Ἀθῆναι 2004.
<i>PG</i>	J. - P. Migne, <i>Patrologiae cursus completus, series graeca</i> , I-CLXI, Paris 1857-66.
<i>Pitra, AS</i>	J. B. Pitra, <i>Analecta sacra spicilegio solesmensi parata</i> , I-VIII, Parisiis 1876-82.
<i>Pitra, Hymnographie</i>	J. B. Pitra, <i>Hymnographie de l' Eglise grecque</i> , Rome 1867.

PO	R. Graffin-F. Nau, <i>Patrologia Orientalis</i> , 1-27,3, Paris 1907-54/55.
REB	<i>Revue des études byzantines</i> . Paris.
RO	<i>Roma e l' Oriente</i> . Rivista criptoferratense per l'Unione delle Chiese. Badia di Grottaferrata.
Rocchi	D. A. Rocchi, <i>Codices Cryptenses seu Abbatiae Cryptae Ferratae</i> , Tusculani 1883.
Schirò, Caratteristiche	G. Schirò, "Caratteristiche dei canoni di Andrea Cretese studio su alcune composizioni inedite del Melode", <i>Κρητικά Χρονικά ΙΕ'-ΙC'</i> (1961-1962), τχ. II, 113-38.
Στρατηγόπουλος	Δ. Στρατηγόπουλος, <i>Έντυπες ακολουθίες Αγίων Συλλογή Ντόρης Παπαστράτου</i> , Αθήνα 2007.
Toscani, Cozza-Luzi, <i>De Immaculata</i>	Th. Toscani - I. Cozza-Luzi, <i>De Immaculata Deiparae Conceptione Hymnologia Graecorum</i> , Romae 1862.
TR	<i>Τριώδιον κατανυκτικόν...</i> , έν Ρώμη 1879.
TriVit	<i>Τριώδιον...</i> , curante Ph. Vitali, Romae 1738.
TV	<i>Τριώδιον κατανυκτικόν...</i> , Φοῖνιξ, Βενετία 1876 ⁴ .
TΦ	<i>Τριώδιον κατανυκτικόν περιέχον άπασαν τήν άνήκουσαν αύτῶ ακολουθίαν τής άγίας και μεγάλης Τεσσαρακοστής</i> , Φῶς, Αθήναι 2006.
Τωμαδάκης, ΒΥ	N. B. Τωμαδάκης, <i>Η Βυζαντινή Υμνογραφία και Ποίησις ήτοι Είσαγωγή εις τήν Βυζαντινήν Φιλολογίαν</i> , Β', Θεσσαλονίκη 1993 (άνατ. του 1965 ³).

Β'. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΠΗΓΕΣ

Στ. Αλεξίου, *Νέα πλήρης ιερά Σύνοψις προσευχῶν καὶ Ἀκολουθιῶν ἐκδιδομένη ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας· Τεῦχος Α', περιέχον τὰς προσευχάς, τὰς Ἀκολουθίας..., Μηνολόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ..., καὶ τῶν ἐν Κρήτῃ ἐορταζομένων ἀγίων..., ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν καταστημάτων Στυλ. Μ. Αλεξίου, ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης 1914.*

G. Anrich, *Hagios Nikolaos· der Heilige Nikolaos in der griechischen Kirche*, I-II, B. G. Teubner, Leipzig 1913-17.

A. Ballerini, *Sylloge monumentorum ad mysterium conceptionis immaculatae Virginis Deiparae illustrandum*, Romae 1856, 2, 689-91.

Collectanea Vaticana in honorem Anselmi M. Card. Albareda a Bibliotheca Apostolica edita [Studi e Testi 219], Biblioteca Apostolica Vaticana, Città del Vaticano 1962, 337-57.

M. B. Cunningham, *Andreas of Crete's Homilies on Lazarus and Palm Sunday· A critical edition and commentary*, PhD thesis, Birmingham 1983.

Hip. Delehaye, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae* (Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris), Bruxellis 1902.

L. Denisov, *Βίος τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου Κρήτης* (ρωσ.), Μόσχα 1902.

Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, «Ἀνέκδοτον ἐγκώμιον εἰς Ἀνδρέαν Κρήτης», *ΕΕΒΣ ΛΖ'* (1969-70) 85-94.

L. Deubner, *De incubatione capita quattuor*, in *Aedibus B. G. Teubneri, Lipsiae* 1900.

M. Donnini, «*Andrae Cretensi vulgo adscripta homilia "in silentium s. Zachariae"* (Paris. gr. 304)», *Augustinianum* 15 (1975) 201-11.

E. Follieri, *Un Theotocarion Marciano del secolo XIV* (cod. Marciano cl. I, 6) [Altri Testi della Pietà Bizantina I], Edizioni di Storia e Letteratura, Roma 1961.

Aug. Heisenberg, "Ein jambisches Gedicht des Andreas von Kreta", *BZ* 10 (1901) 505-14.

T. Π. Θέμελης, «Ο Ἀκάθιστος ὕμνος», *NS C'* (1907) 826-33.

Θεοφάνους Χρονογραφία, ed. C. De Boor, *Theophanis Chronographia*, I-II, in aedibus B.G. Teubneri, Lipsiae 1883-5 (ἀνατ. Hildesheim 1963).

Γλαρίων, *Ακολουθία· έκδοθεῖσαι ἐπιμελεία καὶ δαπάνη...ἐπισκόπου Ρεθύμνης καὶ Ἀύλοποτάμου, ἐν Ἀθήναις 1877* (καὶ Παράρτημα).

Σπ. Καμπανάος, Λαυριώτης Ἰατρός, «Ἀνέκδοτος ἐκκλησιαστικὴ ποίησις· Ἀνδρέου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου», *Νέα Φόρμιγξ Β'* (1922), ἀρ. φύλλου 19-22, 3-5.

Συμεὼν Π. Κούτσας, ἀρχιμανδριτής, *Ἀδαμιαῖος Θρηῖνος· Ὁ Μέγας Κανὼν Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης* (εἰσαγωγή-κειμένο-μετάφραση-σχόλια) [Λογικὴ Λατρεία 3], Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 1999³.

Βασ. Λαούρδας, «Ἀνδρέου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου, ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους Δέκα καὶ καλλινίκους μάρτυρας», *Κρητικὰ Χρονικὰ Γ'* (1949) 85-117.

Βασ. Λαούρδας, «Μακαρίου τοῦ Μακροῦ, Βίος τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, ἀρχιεπισκόπου Κρήτης, τοῦ Ἱεροσολυμίτου», *Κρητικὰ Χρονικὰ Ζ'* (1953) 63-74.

B. Latyshev, *Hagiographica graeca inedita*, Πετρούπολις 1914.

B. Latyshev, *Menologii anonymi Byzantini saeculi X quae supersunt· Fasciculus alter, Menses Iunium, Iulium, Augustum continens· Sumptibus Caesareae Academiae scientiarum e codice Hierosolymitano S. Sepulcri 17, I-II*, Petropoli 1912.

Σπυρίδων Λαυριώτης, Ἰατρός, «Ἀνέκδοτος ἐκκλησιαστικὴ ποίησις· Τετραώδιον Ἀνδρέου Κρήτης εἰς τὸν ἐπιτάφιον θρηῖνον (ἐκ τοῦ cod. Lavr. Δ 45, f. 309)», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς Η'* (1924) 437-42.

Σπυρίδων Λαυριώτης, Ἰατρός, *Ἀπολυτίκια καὶ κοντάκια τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ μὴ περιεχόμενα ἐν τοῖς Ὡρολογίοις τοῖς ἐντύποις, περιοδικὸν Ἄθως, περίοδος ΒΑ παράρτημα*, Ἀθήναι 1929.

Σπυρίδων Λαυριώτης, Ἰατρὸς-μοναχός, «Ἀνέκδοτοι ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι», *Θεολογία Θ'* (1931) 340-9.

M. Arco Magrì, "L' inedito canon de requie di Andrea Cretese", *Helikon IX-X* (1969-70) 475-513.

R. Maisano, "Un inno inedito di S. Andrea di Creta per la Domenica delle Palme", *Rivista di Storia e Letteratura Religiosa VI* (1970) 519-72.

Μάξιμος Μαργούνιος, *Βίοι Αγίων· ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γλώττης, ἤτοι ἐκ τῶν συναξαρίων μεταφρασθέντες, παρὰ...ἐπισκόπου Κυθήρων εἰς κοινὴν ὠφέλειαν, παρὰ τῷ Νικολάῳ Γλυκεῖ, τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Βενετία 1685.*

Μηναῖον Ἰουλίου...παρὰ Νικολάῳ τῷ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἑνετίησιν 1790.

E. Miller, *Manuelis Philae Carmina· ex codicibus escurialensibus, florentinis, parisinis et vaticanis...*, I-II, Amsterdam 1967 (ἀνατ. τοῦ 1855-7 ἐν Παρισίοις).

Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, *Νέον Ἐκλόγιον· περιέχον βίους ἀξιολόγους διαφόρων ἀγίων καὶ ἄλλα τινὰ ψυχωφελῆ διηγήματα, Κων/πολις 1863².*

J. Noret – H. Gaspart, *Un éloge de Jacques, le frère du Seigneur, par un pseudo-Andé de Crète avec une paraphrase ancienne de l' évêque catholique de S. Jacques* [Studies and Text 44], Toronto 1978, 36-76.

A. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, «Ὁ Μέγας Κανὼν Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης», *EPh E'* (1910) 501-13.

N. Πασχαλεύς, *Βίος τοῦ ἀγ. Ἀνδρέου τοῦ Κρητός, Βενετία 1673.*

Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ Ὑμνοι· ἐκδιδόμενοι ἐκ πατμιακῶν κωδίκων, μετὰ προλεγομένων ὑπὸ Ν. Β. Τωμαδάκη, Α'-Δ', Ἀθῆναι 1952-61.

P. Sanz, "Ein Fragment eines neuen Kanon des Andreas von Kreta", *JÖB IV* (1955) 1-11.

Amfilokhij Sergievskij, arkhimandr., *Kondakarij y grecheskom podlinnike XII-XIII v. po rukopisi Moskovskoj synodalnoj biblioteki N. 437...*, Moskva 1879.

L. U. G. Siberus, *Ecclesiae Graecae Martyrologium metricum ex Menaeis, cod. Chiffletiano actisque Sanctorum· nunc primum colligit...*, Lipsiae 1727.

K. Treu, "Ein Fragment der Palmsonntagspredigt des Andreas von Kreta (Vind. Suppl. gr. 182)", *JÖB XIV* (1965) 125-7.

Εὐτ. Ἰ. Τωμαδάκης, «Ἀνδρέου Κρήτης κανὼν εἰς τὸν ἅγιον μεγαλομάρτυρα Θεόδωρον», *ΕΕΒΣ ΝΑ'* (2003) 125-68.

Εὐτ. Ἰ. Τωμαδάκης, «Ἀνδρέου Κρήτης, ὁ κανὼν τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων», *Απόψεις, περιοδικὴ ἔκδοση τοῦ Συλλόγου Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν τοῦ Κολλεγίου Ἀθηνῶν, 3* (1986) 45-93.

Εὐτ. Ι. Τωμαδάκης, *Ἄισματα τοῦ Τριωδίου· ἔρανοισθέντα ἐκ κωδίκων τῆς κάτω Ἰταλίας, Α'-Β'*, Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, Ἀθῆναι 1995-2004.

S. Wangnereckius – R. Dehnius, *Syntagmatis historici...Cosmae et Damiani...*, Vienna 1660.

Ὡρολόγιον τὸ Μέγα· περιέχον..., ὑπὸ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἰμβρίου, ἐν Βενετίᾳ 1856.

2. ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

M.-F. Auzéry, *L' hagiographie et l' iconoclasme byzantin· Le cas de la Vie d' Etienne le jeune* [Birmingham Byzantine and Ottoman monographs 5], Aldershot 1999.

J. N. Birdsall, *Homilies ascribed to Andreas Cretensis in M.S. Halensis A 119*, ed. J. Dummer, [Texte und Textkritik (eine Aufsatzsammlung)], Akademie – Verlag, Berlin 1987, 49-51.

Αθ. Θ. Βουρλής, *Προχριστιανική καὶ Χριστιανική Ὑμνογραφία καὶ Μουσική*, Ἀθῆναι 2005.

Αθ. Β. Γλᾶρος, *Θεία Παιδαγωγία· Παιδαγωγικὰ στοιχεῖα στὸ Μεγάλο Κανόνα τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης* [Ψυχολογία, παιδαγωγική, ποιμαντική 10], Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2000 (Διδακτορική Διατριβή).

Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, *Κοσμᾶς ὁ Μελωδός· Βίος καὶ ἔργο* [Ἀνάλεκτα Βλατάδων 28], Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1979.

Κ. Δουκάκης, *Μέγας Συναξαριστὴς πάντων τῶν ἁγίων τῶν καθ' ἅπαντα τὸν μῆνα Ἰούλιον ἑορταζομένων...*, Ζ' (Ἰούλιος), ἐν Ἀθήναις 1893.

Σ. Εὐστρατιάδης, *Ἀγιολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθῆναι 1960.

Σ. Εὐστρατιάδης, *Κατάλογος τῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων ὑπὸ Μητροπολίτου πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου Εὐστρατιάδου καὶ Γέροντος Ἀρκαδίου Ἱεροδιακόνου Βατοπεδινοῦ*, Librairie Ancienne Honoré Champion, Paris 1924.

Σ. Εὐστρατιάδης, *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας (τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὀρει)... ὑπὸ Σπυρίδωνος μοναχοῦ Λαυριώτου ἱατροῦ... διασκευασθεῖς ὑπὸ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου Μητροπολίτου πρ. Λεοντοπόλεως*, Librairie Ancienne Honoré Champion, Paris 1925.

P. D. Eyre, *Saint Andreas of Crete-A catalogue of mss of his homilies*, PhD thesis, Birmingham 1966.

G. Gerola, *Βενετικά μνημεία τῆς Κρήτης (Ἐκκλησίες)*, (μτφρ. ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ ὑπὸ Στ. Γ. Σπανάκη), II, Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη, Κρήτη 1993.

G. Gerola, *Τοπογραφικὸς κατάλογος τῶν τοιχογραφημένων ἐκκλησιῶν τῆς Κρήτης*, (μτφρ. ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ ὑπὸ Κ. Ἐ. Λασιθιωτάκη), Ἑταιρεία Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν, Ἡράκλειον 1961.

Antonia Giannouli, *Die beiden byzantinischen Kommentare zum Grossen Kanon des Andreas von Kreta. Eine Quellenkritische und Literarhistorische Studie*, Wien: Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2007.

Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Α'-ΙΕ', Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1970-8.

Θεώνη Α. Κολλυροπούλου, *Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεός...*, (Συμβολὴ στὴν μελέτη τῶν εἰρμῶν τῆς β' ᾠδῆς τῶν ἀσματικῶν κανόνων), Πάτρα 2010.

Θεώνη Α. Κολλυροπούλου, *Περὶ τοῦ προβλήματος τῆς Β' ᾠδῆς τῶν κανόνων*, Ἀθήνα 2012.

K. Krumbacher, *Der heilige Georg in der griechischen Überlieferung*, ed. A. Ehrhard, [Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften 25/3], München 1911.

A. Luzzi, *Studi sul Sinassario di Costantinopoli* [Testi e Studi bizantinoneoellenici VIII], Università di Roma "La Sapienza". Dipartimento di filologia greca e latina. Sezione bizantino-neoellenica, Roma 1995.

Ὁ μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας· ἀφιερωμένη εἰς τὴν μνήμην Βίκτωρος μοναχοῦ καὶ Ματθαίου Λαγγῆ ἐπισκόπου Οἰνός..., Α'-ΙΔ', Ἀθῆναι 1999-2001⁶.

Κ. Μητσάκης, *Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία· Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἕως τὴν Εἰκονομαχία*, Ἀθήνα 1986.

Δ. Κ. Μπαλαγεώργος, *Ἡ Ψαλτικὴ παράδοση τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ βυζαντινοῦ κοσμικοῦ τυπικοῦ* [Μελέται 6], ed. Γρ. Θ. Στάθης, Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, Ἀθήνα 2001.

Νικόδημος Ἀγιορείτης, *Συναξαριστὴς τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ*, Α'-Ζ', Θεσσαλονίκη 2003.

Θ. Εὐδης, *Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία*, Ἀθήνα 1978.

Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, *Περὶ τῶν Ὁ' ἐρμηνευτῶν τῆς Παλαιᾶς θείας Γραφῆς*, I-IV, Ἀθήνησιν 1844-9.

H. Omont, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque nationale*, I-IV, Paris 1886-98.

Γ. Β. Παπαδόπουλος, *Η Κρήτη υπό τους Σαρακηνούς (824-961)* [Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen Philologie 43], Athen 1948.

Στ. Γ. Παπαδόπουλος, *Πατρολογία*, Α'-Β', Αθήνα 2000⁴.

Γ. Ι. Παπαδόπουλος, *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς· καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἄχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀκμάσαντες ἐπιφανέστεροι μελωδοί, ὕμνογράφοι, μουσικοὶ καὶ μουσικολόγοι*, ἐν Αθήναις 1890.

Π. Β. Πάσχος, *Λόγος καὶ Μέλος· Εἰσαγωγή στὴν βυζαντινὴ-λειτουργικὴ Ὑμνογραφία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας* [Ἄγιολογικὰ Κείμενα καὶ Μελέτες 6], Α', Αθήνα 1999.

Πατάπιος, μοναχὸς Κausοκαλυβίτης, *Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τοῦ κυριακοῦ τῆς Σκήτης ἀγίας Τριάδος Κausοκαλυβίων*, Θεσσαλονίκη 2005.

L. Petit, *Bibliographie des acolouthies grecques* [Subsidia Hagiographica 16], Société des Bollandistes, Bruxelles 1926.

Λ. Πολίτης, Μαρία Λ. Πολίτη, *Κατάλογος χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, ἀρ. 1857-2500* [Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Αθηνῶν 54], Γραφεῖον Δημοσιευμάτων τῆς Ἀκαδημίας Αθηνῶν, Αθήναι 1991.

Κωνσταντῖνος Ν. Σάθας, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία· Βιογραφίαι τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμπάντων Ἑλλήνων, ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἐθνεγερσίας (1453-1821)*, ἐν Αθήναις 1868.

Γ. Σακκελίων-Ἀлк. Γ. Σακκελίων, *Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*, ἐν Αθήναις 1892.

N. Sevsenko, *The Life of St. Nicholas in Byzantine Art*, Turin 1983.

A. A. Vasiliev, *Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (324-1453)*, (μτφρ. ἐκ τοῦ Ρωσικοῦ ὑπὸ Δ. Σαβράμη), Μπεργαδῆς, Α'-Β', Αθήνα 1954.

Βλ. Ἰω. Φειδᾶς, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία· Ἀπὸ τὴν Εἰκονομαχία μέχρι τὴ Μεταρρύθμιση*, Α'-Β', Αθήναι 2002³.

Π. Κ. Χρήστου, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, Α'-Ε', Θεσσαλονίκη 1992.

Π. Κ. Χρήστου, *Θεολογικά Μελετήματα*, 4: *Υμνογραφικά*, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1981.

3. ΑΡΘΡΑ

Αθηναγόρας, μητροπολίτης, «Περιγραφικὸς κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Χάλκη μονῆς τῆς Παναγίας», *ΕΕΒΣ I'* (1933) 236-92 / *IA'* (1935) 151-91.

M. F. Auzéry, "La carrière d' André de Crète", *BZ 88* (1995) 1-12.

Βασίλειος, μητροπολίτης Ἀγχιάλου, «Μηνολόγιον Εὐαγγελιαρίου τῆς Θ' ἑκατονταετηρίδος», *NS Z'* (1908) 481-96.

N. Α. Βέης, «Ἰωσήφ Καλοθέτης καὶ ἀναγραφή ἔργων αὐτοῦ», *BZ 17* (1908) 86-91.

"Catalogus Codicum Hagiographicorum Graecorum Bibliothecae Scholae Theologicae", *Analecta Bollandiana XLIV* (1926) 5-63.

Γερασίου μοναχοῦ Μικραγιαννανίτου, «Κατάλογος χειρογράφων κωδίκων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κυριακοῦ τῆς κατὰ τὸ Ἀγιώνυμον Ὅρος τοῦ Ἄθω Ἱερᾶς Μεγαλωνύμου Σκήτης τῆς Ἀγίας Θεομήτορος Ἄννης», *ΕΕΒΣ ΚΘ'* (1959) 86-192.

Ἀν. Δελέογλου καὶ Ἀλ. Ζερβουδάκη, «Δύο ἄγνωστοι κανόνες στὸν Ἅγιο Θεόδωρο τὸν Τήρωνα (πιθανῶς ἔργα τοῦ Ἀνδρέα Κρήτης)», *Παλίμψηστον 16* (1996), Ἡράκλειον Κρήτης, 113-48.

Th. Detorakis, "Le Vocabulaire d' André de Crète: Mots non thésaurisés par G. W. H. Lampe", *JÖB 36* (1986) 45-60.

C. Emereau, "Hymnographi Byzantini quorum nomina in litteras digessit notulisque adornavit", *EO XXI* (1922) 258-79 / *XXII* (1923) 12-25, 420-39 / *XXIII* (1924) 196-200, 276-85, 408-14 / *XXIV* (1925) 164-79 / *XXV* (1926) 178-84.

Σ. Εὐστρατιάδης, «Ἀγιολογικά· Βιβλιογραφία τῶν Ἀκολουθιῶν», *ΕΕΒΣ Θ'* (1932) 80-122.

Σ. Εὐστρατιάδης, «Θεοφάνης ὁ Γραπτός», *NS ΛΑ'* (1936) 403-16.

E. Follieri, "Santi Cretesi nell' Innografia", *Πεπραγμένα Β' Διεθνoῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου*, 3, 272-85.

Fr. Halkin, "Un nouveau synaxaire byzantin: le ms. gr. lit. d. 6 de la Bibliothèque Bodléienne, à Oxford", *Annuaire de l' Institut de Philologie et d' Histoire Orientales et Slaves X* (1950) [*Mélanges Henri Grégoire II*], 307-28.

- J. Henning, ““The megas Kanon” of Andrew of Crete and the “Félire” of Oengus the Guldee”, *Byzantine Studies* 25 (1963) 280-93.
- Κ. Δ. Καλοκύρης, «Βυζαντινά μνημεία τῆς Κρήτης», *Κρητικά Χρονικά* Γ' (1952) 211-270.
- Εὐλόγιος Κουρίλας, «Κριτικὸν ὑπόμνημα», *Θεολογία* ΚΔ' (1924) 283-303.
- Κρητικὸν Πανάγιον ἤτοι Ἀκολουθίαι πάντων τῶν ἐν Κρήτῃ Ἁγίων. Ἱερά Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, Ἡράκλειον Κρήτης 2001, Γ', 41-6.*
- Βασ. Λαούρδας, «Κρητικὰ Παλαιογραφικά· Νόθος λόγος τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης», *Κρητικά Χρονικά* Δ' (1950) 237-40.
- Βασ. Λαούρδας, «Μιχαὴλ Ἀποστόλη, ἀνέκδοτα ἐπιγράμματα», *ΕΕΒΣ* Κ' (1950) 172-208.
- Βασ. Λαούρδας, «Ὁ ἅγιος Ἀνδρέας ὁ ἐν τῇ κρίσει καὶ ἡ Κρήτη ἐπὶ εἰκονομαχίας», *Κρητικά Χρονικά* Ε' (1951) 32-60.
- V. Laurent, “Bulletin de sigillographie byzantine”, *Byzantion* V (1929-30) 571-654.
- V. Laurent, “Les bulles métriques dans la Sigillographie byzantine”, *Ἑλληνικά* Δ' (1931) 191-228.
- N. Α. Λιβαδάρας, «Κατάλογος χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Πάρῳ ἱερᾶς Μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς “Λογγοβάρδας”», *Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος* ΙΔ' (1960) 371-92.
- Σ. Λογιάδης-Πλάτων, «Ἀνέκδοτο γαλλικὸ χειρόγραφο γύρω στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς πολιορκίας τοῦ Χάντακα», *Κρητικά Χρονικά* Γ' (1952) 92-130 καὶ 163-203.
- Chrys. Loparev, «Περὶ τινῶν βίων ἁγίων ἑλληνιστὶ γεγραμμένων» (ρωσ.), *Βυζαντινά Χρονικά* IV (1897) 345-8.
- S. G. Mercati, “Notes et Informations· Nota a due passi del canone di Sant’ Andrea di Creta per San Giorgio (v. 276 e 342)”, *Byzantion* XXXII (1962) 311-2.
- G. Nowack, “Un manuscrit hagiographique de l’ ancien fonds du monastère du Prodrome (Serrès): Le cod. Athènes, Bibl. Nat. 2560”, *REB* XVI (1958) 143-57.
- Στ. Ξανθουδίδης, «Μολλύβδιναι βουλλαι ἐκ τῆς Κρήτης», *ΕΕΒΣ* Β' (1925) 42-9.
- Θ. Εὐδης, «Ἀνδρέας Κρήτης ὁ πρῶτος κανονογράφος», *Νέας Ἐστία* 45 (1949) 292-8.

Α. Όρλάνδος, «Αί παλαιοχριστιανικαὶ βασιλικαὶ τῆς Λέσβου», *Αρχαιολογικὸν Δελτίον* 12 (1929) 1-72.

Παντελεήμονος Λαυριώτου, Γέροντος, «Συμπληρωματικὸς κατάλογος χειρογράφων κωδίκων Ἰ. Μ. Λαύρας», *ΕΕΒΣ ΚΗ'* (1958) 87-203.

Ἐ. Α. Πεζόπουλος, «Παρατηρήσεις εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν», *Νέα Φόρμιγξ Β'* (1923), ἀρ. φύλλου 23-24, 2-5.

Μ. Richard, "Le commentaire du Grand Canon d' André de Crète par Acace Sabaïte", *ΕΕΒΣ ΛΔ'* (1965) 304-11.

Τιμόθεος Ἱεροσολύμων, «Πνευματικὰ ἔργα τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, ἅτινα ἐγένοντο ἀποδεκτὰ ὑπὸ τῆς ὅλης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», *ΝΣ ΜΓ'* (1948) 270-272 / *ΜΔ'* (1949) 3-12.

Π. Τσορμπατζόγλου, «Ὁ Ἄνδρέας Κρήτης (660-740) καὶ ὁ πιθανὸς χρόνος συγγραφῆς τοῦ Μεγάλου κανόνος», *Βυζαντινὰ* 24 (2004) 7-42.

Ν. Β. Τωμαδάκης, «Ἡ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης κατὰ τοὺς αἰ. Η'-ΙΓ' καὶ ὁ τίτλος τοῦ προκαθημένου αὐτῆς», *ΕΕΒΣ ΚΔ'* (1954) 67-107.

Σ. Vailhé, "Saint André de Crète", *ΕΟ V* (1901-2) 378-87.

Εὐ. Φανουράκης, «Ἀνέκδοτα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας ἀποκείμενα ἐν τῷ μουσεῖῳ Ἡρακλείου», *Κρητικὰ Χρονικὰ* C' (1952) 321-50.

Κ. Χαραλαμπίδης, «Ὁ ἅγιος Ἄνδρέας ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης», *Ἡὼς* 7 (1964) 342-44.

Σ. Χαριτωνίδης, «Παλαιοχριστιανικὴ τοπογραφία τῆς Λέσβου», *Αρχαιολογικὸν Δελτίον* 23 (1968, Μελέται) 10-69.

Π. Χρήστου, «Ὁ Μέγας Κανὼν Ἄνδρέου τοῦ Κρήτης», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ΛΓ'* (1950) 217-222, 277-85 καὶ *ΛΔ'* (1951) 25-33.

Γ'. ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

άγ.	= άγιου, άγίας, άγιων
αι.	= αιώνας, αιώνα etc.
άνατ.	= άνατύπωση
Άπρ.	= Άπρίλιος
άρ.	= άριθμός, άριθμò etc.
Αύγ./Αύγ.	= Αύγουστος, Αύγούστου
αύτ.	= αυτόθι
βλ.	= βλέπε
Βιβλ.	= βιβλιογραφία
Δεκ.	= Δεκέμβριος etc.
Έ.	= Έγκώμιο
ειδ.	= ειδικώς
έ.ά.	= ένθ' άνωτέρω
Ίαν.	= Ίανουάριος etc.
Ίδ.	= Ίδιόμελο
Ί.Μ.	= Ίερά Μονή
Ίούλ./Ίουλ.	= Ίούλιος, Ίουλίου
Ίούν./Ίουν.	= Ίούνιος, Ίουνίου
Κ.	= Κανόνας
κ.ά.	= και άλλα etc.
κ.έ.	= και έξῆς
κεφ.	= κεφάλαιο
Μ.	= Μεγάλης
Μάρτ.	= Μάρτιος
μτφρ.	= μετάφραση
Νοέμ./Νοεμ.	= Νοέμβριος, Νοεμβρίου
Ό.	= Όμιλία
Όκτ.	= Όκτώβριος etc.
όσ.	= όσίου, όσίας
παραλ.	= παραλλαγή, παραλλαγῆς, παραλλαγές
πλ.	= πλάγιος, πλαγίου etc.
πρβλ.	= παράβαλε
πργρ.	= περιγραφή
πρπ.	= παραπομπή
π.χ.	= παραδείγματος χάριν
π.Χ.	= πρò Χριστου̃
ρωσ.	= ρωσιστι
σ.	= σελίδα, σελίδες etc.
Σ.	= Στιχηρò
Σεπτ.	= Σεπτέμβριος etc.

σημ.	= σημείωση
στ.	= στίχος, στίχοι
T.	= Τριώδιο
τχ.	= τεῦχος
Φεβρ.	= Φεβρουάριος etc.
acr.	= acrostichis etc.
app. crit.	= apparatus criticus
Athen.	= Atheniensis
Athon.	= Athoniensis
Bodl.	= Bodleianus etc.
cod.	= codex, codicis, codici / codd.= codices, codicum, codicibus etc.
Coislin.	= Coislinianus, Coislinianum
Constant.	= Constantinopolitanus
crypt.	= cryptensis etc.
deb.	= debebat
des.	= desinit
ed.	= editio, editiones / edidit
etc.	= et cetera
f.	= folium / ff.= folia
gr.	= graecus, graeci etc.
heirm.	= heirmos, heirmoi
heirma.	= εἰρμολογική ἀκολουθία / εἰρμολογικὲς ἀκολουθίες
Hierosol.	= Hierosolimitanus
inc.	= incipit
Laud.	= Laudensis etc.
Lavr.	= Lavrae
om.	= omittit
Oxon.	= Oxoniensis
Patr.	= Patriarchicus, Patriarchici
Paris.	= Parisinus, Parisini etc.
perp.	= perperam
r	= recto
S.	= Sanctus, a, ae etc.
Sab.	= Sabbaiticus
(Sic)	= (δηλώνει πιστὴ μεταφορὰ λόγου)
Sinait.	= Sinaiticus, Sinaitici etc.
Suppl.	= Supplementum
v	= Verso
Vat.	= Vaticanus
Vatop.	= Vatopedinus
Vind.	= Vindobonensis etc.

Δ'. SIGLA

- Έργα ανέκδοτα.
- (?) Έργα αμφίβολης πατρότητας.
- * Βιβλιογραφικές παραπομπές, όπου αναφέρεται απλώς ή αρχή ή ένα τμήμα του έργου ή χωρίου, αλλά δεν γίνεται πλήρης δημοσίευσή του.
- [] Άλλες γραφές.
- [[]] Λέξεις όβελιστέες εκ του κειμένου.
- ◇ Λέξεις ή γράμματα προσθετέα στο κείμενο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ γενέτειρα τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου ἦταν ἡ πολυθρύλητη Δαμασκός, μία τῶν ἀρχαιότερων πόλεων τοῦ κόσμου, μνημονευόμενη ἤδη κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ¹. Πολὺ νωρὶς ἡ πόλη αὐτή, ἡ ὁποία θεωροῦνταν πρωτεύουσα ὅλης τῆς Συρίας, γνωρίσθηκε μὲ τὸν ἐλληνικὸ πολιτισμὸ· ἤδη τὸ 333 π.Χ. ὁ Παρμενίων ἐγκαθίσταται ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου στὴ Δαμασκὸ, ἐνῶ οἱ Σελευκίδες, λίγο ἀργότερα, ἐπιλέγουν τὴν Ἀντιόχεια ὡς πρωτεύουσα τοῦ κράτους τους. Ἐδῶ ὁ Παῦλος, πορευόμενος γιὰ νὰ διώξει τὴν ἐκκλησία, συναντήθηκε μὲ τὸ ἐξ οὐρανοῦ θεῖο Φῶς καὶ ἄρχισε ἡ πορεία ἐκείνη, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ ἀλλάξει διὰ παντὸς τὸν κόσμ².

Ἐκτοτε ἡ περιοχὴ αὐτὴ ἀποτέλεσε ἀναπόσπαστο καὶ ἀκμαῖο τμῆμα τῆς ἀλεξανδρινῆς καὶ κατόπιν τῆς ἐλληνορωμαϊκῆς καὶ χριστιανικῆς οἰκουμένης, ἀναδεικνύοντας πλῆθος πολιτικῶν καὶ πνευματικῶν προσωπικοτήτων, ἀρδεύοντας καὶ ζωογονώντας τὶς παρυφῆς τοῦ ἐλληνιστικοῦ κόσμου, οἱ ὁποῖες ἀποδείχθηκαν σφόδρα καρποφόρες καὶ καθόλου ὑποδεέστερες τοῦ κυρίως ἐλληνικοῦ κορμοῦ.

Α'. Ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης

Ὁ ἐκ Δαμασκοῦ μελωδὸς γεννήθηκε (660) τὴν περίοδο κατὰ τὴν ὁποία ὁ Ἑλληνισμὸς ὅλης τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς βρισκόταν ἐνώπιον ἐνὸς νέου, σφριγώδους καὶ ὑπερβολικὰ διεκδικητικοῦ, ἀντιπάλου, ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο νὰ συρρικνώσει σὲ μείζονα βαθμὸ τὸ ἀλεξανδρινὸ ἐπίτευγμα, ὥσπου, ἐν τέλει, τὸ περιορίσει σὲ συγκεκριμένους θύλακες πέριξ τῶν ἐλληνορθόδοξων πατριαρχείων· ἦταν ἡ ἀραβικὴ κατάκτηση.

Οἱ περιπέτειες τῆς Δαμασκοῦ ἄρχισαν τὸ 613, ὅταν τὰ στρατεύματα τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Χοσρόη Γ' ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ στρατηγοῦ του Σαρβαραζᾶ κατέλαβαν ἄνευ ἀντιστάσεως τὴν πόλη. Ἀκολούθησε ἡ κατάκτηση τῆς Ἱερουσαλήμ (614)³, τῆς Αἰγύπτου

¹ Γεν. ιδ', 15.

² Πράξ. θ', 3-9.

³ Τριακόσιες ἐκκλησίες καὶ μονῆς καταστράφηκαν, χιλιάδες χριστιανοὶ (34.000 ὡς 90.000 κατὰ διάφορες μαρτυρίες) σφαγιάστηκαν συνεργίᾳ τῶν Ἰουδαίων, ἄλλοι 35.000 αἰχμαλωτίστηκαν, καθὼς καὶ ὁ Πατριάρχης Ζαχαρίας, ἐνῶ μεγάλοι θησαυροὶ ἀφαιρέθηκαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ τίμιος Σταυρὸς, ὁ ὁποῖος μεταφέρθηκε στὴν περσικὴ αὐλή.

(616), τῆς Λιβύης (620). Οἱ κατοπινές ἐκστρατεῖες τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου (622-8) ἐπέτυχαν μὲν τὴν ἐπαναφορὰ τοῦ κράτους στὰ σύνορα τῶν ἀρχῶν τοῦ 7^{ου} αἰ., τὴν ἀπελευθέρωση τῶν αἰχμαλώτων καὶ τὴν ἐπιστροφή τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ἀλλὰ ὁ χαρακτήρας τῆς νίκης του ἦταν πρόσκαιρος⁴.

Μόλις ὀκτῶ ἔτη μετὰ τὴν ἱστορική νίκη τοῦ Ἡρακλείου στὴ Νινευῖ (627) φαίνεται ὅτι ὁ ὑπερχιλιετής πολιτικὸς καὶ πολιτιστικὸς θρίαμβος τῶν δυνάμεων τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὸν χῶρο τῆς Ἑγγύς Ανατολῆς ἔναντι τῶν ἀντιστοίχων ἰθαγενῶν στοιχείων, πού τόσα πολλὰ ἐπιτεύγματα ἐπέδειξε, συρρικνώνεται λόγῳ τῆς προϊούσης ἀντιδράσεως τῶν γηγενῶν παραγόντων, οἱ ὁποῖοι ἀρχίζουν τώρα νὰ συνειδητοποιοῦν τὴ διαφορετικότητα τους σὲ σχέση πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς.

Τὸ 635 οἱ Ἀραβες ἐπὶ χαλίφη Ὁμάρ, ἀφοῦ πολιορκήσαν ἐπὶ μῆνες τὴ Δαμασκὸ, κατέλαβαν τὴν πόλη, διαπραγματευόμενοι μὲ τὸν μητροπολίτη καὶ τὸν πάππο τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ Ἀλ Μανσούρ. Οἱ κατακτητὲς ὄρισαν φόρους, ἀλλὰ δὲν ἐνόχλησαν τίς ἐκκλησίες. Ἐν συνεχείᾳ, τὸ 636, ὑπέταξαν ὁλόκληρη τὴ Συρία, ἐνῶ τὸ 638 τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ ἀπὸ διετὴ πολιορκία καὶ κατόπιν συμφωνίας τοῦ Ὁμάρ μὲ τὸν Πατριάρχη Σωφρόνιο, ἡ ὁποία ἐξασφάλιζε κάποιες ἐγγυήσεις πρὸς τοὺς χριστιανούς τῆς πόλεως· ὁ δὲ τίμιος Σταυρὸς εἶχε ἤδη μεταφερθεῖ στὴν Κων/πολη. Ἡ Αἴγυπτος χάθηκε γιὰ τὴν αὐτοκρατορία τὸ 642.

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι οἱ σχέσεις τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου μὲ τὸ μουσουλμανικὸ ὑπῆρξαν ἄλλοτε ὀμαλές καὶ ἄλλοτε συγκρουσιακές· ἰδιαίτερος μετὰ τὴν ἀναποτελεσματικὴ προσπάθεια τῶν Ἀράβων νὰ καταλάβουν τὴν Κων/πολη, οἱ χριστιανικοὶ πληθυσμοὶ ὑπέστησαν διώξεις. Ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι τὸ χαλιφᾶτο ὑποχρέωνε τοὺς χριστιανούς εἴτε νὰ ἐξισλαμισθοῦν εἴτε νὰ μετοικήσουν ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ κόσμου⁵. Ἡ κατάσταση αὐτὴ εἶναι πιθανὸ νὰ ἐπηρέασε τὸν Ἀνδρέα στὴν ἀπόφασή του νὰ παραμείνει στὴν Κων/πολη.

⁴ *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθήναι 1970-8, Ζ', 233-43 καὶ A. A. Vasiliev, *Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (324-1453)*, (μτφρ. ἐκ τοῦ Ρωσικοῦ ὑπὸ Δ. Σαβράμη), Ἀθήνα 1954, Α', 242-8.

⁵ A. A. Νανάκης, μητροπολίτης Ἀρκαλοχωρίου, «Ἱστορικο-γεωγραφικὸ πλαίσιο: Δαμασκός, Ἱεροσόλυμα, Κων/πολις, Κρήτη κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου», ἐν ΠΕΣ, 79-88, εἰδ. 86-7.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὁλοκληρώθηκε ὁ πρῶτος μείζων ἀκρωτηριασμός τοῦ πολιτικοῦ σώματος τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τάχει καὶ μὲ προφανῆ εὐκολία. Ποιὲς ὅμως οἱ αἰτίες αὐτῆς τῆς τόσο ἀστραπιαίας κατάκτησης; Ὁ Α. Vasiliev ἀναγνωρίζει τὶς ἐξῆς: «Ἐτσι στίς κύριες αἰτίες ποὺ προκάλεσαν τὶς ἐπιτυχίες τῶν Ἀράβων συμπεριλαμβάνονται οἱ θρησκευτικὲς συνθῆκες στὴ Συρία, τὴν Παλαιστίνη καὶ τὴν Αἴγυπτο, ἡ φυλετικὴ συγγένεια τοῦ λαοῦ τῶν δύο πρώτων χωρῶν πρὸς τὸν λαὸ τῆς Ἀραβίας, ἡ ἀνεπάρκεια τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἡ ἐλλιπὴς στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ ὀργάνωση καὶ οἱ κοινωνικὲς συνθῆκες τῆς Αἰγύπτου»⁶.

Φαίνεται ὅτι ὁ ἐσωτερικὸς διχασμὸς τῆς αὐτοκρατορίας μεταξὺ ὀρθοδόξων καὶ μονοφυσιτῶν εἶχε ὑποσκάψει τὴν ἐσωτερικὴ ἐνότητα τοῦ κράτους. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ θρησκευτικὴ διαφοροποίηση ἔδωσε ἀφορμὴ, ὥστε νὰ ἐκφραστοῦν καὶ ἀλληλοσυμπληρωθῶν χρόνιες ὑποβόσκουσες γλωσσικὲς καὶ φυλετικὲς διαφοροποιήσεις τῶν γηγενῶν στοιχείων, οἱ ὁποῖες ὀδήγησαν στὴν καλλιέργεια τοπικῶν ἐθνικισμῶν καὶ ἐκκλησιῶν μὲ διαφοροποιημένους ἱεραρχίες. Τοῦτο ὑπῆρξε ἰδιαίτερος ἔντονο φαινόμενο στὴ Συρία, ἡ ὁποία διαιρέθηκε σὲ δύο ἐκκλησίες, τὴν ὀρθόδοξη, ποὺ ὑποστηριζόταν ἀπὸ τὴν Κων/πολη, ὀνομαζόταν μελχιτικὴ καὶ ἔδρευε στὴν Ἀντιόχεια, καὶ τὴ μονοφυσικὴ, ποὺ εἶχε γιὰ ἔδρα τὴν ἔρημο⁷.

Τὸ ἱστορικὸ καὶ γεωγραφικὸ λοιπὸν περιβάλλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου γεννήθηκε ὁ Ἀνδρέας ἦταν πολὺ διχασμένο σὲ ἐπίπεδο ἐκκλησιαστικὸ, πολιτικὸ, κοινωνικὸ, ἐθνικὸ καὶ πολιτιστικὸ. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ λόγος, ἐξαιτίας τοῦ ὁποίου ἐπιλέχθηκε ἀπὸ τὸ διοικητικὸ κέντρο, πολιτικὸ καὶ ἐκκλησιαστικὸ, τῆς αὐτοκρατορίας ὁ μονοθελητισμὸς καὶ ὁ μονοενεργητισμὸς γιὰ τὴ γεφύρωση τοῦ χάσματος μεταξὺ ὀρθοδόξων καὶ ἀντιχαλκηδονίων, ἦταν αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ βαθεῖα κρίση καὶ ἡ ἐσωτερικὴ κοινωνικὴ διάσπαση τῆς συνοχῆς στίς ἐπαρχίες τῆς Συρίας, τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Αἰγύπτου, ὅπου ἕνας ὀσημέραι ἀξανάμενος ἀνταγωνισμὸς τῶν δύο παραλλήλων ἱεραρχιῶν, τῆς ὀρθοδόξου, ἀποκαλουμένης μελχιτικῆς, ἐπειδὴ ἐξέφραζε τὴν ἀσυμπαθῆ αὐτοκρατορικὴ πολιτικὴ, καὶ τῆς μονοφυσικῆς, ὀδηγοῦσε τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν τούτων στὴν

⁶ Α. Α. Vasiliev, ἔ.ἀ., 258-71, εἰδ. 261.

⁷ Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἔ.ἀ., 461.

ανάπτυξη άντεθνικοῦ φρονήματος καὶ στήν ὀλοένα στενότερη συνεργασία τους με τοὺς μονοφυσίτες χριστιανούς Ἀραβες οὕτως, ὥστε ἀπειλοῦνταν ἡ ἴδια ἡ ἐθνικὴ ἐνότητα τοῦ κράτους. Θεωρεῖται βέβαιο ὅτι οἱ μὲν Ἀραβες μονοφυσίτες ὑποστήριξαν τὴν ἐκστρατεία τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Συρίας, τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Αἰγύπτου, οἱ δὲ Βυζαντινοὶ μονοφυσίτες ἐπέδειξαν περιέργη ἀδιαφορία γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῶν ἐδαφῶν τῆς αὐτοκρατορίας⁸.

Κατόπιν λοιπὸν τῶν ἀνωτέρω ἐξιστορηθεισῶν κατακτήσεων καὶ διχασμῶν δὲν ἐκπλήσσει ἡ ἀπόφαση τοῦ Ἀνδρέου νὰ συνεχίσει τὴ σταδιοδρομία του στήν πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ βυζαντινὴ κυριαρχία εἶχε πλέον ἐξασθενήσει στήν Ανατολή, ὅπου μία νέα κατάσταση καὶ τάξη πραγμάτων ἀντικαθιστοῦσε βαθμιαίως τὴν ἑλληνιστικὴν πραγματικότητα. Ἡ Βαλκανικὴ ὅμως καὶ ἡ Μ. Ἀσία ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἀποτελοῦν ἓνα ἐνιαῖο σύνολο μὲ κοινὴ πολιτιστικὴ παράδοση. Στὸν γεωγραφικὸ αὐτὸ χῶρο ἡ ἀλεξανδρινὴ ἐξόρμηση εἶχε ὁμογενοποιήσει πολιτιστικῶς τὶς περιοχὲς πέριξ τῆς Κων/πόλεως. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ παιδεία συνιστοῦν ἐδῶ τὶς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἔνταξη ἐκάστου ὀρθοδόξου στήν ἐκκλησιαστικὴ ἢ κάθε ἄλλη ἱεραρχία τοῦ χώρου, τοῦ ὁποῦ κέντρο ἐκκλησιαστικὸ, πολιτιστικὸ καὶ πολιτικὸ ἦταν ἡ Κων/πολη· μία πραγματικότητα ποὺ διήρκεσε μέχρι τὸν 20^ο αἰ.

Ἀλλὰ καὶ στὸ κέντρο τὰ πράγματα δὲν ἦταν πάντοτε ἡσυχά. Κατὰ τὴν περίοδο τῆς διαμονῆς τοῦ Ἀνδρέου στήν Κων/πολη (685-712) πατριάρχευσαν ὁ Παῦλος Γ' (688-93), ὁ Καλλίνικος Α' (693-705), ὁ Κῦρος (705-11) καὶ ὁ Ἰωάννης Σ' ὁ αἰρετικὸς (712-5). Ἡ εἰκοσαετία αὕτη χαρακτηρίζεται ἀπὸ μία διαρκῆ ἀστάθεια, καθὼς πολλὲς ἀλλαγὲς στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο ἐπηρεάζουν τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα. Ὁ Καλλίνικος ἤλεγξε τὸν Ἰουστινιανὸ Β' τὸν Ρινότμητο (685-95 καὶ 705-11) γιὰ τὴ βιαιότητά του πρὸς τοὺς χριστιανούς· ὁ τελευταῖος, ἐπιστρέφοντας στήν ἐξουσία, μετὰ τὴν ἐκθρόνισή του, ἐξόρισε τὸν Καλλίνικο στὴ Ρώμη, ὅπου καὶ ἐξεδήμησε⁹.

⁸ Βλ. Ἰω. Φειδᾶς, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία· Ἀπὸ τὴν Εἰκονομαχία μέχρι τὴ Μεταρρύθμιση*, Ἀθήναι 2002³, Α', 731-4.

⁹ Ἡ μνήμη του τιμᾶται τὴν 23^η Αὐγούστου.

Ἐπίσης, ἐπανελθόντος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ μοναχὸς Κῦρος διαδέχεται τὸν Καλλίνικο, ἐνῶ ἐπὶ τοῦ μονοφυσίτου αὐτοκράτορος Βαρδάνου Φιλιππικοῦ (711-3) καταλαμβάνει τὸν πατριαρχικὸ θῶκο ὁ μονοφυσίτης διάκονος Θεοφάνης ὡς Ἰωάννης Σ' ὁ αἰρετικός. Ὁ Κῦρος περιορίσθηκε στὴ μονὴ τῆς Χώρας, ὅπου καὶ ἐκοιμήθη¹⁰. Ἐπὶ Βαρδάνου Φιλιππικοῦ ἔχουμε ἀκόμη τὰ γεγονότα τῆς ψευδοσυνόδου τοῦ 712¹¹, τὰ ὁποῖα θὰ παρακολουθήσουμε ἀναλυτικότερα κατωτέρω.

Ἐν μέσῳ λοιπὸν αὐτῆς τῆς δίνης ὁ Ἀνδρέας ἐκλέγεται ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης. Ἡ μεγαλόνησος βρισκόταν μὲν στὴν πολιτικὴ κυριαρχία τῆς Κων/πόλεως ὡς αὐτοτελῆς ἐπαρχία μεταξὺ τῶν ἐξήντα τεσσάρων τοῦ κράτους· ὁ διοικητὴς τῆς ἡδρευε στὴ Γορτύνη, φέροντας τὸν τίτλο τοῦ κονσουλαρίου (consularis<consul, τίτλος ἐπαρχιακοῦ κυβερνήτου). Ἐκκλησιαστικῶς δέ, ὅπως καὶ ὅλο τὸ θέμα τοῦ ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ, ὑπαγόταν στὸν πάπα¹².

Μὲ ὅλα τὰ ἀνωτέρω μεγάλα πνευματικὰ καὶ πολιτικὰ κέντρα συνδέεται στενά ἡ ζωὴ τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου: Ἡ Ἱερουσαλήμ, ὁ τόπος ὅπου ὁ Κύριος περπάτησε, ἡ Κων/πολη, τὸ πολιτικό, πολιτιστικὸ καὶ πνευματικὸ κέντρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ Δαμασκός, ἡ ἔδρα τοῦ τρίτου τῶν πρεσβυγενῶν πατριαρχείων, ἡ Κρήτη, ὑπαγομένη στὴ δικαιοδοσία τῆς Ρώμης καὶ κατόπιν τῆς Κων/πόλεως. Ὅλ' αὐτὰ συγκροτοῦν τὰ κέντρα, τὶς περιφέρειες καὶ τὶς ἐπαρχίες τῆς δράσεως καὶ τῆς διακονίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Τέλος, ἡ ταπεινὴ πολίχνη τῆς Ἐρεσοῦ Λέσβου, ὅπου ὁ Ἅγιος ἀναπαύθηκε, δέχτηκε τὸ σεπτὸ σκῆνωμά του¹³.

Β'. Ἡ συριακὴ ποιητικὴ παράδοση

Ἄν καὶ ὁ Ἀνδρέας ἦταν ἐλληνόφωνος τῆς Συρίας, θεωροῦμε χρήσιμο νὰ ἀναφερθοῦμε ἐν τάχει σὲ τυχόν συριακὲς ἐπιδράσεις ἐπὶ τοῦ ἔργου του καὶ ἐν γένει ἐπὶ τῆς ὅλης ὑμνογραφικῆς παραγωγῆς τῶν κανόνων, ἡ ὁποῖα ξεκινάει ἀπὸ τρεῖς

¹⁰ Ἡ μνήμη του τιμᾶται τὴν 8^η Ἰανουαρίου.

¹¹ Α. Α. Νανάκης, μητροπολίτης Ἀρκαλοχωρίου, ἔ.ἀ., 83, 86-7.

¹² Ἡ ὑπαγωγή τοῦ θέματος τοῦ ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ, τῆς Σικελίας καὶ τῆς Καλαβρίας στὸν Πατριάρχη Κων/πόλεως ἐγινε μετὰ τὸ ἔτος 754 καὶ ὄχι ἐπὶ Λέοντος Γ' τοῦ Ἰσαύρου, ὅπως πιστευόταν. Βλ. Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 173, σημ. 1.

¹³ Α. Α. Νανάκης, μητροπολίτης Ἀρκαλοχωρίου, ἔ.ἀ., 88.

ὕμνογράφους, πού «συμπτωματικῶς» προέρχονταν ἀπὸ τὴ Συρία καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Δαμασκοῦ, τὸν Ἰωάννη Δαμασκηνό (676-749), τὸν Κοσμᾶ ἐπίσκοπο Μαΐουμᾶ († 787) καὶ τὸν Ἀνδρέα Κρήτης (660-740). Πολλὲς ἀπόψεις ἔχουν διατυπωθεῖ γιὰ τὴ συμβολὴ τῆς συριακῆς ποιητικῆς παραδόσεως στὴ διαμόρφωση τῆς ἑλληνικῆς ὕμνογραφίας, κινούμενες μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων, δηλαδὴ ἀφενὸς ὅτι τὰ πρότυπα τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν ἐπὶ συριακοῦ ἐδάφους¹⁴, ἀφετέρου ὅτι οἱ πηγὲς τῆς ποιήσεως αὐτῆς βρίσκονται σ' ἐσωτερικὲς ἐξελίξεις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, οἱ ὁποῖες ἐντοπίζονται στὴ μεταβατικὴ περίοδο ἐκ τῶν προσωδιακῶν πρὸς τὰ ρυθμοτονικὰ μέτρα.

Ἀλλὰ πῶς συνέβη τὸ πέρασμα ἀπὸ τὰ προσωδιακὰ στὰ τονικὰ μέτρα; Ἡ πρὸ Ρωμανοῦ περίοδος εἶναι ἀναμφιβόλως πολὺ σκοτισμένη λόγῳ τῶν πενιχρῶν διασωθεισῶν μαρτυριῶν. Ὁ Κ. Μητσάκης ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ «κατὰ στίχον» ὕμνοι, οἱ πρῶτοι γραμμένοι ἐπὶ τῶν νέων τονικῶν μέτρων, διαμορφώνονται ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς συριακῆς ὕμνογραφίας. Συγκεκριμένα, στοὺς ὕμνους τοῦ Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου (306;-73) ἀνευρίσκονται ἀπλούστατες στιχουργικὲς κατασκευές, ἥτοι ἐπανάληψη τοῦ ἴδιου πάντα σύντομου στίχου (τετρασυλλάβου ἢ ὀκτασυλλάβου). Ὑπάρχει λοιπὸν στενὸτατη συγγένεια μεταξὺ τῶν ἐφραιμικῶν ὕμνων καὶ τῶν ἀντιστοίχων ἑλληνικῶν «κατὰ στίχον» ὕμνων. Ἐξάλλου, εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ ὕμνοι τοῦ Ἐφραὶμ μεταφράστηκαν στὴν ἑλληνικὴ ἀρκετὰ νωρὶς¹⁵. Ὁμοίως, στὸν Ἐφραὶμ ἀλιεύονται καὶ πολυπλοκότερα στιχουργήματα, ἐντὸς τῶν ὁποίων οἱ ἰσοσύλλαβοι στίχοι διαρθρώνονται σὲ στροφές¹⁶.

¹⁴ Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ Ἀντιόχεια τῆς Συρίας μετὰ τὸν διωγμὸ τῶν ἑλληνιστῶν χριστιανῶν ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν καταστροφὴ τῆς ἀγ. Πόλεως (70 μ.Χ.) ἀνεδείχθη στὸ δεύτερο κέντρο χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς. Πολλὲς χριστιανικὲς κοινότητες ἰδρύθηκαν στὶς περισσότερες πόλεις τῆς Συρίας, ἀπὸ ὅπου ἄρχισε νὰ διαμορφώνεται, κυρίως στὴν ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀντιόχειας, ἓνα λειτουργικὸ πλαίσιο, ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὴ λατρευτικὴ τάξη τῶν Ἱεροσολύμων, τὸ ὁποῖο θὰ ἐξελιχθεῖ στὸ μετέπειτα διαμορφωθὲν ἁσματικὸ τυπικὸ τῶν πόλεων. Χαρακτηριστικὸ τοῦ ἀντιοχειανοῦ τυπικοῦ ἦταν ὁ ἀντιφωνικὸς τρόπος ψαλμωδῆσεως. Τὸ τυπικὸ τοῦτο κατὰ τὸν 4^ο αἰ. θὰ εἰσαχθεῖ στὴν Κων/πολη. Βλ. Δ. Κ. Μπαλαγεώργος, *Ἡ Ψαλτικὴ παράδοση τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ βυζαντινοῦ κοσμικοῦ τυπικοῦ* [Μελέται 6], ed. Γρ. Θ. Στάθης, Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, Ἀθήνα 2001, 59-60.

¹⁵ Κ. Μητσάκης, *Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία: Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἕως τὴν Εἰκονομαχία*, Ἀθήνα 1986, 98-103.

¹⁶ Στ. Γ. Παπαδόπουλος, *Πατρολογία*, Ἀθήνα 2000⁴, Β', 329-33.

Διαμορφώθηκε λοιπόν λόγω τῆς ἐπιβλητικότητος τῆς ποιήσεως τοῦ Ἐφραὶμ ἡ πεποίθησις ὅτι τὸ πρότυπο τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως καὶ αὐτοῦ τοῦ Ρωμανοῦ εἶναι συριακό. Τὰ ἐπιχειρήματα εὐνόητα: Πρὶν ἀπὸ τὸν 5^ο αἰ. δὲν ἔχουμε στὰ ἑλληνικὰ εὐρεῖα καὶ ὀργανωμένη ὑμνογραφία, ὁ πρῶτος μέγας Ἕλληνας ὑμνογράφος, ὁ Ρωμανός, ἦταν ἐκ τῆς Ἑμεσας τῆς Συρίας, ὅπου θὰ εἶχε γνωρίσει τὸν Ἐφραὶμ, οἱ ποιητικὲς συνθέσεις τοῦ Ἐφραὶμ μεταφράσθησαν στὰ ἑλληνικὰ ὅταν ἀκόμη ζοῦσε ὁ ἴδιος. Κατ' αὐτὴν τὴν ἄποψιν τὸ κοντάκιο προέκυψε ἐκ τῆς συριακῆς *memre*¹⁷.

Φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν ἦταν ἀκριβῶς τέτοια ἡ κατάστασις. Στούς κόλπους τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς γραμματείας ἔχουν ἐπιβεβαιωθεῖ πολυάριθμα προεφραϊμικὰ ρυθμικὰ κείμενα, ὅπου συναντῶνται τὰ γνωρίσματα τοῦ κοντακίου¹⁸. Ὡς ἐκ τούτου, δὲν μπορούμε νὰ δεχτοῦμε ὅτι τὰ πρότυπα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως ἦταν συριακά, ἂν καὶ ἀναγνωρίζουμε κάποιες μικρὲς συριακὲς ἐπιδράσεις¹⁹. Εἶναι χαρακτηριστικὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ Κ. Μητσάκης: «...τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς νέας ἑλληνικῆς μετρικῆς, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα καὶ ὁ παροξυτονισμός, φαίνεται ὅτι προέρχονται ἀπὸ ἐνδογενεῖς ἀλλοιώσεις πού εἶχαν λάβει χώρα στὸν ὀργανισμὸ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἡ ὑποτιθέμενη πολὺ μεταγενέστερη συριακὴ ἐπίδρασις πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση, ἂν ὑπῆρξε καθόλου, πρέπει νὰ ἦταν ἐντελῶς ἐξωτερικὴ καὶ πολὺ περιορισμένης ἔκτασις καὶ σημασίας.»²⁰

Καὶ ὁ Κ. Krumbacher ἀρνεῖται τὴν ἔξωθεν εἰσαγωγὴν τοῦ ρυθμικοῦ τόνου, ἰσχυριζόμενος ὅτι «ἐν τῇ ἑλληνικῇ ρυθμικῇ παρατηρεῖται βραδεῖα ἀνάπτυξις ἐκ μικρῶν καὶ ἀσθενῶν ἀρχῶν εἰς τεχνικωτάτην τελειότητα. Ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ εἰσαγωγῆς ξένου προϊόντος, θὰ εἶχομεν ἀμέσως ἐνώπιόν ἡμῶν τέλειόν τι δημιούργημα, καθ' ὃν τρόπον ἐν τῇ ρωμαϊκῇ λογοτεχνίᾳ εὐρίσκομεν τὰ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους μεταφυτευθέντα εἶδη ἀμέσως κατ' οὐσίαν τέλεια. Κατὰ τῆς ξενικῆς εἰσαγωγῆς μαρτυρεῖ καὶ ἡ οὐσιωδεστάτη

¹⁷ Κείμενο ἀπὸ ἰσοσυλλάβους στίχους χωρὶς κατάτμησιν σὲ στροφές.

¹⁸ Πρβλ. Π. Κ. Χρήστου, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, Θεσσαλονίκη 1992, Γ', 97-113, Π. Β. Πάσχος, *Λόγος καὶ Μέλος· Εἰσαγωγὴ στὴν βυζαντινὴ-λειτουργικὴ Ὑμνογραφία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας* [Ἀγιολογικὰ Κείμενα καὶ Μελέτες 6], Ἀθήνα 1999, Α', 76-80 καὶ Ἀθ. Θ. Βουρλῆς, *Προχριστιανικὴ καὶ Χριστιανικὴ Ὑμνογραφία καὶ Μουσικὴ*, Ἀθήναι 2005, 42-5.

¹⁹ Π.χ. ἡ ἀλφαβητικὴ ἀκροστιχίδα εἶναι ἐβραϊκῆς καὶ συριακῆς προελεύσεως. Βλ. Κ. Μητσάκης, ἔ.ἀ., 95-6.

²⁰ Κ. Μητσάκης, ἔ.ἀ., 119.

διαφορὰ μεταξύ τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως. Ἐὰν εἰσήγετο αὕτη ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, θὰ προσεδοκῶμεν ἀκριβῶς εἰς τὰ πρωιμώτατα δοκίμια ἑλληνικά τε καὶ λατινικά πολὺ τὸ ὁμοιόμορφον. Καὶ δὲν θὰ ἀρνηθῶμεν μὲν ἀνατολικὰς ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως, ἀλλ' εἶνε^(sic) ἀβέβαιον κατὰ τίνα τρόπον καὶ ἔκτασιν καὶ ἂν ἀμέσους ἢ ἐμμέσους πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν αὐτάς. Χαρακτηριστικά τινὰ τῆς ἐβραϊκῆς ποιήσεως, οἷον ὁ παραλληλισμὸς τῶν ἡμιστιχίων καὶ τὰ βραχέα κῶλα εἶνε^(sic) αἰσθητὰ καὶ παρὰ τοῖς ἐβδομήκοντα, ἐξ ὧν ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων· αἱ δὲ ἀρχαιόταται ἐπιφωνήσεις, οἷον τὸ *Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῶν*, ἐπήγασαν ἐκ τῆς μεταφράσεως τῶν ψαλμῶν. Πρὸς τούτοις, ἐὰν ἡ ὑπαρξὶς ῥυθμικωτάτου πεζοῦ λόγου πλήρους ἀπηχίσεως καὶ βραχέων ὁμοιομόρφων κῶλων ἀναμφίβολος εἶνε^(sic) ἤδη παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς συγγραφεῦσι καὶ ἔτι μᾶλλον παρὰ τοῖς ἐβδομήκοντα καὶ χριστιανοῖς συγγραφεῦσι, πρέπει βεβαίως σοβαρῶς νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, μήπως ἐνταῦθα εἶνε^(sic) ἀνάγκη νὰ ζητηθῆ ἡ πρώτη καὶ ἀληθῆς πηγή· καὶ μόνη ἡ ἰδέα τῆς συχνῆς ἐν εἴδει στροφῶν ἐπαναλήψεως τῆς πεζῆς ῥυθμικῆς προτάσεως, ἐπιτεινομένη διὰ τῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν λυρικὴν γνωριμίας, θὰ ἤρκει πρὸς συντέλεσιν τῆς μεταβάσεως εἰς τὴν ῥυθμικὴν ποίησιν, ἥτις ὑπ' αὐτῶν δὴ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐξελαμβάνετο ὡς ποικιλία τοῦ πεζοῦ λόγου.»²¹

Σαφῶς τὸ θέμα δὲν ἔχει λυθεῖ ὀριστικὰ καὶ ὁποιαδήποτε συμπεράσματα εἶναι παρακινδυνευμένα. Οἱ κυριότεροι ὕμνογράφοι προέρχονταν ἐκ τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Συρίας, ὅπου ζοῦσαν σὲ δίγλωσσο περιβάλλον, ἀφοῦ πλὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας χρησιμοποιοῦνταν καὶ ἡ τοπικὴ. Θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ὑποτεθεῖ ὅτι δὲν ἀγνοοῦσαν τὴν ἐφραιμικὴν ποίησιν καὶ τὴ μουσικὴ τεχνοτροπία τῆς Παλαιστίνης. Ἀλλά, χωρὶς νὰ ἀρνούμεθα ὅλ' αὐτά, δηλαδὴ τὸ ἑλληνικὸν ὑπέδαφος, τὸ ὁποῖο τὴ ζωογόνησε, οὔτε συριακὲς τυχόν ἐπιδράσεις, ἢ ἐκκλησιαστικὴ ποίησιν διαθέτει αὐτοτέλεια καὶ δικῆς τῆς προὑποθέσεως. Ὅπως δὲν ἐπηρεάζεται ἐκ τῆς ἀρχαίας καὶ ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ρητορικῆς, ἀλλὰ πρωτίστως εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη τῆς ἐκκλησίας νὰ ἐκφρασθεῖ. Ἡ προβολὴ τῶν μεγάλων ἀθλημάτων τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἀσκητῶν τῆς πίστεως, ἢ

²¹ Krumbacher, *Ἱστορία*, Β', 612-3.

χρεία νὰ ἐνημερωθεῖ τὸ πλήρωμα κατὰ τὸν ὄρθρο γιὰ τὸν ἐορταζόμενο Ἅγιο τῆς ἡμέρας ἢ τὸ μνημονευόμενο γεγονός καὶ τὴ σημασία του γιὰ λόγους παιδαγωγίας καὶ ἱστορικῆς μνήμης ἔδωσαν τὸ ἔναυσμα τῆς ἀναπτύξεως μιᾶς νέας ποιήσεως πρωιμώτατα.

Πρόκειται περὶ ποιήσεως λατρευτικοῦ χαρακτήρα, ἡ ὁποία προέρχεται ἐκ τοῦ μοναστικοῦ κόσμου, ὅπου ἡ γνώση ταυτίζεται πρὸς τὴν πίστη καὶ ἡ σοφία εἶναι μωρία. Ἀνάγεται στὰ μοναστικά κέντρα τῆς Παλαιστίνης, τῆς Συρίας, τῆς Κων/πόλεως, τοῦ Ἄθω κατόπιν, ὅπου τὴ μέγιστη σημασία ἔχει τὸ δόγμα, ἡ ἱερὰ παράδοση, οἱ θεῖες Γραφές, τὰ μαρτύρια τῶν Ἁγίων, ἡ ἐκκλησία. Οἱ ποιητές της, ὁ Ρωμανός, ὁ Ἀνδρέας Κρήτης κ.ἄ. εἶναι πολυσύνθετες προσωπικότητες, ζοῦν γιὰ τὸν συνάνθρωπο, συντρίβονται, ἰκετεύουν, δοξολογοῦν γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τους καὶ τοὺς πιστοὺς. Γνωρίζουν τὴν ἀρχαία γλῶσσα καὶ ἐκμεταλλεύονται τὸν πλοῦτο καὶ τὴν παράδοση πού αὐτὴ τοὺς προσφέρει· ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν 8^ο αἰ. ἐγκαταλείπεται ἡ ἀπλοϊκὴ γλῶσσα τοῦ Ρωμανοῦ, ὅπως βλέπουμε καὶ στὸν Ἀνδρέα Κρήτης, χάριν ἑνὸς ἀρχαϊσμοῦ. Οἱ ὕμνογράφοι αὐτοὶ ἐπηρεάζονται βέβαια ἐκ τῆς ἀρχαίας ποιήσεως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ρητορικῆς - ὅπως τὰ εἶδη αὐτὰ εἶχαν ἤδη διαμορφωθεῖ ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς - ἀλλὰ εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἡ ἐκφραστικὴ συνήθεια τῆς χριστιανικῆς «συναγωγῆς», ἡ ὁποία ἐπιδέχεται βαθύτατη ἐβραϊκὴ καὶ ἐν συνεχείᾳ κάποια συριακὴ ἐπίδραση.

Τὴν ποιητικὴ αὐτὴ παράδοση δυνάμεθα νὰ διαιρέσουμε σὲ τέσσερις περιόδους: α) Στους πρὸ τοῦ Ρωμανοῦ, β) στὸν Ρωμανὸ καὶ τοὺς λοιποὺς συγγραφεῖς ὕμνων, γ) στοὺς γνήσιους συγγραφεῖς κανόνων καὶ δ) στοὺς μετὰ τὸ 1000 ὕμνογράφους, οἱ ὁποῖοι συγγράφουν μόνο ποίηση, ἀκολουθώντας τὴ μουσικὴ τῶν προηγουμένων.

Τόσο οἱ συγγραφεῖς ὕμνων ὅσο καὶ οἱ συγγραφεῖς κανόνων, στιχηρῶν, δοξαστικῶν, τροπαρίων, ἰδιομέλων ἀκολουθοῦν τὰ τονικὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἔχουν σχέση πρὸς τὴν ἑλληνικὴ ρυθμικὴ διατύπωση τῆς μεταφράσεως τῶν ἑβδομήκοντα. Ὅσον ἀφορᾷ στὴ γλῶσσα, προσεγγίζει αὐτὴ τῶν εὐαγγελίων, τῶν Ο' καὶ τῶν συναξαρίων. Ἀπὸ τὸν 8^ο αἰ. ὅμως τοῦτο ἀλλάζει, καθὼς προωθεῖται μία συντηρητικοποίησις ἢ ἑλληνικὴ ἐκκλησιαστικὴ ρητορικὴ γλῶσσα ἐπικρατεῖ στοὺς κανόνες. Αὐτὸ ἐν πρώτοις φαντάζει περιεργό, ἀλλὰ οἱ κανόνες εἰσάγουν τὸ ἐνθουσιαστικὸ στοιχεῖο, τὸ ὁποῖο καταλύει τὴ διήγηση καὶ τὸν διάλογο τοῦ κοντακίου, ὑψώνουν τὴν προσευχή,

διαχωρίζουν πλήρως τὰ θεῖα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα. Ὁ ὄψιμος αὐτὸς ἀρχαϊσμός τῶν κανονογράφων διὰ τῶν πολλῶν λογίων στοιχείων του, τῶν σχημάτων του καὶ τῆς ὅλης ἐκφράσεώς του προσέφερε ἀκριβῶς τὴν εὐχέρεια αὐτή, δηλαδή τὴν ἐξύψωση ἐκ τῶν ἐγκοσμίων, πράγμα ἄγνωστο στὴν ποίηση τοῦ ὕμνογράφου ἀπὸ τὴν Ἑμεσα²².

²² Τωμαδάκης, ΒΥ 11-2, 54.

ΚΕΦ. ΠΡΩΤΟ:
ΑΝΑΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Α'. ΠΗΓΕΣ

Οί πηγές, ἐκ τῶν ὁποίων μᾶς δίνεται ἡ δυνατότητα νὰ ἀνασυνθέσουμε τὴν πολιτεία τοῦ Ἱεροσολυμίτου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης, τόσο ἀπὸ τοὺς βιογράφους καὶ τοὺς συναξαριστὲς του ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν περὶ αὐτοῦ ὑμνογραφία εἶναι οἱ κάτωθι:

I. Βίοι-Εγκώμια

1. *Βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου τοῦ Ἱεροσολυμίτου, ἀρχιεπισκόπου γενομένου Κρήτης, συγγραφεὶς παρὰ Νικήτα τοῦ πανευφήμου πατρικίου καὶ κνέστορος. Κύριε εὐλόγησον.*

Inc. Οὐ θεμιτόν ἐστιν οὔτε μὴν ὄσιον τὰς τῶν δικαίων καὶ ὁσίων ἀνδρῶν ἐπὶ γῆς ὑψηλὰς πολιτείας...

Des. ἀνθ' ὧν τοὺς ἑαυτῆς δούλους καὶ θεράποντας ὡς φωστῆρας τῆ δικαιοσύνη τοῖς πέρασιν ἐξέλαμψε...ἀμήν.

Codd.: Vatorp. 84, f. 191^r-195^r²³.

Lavr. 455 - Δ79. (Λόγοι πανηγυρικοί), f. 125^r-8^v²⁴ / 652 - Ε 190. (Βίοι Ἀγίων), f. 197^r-202^v²⁵.

Φιλοθέου 87 (1851)²⁶. Καρακάλλου 155²⁷. Διονυσίου 169²⁸ / 148 (3682)²⁹. Γρηγορίου 7³⁰.

Ξηροποτάμου 236, f. 272^v-279 (2569)³¹. Ἰβήρων 594 (4714)³². Πρωτάτου 48 (48)³³.

Constant. Chalcensis Scholae 41, ff. 137^v-143^v³⁴. Constant. Chalcensis 1, ff. 148^v-156³⁵.

Ed.: Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *ΑΙΣ V* 169-79³⁶, Σκαλτσῆς, *ΠΕΣ* 365-402³⁷.

²³ Σ. Εὐστρατιάδης, *Κατάλογος τῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων...*, Paris 1924, 23-4 καὶ Ehrhard I 360.

²⁴ Σ. Εὐστρατιάδης, *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας (τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει)...*, Paris 1925, 70 καὶ Ehrhard III 59.

²⁵ Σ. Εὐστρατιάδης, *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας*, 101-2.

²⁶ Λάμπρος, *Κατάλογος I* 158 καὶ Ehrhard III 74.

²⁷ Ehrhard III 66.

²⁸ Αὐτ., 156.

²⁹ Λάμπρος, *Κατάλογος I* 345-6, ἀρ. 3682, 20.

³⁰ Ehrhard III 156.

³¹ Λάμπρος, *Κατάλογος I* 217 καὶ Ehrhard III 156.

³² Λάμπρος, *Κατάλογος II* 180, ἀρ. 4714, 19 καὶ Ehrhard III 457.

³³ Λάμπρος, *Κατάλογος I* 7, ἀρ. 48, 18.

³⁴ Τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης. Βλ. "Catalogus Codicum Hagiographicorum Graecorum Bibliothecae Scholae Theologicae", *Analecta Bollandiana XLIV* (1926) 5-63, εἰδ. 53 καὶ Ehrhard III 457.

³⁵ Τῆς Μονῆς Παναγίας ἐν Χάλκῃ. Βλ. Ἀθηναγόρας μητροπολίτης, «Περιγραφικὸς κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Χάλκῃ μονῆς τῆς Παναγίας», *ΕΕΒΣ I'* (1933) 236-92, εἰδ. 241.

Βιβλ.: BHG 113*, Δετοράκης, Άγιοι, 178-9, Τωμαδάκης, BY 183-5, EO XXI (1922) 268, Νικόδημος
Άγιορείτης³⁸, Λαγγής³⁹.

2. (Άνωνύμου). *Βίος και πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου.*

Inc. Δαμασκὸς πατρὶς τῶ μεγάλῳ τούτῳ καὶ περιφήμῳ τῆς Κρήτης προέδρῳ...

Des. πάντων αὐτόθι τῶν ἀγαθῶν τὴν δόσιν καὶ βασιλείας Θεοῦ τὴν κληρουχίαν...ἀμήν.

Cod.: Hierosol. Patr. 17, ff. 89^v-91^{r40}.

Ed.: B. Latyshev⁴¹, Φουντούλης, ΠΕΣ 455-69, εἰδ. 463-5.

Βιβλ.: BHG 114a*, Δετοράκης, Άγιοι, 179-80.

3. *Μακαρίου τοῦ Μακρῆ βίος και πολιτεία τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου.*

Inc. Οὐδὲν ἂν οἶμαι γένοιτο δῶρον φίλτερόν τε καὶ οἰκειότερον τοῖς ἐλλογίμοις τῶν
θειῶν ἀνδρῶν ἢ λόγος...

Des. ἐν τῷ τῆς Ἁγίας καὶ καλλινίκου μάρτυρος Ἀναστασίας ναῶ κατατίθεται, θησαυρὸς
ἄσυλος, ὄλβος πολυτελής, πηγὴ θαυμάτων ἀείροος...ἀμήν.

Cod.: Vatop. 635 (550)⁴².

Ed.: Βασ. Λαούρδας⁴³, Chrys. Loparev⁴⁴, Ἀργυρίου, ΠΕΣ 437-53⁴⁵, Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης⁴⁶, Κ.
Δουκάκης⁴⁷.

³⁶ Πρβλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ V 422-4, ὅπου «Σημειώσεις εἰς τὸν βίον τοῦ ἀγ. Ἀνδρέου τοῦ Ἱεροσολυμίτου».

³⁷ Π. Ι. Σκαλοῦνης, «Νικήτα τοῦ πανευφήμου πατρικίου καὶ κνέστορος βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου τοῦ Ἱεροσολυμίτου ἀρχιεπισκόπου γενομένου Κρήτης», ἐν ΠΕΣ, 364-402, εἰδ. 380-94.

³⁸ Νικόδημος Ἁγιορείτης, *Συναξαριστὴς τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ*, Θεσσαλονίκη 2003⁵, C', 23-4, σημ. 15, ὅπου ἀναφέρει ὅτι «ἐν δὲ τῇ ἱερᾷ Μονῇ τῶν Ἰβήρων σφύζεται καὶ ἄλλο ἐγκώμιον εἰς αὐτὸν....παρὰ Νικήτα Πατρικίου καὶ Κιαίστορος καὶ Πανευφήμου, ὅπερ σφύζεται καὶ ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ».

³⁹ Ὁ μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας· ἀφιερωμένος εἰς τὴν μνήμην Βίκτωρος μοναχοῦ καὶ Ματθαίου Λαγγῆ ἐπισκόπου Οἰνόης..., Ἀθήναι 2001⁶, Z', 52-4, σημ. 1.

⁴⁰ Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, IB I 69-77, εἰδ. 72, ἀρ. 33: Inc. Δαμασκὸς ἢ πατρὶς, καὶ Ehrhard III 357.

⁴¹ B. Latyshev, *Menologii anonimi Byzantini saeculi X quae supersunt: Fasciculus alter, Menses Iunium, Iulium, Augustum continens...*, Petropoli 1912, II, 136-7. Πρόκειται περὶ βίου μὲ συναξαριακὸ χαρακτήρα.

⁴² Σ. Εὐστρατιάδης, *Κατάλογος...Βατοπεδίου*, 126 καὶ Ehrhard III 320.

⁴³ Βασ. Λαούρδας, «Μακαρίου τοῦ Μακρῆ, Βίος τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, ἀρχιεπισκόπου Κρήτης, τοῦ Ἱεροσολυμίτου», *Κρητικὰ Χρονικὰ Z'* (1953) 63-74.

⁴⁴ Chrys. Loparev, «Περὶ τινῶν βίων ἁγίων ἑλληνιστῶν γεγραμμένων» (ρωσ.), *Βυζαντινὰ Χρονικὰ IV* (1897) 345-8.

Βιβλ.: BHG 114*, Δετοράκης, *Άγιοι*, 180-1, Τωμαδάκης, *BY* 185-6, *EO XXI* (1922) 268, Λαγγής⁴⁸,
Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *AIS V* 423*, Ehrhard III 320*, 337*, S. Vailhé⁴⁹.

4. Ένας επιπλέον βίος, εκδεδομένος στη ρωσική γλώσσα, δὲν κατέστη δυνατό νὰ βρεθεῖ. Δὲν ἀποκλείεται νὰ πρόκειται περὶ παλαιᾶς σλαβικῆς μεταφράσεως τοῦ ὑπὸ τοῦ Νικήτα συγγραφέντος βίου. (?)

Ed.: L. Denisov, *Βίος τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου Κρήτης* (ρωσ.), Μόσχα 1902.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Άγιοι*, 181⁵⁰.

5. Ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Νικηφόρος Πασχαλεύς (ἢ Πασχαλέων) ἐξέδωσε κατὰ τὸ ἔτος 1673 βίον τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου Κρήτης ἐλέγχεται ὡς ἀνακριβής. Μᾶλλον ἀφοροῦσε στὸν ἅγιο Ἀνδρέα τὸν ἐν τῇ Κρίσει. (?)

Ed.: Νικηφόρος Πασχαλεύς, *Βίος τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου τοῦ Κρητός*, Βενετία 1673.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Άγιοι*, 181-2, Κ. Σάθας⁵¹, S. Vailhé⁵², *EO XXI* (1922) 268.

6. (Ἄνωνύμου). *Ἐγκώμιον εἰς τὸν ὄσιον πατέρα ἡμῶν Ἀνδρέαν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Κρήτης. Εὐλόγησον πάτερ.*

Inc. Μέγας ἄνθρωπος καὶ τίμιος ἀνὴρ ἀνδρεία καὶ σωφροσύνη καὶ συνέσει
κεκοσμημένος...

Des. φύλακα ἄγρυπνον χαρισάμενοι, τοῖς νοσοῦσιν ἰατροῖον ἄμισθον, θλιβομένοις
παραμύθιον, κινδυνεύουσι λιμένα σωτήριον...ἀμήν.

Cod.: Athen. 2560, ff. 89^v-95^v⁵³.

⁴⁵ Ἀστ. Ἀργυρίου, «Μακαρίου τοῦ Μακροῦ, Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου», ἐν *ΠΕΣ*, 437-53, εἰδ. 445-53.

⁴⁶ Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης, *Νέον Ἐκλόγιον...*, Κων/πολις 1863², 151-5.

⁴⁷ Κ. Δουκάκης, *Μέγας Συναξαριστής...μῆνα Ἰούλιον*, ἐν Ἀθήναις 1893, Ζ', 35-42.

⁴⁸ Ὁ μέγας Συναξαριστής τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας· ἀφιερωμένος εἰς τὴν μνήμην Βίκτωρος μοναχοῦ καὶ Ματθαίου Λαγγῆ ἐπισκόπου Οἰνόης..., Ἀθήναι 2001⁶, Ζ', 52, σημ. 1.

⁴⁹ S. Vailhé, "Saint André de Crète", *EO V* (1901-2) 378-87, εἰδ. 379.

⁵⁰ Πρὸβλ. Beck, *Kirche*, 501, σημ. 5.

⁵¹ Κωνσταντῖνος Ν. Σάθας, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία...*, ἐν Ἀθήναις 1868, 408, ὅπου ἀναφέρει ὅτι «...Ἐκτὸς τούτων ὁ Νικηφόρος ἐξέδοτο ἑλληνολατινιστὶ τὸν βίον ἁγ. Ἀνδρέου τοῦ Κρητός».

⁵² S. Vailhé, "Saint André de Crète", *EO V* (1901-2) 378-87, εἰδ. 379-80.

⁵³ G. Nowack, "Un manuscrit hagiographique de l'ancien fonds du monastère du Prodrome (Serrès): Le cod. Athènes, Bibl. Nat. 2560", *REB XVI* (1958) 143-57, εἰδ. 151, ἀρ. 7 καὶ Ehrhard III 798.

Ed.: Δετοράκης, *ΕΕΒΣ ΛΖ'* (1969-70) 85-94 καὶ *ΠΕΣ* 403-15⁵⁴.

Βιβλ.: *BHG* 114b*, Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 182.

7. *Ἰωσήφ Καλοθέτου λόγος εἰς τὸν ἐν ἀγίοις πατέρα ἡμῶν ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης Ἀνδρέαν τὸν Ἱεροσολυμίτην.*

Inc. Οὐ δίκαιόν ἐστι, ὥς γε μοι δοκῶ, οὐδὲ προσῆκον οὐδὲ τοῦ ὀρθοῦ λόγου...

Des. καὶ μεγαλοπρέπειαν αὐτῆς ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Ἀμήν.

Cod.: Παντοκράτορος 251, ff. 314-329^v. Μονὴ ἀγ. Ἀθανασίου ἐν Λευκασίῳ Καλαβρύτων, ἀρ. 28, ff. 288^{r55}.

Ed.: Τσάμης, *ΠΕΣ* 417-36⁵⁶.

Βιβλ.: *BHG* 114c*, Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 182, Τωμαδάκης, *ΒΥ* 186, Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *ΑΙΣ* V 423, *ΕΟ* XXI (1922) 268, Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης⁵⁷, Λαγγῆς⁵⁸.

II. Συναξάρια

1. Hip. Delehaye, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae* (Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris), Bruxellis 1902, 730 (Ἰουνίου 4).

Inc. Ὁ ἐν ἀγίοις πατήρ ἡμῶν Ἀνδρέας ἦν μὲν ἐκ πόλεως Δαμασκοῦ...

Βιβλ.: Φουντούλης, *ΠΕΣ* 455-69, εἰδ. 461.

2. H. Delehaye, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae* (Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris), Bruxellis 1902, 795 (Ἰουλίου 4). *Synaxaria selecta*.

Inc. Ὅς ἐκ πόλεως Δαμασκοῦ θεοφιλῶν γονέων φύς πρὸς τὴν τῶν γραμμάτων ἐκδίδεται μάθησιν...⁵⁹

⁵⁴ Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, «Ἀνέκδοτον ἐγκώμιον εἰς Ἀνδρέαν Κρήτης», *ΕΕΒΣ ΛΖ'* (1969-70) 85-94, εἰδ. 88-94 καὶ ἐν *ΠΕΣ*, 403-15, εἰδ. 408-15.

⁵⁵ Ν. Α. Βέης, «Ἰωσήφ Καλοθέτης καὶ ἀναγραφή ἔργων αὐτοῦ», *BZ* 17 (1908) 86-91, εἰδ. 90, ἀρ. 18 καὶ L. Petit, *DTC* 8 1522.

⁵⁶ Δ. Γ. Τσάμης, «Ἰωσήφ Καλοθέτου λόγος εἰς τὸν ἐν ἀγίοις πατέρα ἡμῶν ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης Ἀνδρέαν τὸν Ἱεροσολυμίτην», ἐν *ΠΕΣ*, 417-36, εἰδ. 420-36.

⁵⁷ Νικόδημος Ἀγιορείτης, *Συναξαριστής*, C', 23-4, σημ. 15, ὅπου ἀναφέρει ὅτι «περιέχεται δὲ ὁ λόγος αὐτὸς ἐν τῇ χειρογράφῳ ἰδιαίτερα βίβλῳ τοῦ αὐτοῦ Καλοθέτου, σφωζομένη κατὰ τὴν ἱερὰν Μονὴν τοῦ Παντοκράτορος». Πρβλ. Εὐλόγιος Κουρίλας, «Κριτικὸν ὑπόμνημα», *Θεολογία ΚΔ'* (1924) 283-303, εἰδ. 285.

⁵⁸ Ὁ μέγας *Συναξαριστής τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*: ἀφιερωμένη εἰς τὴν μνήμην Βίκτωρος μοναχοῦ καὶ Ματθαίου Λαγγῆ ἐπισκόπου Οἰνός..., Ἀθήναι 2001^ο, Z', 52-4, σημ. 1.

Βιβλ.: Φουντούλης, ΠΕΣ 455-69, εἰδ. 461-2.

3. Τῇ Ε' Πέμπτῃ τῶν Νηστειῶν, κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, ψάλλομεν τὴν ἀκολουθίαν τοῦ μεγάλου κανόνος.

Τὸ συναξάριον τοῦ μεγάλου καὶ κατανυκτικοῦ κανόνος⁶⁰.

Inc. Τοῦτον τὸν ὄντως κανόνων μέγιστον ἀπάντων ἀρίστως...

Ed.: PG 97 1361-4, ΓΦ 349, 639-40, Φουντούλης, ΠΕΣ 455-69, εἰδ. 465-9.

4. Μάξιμος Μαργούνιος, *Βίοι Ἁγίων*: ἐκ τῆς ἐλληνικῆς γλώττης, ἤτοι ἐκ τῶν συναξαρίων μεταφρασθέντες, παρὰ...ἐπισκόπου Κυθήρων εἰς κοινὴν ὠφέλειαν, παρὰ τῷ Νικολάῳ Γλυκεῖ, τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Βενετία 1685, 615 (Ἰουλίου 4).

Inc. Οὗτος ἦτον ἀπὸ τὴν Δαμασκόν, γεννηθεὶς ἀπὸ γονεῖς θεοφιλεῖς...

Ed.: Μ. Μαργούνιος, *Βίοι Ἁγίων*, Βενετία 1685, 615 (Ἰουλίου 4).

5. Νικόδημος Ἀγιορείτης, *Συναξαριστὴς τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ*, Θεσσαλονίκη 2003⁵, Ζ', 22-3 (Ἰουλίου 4).

Inc. Οὗτος ἦτο ἐν ἔτει χξ' (660), καταγόμενος ἀπὸ τὴν πόλιν Δαμασκόν...

Ed.: Νικόδημος Ἀγιορείτης, *Συναξαριστὴς*, Θεσσαλονίκη 2003⁵, Ζ', 22-3 (Ἰουλίου 4).

6. Κ. Δουκάκης, *Μέγας Συναξαριστὴς πάντων τῶν ἁγίων τῶν καθ' ἅπαντα τὸν μῆνα Ἰούλιον ἐορταζομένων...*, ἐν Ἀθήναις 1893, Ζ', 34-5 (Ἰουλίου 4).

Inc. Ἦκμασεν οὗτος ἐν ἔτει χξ' (660), καταγόμενος ἐκ τῆς πόλεως Δαμασκοῦ...

Ed.: Κ. Δουκάκης, *Μέγας Συναξαριστὴς*, ἐν Ἀθήναις 1893, Ζ', 34-5 (Ἰουλίου 4).

7. Ἰλαρίων, *Ἀκολουθίαι ἐκδοθεῖσαι ἐπιμελείᾳ καὶ δαπάνῃ...ἐπισκόπου Ρεθύμνης καὶ Ἀύλοποτάμου*, ἐν Ἀθήναις 1877 (καὶ Παράρτημα), 58-9 (Ἰουλίου 4).

⁵⁹ Πρβλ. Συναξάριον τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης ἐν *MV² VII 19*: Ὅς ἐκ πόλεως Δαμασκοῦ ὄρμητο, ἐκ θεοφιλῶν γονέων φύς, καὶ πρὸς τὴν τῶν γραμμάτων ἐκδοθεὶς μάθησιν...

⁶⁰ Γραμμένο ἀπὸ τὸν Νικηφόρο Κάλλιστο Ξανθόπουλο. Συνοπτικὸ συναξάριον τοῦ Ἁγίου καὶ ἐν: *Ὁρολόγιον τὸ Μέγα*: περιέχον..., ὑπὸ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἰμβρίου, ἐν Βενετίᾳ 1856, 301: Inc. Ὑπῆρχεν ἐκ Δαμασκοῦ, υἱὸς Γεωργίου καὶ Γρηγορίας...καὶ 337: Inc. Οὗτος οὖν ὁ θεῖος πατήρ, ἐρανισάμενος...

Inc. Οὗτος ἦτον ἐν ἔτει χξ', κατήγετο δὲ ἀπὸ τὴν πόλιν Δαμασκόν, τὸ νῦν λεγόμενον
Σιάμ...

Ed.: Παρίων, *Ακολουθία*, ἐν Ἀθήναις 1877 (καὶ Παράρτημα), 58-9 (Ιουλίου 4).

8. Σ. Εὐστρατιάδης, *Αγιολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθήναι 1960, 39-40:

Inc. Ὁ ἐκ τῶν μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν ποιητῶν Ἀνδρέας ἐγεννήθη ἐν Δαμασκῶ ἐκ
γονέων εὐσεβῶν, Γεωργίου καὶ Γρηγορίας...

Ed.: Εὐστρατιάδης, *Αγιολόγιον*, Ἀθήναι 1960, 39-40.

9. Ὁ μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας· ἀφιερωμένος εἰς τὴν μνήμην
Βίκτωρος μοναχοῦ καὶ Ματθαίου Λαγγῆ ἐπισκόπου Οἰνότης..., Ἀθήναι 2001⁶, Ζ', 52-60
(Ιουλίου 4).

Inc. Ἀνδρέας ὁ θεῖος πατὴρ ἡμῶν ἤκμασε περὶ τὸ χπ' (680) ἀπὸ Χριστοῦ...

Ed.: Ὁ μέγας Συναξαριστὴς, Ἀθήναι 2001⁶, Ζ', 52-60 (Ιουλίου 4).

10. Fr. Halkin, "Un nouveau synaxaire byzantin: le ms. gr. lit. d. 6 de la Bibliothèque
Bodléienne, à Oxford", *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves X*
(1950) [*Mélanges Henri Grégoire II*], 307-28, εἰδ. 323.

Inc. Οὗτος ἔφν ἐκ θεοφιλῶν γονέων ἐκ πόλεως Δαμασκοῦ. Πληρώσας δὲ τὰ πεζὰ τῶν
γραμμάτων...

Ed.: Fr. Halkin, *Mélanges Henri Grégoire II*, 307-28, εἰδ. 323, Φουντούλης, ΠΕΣ 455-69, εἰδ. 462.

III. Στίχοι καὶ ἐπιγράμματα

1. α) Στὰ ἔντυπα Μηναιῖα, πρὸ τοῦ συναξαρίου, μετὰ τὴν C' ᾠδὴ τοῦ κανόνος, ἐκδίδονται
οἱ κάτωθι στίχοι:

Θανῶν ἐφεῦρε τῶν πόνων στέφος μέγα

Κρήτης ὁ ποιμὴν, οὗ πόνος Κανῶν μέγας.

Τῇ δὲ τετάρτῃ ἀρχιθύτῃν μόρος Ἀνδρέαν εἶλεν⁶¹.

Ed.: MR C' 32, MV² XI 19, MΦ (Ιούλ.) 36, Νικόδημος⁶², Δουκάκης⁶³, Λαγγῆς⁶⁴, Εὐστρατιάδης⁶⁵.

β) Ἐν cod. Paris. gr. 368, f. 36^v οἱ στίχοι ἔχουν ὡς ἐξῆς:

Θανῶν ἐφεῦρε τῶν πόνων μέγα στέφος

Κρήτης ὁ ποιμὴν, οὗ πόνος μέγα κλέος.

Εὐρὺν εἰς οὐρανὸν ἤρθης, Ἀνδρέα, ἀμφὶ τετάρτῃ.

Ed.: Δετοράκης, Ἄγιοι, 183.

2. Δύο ἕτεροι στίχοι ἐκδίδονται ὑπὸ τοῦ Siberus:

Λιπῶν βίον πρόσκαιρον Ἀνδρέας πάλαι,

Ζῶντα καταλέλοιπεν ἀρετῆς βίον⁶⁶.

Ed.: L. U. G. Siberus, Lipsiae 1727, 226⁶⁷

Βιβλ.: Δετοράκης, Ἄγιοι, 183-4.

3. Ὁ λόγιος τῆς περιόδου τῆς ἀλώσεως Μιχαὴλ Ἀποστόλης συνέθεσε γιὰ τὸν Ἀνδρέα

Κρήτης τὸ κάτωθι ἐπίγραμμα:

Πόνημα θεῖον, Ἀνδρέου Κανῶν μέγας,

πῶς οὐκ ἐγείρει πάντα εἰς εὐφημίαν;

Ἀνδρέας ἀμφὶ τετάρτῃ ἡσύχιον λάβε πότμον·

Κρήτης ἀρχιερεὺς γένετ' Ἀνδρέας περιδοξος·

⁶¹ Γιὰ ἀναλυτικὴ βιβλιογραφία τῶν ἐκδόσεων Μηνολογίων καὶ Συναξαριστῶν βλ. *Initia* V2 30.

⁶² Νικόδημος Ἀγιορείτης, *Συναξαριστής*, C', 22.

⁶³ Κ. Δουκάκης, *Μέγας Συναξαριστής...μῆνα Ἰούλιον*, ἐν Ἀθήναις 1893, Z', 34.

⁶⁴ Ὁ μέγας Συναξαριστής...Βικτωρος μοναχοῦ...Ματθαίου Λαγγῆ..., Ἀθῆναι 2001⁶, Z', 52.

⁶⁵ Σ. Εὐστρατιάδης, *Ἀγιολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἀθῆναι 1960, 40.

⁶⁶ Ἐν AASS, *Julii II* (1781) 42 παραδίδονται οἱ ἐξῆς:

Ἵμνοις κροτοῦμεν ἀνδρικοῖς τὸν Ἀνδρέαν.

Λιπῶν βίον πρόσκαιρον Ἀνδρέας πάλαι

Ζῶντα καταλέλοιπεν ἀρετῆς βίον.

Τῇ δὲ τετάρτῃ ἀρχιθύτῃν μόρος Ἀνδρέαν εἶλε.

⁶⁷ L. U. G. Siberus, *Ecclesiae Graecae Martyrologium metricum ex Menaeis, cod. Chiffletiano actisque Sanctorum nunc primum colligit...*, Lipsiae 1727, 226, ὅπου οἱ στίχοι μεταφράζονται στὰ λατινικά:

Vitam Andreas linquens caducam, posteris

Vitam probae vitae reliquit imaginem.

Πρβλ. *Μηναῖον Ἰουλίου*...παρὰ Νικολάω τῷ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἐνετίησιν 1790, 18.

οὐκέτι δ' ἤλυθέ γε· πότμος προὔλαβε γάρ.

Ed.: Λαούρδας, *ΕΕΒΣ Κ'* (1950) 198⁶⁸.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 184.

4. Σαράντα ἕξι (46) ἱαμβικούς τριμέτρους συνέθεσε ὁ Μανουὴλ Φιλῆς ὑπὸ τὸν τίτλο: *Τοῦ Φιλῆ στίχοι ἐγκωμιαστικοὶ εἰς τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν Κρήτης τὸν Ἱεροσολυμίτην τὸν ἐγκωμιάσαντα τὸν μέγαν τῶν Μυρέων Νικόλαον:*

Inc. *Κρήτης ὁ ποιμὴν δεῦρο παρῶν Ἀνδρέας...*

Des. *Υπηρξας ἐν γῆ· σὺ δ' ἐπευλόγει, θύτα.*

Ed.: E. Miller⁶⁹.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 184.

IV. Ὑμνοι

1. Ἑλλιπὴς ἀνώνυμος ὕμνος πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης σώζεται σὲ κοντακάρια τῆς Πάτμου, τοῦ Σινᾶ, τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τῆς Μόσχας καὶ τοῦ Τορίνου. Ἀπὸ τὸν ὕμνο περιεσώθησαν τὸ προοίμιο καὶ τρεῖς οἴκοι. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἐν cod. Patmiensi 212, f. 262^{r-v} ἔχουν ὡς ἑξῆς:

Μηνὶ Ἰουλίῳ Δ'. Κοντάκιον τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου.

Ἦχος β', πρὸς τό· Τὰ ἄνω ζητῶν.

Σαλπίσας τρανῶς τὰ θεῖα μελωδήματα

ἐδείχθης φωστήρ τῷ κόσμῳ τηλαυγέστατος

τῷ φωτὶ λαμπόμενος

τῆς Τριάδος, Ἀνδρέα ὄσιε·

ὄθεν πάντες βοῶμεν σοι·

Πρεσβεύειν μὴ παύση ὑπὲρ πάντων ἡμῶν.

(Οἱ οἴκοι.) Πρὸς τό· Τοῦ Συμεῶν.

*Α'-Τῆς Οἰκουμένης ἥλιος ὠφθης...*⁷⁰

⁶⁸ Βασ. Λαούρδας, «Μιχαὴλ Ἀποστόλη, ἀνέκδοτα ἐπιγράμματα», *ΕΕΒΣ Κ'* (1950) 172-208, εἰδ. 198.

⁶⁹ E. Miller, *Manuelis Philae Carmina: ex codicibus escurialensibus, florentinis, parisinis et vaticanis...*, Amsterdam 1967, II, 337-9.

B'-Ἀπασα γλωσσα πρὸς εὐφημίαν...

Γ'-Τὰ σὰ διδάγματα τίς ἐξείποι...⁷¹

Σημ.: Ἐλαφρῶς παρηλλαγμένος ὁ ὕμνος διασώθηκε ἐν codd. Taurinensi B IV 34 καὶ Mosquensi 437. Ἐν cod. Lavr. Γ 28 (268), f. 182^v σώθηκε τὸ προοίμιο καὶ οἱ δύο πρῶτοι οἴκοι⁷². Ἐν cod. Sinait. 926, f. 25^{r-v} τὸ προοίμιο καὶ ὁ α' οἶκος⁷³. Ὁ α' οἶκος καὶ ἐν codd. Paris. gr. 368, f. 36^r καὶ Lavr. Δ 45, f. 126^v.

Ed⁷⁴.: Ἀμφιλόχιος⁷⁵, J. B. Pitra⁷⁶.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 184-5.

2. Ἐν cod. Paris. gr. 1576, f. 139^{r-v} ὑπάρχει μετὰ τὸ γνωστὸ προοίμιο οἶκος ἄγνωστος ἐκ τῶν κοντακαρίων, ὁ ὁποῖος ἀνήκε στὸν ἀνωτέρω ὕμνο ἢ δημιουργήθηκε ἀργότερα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν οἰκῶν τοῦ ὕμνου· αὐτὸς ἔχει ὡς ἐξῆς:

Ἀνευφημεῖν σου, πάτερ, τὸν βίον

ὁ ταλαίπωρος μέλλω<v>,

ἐπιστάμενος νῦν

κατορθωμάτων σου ἔνεκα,

ζητῶν ἐκεῖθεν ὥσπερ χάριτας

τοὺς ἐπαίνους λαβεῖν σου τῶν ἐγκωμίων

καὶ τὴν σεπτὴν κορυφὴν σου, Ἀνδρέα, προσπλέξασθαι,

ἣν ἄγγελοι γεραίρουσι κράζοντες:

⁷⁰ Πρβλ. Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, *NS KΘ'* (1934) 677.

⁷¹ Περιγραφή τοῦ κώδικος ὑπὸ Μ. Ν. Ναουμίδου ἐν: *Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ Ὑμνοι· ἐκδιδόμενοι ἐκ πατμιακῶν κωδίκων, μετὰ προλεγομένων ὑπὸ Ν. Β. Τωμαδάκη*, Ἀθήναι 1954, Β', ε'-σνς', εἰδ. σκγ'.

⁷² Γέρων Παντελεήμων Λαυριώτης, «Συμπληρωματικὸς κατάλογος χειρογράφων κωδίκων Ἰ. Μ. Λαύρας», *ΕΕΒΣ ΚΗ'* (1958) 87-203, εἰδ. 145.

⁷³ Περιγραφή τοῦ κώδικος ὑπὸ Ν. Α. Λιβαδάρα ἐν: *Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ Ὑμνοι...*, Ἀθήναι 1957, Γ', ρκθ', ὅπου ὁ α' οἶκος inc. *Ἥλιος ὄφθης τῇ οἰκουμένῃ...* . Ὁμοίως, τὸ προοίμιο καὶ ὁ α' οἶκος ἐν cod. Sinait. 927, ff. 210^v-211^r. Πρβλ. Αὐτ., σοδ'.

⁷⁴ Τὸ προοίμιο μόνον, ἄνευ οἰκῶν, περιλαμβάνεται σὲ ὅλα τὰ ἔντυπα Μηναιᾶ.

⁷⁵ Amfilokhij Sergievskij, arkhimandr., *Kondakarij y grecheskom podlinnike XII-XIII v. po rukopisi Moskovskoj synodalnoj biblioteki N. 437...*, Moskva 1879, 127 (Ἰουλίου 5), ὅπου τὸ προοίμιο καὶ ὁ α' οἶκος inc. *Ἥλιος ὄφθης τῇ Οἰκουμένῃ...*, καὶ 188, ὅπου οἱ β', γ' οἴκοι. Ἡ ἔκδοσις στηρίχθη στὸν cod. Mosquensem 437.

⁷⁶ Pitra, *AS I* 625-6, ὅπου ὁ α' οἶκος inc. *Ἥλιος ὄφθης τῇ Οἰκουμένῃ*, ὁ β' οἶκος inc. *Σοῦ τὰ διδάγματα τίς ἐξείποι* καὶ ὁ γ' οἶκος inc. *Ἀπασα γλωττα πρὸς εὐφημίαν*. Ἡ ἔκδοσις στηρίχθη στὸν cod. Taurinensem B IV 34.

Πρεσβεύων μὴ παύση ὑπὲρ πάντων ἡμῶν.

Ed.: Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 185-6.

V. Ἀκολουθίες

1. Ἡ ἀκολουθία τῶν ἐντύπων Μηναίων (Ἰουλίου 4)⁷⁷, ἡ ὁποία περιλαμβάνει:

α) Στὰ στιχηρὰ τοῦ ἔσπερινου. Στιχηρὰ προσόμοια τρία:

Ἦχος πλ. δ'. *Τί ὑμᾶς καλέσωμεν Ἄγιοι;*

A'-*Τί σε νῦν Ἀνδρέα καλέσωμεν;*

B'-*Τί σε νῦν Ἀνδρέα προσείπωμεν;*

Γ'-*Τί σε νῦν Ἀνδρέα προσφθέξωμαι;*

β) Στὸν ὄρθρο, ἕνας κανόνας⁷⁸:

Acf. *Ὑμνοὶς κροτῶμεν ἀνδρικοῖς τὸν Ἀνδρέαν.*

Ἦχος πλ. α'. *Ἵππον καὶ ἀναβάτην εἰς θάλασσαν*⁷⁹

Inc. *Ὑπνον ἀπὸ βλεφάρων ἐκτιναξάμενος*

γ) Ἐνα κάθισμα μετὰ τὴν γ' ᾠδὴ τοῦ κανόνος:

Ἦχος πλ. δ'. *Τὴν Σοφίαν καὶ Λόγον*

Inc. *Λαμπρυνθεὶς τὴν καρδίαν θεῖω φωτὶ*

δ) Τὸ προοίμιο τοῦ κοντακίου, μετὰ τὴν C' ᾠδὴ:

Ἦχος πλ. β'. *Τὰ ἄνω ζητῶν*

Inc. *Σαλπίσας τρανῶς τὰ θεῖα μελωδήματα*

Ed.: MR C' 28-33, MV² XI 17-20, MΦ (Ἰούλ.) 32-8.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 186.

⁷⁷ Ἡ ὅλη ἀκολουθία εἶναι καταγεγραμμένη ἐν *Initia I-V*, passim. Γιὰ βιβλιογραφία τῆς ἐκδεδομένης περὶ τοῦ Ἀνδρέου ὑμνογραφίας βλ. *Initia V* 30.

⁷⁸ Ὁ κανόνας αὐτὸς φέρεται ὡς ποίημα Θεοφάνους (τοῦ Γραπτοῦ, 775-845). Βλ. Beck, *Kirche*, 516-7. Ἄλλος κανόνας πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου θὰ γραφεῖ πολὺ ἀργότερα, τὸ 2001, ἀπὸ τὸν φιλόλογο Δημήτριο Δασκαλάκη, γεγονός πού προκαλεῖ ἐντύπωση. Βλ. Γ. Μ. Φουντούλης, «Ὑμνοὶ πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης (ἐκδεδομένοι)», ἐν ΠΕΣ, 479-541, εἰδ. 485-6 καὶ 524-8 καὶ *Κρητικὸν Πανάγιον ἦτοι Ἀκολουθίαι πάντων τῶν ἐν Κρήτῃ ἁγίων*. Ἐκδίδεται προνοία τοῦ σεβασμιωτάτου μητροπολίτου Πέτρως καὶ Χερρονήσου κ. Νεκταρίου. Ἱερὰ Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, Ἡράκλειον Κρήτης 2001, Γ', 41-6.

⁷⁹ EE 182.

2. Από την κοινή ακολουθία τῶν τεσσάρων Ἱεραρχῶν τῆς Κρήτης (Τίτου, Κυρίλλου, Εὐμενίου, Ἀνδρέου), πού δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Ρεθύμνης καὶ Ἀύλοποτάμου Ἰλαρίωνα⁸⁰, ἀπομονώνουμε ὅσα στοιχεῖα ἀναφέρονται στὸν Ἀνδρέα:

α) Στὰ στιχηρὰ τοῦ ἔσπερινου. Στιχηρὸ προσόμοιο ἕνα:

ᾠχος δ'. Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσι

Inc. Τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμά σου τῶν παθῶν καθηράμενος⁸¹

β) Στὰ ἀπόστιχα τοῦ ἔσπερινου. Στιχηρὸ προσόμοιο ἕνα:

ᾠχος α'. Τῶν οὐρανίων ταγμάτων

Inc. Τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων, πάτερ Ἀνδρέα σοφὲ⁸²

γ) Καθίσματα δύο:

A' - ᾠχος πλ. δ'. Τὴν Σοφίαν καὶ Λόγον

Inc. Λαμπρυνθεὶς τὴν καρδίαν θείῳ φωτὶ⁸³

B' - ᾠχος δ'. Ἐπεφάνης σήμερον

Inc. Εὐσεβείας πρόμαχος σὺ ἀνεδείχθης⁸⁴

δ) Στὸς αἶνους. Στιχηρὸ ἰδιόμελο:

ᾠχος γ'. Ἡ μεγάλη τῆς ἀληθείας σάλπιγξ, ὁ σοφώτατος Ἀνδρέας⁸⁵

ε) Δοξαστικό, ψαλλόμενο κατὰ τὴν ἰδιαίτερα ἑορτὴ τοῦ ἱεράρχου:

ᾠχος α'. Ἐνατενίσας ἀκλινῶς τῷ ὕψει τῆς γνώσεως⁸⁶

ς) Ἐξαποστειλάριο ἕνα:

ᾠχος γ'. Ὁ οὐρανὸν τοῖς ἀστροῖς

Inc. Ἀρχιερέων κλέος καὶ τῶν πτωχῶν προασπιστῆς⁸⁷

⁸⁰ Ἰλαρίων, *Ἀκολουθίαι ἐκδοθεῖσαι ἐπιμελεῖα καὶ δαπάνη...ἐπισκόπου Ρεθύμνης καὶ Ἀύλοποτάμου*, ἐν Αθήναις 1877 (καὶ Παράρτημα), 45-67. Πρβλ. L. Petit, *Bibliographie des acolouthies grecques*, Bruxelles 1926, 50 καὶ Στρατηγόπουλος 352-4. Ἡ ἀκολουθία αὕτη ψάλλεται τὴν 25^η Αὐγούστου, ὅποτε στὴ μεγαλόνησο κατὰ τὴν τοπικὴ κοινὴ ἀκολουθία ἑορτάζουν οἱ τέσσερες ἅγιοι ἱεράρχες τῆς Κρήτης, Τίτος, Κύριλλος, Εὐμένιος, Ἀνδρέας.

⁸¹ Αὐτ., 46.

⁸² Αὐτ., 50.

⁸³ Αὐτ., 52. Τὸ ἴδιο καὶ στὰ Μηναιῖα. Πρβλ. MR C' 30, MV² XI 18, MΦ (Ἰούλ.) 34.

⁸⁴ Ἰλαρίων, *Ἀκολουθίαι*, 53.

⁸⁵ Αὐτ., 61.

⁸⁶ Αὐτ., 66.

⁸⁷ Αὐτ.

ζ) Μεγαλυνάρια ἕξι⁸⁸:

A' -Τῆς Κρήτης ποιμενάρχης ὑπὸ Θεοῦ ἐχρίσθης, Ἀνδρέα θεορρημον

B' -Εόρταζε ἡ Κρήτη τὴν μνήμην σοῦ ποιμένος, Ἀνδρέου τοῦ πανσόφου

Γ' -Ἀρχιερεὺς τῆς Κρήτης φρουρός τε ταύτης, πάτερ, ὑπὸ Θεοῦ ἐδόθης

Δ' -Κατέλιπες, Ἀνδρέα, μέλη πολλὰ καὶ λόγους Χριστοῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ

Ε' -Ἀνύμνησας Παρθένον ἀγίων τε τοὺς πλείστους, οἷς νῦν συνεπαγάλλη

Ζ' -Ἀβρύνεται ἡ Κρήτη σὲ σχοῦσα ποιμενάρχην, Ἀνδρέα, καὶ προστάτην

Ed.: Ἰλαρίων, *Ἀκολουθίαι*, ἐν Ἀθήναις 1877 (καὶ Παράρτημα), 45-67.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Ἅγιοι*, 186-7.

3. Ὁ αὐτὸς Ἰλαρίων σὲ παράρτημα ἐξέδωσε «Ἀκολουθίαν τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου», ἡ ὁποία, πλὴν τῶν γνωστῶν ἤδη στοιχείων, περιλαμβάνει⁸⁹:

α) Στὰ ἀπόστιχα τοῦ ἑσπερινοῦ. Δοξαστικό:

ᾠχος πλ. δ'. Δεῦτε, φιλέορτοι πάντες, πνευματικὴν χορείαν⁹⁰

β) Στοὺς αἶνους. Δοξαστικό:

ᾠχος α'. Ἀγάλλου ἐν Κυρίῳ ἡ μεγαλόνησος Κρήτη⁹¹

γ) Καθίσματα τρία:

A' -ᾠχος α'. Τὸν τάφον σου Σωτήρ

Inc. Ὡς ἥλιος λαμπρός, ὡς ἀστήρ ἑωσφόρος⁹²

B' -ᾠχος δ'. Ἐπεφάνης σήμερον

Inc. Ὡσπερ ἄστρον ἄδυτον καὶ μετὰ πότμον⁹³

Γ' -ᾠχος δ'. Ἐπεφάνης σήμερον

Inc. Ἐξ ἑώας ἔλαμψας, Ἀνδρέα πάτερ⁹⁴

⁸⁸ Αὐτ., 63-5.

⁸⁹ Αὐτ., Παράρτημα, 251-5. Πρβλ. L. Petit, ἐνθ' ἄνωτ., 293 (suppl.) καὶ Στρατηγόπουλος 355. Ἡ ἀκολουθία αὐτὴ ψάλλεται τὴν 4^η Ἰουλίου.

⁹⁰ Ἰλαρίων, *Ἀκολουθίαι*, 252.

⁹¹ Αὐτ., 255.

⁹² Αὐτ., 253.

⁹³ Αὐτ.

⁹⁴ Αὐτ.

Ed.: *Ίλαρίων, Ἀκολουθίαι, ἐν Ἀθήναις 1877 (καὶ Παράρτημα), 251-5.*

Βιβλ.: *Δετοράκης, Ἅγιοι, 187.*

4. Ἐντὸς τῆς ὑπὸ τοῦ Στ. Ἀλεξίου ἐκδοθείσης *Συνόψεως Ἀκολουθιῶν* ὑπάρχει ἄλλη ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου ὑπὸ τὸν τίτλο: «*Μνήμη τοῦ ἐν Ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου*⁹⁵». Ἡ ἀκολουθία ἐμπεριέχει καὶ νέα στοιχεῖα, ἄνευ ὅμως δηλώσεως τῆς προελεύσεώς τους, ἥτοι τὰ κάτωθι:

α) Στὰ ἀπόστιχα τοῦ ἔσπερινου. Στιχηρὰ προσόμοια τρία:

Ἦχος δ'. *Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσιν*

Α'-*Ἀληθείας ἐδραῖωμα καὶ τῆς πίστεως ἔρεισμα*

Β'-*Ἀποστόλων διάδοχων, Ἀθλοφόρων ὁμότροπον*

Γ'-*Τῆς σοφίας τὸ τάλαντον πλεονάσας, πανόλβιε*

β) Στὸς αἴνους. Στιχηρὰ προσόμοια τρία:

Ἦχος α'. *Τῶν οὐρανίων ταγμαίων*

Α'-*Ὁρθοδοξίας ἐμπρέπων θείοις ὑψώμασιν*

Β'-*Ὁ μυστιπόλος τῆς ἄνω φρικτῆς τραπέζης, ἐκεῖ*

Γ'-*Τῶ βασιλεῖ τῶν αἰώνων, Ἀνδρέα Κρήτης σοφὲ*

Ed.: Στ. Ἀλεξίου, *Ἱερὰ Σύνοψις, ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης 1914, 500-3.*

Βιβλ.: *Δετοράκης, Ἅγιοι, 187-8*⁹⁶.

5. Ἐνα τροπάριο ἀναφερόμενο στὴν εἰκονόφιλη πολιτικὴ τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης, ἀγνώστου ὕμνογράφου, δημοσιεύει ὁ Σ. Εὐστρατιάδης:

Inc. *Ὡς θεῖος ἱεράρχης ποιμαντικῶς προπολεμῶν τοῦ ποιμνίου τοὺς θῆρας ἀπήλασας*

Cod.: Lavr. Γ 74, f. 82^v.

Ed.: Σ. Εὐστρατιάδης⁹⁷.

⁹⁵ Στ. Ἀλεξίου, *Νέα πλήρης ἱερὰ Σύνοψις προσευχῶν καὶ Ἀκολουθιῶν ἐκδιδομένη ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς ἐπαρχιακῆς συνόδου τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας: Τεῦχος Α', περιέχον τὰς προσευχάς, τὰς Ἀκολουθίας..., Μηρολόγιον τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ..., καὶ τῶν ἐν Κρήτῃ ἑορταζομένων ἁγίων..., ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν καταστημάτων Στυλ. Μ. Ἀλεξίου, ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης 1914, 500-3. Πρβλ. Σ. Εὐστρατιάδης, «Ἀγιολογικὰ Βιβλιογραφία τῶν Ἀκολουθιῶν», *ΕΕΒΣ Θ'* (1932) 80-122, εἰδ. 85-6. Τὴν ἀκολουθία αὕτη δὲν εἶχαν ὑπ' ὄψιν τους τόσο ὁ L. Petit, ἐνθ' ἄνωγ., ὅσο καὶ ἡ E. Follieri, *Initia*, οὔτε ὁ Στρατηγόπουλος.*

⁹⁶ Ἡ ἀκολουθία συμπεριλαμβάνει καὶ τὰ ἐκ τοῦ Ἱλαρίωνος γνωστὰ δοξαστικά καὶ καθίσματα, ἐνῶ κατακλείεται διὰ τοῦ γνωστοῦ κοντακίου: *Σαλπίσας τρανῶς τὰ θεῖα μελωδήματα.*

Βιβλ.: Δετοράκης, *Άγιοι*, 188.

6. Ένα έξαποστειλάριο, τὸ ὁποῖο ἐν εἴδει λογοτεχνικῆς κριτικῆς ἐγκωμιάζει τὸν ἱεράρχη τῆς Κρήτης:

Ἦχος β'. *Γυναῖκες ἀκουτίσθητε*

Inc. *Ἐν λόγοις μὲν λαμπρότερος καὶ πανηγυρικώτερος*

Codd.: Paris. gr. 1576, f. 140^ρ.

Lavr. Δ 45, f. 127^ρ.

Ed.: Σ. Εὐστρατιάδης⁹⁸, Δετοράκης, *Άγιοι*, 170, Δετοράκης, ΠΕΣ 471-8, εἰδ. 478.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Άγιοι*, 188.

7. Ένα ἀπολυτίκιο τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου Κρήτης:

Ἦχος γ'. *Θείας πίστεως*

Inc. *Σάλπιγξ εὐηχος ἡγιασμένη, ἱερώτατε ἡμῖν ἐφάνης μελωδός⁹⁹*

Cod.: Paris. gr. 368, f. 34^ρ.

Ed.: Σπυριδῶν Λαυριώτης, ἱατρός¹⁰⁰, Δετοράκης, ΠΕΣ 471-8, εἰδ. 477.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Άγιοι*, 188.

8. Ἐννέα τροπάρια συνεκδιδόμενα μαζὶ μὲ τὸν μέγα κανόνα στὰ ἔντυπα Τριώδια (ἀνὰ ἕνα στὸ τέλος ἐκάστης ὥδῆς) καὶ ἀφορῶντα στὸν Ἀνδρέα Κρήτης.

Ed.: PG 97 1329-85, *TriVIt* τλδ'-τνζ', TR 463, TV 258, TΦ 336-58.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Άγιοι*, 188.

9. Λείψανα ἀνέκδοτης ἀκολουθίας σημειώνει ὁ Σ. Εὐστρατιάδης ἐν codd. Paris. gr. 13, 368, 1575, 1576, καθὼς καὶ ἐν codd. Lavr. I 135, Γ 74, Δ 45, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ στιχηρά, καθίσματα καὶ ἔξαποστειλάρια¹⁰¹.

⁹⁷ Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, NS ΚΘ' (1934) 677.

⁹⁸ Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, NS ΚΘ' (1934) 678.

⁹⁹ Ἐν cod. Paris. gr. 368, f. 34^ρ παραδίδεται ὡς κάθισμα.

¹⁰⁰ Σπ. Λαυριώτης, ἱατρός, *Απολυτίκια καὶ κοντάκια τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ μὴ περιεχόμενα ἐν τοῖς Ὁρολογίοις τοῖς ἐντύποις*, περιοδικὸν Ἄθως, περίοδος Βα παράρτημα, Ἀθῆναι 1929, 122. Δὲν ἀναφέρεται ἡ χειρόγραφη πηγή.

Ed.: Δετοράκης, ΠΕΣ 471-8. Βλ. ανωτέρω σ. 46-7, ἀρ. 5, 6, 7 καὶ κατωτέρω σ. 48-9, ἀρ. 10.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 188-90.

10. Ὁ Θεοχ. Δετοράκης ἐκδίδει τὰ κάτωθι ὑμνογραφικὰ κείμενα γιὰ τὸν ἅγιο Ἀνδρέα¹⁰²:

α) Στιχηρὰ πέντε:

Ἦχος α'. *Τῶν οὐρανίων ταγμάτων*

A'-*Τὰς ἡδονὰς τοῦ γεώδους μισήσας σώματος*

B'-*Τὴν τοῦ Κυρίου μητέρα εὐρῶν ὑπόθεσιν*

Γ'-*Ὁρθοδοξίας σε στήλην, πάτερ, γινώσκομεν*

Δ'-*(Θεοτοκίον) Ὅτι βοήθεια σὺ εἶ ἀβοηθήτων βροτῶν*

Ε'-*(Σταυροθεοτοκίον) Ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Υἱός σου παθεῖν ἠνέσχετο*

Codd.: Paris. gr. 1575, f. 144^v / 13, f. 329^r / 368, f. 32^{r-v} / 1576, f. 137^v.

Ed.: Δετοράκης, ΠΕΣ 471-8, εἰδ. 475-6.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 189.

β) Ἐξι ἀκόμη στιχηρὰ, ποὺ σχηματίζουν ἀκροστιχίδα¹⁰³:

Ac.: *Ἀνδρέα.*

Ἦχος α'. *Πανεύφημοι μάρτυρες*

A'-*Ἀνδρέα θεόληπτε, Χριστοῦ λύρα εὐάρμοστος*

B'-*Νοῦν ἔχων οὐράνιον, ψυχὴν φαεινὴν καὶ ἔνθεον*

Γ'-*Διόπτρα τοῦ πνεύματος, φωτὸς τοῦ ἀύλου τέμενος*

Δ'-*Ρημάτων ὁ φθόγγος σου σεπτὸς ποταμὸς τοῦ πνεύματος*

Ε'-*Ἐπ' ὄρους ὑψούμενος τῶν σῶν ἀρετῶν, θεσπέσιε*

Ζ'-*Ἀγγέλων συνόμιλος, σοφῶν ἀποστόλων σύνθρονος*

Cod.: Vat. gr. 2308, f. 54^{r-v104}.

Ed.: Δετοράκης, ΠΕΣ 471-8, εἰδ. 473-5.

¹⁰¹ Σ. Εὐστρατιάδης, *Ἀγιολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι 1960, 40. Τὰ λείψανα τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς ἐν πολλοῖς εἶναι πλέον ἐκδεδομένα ἀπὸ τοὺς Θεοχ. Εὐ. Δετοράκη, Σ. Εὐστρατιάδη, Σπυρίδωνα Λαυριώτη. Βλ. ανωτέρω σ. 46-9, ἀρ. 5, 6, 7, 10.

¹⁰² Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, «Ἀνέκδοτοι ὕμνοι πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης», ἐν ΠΕΣ, 471-8.

¹⁰³ E. Follieri, "Santi Cretesi nell' Innografia", *Πεπραγμένα Β' Διεθνούς Κρητολογικῆς Συνεδρίου*, 3, 272-85, εἰδ. 281, σημ. 3.

¹⁰⁴ E. Follieri, "Santi Cretesi nell' Innografia", *Πεπραγμένα Β' Διεθνούς Κρητολογικῆς Συνεδρίου*, 3, 281, σημ. 3.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Άγιοι*, 189.

γ) Κάθισμα ένα:

Ἦχος δ'. *Ταχὺ προκατάλαβε*

Inc. *Ὡς λίθοις τοῖς λόγοις σου τῆς Ἐκκλησίας, σοφὲ*

Cod.: Paris. gr. 1576, f. 138^{r-v}.

Ed.: Δετοράκης, *ΠΕΣ* 471-8, εἰδ. 477.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Άγιοι*, 189.

δ) Ἐξαποστειλάρια δύο:

A' - Ἦχος β'. *Τοῖς μαθηταῖς συνέλθωμεν*

Inc. *Ἀρχιερεὺς γενόμενος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων*

Cod.: Paris. gr. 13, f. 330^r.

Ed.: Δετοράκης, *ΠΕΣ* 471-8, εἰδ. 477-8.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Άγιοι*, 190.

B' - Ἦχος β'. *Τῶν μαθητῶν ὁρώντων*

Inc. *Πανευαγῆς παντάνασσα, ἰκεσίαις τοῦ σοῦ τιμιωτάτου Ἀνδρέου (ἔξαποστειλάριον
Θεοτοκίον)*

Cod.: Paris. gr. 368, f. 41^r.

Ed.: Δετοράκης, *ΠΕΣ* 471-8, εἰδ. 478.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Άγιοι*, 190.

11. Μία ἐμπεριστατωμένη μελέτη γιὰ ὅλη τὴν ἐκδεδομένη ὕμνογραφία περὶ τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης καταρτίσθηκε ἀπὸ τὸν Ἰ. Μ. Φουντούλη¹⁰⁵. Σὲ αὐτὴ σημειώνει ὅτι, ἂν καὶ ἡ ἀρχικὴ «οἰκουμενικὴ» ὕμνογραφία τοῦ Ὁσίου δὲν ὑπῆρξε μεγάλη, ἀφοῦ ἔμεινε στὰ Μηναῖα ὡς μὴ ἐορταζόμενος Ἅγιος, κατὰ τοὺς νεότερους χρόνους καλλιεργήθηκε ἰδιαίτερος ἡ μνήμη του σὲ δύο κέντρα σχετιζόμενα μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση του, τὴν Κρήτη καὶ τὴ Λέσβο, ὅπου ἐτιμᾶτο ὡς τοπικὸς Ἅγιος. Ἐνα ἐπιπλέον ἐορτολόγιο, γύρω ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀναπτύχθηκε ἡ πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου ὕμνογραφία, εἶναι ἡ «Πέμπτη τοῦ μεγάλου κανόνος» τῆς Ε' ἐβδομάδος τῶν Νηστειῶν. Ἔτσι, ὁ Ἰ. Μ. Φουντούλης συγκεντρώνει ὅλες τὶς πηγές τῆς ἐκδεδομένης περὶ τοῦ Ἁγίου

¹⁰⁵ Ἰ. Μ. Φουντούλης, «Ὑμνοι πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης (ἐκδεδομένοι)», ἐν *ΠΕΣ*, 479-541.

ὕμνογραφίας, παλαιότερες καὶ νεότερες (μέχρι τοῦ μοναχοῦ Γερασίμου Μικραγιαννανίτου, †1991), ἢ ὅποια συμποσοῦται στὸν ἀριθμὸ τῶν διακοσίων τεσσάρων (204) τροπαρίων, συνυπολογιζομένων τῶν τροπαρίων τῶν δύο πρὸς τιμὴν τοῦ κανόνων. Προηγεῖται τῶν ὕμνογραφικῶν κειμένων παρουσίαση τῶν πηγῶν καὶ τῶν ἐκδόσεων, ὅπου ἀπαντοῦν τροπάρια πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου, ἐνῶ, ἐν κατακλείδι, καταρτίζεται ἀλφαβητικὸ εὔρετήριον τῶν ὕμνων καὶ τῶν ὕμνογράφων.

Ἀναλυτικότερα καταγράφονται:

Α' - Ἀπολυτίκια: 9

Β' - Στιχηρὰ προσόμοια: 41

Γ' - Ἰδιόμελα: 32

Δ' - Καθίσματα: 18

Ε' - Κοντάκια καὶ οἴκοι: 8

Ζ' - Κανόνες: 2 (33 καὶ 32 τροπάρια ἀντιστοίχως)

Ζ' - Ἐξαποστειλάρια: 6

Η' - Μεγαλυνάρια: 6

Θ' - Τροπάρια πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου ἐμβόλιμα στὸν μέγα κανόνα: 14

Ι' - Στίχοι-ἐπιγράμματα: 5

12. ● Κατὰ μία πληροφορία τοῦ Σ. Εὐστρατιάδου, τὴν ὅποια παραδίδει ὁ Dmitrievskij (*Τυρίκα*, II, 754), ἢ μνήμη τοῦ Μιχαὴλ Χωνιάτου, ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν (Ἰουλίου 4), «ἀπαντᾷ ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης ἐν Βατοπεδινῶ κώδικι μετὰ κοινῆς ἀκολουθίας»¹⁰⁶.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Ἅγιοι*, 190.

VI. Ἱστορικὰ-ἀρχαιολογικὰ στοιχεῖα

1. Ὁ Θεοφάνης ὁ Ὁμολογητὴς μᾶς παρέχει κάποιες εἰδήσεις γιὰ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Ἀνδρέου στὴ σύνοδο τοῦ 712 ἐπὶ Βαρδάνου Φιλιππικοῦ, ἢ ὅποια καταδίκασε τὴν Ζ'

¹⁰⁶ Σ. Εὐστρατιάδης, *Ἁγιολόγιον*, 338.

Οίκουμενική και κατέστρεψε τὰ πρακτικά της, ἀποδεχόμενη πρὸς στιγμήν τὸν μονοθελητισμό:

Καὶ ἐν τῷ αὐτῷ πρώτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Φιλιππικοῦ γενέσθαι ἐμμανῆ σύνοδον κατὰ τῆς ἀγίας οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου· καὶ ἐξωσθέντος Κύρου τῷ C' ἔτει τῆς πατριαρχίας αὐτοῦ, γενέσθαι Ἰωάννην πατριάρχην Κων/πόλεως, Ἀνδρέαν δὲ μητροπολίτην τῆς Κρήτης καὶ Γερμανὸν μητροπολίτην Κυζίκου, ὑπογράψαντας προδήλως καὶ ἀναθεματίσαντας μετὰ πάντων τῶν κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τὴν προρρηθεῖσαν κατὰ τῶν Μονοθελητῶν ἀγίαν οἰκουμενικὴν C' σύνοδον· μετὰ δὲ ἔτη γ' τελευτήσαντος Ἰωάννου, μετατεθῆναι Γερμανὸν ἀπὸ Κυζίκου, καὶ πατριαρχῆσαι Κων/πόλεως, καὶ τῷ ιγ' ἔτει τῆς βασιλείας Λέοντος ἐξορισθῆναι, καὶ γενέσθαι Ἀναστάσιον καὶ πατριαρχῆσαι ἔτη κδ'...¹⁰⁷

Φιλιππικὸς δὲ οὐκ ἠσχύνθη ἐκμανῶς κινήθηναι κατὰ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου, ἀνατρέπειν σπεύδων τὰ ὑπ' αὐτῆς βεβαιωθέντα θεῖα δόγματα. εὔρε δὲ ὁμόφρονας αὐτοῦ Ἰωάννην, ὃν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως πεποίηκε καθελῶν Κῦρον, τὸν ταύτης πρόεδρον, ὃν καὶ περιώρισεν ἐν τῷ τῆς Χώρας μοναστηρίῳ· Γερμανὸν τε τὸν μετὰ ταῦτα τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως κατασχόντα, ἐπίσκοπον τὸ τμηκαῦτα ὑπάρχοντα Κυζίκου, καὶ Ἀνδρέαν καὶ αὐτὸν ἐπίσκοπον Κρήτης ὄντα, Νικόλαόν τε τὸν ἀπὸ καυκοδιακόνων σοφιστὴν γεγονότα τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης κνέστορά τε τότε ὑπάρχοντα, Ἐλπίδιόν τε διάκονον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, Ἀντίοχόν τε τὸν χαρτοφύλακα καὶ ἑτέρους τούτων ὁμοιοτρόπους· οἵτινες καὶ ἐγγράφως ἀνεθεμάτισαν τὴν ἀγίαν ἕκτην σύνοδον.¹⁰⁸

2. Βούλλα, ἡ ὁποία ἀνευρέθηκε κατὰ τις ἀνασκαφές τῆς Κνωσοῦ καὶ φέρει ἔμπροσθέν της ἀνάγλυφη προτομὴ τοῦ ἀποστόλου Τίτου, πρώτου ἱεράρχου τῆς μεγαλονήσου, σὲ στάση εὐλογίας καὶ ὀπισθέν της τὴν ἐπιγραφή: Ἀνδρέαν Κρήτης πρόεδρον, Χριστὲ σῶζοις, δημοσιεύει ὁ Στ. Ξανθουδίδης¹⁰⁹, ὁ ὁποῖος τὴν ἀποδίδει, παρὰ τις ἐπιφυλάξεις πού διατυπώνει, στὸν γνωστὸ Ἀνδρέα τὸν Ἱεροσολυμίτη. Ἀργότερα ὁ V. Laurent τὴ χρονολόγησε μετὰ τὸ 12^{ου}-13^{ου} αἰ., καὶ μάλιστα λίγο πρὸ τῆς ἐνετοκρατίας στὴν Κρήτη¹¹⁰. Οὐδεὶς ὅμως ἄλλος Ἀνδρέας μαρτυρεῖται ὡς προστάτης τῆς Κρήτης μετὰ τὸν γνωστὸ ὑμνογράφο. Ὡς ἐκ τούτου, μᾶλλον πρέπει νὰ ἀποδεχθοῦμε τὴν ἄποψη τοῦ Στ. Ξανθουδίδου.

¹⁰⁷ Θεοφάνης, I, 362¹⁸⁻²⁸ (de Boor).

¹⁰⁸ Αὐτ., 382¹⁰⁻²¹.

¹⁰⁹ Στ. Ξανθουδίδης, «Μολλύβδινα βούλλα ἐκ τῆς Κρήτης», *ΕΕΒΣ Β'* (1925) 42-9, εἰδ. 44-7, ἀρ. 7.

¹¹⁰ V. Laurent, "Les bulles métriques dans la sigillographie byzantine", *Ἑλληνικά Δ'* (1931) 191-228, εἰδ. 205, ἀρ. 22. Πρβλ. ὁ ἴδιος, "Bulletin de sigillographie byzantine", *Byzantion V* (1929-30) 571-654, εἰδ. 633-4, ὁ ἴδιος, *ΕΟ XXXII* (1933) 411-2 καὶ N. B. Τωμαδάκης, «Ἡ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης κατὰ τοὺς αἰ. Η'-ΙΓ' καὶ ὁ τίτλος τοῦ προκαθημένου αὐτῆς», *ΕΕΒΣ ΚΔ'* (1954) 67-107, εἰδ. 71, 76.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Άγιοι*, 170, Τωμαδάκης, ΒΥ 190.

Β'. ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Οί σημαντικότερες περί του βίου του Ανδρέου Κρήτης πληροφορίες μάς παρέχονται από τον αρχαιότερο βιογράφο του, τον Νικήτα τον πατρίκιο και κυέστορα¹¹¹, ανώτατο δικαστικό λειτουργό και νομικό σύμβουλο της αυτοκρατορίας, ο οποίος ήκμασε πιθανώς το β' ήμισυ του 9^{ου} αϊ. Άλλοι υποστηρίζουν ότι ο Νικήτας έζησε έναν αιώνα νωρίτερα λόγω της απουσίας έκ του βίου οποιασδήποτε αναφοράς στο θέμα των εικόνων· έξ αυτού ο βίος θα μπορούσε να τοποθετηθεί στο μέσο του 8^{ου} αϊ. Το βέβαιο πάντως είναι ότι ο συγκεκριμένος βιογράφος ζει πλησίον της εποχής του Ανδρέου και χειρίζεται ορθώς τις έγκυρες πηγές του. Ο δέ Μακάριος ο Μακρής (1382-1431)¹¹², ηγούμενος της Ί.Μ. Παντοκράτορος έν Κων/πόλει και μέγας πρωτοσύγκελλος της Μεγάλης Έκκλησίας, ο οποίος έζησε γύρω στους τέσσερεις αιώνες αργότερα και έρείδεται επί της βιογραφίας του Νικήτα, κανένα νέο στοιχείο δέν προσφέρει για τον αρχιεπίσκοπο της Κρήτης, παρὰ μόνον ύπερβολές άντλημένες έκ των πληροφοριών του Νικήτα, αλλά αλλοιώνοντας ένίστε τὰ άληθινά του βίου περιστατικά και τις παρεχόμενες από τον πρώτο βιογράφο ειδήσεις.

Όστόσο, ο Μακρής άποδεικνύεται περισσότερο από τον Νικήτα ακριβολόγος στις περί των έργων του Ανδρέου πληροφορίες του, τις οποίες ο δεύτερος τάχιστα διατρέχει, αρκούμενος να αναφέρει ότι συνέγραψε εγκώμια της Θεοτόκου, του Ίωάννου Προδρόμου και λοιπών Αγίων. Έάν ο Νικήτας δέν άοριστολογούσε περί της εργογραφίας του Ίεροσολυμίτου μελωδοΰ, θα καθίστατο εύκολότερη ή διευκρίνιση της συγκεκριμένης παραδόσεως των κωδίκων.

Ένα ακόμη ανώνυμο εγκώμιο του Ανδρέου Κρήτης, έκ κώδικος χρονολογούμενου κατά τον 11^{ον} αϊ.¹¹³, έπαναλαμβάνει κάποια στοιχεία του Νικήτα κυέστορος, ώστε δύναται να ύποτεθει είτε ότι άμφότερα άντλούν από την ίδια συναξαριακή πηγή είτε, πιθανότερο, ότι το εγκώμιο άποτελεϊ έλαφρά διασκευή του βίου.

¹¹¹ Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *ΑΙΣ* V 169-79 και *ΠΕΣ* 365-402.

¹¹² Βασ. Λαούρδας, «Μακαρίου του Μακρή, Βίος του Αγίου Ανδρέου, αρχιεπισκόπου Κρήτης, του Ίεροσολυμίτου», *Κρητικά Χρονικά Ζ'* (1953) 63-74, ειδ. 66-74 και *ΠΕΣ* 437-53.

¹¹³ Θεοχ. Εϋ. Δετοράκης, «Ανέκδοτον εγκώμιον εις Ανδρέαν Κρήτης», *ΕΕΒΣ ΛΖ'* (1969-70) 85-94, ειδ. 88-94 και *ΠΕΣ* 403-15.

Τέλος, ὁ Ἰωσήφ Καλόθετος¹¹⁴, μοναχὸς τῆς Ἱ.Μ. Ἐσφιγμένου περὶ τὸ μέσο τοῦ 14^{ου} αἰ. καὶ παλαμικός, συνέταξε λόγο ἐγκωμιαστικὸ τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου, μὲ μεγάλη συνάφεια πρὸς τὸ συναξάριο τοῦ μεγάλου κανόνος τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου. Σὲ κάθε περίπτωση, οἱ βιογράφοι αὐτοὶ συνθέτουν βιογραφία τοῦ Ἀνδρέου κατὰ τὸ πρότυπο ὄλων τῶν βίων τῶν Ἁγίων, ὅπου ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης παρουσιάζεται ὡς ιδεώδης μορφή σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς του.

I. Τὰ πρῶτα ἔτη

Ὅπως σύμπασα ἡ παράδοση μαρτυρεῖ, ὁ Ἀνδρέας γεννήθηκε στὴν περιλάλητη πόλη τῆς Δαμασκῶ, τὴν ἤδη ἀραβοκρατούμενη, ἀπὸ γονεῖς θεοφιλεῖς καὶ εὐλαβέστατους, τὸν Γεώργιο καὶ τὴ Γρηγορία. Λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν ὄλων τῶν χρονολογικῶν δεδομένων, ὡς ἔτος γεννήσεώς του πρέπει νὰ θεωρηθεῖ τὸ 660¹¹⁵.

Ἐκ δύο βιογραφικῶν πηγῶν, αὐτῆς τοῦ Νικήτα καὶ τοῦ ἀνωνύμου ἐγκωμίου, ἐξιστορεῖται ἡ παράδοση περὶ τῆς ἀλαλίας τοῦ νηπίου ἀκόμη Ἀνδρέου. Πρόκειται περὶ παραδόσεως ποὺ εἶχε σκοπὸ τὴν ἐξύψωση καὶ τὴν κατάδειξη τῆς ἐκ κοιλίας μητρὸς κλήσεως τοῦ μικροῦ Ἀνδρέου στὰ θεῖα καὶ ἱερὰ πράγματα. Κατὰ τὶς ἐν λόγω πηγές ὁ τελευταῖος γεννήθηκε ἄλαλος καὶ παρέμεινε τέτοιος ἕως καὶ τὸ ἕβδομο ἔτος τῆς ἡλικίας του¹¹⁶. Ἐπρόκειτο, ὅπως λέγεται, περὶ θείας παιδαγωγίας ἐκ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ Ἀνδρέου, γιὰ νὰ ἀσκηθεῖ ἀπὸ νωρὶς στὴν ἐγκράτεια τῆς γλώσσας καὶ νὰ ἐκγυμνασθεῖ ἔτσι στὴν ὑψηλὴ φιλοσοφία. Ὁ θεόδοτος αὐτὸς κανόνας λύθηκε, ὅταν ὁ Ἀνδρέας, ὀκταετῆς πλέον, ὀδηγήθηκε ἀπὸ τοὺς γονεῖς του, οἱ ὁποῖοι λόγῳ τῆς ἀφασίας τοῦ υἱοῦ τους εἶχαν ἀπελπισθεῖ πλήρως, στὸν ναὸ τῆς Θεομήτορος καὶ μετέλαβε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἀφήνοντας φωνὴ γεγωνυῖα. Κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, ἡ ὄγδοη ἡμέρα τῆς ἰάσεώς του προτυπώνει τὴν ὄγδοη καὶ πρώτη ἀνέσπερη ἡμέρα τῆς μελλούσης ζωῆς, καθὼς καὶ τὴν ἐφεξῆς διὰ παντὸς μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνία του, προκειμένου νὰ λαλεῖ καὶ νὰ ἐκτελεῖ πάντα τὰ ρήματα Αὐτοῦ.

¹¹⁴ Δ. Γ. Τσάμης, «Ἰωσήφ Καλοθέτου λόγος εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης Ἀνδρέαν τὸν Ἱεροσολυμίτην», ἐν ΠΕΣ, 417-36.

¹¹⁵ Π. Κ. Χρήστου, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, Θεσσαλονίκη 1992, Ε', 486-90, εἰδ. 487.

¹¹⁶ Πρβλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *ΑἰΣ V* 170-1, Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, ἔ.ἀ., 88-9 καὶ ΠΕΣ 408-9.

II. Παιδεία και αφιέρωση

Κοντὰ στοὺς γονεῖς του στὴ Δαμασκὸ ὁ Ἀνδρέας πρέπει νὰ διδάχθηκε τὰ πρῶτα γράμματα, διαπρέποντας στὴ γραμματικὴ καὶ τὴ ρητορικὴ. Στὺς γονεῖς του ἐπίσης πρέπει νὰ ὀφείλεται ἡ διάπλαση τῆς τρυφερῆς ἀκόμη ψυχῆς τοῦ νηπίου στὴν εὐσεβεία καὶ τὶς θεῖες ἐντολές· ἀπὸ αὐτοὺς δὲ ὀδηγήθηκε στὴν Ἱ.Μ. ἀγ. Σάββα στὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου συνέχισε καὶ ὀλοκλήρωσε τὶς σπουδές του τόσο στὴ θύραθεν φιλοσοφικὴ παιδεία ὅσο καὶ στὴ θεολογία, τὴ μουσικὴ καὶ τὴ λειτουργικὴ. Ἡ φυγὴ στὴν ἱερὴ πόλη πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ τὸ 675, δηλαδὴ σὲ ἡλικία δέκα πέντε (15) ἐτῶν¹¹⁷.

Στὰ Ἱεροσόλυμα ὁ νεαρὸς Ἀνδρέας ἐξαρχῆς ἀφιερώθηκε στὴ μελέτη καὶ στὴ νέκρωση τῶν παθῶν, ἐπιδεικνύοντας ζῆλο ὄριμου ἄνδρα καὶ τόση μεγάλη σοφία, ὥστε δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴ τοῦ τότε Πατριάρχου Θεοδώρου¹¹⁸, ὁ ὁποῖος τὸν ἔκειρε μοναχό, τὸν περιέλαβε στὴν τάξη τῶν ἀναγνωστῶν καὶ τὸν προσέλαβε νοτάριο τοῦ Πατριαρχείου.

Ἀπὸ ὅλους τοὺς βιογράφους του ὁ Ἀνδρέας ἐπαινεῖται γιὰ τὶς πολυποίκιλες ἀρετὲς καὶ τὰ χαρίσματά του, καθὼς καὶ γιὰ τὴν προκοπὴ του εἰς Χριστόν, σκιαγραφώντας ἔτσι μία ἰδανικὴ προσωπικότητα, ποὺ πληροῖ ὅλες τὶς προϋποθέσεις καὶ τὰ πρότυπα τῶν βίων πάντων τῶν Ἁγίων¹¹⁹. Αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ μεγάλα ταλέντα του ὀδήγησαν τὸν Πατριάρχη Θεόδωρο νὰ ἐγχειρίσει τὰ θέματα τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων στὸν νεαρὸ μοναχό· πρόσταξε μάλιστα τὸν οἰκονόμο του Θεόδωρο νὰ μὴν ἐκτελεῖται τίποτα χωρὶς τὴ σύμφωνη γνώμη τοῦ Ἀνδρέου στὴν ἐκκλησία τῶν

¹¹⁷ Π. Κ. Χρήστου, ἔ.ἀ.

¹¹⁸ Γιὰ τὴν ἀκρίβεια ὁ πρεσβύτερος Θεόδωρος ἦταν τοποτηρητὴς τοῦ ἀπὸ ἐτῶν χηρεύσαντος, λόγῳ ἀραβικῆς κατοχῆς, πατριαρχικοῦ θρόνου Ἱεροσολύμων.

¹¹⁹ Ὅς οὐ μόνον αὐτῷ γήρους βακτηρία ἐγγεγόνει ἀλλὰ καὶ ὑπέρμαχος ταύτης καὶ πρόβολος εὐσεβείας καὶ ἱερέων ὑπογραμμὸς καὶ κανόνων στάθμη, μοναστῶν ἀλείπτῆς καὶ πτωχῶν σιτοδότῆς, χηρῶν προστάτῆς καὶ ὀρφανῶν ἀντιλήπτωρ, καταπονουμένων ἐκδικητῆς καὶ λυπομένων παραμυθία καὶ ἀποστολικῶς εἰπεῖν τοῖς πᾶσι τὰ πάντα γενόμενος, ἵνα καὶ πάντα κερδήσῃ. Ἐπεὶ δὲ ἐξ ἀνθρώπων ὁ εἰρημένος γέγονε πατριάρχῆς καὶ πρὸς τὴν ἄπονον μετέβη λήξιν, διὰ τοῦ θείου Ἀνδρέου καὶ αὐθις τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἰθύνοντο καὶ διεξήγοντο. Βλ. Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, ἔ.ἀ., 89 καὶ ΠΕΣ 409.

Ἱεροσολύμων μετὰ τὸν θάνατο τοῦ ἴδιου, ἀφοῦ ἡ νεαρή ἡλικία τοῦ Ὁσίου δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἀνάβασή του στὸν πατριαρχικὸ θρόνο¹²⁰.

Ἡ παραμονὴ τοῦ Ἀνδρέου στὴν ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων διήρκεσε μέχρι τὸ 685, δηλαδὴ τὴν ἡλικία τῶν εἴκοσι πέντε (25) ἐτῶν¹²¹. Κατὰ τὴν ἐκεῖ διατριβὴ του ἄρχισε τὴ σύνθεση λόγων καὶ κανόνων, ὅπως τὸν λόγο στὴ Μεταμόρφωση, τὸν μέγα κανόνα¹²², καθὼς καὶ κάποιους ἄλλους λόγους καὶ κανόνες στὸν Χριστό, τὴ Θεοτόκο καὶ διαφόρους Ἁγίους¹²³.

III. Ἀφιξη καὶ παραμονὴ στὴν Κων/πολη

Λίγο μετὰ τὴν Σ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο τῆς Κων/πόλεως (680-1) ἐπὶ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Δ' Πωγωνάτου, ἡ ὁποία καταδίκασε τὸν μονοθελητισμὸ καὶ τὸν μονοενεργητισμὸ, ὁ Πατριάρχης Θεόδωρος, ἀφοῦ συγκάλεσε τοπικὴ σύνοδο στὰ Ἱεροσόλυμα, ἐπικύρωσε τὶς ἀποφάσεις τῆς Σ' Οἰκουμενικῆς, οἱ ὁποῖες εἶχαν ἀποσταλεῖ πρὸς τὶς ἐκκλησίες ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κων/πόλεως. Συγκρότησε δὲ τριμελῆ ἐπιτροπὴ ἐπιφορτισμένη μὲ τὴ μεταφορὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς τοπικῆς συνόδου, ἥτοι τῆς ὁμολογίας πίστεως τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, στὴν πρωτεύουσα (685)· μέλος τῆς ἐπιτροπῆς αὐτῆς, μαζὶ μὲ δύο εὐλαβεῖς γέροντες, ἦταν καὶ ὁ Ἀνδρέας παρὰ τὴ νεαρή του ἡλικία¹²⁴.

Ὁ Ἰωσήφ Καλόθετος ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἀνδρέας ἔλαβε μέρος στὴν Σ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, ὅπου διέπρεψε γιὰ τὴ σοφία καὶ τὴ ρητορικὴ του δεινότητα, ἄνευ τῆς

¹²⁰ Πρβλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *ΑΙΣ* V 171-2, Βασ. Λαούρδας, ἔ.ἄ., 67-8, Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, ἔ.ἄ., 89, *ΠΕΣ* 409 καὶ Β. Latyshev, *Menologii anonymi Byzantini saeculi X quae supersunt: Fasciculus alter, Menses Iunium, Iulium, Augustum continens...*, Petropoli 1912, II, 136-7, εἰδ. 136.

¹²¹ Τωμαδάκης, *ΒΥ* 188 καὶ Π. Κ. Χρήστου, ἔ.ἄ.

¹²² Κατὰ μία πληροφορία τὸν μέγα κανόνα ὁ Ἀνδρέας μετέφερε στὴν Κων/πολη μαζὶ μὲ τὸν βίό τῆς ὁσ. Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, τὸν ὁποῖον εἶχε συγγράψει ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος κατὰ τὸν ἴδιο αἰώνα. Πρβλ. Δ. Γ. Τσάμης, ἔ.ἄ., 427 καὶ Ἰ. Μ. Φουντούλης, «Συναξάρια ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης», ἐν *ΠΕΣ*, 455-69, εἰδ. 467, 469. Σύμφωνα ὅμως μὲ τὸν συναξαριακοῦ χαρακτήρα βίό τῶν Ἱεροσολύμων ὁ μέγας κανὼν γράφηκε στὴ Λέσβο. Βλ. Β. Latyshev, ἔ.ἄ., 137 καὶ *ΠΕΣ* 465.

¹²³ Δ. Γ. Τσάμης, ἔ.ἄ., 424, 426-7.

¹²⁴ Ὁ Κων/νος Πωγωνάτος ἀπεβίωσε τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 685. Ὅταν ἡ ἀποστολὴ ἀφίχθη στὴν πρωτεύουσα, τὰ σκῆπτρα εἶχε ἀναλάβει ὁ υἱὸς τοῦ Ἰουστινιανὸς Β'. Κατὰ συνέπεια τὸ ταξίδι πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ τὸ φθινόπωρο τοῦ 685. Βλ. S. Vaillhé, "Saint André de Crète", *EO* V (1901-2) 378-87, εἰδ. 381 καὶ M. F. Auzéry, "La carrière d' André de Crète", *BZ* 88 (1995), 1-12, εἰδ. 3.

παραμικρῆς νύξεως γιὰ τὴ μεταγενέστερη παρέκκλισὴ τοῦ πρὸς τὸν μονοθελητισμὸ κατὰ τὴ σύνοδο τοῦ 712¹²⁵. Ἡ παρέκκλιση αὐτὴ ἀποσιωπᾶται ἀπὸ ὅλους τοὺς βιογράφους τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης, ἀλλὰ προκύπτει μέσα ἀπὸ τὴ χρονογραφία τοῦ Θεοφάνους¹²⁶.

Κατόπιν τούτων ὁ Ἱεροσολυμίτης μοναχὸς οὐδέποτε ἐπέστρεψε στὴ μητέρα ἐκκλησία, ἀλλὰ παρέμεινε στὴν Κων/πολη γιὰ ἄγνωστους σὲ μᾶς λόγους. Τὸ ἀνώνυμο ἐγκώμιο ἀναφέρει ὡς αἰτία τῆς ἐκεῖ παραμονῆς του μία νόσο¹²⁷, ἀλλὰ ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ δὲν προκύπτει κάτι τέτοιο. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι ὁ ἐκ Δαμασκοῦ μελωδὸς ἐνδιέτριψε στὴν Κων/πολη, ἐπειδὴ ἔκρινε ὅτι αὐτὴ θὰ τοῦ προσέφερε μεγαλύτερες δυνατότητες σταδιοδρομίας ἀπ' ὅτι ἡ ἀραβοκρατούμενη Ἱερουσαλήμ¹²⁸. Δὲν ἀποκλείεται ἐπίσης νὰ ἀσκήθηκε ἐπὶ τοῦ νεαροῦ Ἀνδρέου κάποια πίεση ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Κων/πόλεως, προκειμένου νὰ ἐγκαταβιώσει στὴν πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας.

Φαίνεται ὅτι ἡ ἀσκητικὴ βιοτὴ καὶ τὸ θεόσδοτο χάρισμα τοῦ ἐπήλυδος μοναχοῦ καθόλου δὲν παραθεωρήθηκαν ἀπὸ τοὺς ἰθύνοντες ταγοὺς τῆς Βασιλεύουσας. Γι' αὐτό, σύντομα ὁ Ἀνδρέας προχειρίζεται διάκονος¹²⁹ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἀνατίθενται σημαντικὰ διοικητικὰ καθήκοντα, ὅπως ἡ διεύθυνση τοῦ ὀρφανοτροφείου¹³⁰ καὶ τοῦ γηροκομείου ποὺ βρίσκονταν στὴ συνοικία Εὐγενίου¹³¹, κατὰ τὴ διαχείριση τῶν ὁποίων ἐπέδειξε σύνεση καὶ ἐντιμότητα.

Ἐκ τῶν παραπάνω καταδεικνύεται ὅτι τὰ νέα του καθήκοντα ὑπῆρξαν σπουδαῖα καὶ ἐπίπονα, ὥστε δὲν θὰ ἦταν ἄτοπο, ἐὰν κάναμε τὴν ὑπόθεση ὅτι δὲν ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερος, λόγω αὐξημένων ὑποχρεώσεων, μὲ τὴ μουσικὴ καὶ τὴ σύνθεση μελῶν καὶ κανόνων. Δὲν θὰ ἰσχυρίζομασταν ὅμως τὸ ἴδιο γιὰ τὸ ρητορικὸ του ταλέντο, τὸ ὁποῖο

¹²⁵ Πρβλ. Δ. Γ. Τσάμης, ἔ.ἀ., 429-30, Β. Latyshev, ἔ.ἀ., 136 καὶ Ἰ. Μ. Φουντούλης, ἔ.ἀ., 469.

¹²⁶ Θεοφάνης, I, 362¹⁸⁻²⁸ (de Boor).

¹²⁷ Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, ἔ.ἀ., 90 καὶ ΠΕΣ 410.

¹²⁸ Ὁ Ν. Τωμαδάκης ὑποθέτει ὡς τόπο κατοικίας τοῦ Ἀνδρέου τὸ περιώνυμο μοναστήρι τῆς Θεοτόκου Βλαχερνῶν, ὅπου ἀναπτύχθηκε ἡ πρὸς τὴ Θεομήτορα ἀφοσίωσή του. Τούτου ἕνεκεν ἤγειρε στὴν Κρήτη ὁμώνυμο ναό. Βλ. Τωμαδάκης, ΒΥ 188-9.

¹²⁹ Δὲν εἶναι σαφὲς ἐκ τῶν πηγῶν, ἐὰν ὁ Ἀνδρέας εἶχε ἤδη ἐξ Ἱεροσολύμων τὸν βαθμὸ τοῦ διακόνου ἢ τὸν ἔλαβε στὴν Κων/πολη.

¹³⁰ Ἄγνωστο ποῖο ἦταν αὐτό, ἴσως τοῦ ἀγ. Παύλου.

¹³¹ Βλ. S. Vailhé, ἔ.ἀ., 382.

φαίνεται ότι τὸ ἐξασκοῦσε ἤδη κατὰ τὴ διαμονή του στὴν πρωτεύουσα¹³². Οἱ ἀναληφθεῖσες εὐθῦνες τὸν κράτησαν στὴν Κων/πολη περισσότερο ἀπὸ μία εἰκοσιπενταετία, ἕως τὴν ἐκλογή του στὸν ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο τῆς Κρήτης.

IV. Ἡ σύνοδος τοῦ 712

Ἐνα ἀτυχὲς συμβάν, μὴ ἀναφερόμενο πουθενὰ στὶς βιογραφίες τοῦ Ἁγίου¹³³, εἶναι ὅσα καταγράφει ὁ Θεοφάνης ὁ Ὁμολογητῆς¹³⁴ γιὰ τὴ σύνοδο τοῦ 712¹³⁵ ἐπὶ Βαρδάνους Φιλιππικοῦ (711-3)¹³⁶. Κατὰ τὸν συγκεκριμένον χρονικογράφο, ὁ ἐπιβήτορας τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τὸ 712 ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸ θῶκο τὸν κανονικὸ πατριάρχη Κῦρο κατὰ τὸ ἕκτο ἔτος τῆς πατριαρχίας του, παραδίδοντας αὐτὴν στὸν Ἰωάννη Σ', καὶ συγκάλεσε σύνοδο πρὸς ἀπόρριψη τῶν ἀντιμονοθελητικῶν ἀποφάσεων τῆς Σ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Τὶς ἀποφάσεις τῆς ψευδοσυνόδου – τῆς ὁποίας τὰ

¹³² Ἄν καὶ δὲν ὑπάρχουν ἀποχρῶσες περὶ τούτου ἀποδείξεις, βλ. Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, ἔ.ἀ., 90⁹⁵ καὶ ΠΕΣ 411¹⁰²: Ὅς τῆ τῶν λόγων σαγήνη πρὸς διόρθωσιν βίου πάντα χειραγώγει... Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ Ἀνδρέας ἀσχολιόταν ἤδη μὲ τὸ θεῖο κήρυγμα παράλληλα πρὸς τὰ καθήκοντά του, τὰ ὁποῖα ἐκτελοῦσε θαυμάσια, ἀποδεικνύοντας τὶς διοικητικὲς του ἰκανότητες καὶ τὸν φιλάνθρωπο χαρακτήρα του: τοῖς πᾶσι πάντ' ἐγένετο, ὀφθαλμὸς τυφλῶν, πύξ χλωῶν, πατήρ ὀρφανῶν, κληρῶν προστάτης, ξένων ὑποδοχεύς, ἀδικουμένων προασπιστής, ἔρεισμα γήρων, νουσούντων παραμύθιον, καὶ ὅσ' ἄλλα τῆς ἐκείνου χειρὸς ἐδεῖτο καὶ συνάρσεως, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως δίδυνε καὶ διεκυβέρινα. Βλ. Δ. Γ. Τσάμης, ἔ.ἀ., 432-3.

¹³³ Προφανῶς οἱ βιογράφοι τοῦ Ἀνδρέου τηροῦν τὶς προϋποθέσεις τοῦ γραμματειακοῦ εἴδους τους, τὸ ὁποῖο ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξάρει τὸν βιογραφούμενον στὸ ὕψος μιᾶς ιδεώδους προσωπικότητας καὶ νὰ καταστήσει αὐτὸν παράδειγμα μιμήσεως πρὸς ὅλους.

¹³⁴ Καὶ ἐν τῷ αὐτῷ πρώτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Φιλιππικοῦ γενέσθαι ἐμμανῆ σύνοδον κατὰ τῆς ἁγίας οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου· καὶ ἐξωσθέντος Κύρου τῷ Σ' ἔτει τῆς πατριαρχίας αὐτοῦ, γενέσθαι Ἰωάννην πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, Ἀνδρέαν δὲ μητροπολίτην τῆς Κρήτης καὶ Γερμανὸν μητροπολίτην Κυζίκου, ὑπογράψαντας προδήλως καὶ ἀναθεματίσαντας μετὰ πάντων τῶν κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τὴν προρρηθεῖσαν κατὰ τῶν Μονοθελητῶν ἁγίαν οἰκουμενικὴν Σ' σύνοδον· μετὰ δὲ ἔτη γ' τελευτήσαντος Ἰωάννου, μετατεθῆναι Γερμανὸν ἀπὸ Κυζίκου, καὶ πατριαρχῆσαι Κων/πόλεως, καὶ τῷ ιγ' ἔτει τῆς βασιλείας Λέοντος ἐξορισθῆναι...

Φιλιππικὸς δὲ οὐκ ἤσχύνθη ἐκμανῶς κινήθηναι κατὰ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου, ἀνατρέπειν σπεύδων τὰ ὑπ' αὐτῆς βεβαιωθέντα θεῖα δόγματα. εὔρε δὲ ὁμόφρονας αὐτοῦ Ἰωάννην, ὃν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως πεποίηκε καθελὼν Κῦρον, τὸν ταύτης πρόεδρον... Γερμανὸν τε...ἐπίσκοπον τὸ τηρικαῦτα ὑπάρχοντα Κυζίκου, καὶ Ἀνδρέαν καὶ αὐτὸν ἐπίσκοπον Κρήτης ὄντα...καὶ ἑτέρους τούτων ὁμοιοτρόπους· οἵτινες καὶ ἐγγράφως ἀνεθεμάτισαν τὴν ἁγίαν ἕκτην σύνοδον. Βλ. Θεοφάνης, I, 362¹⁸⁻²⁷ καὶ 382¹⁰⁻²¹ (de Boor).

¹³⁵ Τότε ὁ Ἀνδρέας πρέπει ἤδη νὰ εἶχε ἐκλεγεῖ Κρήτης (πιθανῶς τὸ 711 ἢ νωρίτερα), ἀλλὰ νὰ μὴν εἶχε ἀκόμη ἐγκατασταθεῖ στὴ νῆσο.

¹³⁶ Ὁ Φιλιππικὸς, τοῦ ὁποίου τὸ πραγματικὸ ὄνομα ἦταν Βαρδάνης, βασίλευσε ἀπὸ τὸ 711 μέχρι τὸ 713. Ἡ θανάτωση τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' τοῦ Ρινοτμήτου καὶ τοῦ ἐξαετοῦς υἱοῦ του, Τιβερίου, ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τοῦ Βαρδάνου σηματοδοτεῖ τὸ τέλος τῆς δυναστείας τοῦ Ἡρακλείου.

πρακτικὰ δὲν διασώζονται - συνυπέγραψαν ὁ Γερμανὸς Κυζίκου, ἔπειτα Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, καὶ ὁ Ἀνδρέας Κρήτης, εἴτε λόγῳ ὑποχωρήσεώς του πρὸ αὐτοκρατορικῶν ἀπειλῶν εἴτε πιστεύοντας ὅτι ἡ κρίση αὐτὴ θὰ ὑπερβαθεῖ ἤσυχᾳ. Πράγματι, μετὰ τὴν πτώση τοῦ Φιλιππικοῦ καὶ τὸν θάνατο τοῦ Ἰωάννου Σ', ὁ μὲν Γερμανὸς κατέλαβε τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον (715), ὁ δὲ Ἀνδρέας μετέβη στὴν Κρήτη.

Μάλιστα ὁ τελευταῖος ἐξέφρασε τὴ μεταμέλειά του σὲ στίχους ἰαμβικούς, τοὺς ὁποίους ἀπέστειλε στὸν ἀρχιδιάκονο τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Ἀγάθωνα, ὅταν αὐτὸς τοῦ παρουσίασε τὶς ἀντιμονοθελητικὲς ἀποφάσεις τῆς Σ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ζήτησε ἐπ' αὐτῶν τὴν τοποθέτησή του:

Ἀνδρέου τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης ἰαμβοὶ γραφέντες πρὸς τὸν ὀσιώτατον Ἀγάθωνα ἀρχιδιάκονον καὶ χαρτοφύλακα τῆς ἐνταῦθα ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὅτε λαβὼν τὴν παροῦσαν βίβλον (πρακτικὰ Σ' Οἰκουμενικῆς) μετέβαλε καὶ πάλιν ἀπέστειλεν.

*...Συμφύρσεως γάρ, οὐχ ἐνώσεως τρόπος
Ἡ σύνθεσις πέφυκεν ἢ κατ' οὐσίαν,
Ὡς αὐτὸς οἶσθα καὶ διδάσκεις ἐμφρόνως.
Ἐντεῦθεν ὥσπερ ἐνθέῳ παρρησίᾳ
Χριστοῦ νοεῖσθαι τὰς ἐνεργείας δύο
Καὶ τὴν ἐν αὐτῷ προσφυῶς νοουμένην
Διπλὴν θέλησιν δογματίζεις, συνδέων
Ἀλλ' οὐ διστῶν ἢ μερίζων ἰδίως
Τούτων ἐκάστην πλὴν θεωρία μόνη...¹³⁷*

V. Ὁ Ἀνδρέας ὡς ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης

Ἀλλὰ ἡ περίοδος ἐκείνη πού στιγμάτισε καὶ χαρακτήρισε τὸν βίον τοῦ ἐξ Ἱεροσολύμων ἐκκλησιαστικοῦ ἀνδρὸς δὲν ἦταν τόσο αὐτὴ τῆς δράσης του στὴν Κων/πολι ὅσο τῆς ἀρχιερατείας του στὴν Κρήτη, ὅπου, λόγῳ μᾶλλον ἀνειμένων

¹³⁷ Aug. Heisenberg, "Ein jambisches Gedicht des Andreas von Kreta", BZ 10 (1901) 505-14, εἰδ. 511¹¹⁰⁻⁸.

χρονικῶν περιθωρίων, κατόρθωσε νὰ συνδυάσει τὸν συγγραφικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ ζῆλο μὲ τὴν ποιμαντορικὴ δραστηριότητα. Ἐκτοτε ἡ προσωνομία Κρήτης ὑπερπλεονάζει αὐτῆς τοῦ Ἱεροσολυμίτου.

Ἡ σὲ ἐπίσκοπο χειροτονία του συνήθως τοποθετεῖται τὸ 711, ἀλλὰ διόλου δύναται νὰ ἀποκλεισθεῖ κάποια προγενέστερη ἡμερομηνία. Γνωστὴ σὲ μᾶς εἶναι ἡ μετάβασί του στὴ νῆσο τὸ 712, μετὰ τὴ συμμετοχὴ του στὴν ψευδοσύνοδο τοῦ Φιλιππικοῦ, ἀλλὰ δὲν γνωρίζουμε ἂν αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη ἐπίσκεψη στὴν ἔδρα του.

Ἡ Κρήτη τότε διαιροῦνταν σὲ δώδεκα (12) ἐπισκοπές¹³⁸, ἐνῶ ἡ ἔδρα τῶν πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν βρισκόταν στὴ Γόρτυνα, τὴν πρωτεύουσα καὶ μητρόπολη τῆς νήσου – κοντὰ στοὺς ἀγίους Δέκα τῆς σημερινῆς ἐπισκοπῆς Ἀρκαδίας. Ὁ δὲ ἐπικεφαλῆς τῆς ἐκκλησίας τῆς Κρήτης εἶχε ἐπικρατήσῃ ἤδη νὰ προσαγορεύεται μὲ τὸ ὄνομα τῆς νήσου (ἀρχιεπίσκοπος ἢ σπανιότερα μητροπολίτης Κρήτης καὶ ὄχι Γορτύνης, ὅπως οἱ παλαιότεροι)¹³⁹.

Καθὼς ἀναφέρθηκε, ἡ περίοδος τῆς ἀρχιερατείας στὴν Κρήτη ὑπῆρξε γιὰ τὸν Ἀνδρέα ἡ γονιμότερη περίοδος τῆς ρητορικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς του δράσεως, ἀφοῦ ἐδῶ γράφτηκε τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ πεζογραφικοῦ καὶ ὕμνογραφικοῦ ἔργου του¹⁴⁰. Ἀπὸ

¹³⁸ Ἐγκωμιάζοντας ὁ Ἀνδρέας τὸν ἀπόστολο Τίτο, προστάτη τῆς Κρήτης καὶ πρῶτο ἀρχιεπίσκοπο, τοῦ ὁποῦ μὲγας ναὸς ὑπῆρχε ἀκόμη στὴ Γόρτυνα, ἀναφέρει: *Τίτος, ὁ τῆς δυοκαιδεκάδος τῶν τῆδε καθέδρας ἀρχίθρονος...* Βλ. PG 97 1157. Ἄλλου: *δωδεκάθρονος Κρήτη, ἀποστολικῶν τετιμημένῃ συμβολικῶς ἀριθμῶ.* Βλ. PG 97 1144-5. Ἀνωτέρω ἀναφέρθηκε ἡ εὕρεση μιᾶς βούλλας στὴν Κνωσσό, ἡ ὁποία φέρει τὴν ἐπιγραφή: *Ἀνδρέαν Κρήτης πρόεδρον, Χριστὲ σῶζοις, καὶ δύναται ν' ἀποδοθεῖ στὸν ἐν λόγῳ Ἀνδρέα.* Βλ. Στ. Ξανθοῦδιδης, «Μολλύβδινα βούλλαι ἐκ τῆς Κρήτης», *ΕΕΒΣ Β'* (1925) 42-9, εἰδ. 44-7, ἀρ. 7. Ἄλλωστε, τὸν τίτλο τοῦ προέδρου Κρήτης ἀνέφερε ὁ Ἀνδρέας στὸν προστάτη τῆς νήσου ἀπόστολο Τίτο: *Σὺ τῆς ἐνεγκαμένης ὁ πρῶτος ἀρχιποίμην καὶ πρόεδρος.* Βλ. PG 97 1156.

¹³⁹ Πρβλ. Τωμαδάκης, ΒΥ 189-90, Δετοράκης, Ἄγιοι, 172 καὶ Π. Κ. Χρήστου, ἔ.ἀ., 488.

¹⁴⁰ *Τίς γὰρ τὸν Μέγαν οὕτω λεγόμενον ἐν κανόσιν ἀκούσας, ἐν ᾧ τὰ ἀλλόκοτα πάθη ἐστηλίτευσεν, οὐκ ἰλὺν παθῶν ἐκ ψυχῆς ἐκτινάξας πρὸς μετάνοιαν βλέψει προθύμῳ καρδία; τῷ γὰρ ἠδὲ τοῦ μέλους παρενείρας τὸ ὠφέλιμον πάντας διηγείρειν εἰς δοξολογίαν καὶ αἶνον Θεοῦ. Τίς τοὺς ἐγκωμιαστικούς λόγους ἐντυχῶν οὐ θαυμάσει τὸ λεῖον καὶ προσηγὲς καὶ καθαρὸν τοῦ λόγου; τίς τοὺς πανηγυρικοὺς αὐτοῦ προσλαβὼν, δι' ὧν τὰς δεσποτικὰς καὶ θείας ἑορτὰς ἄριστα διαγράψας κατὰ τε θεωρίαν καὶ ἱστορίας ἐξήγησιν οὐ πάσης εὐφροσύνης καὶ χάριτος ἐμπλησθήσεται καὶ ποταμὸν σοφίας ὑπερεκχειῖσθαι αὐτοῦ τοῖς χεῖλεσι φήσειεν; τίς τοὺς ἐπιταφίους καὶ ἐξοδίους τῆς Θεομήτορος καὶ ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου ἐγκύψας οὐ παρεστάναι δόξει τῷ σκίμποδι καὶ ἐπιτύμβια ἄδειν καὶ τὸ πάθος ἀπολοφύρεσθαι; Βλ. Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, ἔ.ἀ., 92¹⁴⁶⁻⁵⁷ καὶ ΠΕΣ 412-3¹⁵⁸⁻⁷⁰.*

Καὶ Κρήτης χειροτονεῖται πρόεδρος κὰν ταῦτη γενόμενος πολλὰ τῇ ἐκκλησίᾳ συγγράμματα δίδωσι, μέλους Θεοῦ ἑναρμόνια, πατέρων τε καὶ μαρτύρων καὶ ἄλλων Ἁγίων ὑπερφαίνοντα πράξεις. Βλ. Β. Latyshev, ἔ.ἀ., 137²⁻⁵.

τὴν ἄφιξή του ἤδη στὴ νῆσο ἐκφώνησε τὸν πρῶτο λόγο, τὸν ἐνθρονιστήριον¹⁴¹, ὁ ὁποῖος δὲν διασώζεται.

Ἀπὸ τοὺς βιογράφους τοῦ πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ Ἄνδρέας ἀσχολήθηκε ἐπισταμένως μὲ τὴ διάδοση τοῦ θείου λόγου¹⁴² καὶ μὲ τὴ συγγραφή ὀμιλιῶν καὶ ἐγκωμίων σὲ δεσποτικές, θεομητορικές ἐορτές καὶ πρὸς τιμὴν πολλῶν Ἁγίων¹⁴³. Ἐδῶ πρέπει νὰ γράφτηκε τὸ ἐγκώμιο στὸν ἀπόστολο Τίτο¹⁴⁴, καθὼς καὶ ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος λόγος στὸ Γενέθλιο τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου¹⁴⁵.

Ἐπίσης, ὁ νέος ἀρχιεπίσκοπος ἐπέδειξε ἰδιαίτερο ζῆλο γιὰ τὴ χειροτονία ἱκανῶν ἱερέων, δυναμένων νὰ φέρουν εἰς πέρας τὸ ἔργο τῆς πνευματικῆς ἀνορθώσεως τοῦ λαοῦ¹⁴⁶. Γιὰ τὸν σκοπὸ μάλιστα αὐτὸν ἐνίσχυσε τὸν μοναχικὸ βίον, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐξέλεξε κατόπιν ἱερεῖς λειτουργοὺς τοῦ Θεοῦ¹⁴⁷. Ἐκτὸς ὅμως τοῦ ἐμψύχου ὑλικοῦ, ὁ μέγας ἱεράρχης ἐπεμελήθη τῶν ἐρημωμένων καὶ παρηκμασμένων, λόγῳ μᾶλλον τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν, πολυάριθμων βασιλικῶν τῆς Κρήτης· αὐτὸς δὲ οἰκοδόμησε ναὸ στὴν ὑπεραγία Θεοτόκο, δίνοντάς του τὴν ὀνομασία τῶν Βλαχερνῶν¹⁴⁸. Τὸ ἀνώνυμο ἐγκώμιο μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Ἄνδρέας, ἀφοῦ ἐπισκέφθηκε ὅλους τοὺς τόπους τῆς

¹⁴¹ Καὶ λόγον τῶ λαῶ προσεφώνησε, δι' αὐτοῦ φανερωῶς δεικνύων τὸ ὡς εἴρηται ἐπικείμενον τοῖς ἱερεῦσι φορτίον. Βλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ V 175¹⁵.

¹⁴² Οὐκ ἐνέλειπε νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν νουθετῶν, διδάσκων, καταρτίζων τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῶ λογικὸν ποιμνιον καὶ ὡς ἐν μάνδρα τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦτο κατασφαλιζόμενος καὶ ράβδῳ δυνάμεως τοὺς νοητοὺς ἀπελαύνων θῆρας καὶ τῇ σφενδόνῃ τῶν ἀδιαλείπτων αὐτοῦ προσευχῶν κατατραυματίζων τούτους. Βλ. Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, ἔ.ἀ., 91¹²⁶⁻³⁰ καὶ ΠΕΣ 412¹³⁶⁻⁴¹.

¹⁴³ Ὅθεν καὶ ἐγκωμίων λόγους διαφόρους πρὸς τὴν πανάμωμον καὶ πάσης κτίσεως ὑπερτέραν, τὴν παρθένον κατὰ φύσιν καὶ ὑπὲρ φύσιν μητέρα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ...εἶτα δὲ καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀποτομὴν Ἰωάννου τοῦ προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ καὶ ἐτέρων ἁγίων καὶ ὁσίων πατέρων. Βλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ V 175²⁴⁻⁹. Πρβλ. Βασ. Λαούρδας, ἔ.ἀ., 71.

¹⁴⁴ Γράφτηκε μεταξὺ 720 καὶ 726. Βλ. S. Vailhé, ἔ.ἀ., 386.

¹⁴⁵ ἐν τῷ προλαβόντι λόγῳ τῇ γενέσει τῆς Θεοτόκου τὰ εἰκότα συνεωρτάσαμεν, ἐγὼ τε ὁ τῆς ἐορτῆς ἑξαρχος (προῖστατο τῆς ἐορτῆς), καὶ ὑμεῖς...Βλ. PG 97 821.

¹⁴⁶ Καὶ πρῶτα μὲν ἀφ' ἐστίας ἀρξάμενος, ὃ δὴ λέγεται, τάττει λίαν σεμνῶς καὶ πανσόφως τὴν ἱερὰν τάξιν τοῦ βήματος, λόγον ἐκφωνήσας περὶ λειτουργικῆς τάξεως, ἄγαν πιθανὸν καὶ χαρίεντα, ἐν ᾧ δείκνυσιν ὁποῖον δὴ τινα χρὴ τελεῖν τὸν ἐγγίζειν ἤξιωμένον τῷ ἀπροσίτῳ καὶ πρῶτῳ φωτὶ, καὶ τοὺς ἄλλους φωτίζειν ἐπαγγελλλόμενον καὶ διαλλάττειν πρὸς τὸν Θεόν, ὡς διαφανῆ τε καὶ καθαρὸν καὶ λειῶν τὴν ψυχὴν, καὶ οἷον δέχεσθαι καὶ χωρεῖν τὰς ἐκεῖθεν ἀκτίνας καὶ τοῖς ἄλλοις διαπορθμεύειν ἔχειν τὸ φῶς. Βλ. Βασ. Λαούρδας, ἔ.ἀ., 70. Ὁ ἐνθάδε ἀναφερόμενος λόγος περὶ λειτουργικῆς τάξεως μᾶλλον εἶναι ὁ ἐνθρονιστήριος, τὸν ὁποῖον καταγράφει καὶ ὁ Νικήτας. Πρβλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ V 175¹⁵.

¹⁴⁷ ἱερεῖς λειτουργοὺς ἐκ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος ἐν αὐτῷ πρὸς ὑμνωδίαν καὶ δοξολογίαν Θεοῦ θεοπρεπῶς ἐγκαταστήσας. Βλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ V 176⁷⁻⁹.

¹⁴⁸ Βλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ V 176.

νήσου, ανακάλυψε την έρημικότερη τοποθεσία αυτής, όπου οικοδόμησε ναό, κοντά στον οποίο κατασκεύασε κατάλυμα για προσωπική του ήσυχία και άσκηση¹⁴⁹.

Αλλά και ή φιλανθρωπική του δράση οὐδόλως ὑπολείφθηκε τῆς ἀντίστοιχης περιόδου στήν Κων/πολη. Συνολικά ἀνήγειρε τρεῖς θεοφιλεῖς οἴκους, ἕνα γιά τοὺς ἀρρώστους, ἀποκαλούμενον ἰατρεῖο, ἕνα γιά τοὺς πένητες καὶ ἡλικιωμένους, προσαγορευόμενο πτωχοτροφεῖο, καὶ ἕνα γιά τοὺς ξένους, ὀνομαζόμενο ξενώνα ἢ ξενοδοχεῖο, τοὺς ὁποίους ἐν πολλοῖς μὲ δικές του δαπάνες συντηροῦσε¹⁵⁰. Γενικῶς, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Ἀνδρέας διακόνησε μὲ αὐταπάρνηση τὸ ποιμνιό του, γενόμενος τοῖς πᾶσι τὰ πάντα, ἵνα σώσῃ πάντας¹⁵¹. τοὺς ἐγγάμους καθοδήγησε, τοὺς νέους παιδαγώγησε, τοὺς ἁμαρτάνοντες διόρθωσε, τοὺς αἰχμαλώτους διὰ λύτρων ἀπελευθέρωσε¹⁵².

Σὲ περιόδους μεγάλων κρίσεων καὶ βασάνων γιά τὴν ἐκκλησία του ὁ ἀρχιεπίσκοπος συμπαρίστατο μὲ κάθε τρόπο στὸ ποιμνιό του. Τέτοια δοκιμασία, φαίνεται, ὑπέστη ἡ νῆσος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του, ὅταν ἔγινε ἐπιδρομὴ τῶν Ἀράβων ἐνατίον της. Ἄλλωστε, ἀπὸ δεκαετιῶν (672-3) ἡ Κρήτη ἦταν εὐκόλος καὶ συχνὸς στόχος ἐπιθέσεων Σαρακηνῶν – οἱ ὁποῖες ἀνάγκαζαν πόλεις καὶ μονές νὰ ὀχυρώνονται - μέχρι ὅτου καταληφθεῖ πλήρως καὶ ἐρημωθεῖ ἕναν αἰῶνα ἀργότερα ὑπ' αὐτῶν (824). Ἡ ἐν λόγω δῆωση μᾶλλον ἐκδηλώθηκε στὰ νότια παράλια, στήν ἐπίγειο περιοχὴ τῆς

¹⁴⁹ Βλ. Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, ἔ.ἀ., 91¹³⁷⁻⁴⁰ καὶ ΠΕΣ 412¹⁴⁸⁻⁵².

¹⁵⁰ τοῖς σωματικοῖς ἅμα καὶ ἐξ ἐνδείας νοσοῦσιν οἶκον παραμυθίας καὶ ἰατρείας ἐκ νέας ὁ παλαιὸς οὗτος καὶ ἐν κατορθώμασι γεγηρακῶς συνεστήσατο, τὸν καλούμενον Ξενώνα, πᾶσαν ἀνάρκειαν χρείας διὰ Χριστὸν ἐξ οἰκείας ἐπιδόσεως παρασχών...Βλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ V 176¹⁴⁻⁸.

ἕνα μὲν τοῖς νοσοῦσιν...ἕτερον δὲ τοῖς πενία καὶ γῆρα πιεζομένοις...ἄλλον τοῖς ἀπὸ ξένης καὶ μακρὰν ἤσουσιν...Βλ. Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, ἔ.ἀ., 92¹⁶⁷⁻⁷² καὶ ΠΕΣ 413¹⁸⁰⁻⁸⁶.

¹⁵¹ Α' Κορ. θ', 22.

¹⁵² Ἐπειτα τοὺς παρθενώνας καὶ τὰ σεμνεῖα ῥυθμίζει καὶ περὶ βίου νομοθετεῖ μοναχῶν, τῶν ἐν γάμῳ ἐπιμελεῖται, πείθων τῷ Θεῷ μᾶλλον ἢ τῇ σαρκὶ προστίθεσθαι, καὶ τῶν μὲν ἐν βίῳ καταφρονεῖν ἡδονῶν, τῶν θείων δὲ ἐντολῶν λόγον πλείω ποιείσθαι, καὶ τῆς σφετέρας αὐτῶν ἐξέχεσθαι σωτηρίας. Παιδαγωγεῖ τὴν νεότητα, συνεντίζει τὴν πολιάν, τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐπιστρέφει, τοῖς μετανοοῦσιν ἐγγυᾶται τὸν θεῖον ἔλεον, τοὺς ἀγωνιζομένους ἀλείφει, τοῖς καλῶς τρέχουσιν εὐτονίαν προστίθησιν, ἀμύνει πολεμουμένοις, περιτρεπομένους ὑπανέχει, πίπτοντας ἀνορθοῖ, ὑποστηρίζει τοὺς ὀκλάζοντας, νικῶντας στεφάνοις λαμπροῖς ἀναδεῖ· γίνεται τοῖς μὲν ἐστῶσιν ἀσφάλεια, τοῖς δὲ κειμένοις ἀνάστασις, ἀσθενοῦσι ῥῶσις, ἀθυμοῦσι παραμυθία, ὀλιγοροῦσιν ἀναψυχή, πατῆρ ὀρφανῶν, προστάτης χηρῶν, πενήτων ἄσυλος θησαυρός, πεινῶντων τροφή, ῥιγῶντων ἐσθῆς. Τί δεῖ πάντα λέγοντας διατρίβειν; Βλ. Βασ. Λαοῦρδας, ἔ.ἀ., 70.

Γορτύνης (726)¹⁵³. Κατὰ τὴ σκληρὴ αὐτὴ κακουχία ὁ μέγας ἱεράρχης ἐνίσχυσε τοὺς ὑπερασπιστὲς τῆς πατρίδας ὡς ἄλλος Σέργιος, καθὼς αὐτοὶ ἀμύνονταν στὸ ὄχυρὸ τοῦ Δριμέως, κατορθώνοντας ἔτσι νὰ ἐκδιώξουν τοὺς εἰσβολεῖς.

Τῆς ἴδιας διαγωγῆς χαρακτῆρας ἀποδείχθηκε ὁ Ἀνδρέας καὶ σὲ ἄλλες δύσκολες στιγμὲς τῆς μητροπόλεώς του, ὅπως αὐχμηρὲς περιόδους, λοιμούς, λιμούς, σιτοδεῖες, μὴ παύοντας νὰ προσεύχεται ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου καὶ ἔλκοντας τοὺς πάντες πρὸς τὶς θεῖες ἐντολές· πέτυχε νὰ συνάψει δεσμοὺς ἀγάπης καὶ εἰλικρινοῦς σχέσεως μὲ τὸν λαό του¹⁵⁴. Ὑπῆρξε ἀληθῶς σπάνια προσωπικότητα, συνδυάζουσα ἀφενὸς τὴ διοικητικὴ ἱκανότητα, ἀφετέρου τὴν πνευματικὴ ὀργάνωση, τὴ ρητορικὴ δεινότητα καὶ τὴν πηγαία ποιητικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἔμπνευση.

VI. Ἡ εἰκονομαχικὴ ἔριδα καὶ τὸ ταξίδι στὴν Κων/πολη

Ὡς γνωστὸν, ὁ Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος (717-41) κατὰ τὸ ἔτος 726 ἀνακίνησε τὸ θέμα τῆς προσκυνήσεως τῶν ἀγ. εἰκόνων. Μέχρι τὸ 730 τὸ ὄλο ζήτημα ἦταν ἀπλῶς θεωρητικὸ, ἀλλὰ, ὅταν αὐτὸς προέβη στὴν καθαίρεση τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ Α' (730), τὸ πρόβλημα ἔλαβε διάφορες διαστάσεις. Ἡ ἀντίδραση τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ ἐκφράσθηκε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 728 καὶ 730, ἐνῶ κατὰ τὴν τελευταία δεκαετία τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος Γ' (730-40) οἱ διώξεις ἔβαιναν κλιμακούμενες. Τὶς δεινότερες

¹⁵³ Οἱ γὰρ ἀλιτήριοι Ἀγαρηνοὶ ἐν θαλάσῃ τὸ ὄρημα αὐτῶν θέμενοι, διὰ πλήθους σκαφῶν ἐν τῇ φιλοχρίστῳ Κρητῶν νήσῳ ἐκμανῶς ἐπέστησαν, ὅπως αὐτοὺς ὡς κατακρίτους ἢ τοῦ Θεοῦ κρίσις διὰ τὰς ἀδίκους αὐτῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐπιβάσεις καὶ ἐν Κρήτῃ καταδικάσῃ· τῷ γὰρ ὄχυρῶματι τῷ προσαγορευομένῳ Τοῦ Δριμέως, ἐν ᾧ πρὸς τὸ σῆνηθες ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ποιμνιομένου χριστιανικωτάτου λαοῦ διὰ τὰς ἐχθρικὰς ἐπιβάσεις εἰσῆρχετο, οἱ βάρβαροι πρὸς πολιορκίαν παρακαθίσαντες καὶ πολλὰς μηχανὰς πρὸς παράταξιν πολέμων ἐν αὐτῷ ἐπιδειξάμενοι, τὸ ἄπρακτον ἑαυτοῖς περιεποιήσαντο, ζημίαν τὴν ἰδίαν κατάλυσιν ἀντὶ κέρδους τῆς αἰχμαλωσίας οἰκειωσάμενοι, ἐκ βελῶν τῶν ἐνχῶν τοῦ πρὸς Θεὸν ὡς τόξον τὸ ὄμμα τείνοντος ἱερέως πολεμηθέντες. Βλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ V 177⁴⁻¹⁶.

¹⁵⁴ Τοιοῦτον τὸν ἑαυτοῦ ἄνθρωπον ὁ Θεὸς περιδοξὸν ἀναδείξας, καὶ λοιμικῆς νόσου τῷ λαῷ τῆς κατ' αὐτὸν νήσου ἐπελθούσης καὶ ἀνομβρίας κατὰ παιδείουσιν Θεοῦ ἐπιπεσοῦσης, τὸν μὲν ὑετὸν παρὰ Θεοῦ ἐξητεῖτο τῇ διψῶσῃ γῆ καταπεμφθῆναι αὐτὸς ἀπαύστως καὶ ἀκορέστως, ὡς διψῶν τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, ὄμβρους δακρῶν αὐτῷ προσφέρων καὶ παρ' αὐτοῦ τὰ τῶν αἰτήσεων κομιζόμενος, καὶ ὡσπερ ἐμπλάστρω ταῖς πολλαῖς νηστεῖαις καὶ ἀνυστάκτοις ἀγρυπνίαις καὶ ἀδιαλείπτου εὐχαῖς κεχημένος, τῇ θεηλάτῳ προσέφερε νόσω καὶ τὴν ἰατρειάν ἔλαβε παρὰ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν τραυματισθέντος καὶ ἰασαμένου τὰ ἀνίατα πάθη Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος καὶ λυτρωτοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ ὅλοις ὄλος ἦν τὰ πρὸς Θεὸν δι' ἴκεσιῶν μεσιτεύων καὶ ἀβλαβεῖς διαφυλάττων, νουθετῶν ἅπαντας καὶ καθοδηγῶν τῶν μὲν φαύλων ἀπέχεσθαι πράξεων καὶ τοῦ εὖ ποιεῖν ἀντέχεσθαι καὶ τὴν βασιλικὴν τῶν θεῶν ἐντολῶν πορεύεσθαι τρίβον, τὴν εἰσάγουσαν εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. Βλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ V 177¹⁷⁻⁸².

κακοπάθειες υπέστησαν οί ιεράρχες τῆς βυζαντινῆς ἐπικράτειας, ἀφοῦ οί διαβιοῦντες στίς ἀνατολικές περιοχές (Ἱερουσαλήμ, Δαμασκὸ) ὑπαγόντουσαν πλέον στήν ἀραβική κυριαρχία¹⁵⁵.

Φαίνεται ὅτι μὲ τὴν ἔριδα τῆς εἰκονομαχίας σχετίζεται τὸ τελευταῖο ταξίδι τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κρήτης στήν Κων/πολη. Περιέργως οί τρεῖς βιογράφοι τοῦ Ἀνδρέου (Νικήτας¹⁵⁶, Μακροῆς¹⁵⁷ καὶ ἀνώνυμο ἐγκώμιο¹⁵⁸) δὲν ἀναφέρουν τὴν αἰτία τῆς ἐπανακάμφεως αὐτῆς στή Βασιλεύουσα. Ὁ Ἰωσήφ Καλόθετος ὅμως καὶ τὸ συναξάριο τῶν Ἱεροσολύμων εἶναι σαφέστερα, ἀποδίδοντάς τη σὲ ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα ὁ μὲν, στήν εἰκονομαχία τὸ δέ¹⁵⁹.

Ἀλλὰ περὶ τίνος ζητήματος ἐπρόκειτο; Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ ἐξετασθεῖ ἡ στάση τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης ἐπὶ τῆς εἰκονομαχικῆς κρίσεως. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ ὁμιλία του εἰς τὴν Περιτομὴν καὶ εἰς τὸν ἅγιον Βασίλειον τὸν Μέγαν¹⁶⁰, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης ὀρθοδοξοῦσε ἐπὶ τοῦ συγκεκριμένου θέματος¹⁶¹. Ἔτσι, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν καὶ κάποια

¹⁵⁵ Τωμαδάκης, ΒΥ 192.

¹⁵⁶ Χρείας δὲ οὕτω καλεσάσης, ὥστε ἀνελεθῆν αὐτὸν ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ πόλει καὶ βασιλίδι τῶν πόλεων...προλέγει τοῖς φίλοις αὐτοῦ καὶ ἐναρέτοις ἀνδράσιν, ὡς ἐν τῇ μητροπόλει αὐτοῦ ἔτι ζῶν οὐ μὴ παραγένηται...καὶ τὴν νῆσον τὴν οὕτω καλουμένην Μυτιλήνην καταλαβὼν προσώρμισεν...ἐν τόπῳ λεγομένῳ Ἐρισσῶ...ἐκεῖσε κεκοίμηται. Βλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ V 178₃₋₂₅.

¹⁵⁷ χρεία τις ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος προσπεσοῦσα, ἀναγκάζει τὸν μέγαν ἐπὶ τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων ἀφικέσθαι. Βλ. Βασ. Λαούρδας, ἔ.ἀ., 73.

¹⁵⁸ Χρεία τις κατεπίγουσα τὴν βασιλεύουσαν ἐπιδημήσαι πεποίηκεν. Βλ. Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, ἔ.ἀ., 94₂₁₇₋₈ καὶ ΠΕΣ 413₂₃₄₋₅.

¹⁵⁹ ἐξαίφνης ζητημάτων ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἰδίων συμπεσόντων αὐτῷ δεῖν ἔκρινε τὴν Κωνσταντίνου καταλαβεῖν καὶ δὴ καὶ καταλαμβάνει. Ἀσμενέστατα γοῦν προσδεχθεὶς πρὸς τοῦ βασιλέως, πρὸς τοῦ πατριάρχου, πρὸς πάσης τῆς συνόδου καὶ συγκλήτου, καὶ τὰ ἡρημένα καὶ βεβουλημένα αὐτῷ τοῦ τε βασιλέως τοῦ τε πατριάρχου συμπερανάντων καὶ συμπραξάντων...Βλ. Δ. Γ. Τσάμης, ἔ.ἀ., 433₃₇₅₋₈₀.

Εἶτα καιροῦ καλοῦντος, τῆς ἀναφύσεως αἰρέσεως τῶν εἰκονομάχων παρρησίας ἐκ δυσσεβοῦς βασιλέως κακῶς ἐπιλαβομένης, ὁ σοφὸς οὗτος τὴν Κωνσταντίνου καταλαβὼν στηλιτεύει ταύτην μάλα τρανῶς καὶ νικᾷ τοὺς ἀνταγωνιστὰς κατὰ κράτος καὶ μάταιον αὐτῶν ἀπελέγχει τὸ δόγμα καὶ στεφανίτης ἐπάνεισι νικηφόρος. Βλ. Β. Latyshev, ἔ.ἀ., 137₇₋₁₁ καὶ ΠΕΣ 463-5.

¹⁶⁰ καὶ εἰς Κύριος ἐν δύο φύσει γνωρίζεται, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ θεῷ Πνεύματι συμπροσκυνούμενος. Ὁ τὰς δύο θελήσεις ὁμοίως καὶ ἐνεργείας φέρων. Ὁ κἀντεῦθεν ληπτὸς καὶ ἀπερίληπτος, γραπτὸς καὶ ἀπερίγραφτος· τόποις καὶ εἰκονίσμασιν ἡμῖν προγραφόμενος, καὶ ἐν αὐτοῖς, ὡς διὰ μέσου σαρκὸς καὶ πνεύματος, προσκυνούμενος...καὶ γὰρ τῇ ἐντεῦθεν προσκυνήσει τῷ ἀρχετύπῳ ἢ δόξῃ προσάγεται, ὡς παρὰ σοί, θειότατε πάτερ Βασίλειε, δεδιδάγμεθα γράφοντι: " Ἡ γὰρ τιμὴ τῆς εἰκόνος ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει." Οὕτω δὲ ὀρθοδοξοῦντες, ἐθνῶν φόβον ἀποδράσοιμεν, καὶ νῆσοι λύτρωσιν εἰσδέξονται αἱ τῆς ἐκκλησίας, διὰ λοιμῶν ἀνδρῶν ἀκοσμίαν ἀφαιρέσεις εἰκόνων παθοῦσαι, ὑπὸ Ἀγαρηνῶν συγκινδυνεύσασαι. Βλ. PG 97 929-32.

¹⁶¹ Ἐνα ἄλλο ἀπόσπασμα ἀπὸ ὁμιλία περὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἀγ. εἰκόνων δὲν φαίνεται νὰ ἀνήκει στὸν Ἀνδρέα Κρήτης. Βλ. Τωμαδάκης, ΒΥ 192.

τροπάρια για τὸν Ἀνδρέα¹⁶², τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουν τὴν ὀρθόδοξη πίστη του, δυνάμεθα νὰ συμπεράνουμε μὲ βεβαιότητα τὴν εἰκονόφιλη πολιτικὴ τοῦ ἱεράρχου.

Ἐξ ὅλων αὐτῶν ὁ Ἰ. Β. Παπαδόπουλος ὑπέθεσε ὅτι τὸ ταξίδι τοῦ Ἀνδρέου στὴν Κων/πολη - ἀπὸ ὅπου, ἀφοῦ ἀναχώρησε, μετέβη στὴ Λέσβο, ἔνθα ἐκοιμήθη, ἄνευ ἐπιστροφῆς του στὴν Κρήτη - ὀφειλόταν σὲ ἀνάκλησή του ἀπὸ τὸν Λέοντα Γ' λόγω τῆς ἀντιθέσεώς του πρὸς τὴν εἰκονομαχικὴ πολιτικὴ τοῦ αὐτοκράτορος¹⁶³. γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν ἀνεκλήθη στὴν πρωτεύουσα, γιὰ νὰ ἀποκηρύξει τὶς εἰκόνες, καὶ ἐπειδὴ τοῦτο δὲν συνέβη, ἐξορίσθηκε στὴ Λέσβο, ὅπου ἀπέθανε. Πῶς ὅμως μία τόσο σημαντικὴ πληροφορία διαφεύγει τὴν προσοχὴ ὅλων τῶν βιογράφων τοῦ Ἀνδρέου;¹⁶⁴ Ἄλλωστε, ἡ ὁμιλία εἰς τὴν Περιτομὴν καὶ τὸν ἅγιον Βασίλειον θὰ ἠδύνατο νὰ τοποθετηθεῖ νωρίτερα (713-5), μετὰ τὴν ἀποκήρυξη ἐκ μέρους τοῦ Ἀνδρέου τῶν ἀποφάσεων τῆς ψευδοσυνόδου τοῦ Φιλιππικοῦ, ἀφοῦ ἐμπεριέχει ὀρθόδοξη ὁμολογία¹⁶⁵. Ὅσον ἀφορᾷ στὰ ἀναφερθέντα τροπάρια, εἶναι μεταγενέστερα καὶ δὲν ἀποτελοῦν πρώτη πηγή¹⁶⁶. Ἐκτὸς αὐτῶν, ἐκ τῶν βιογραφιῶν φαίνεται ὅτι ὁ Ἀνδρέας ἔγινε ἐγκάρδια δεκτὸς στὴν πρωτεύουσα, ἀπολαύοντας τοῦ σεβασμοῦ πάντων, ἐνῶ μὲ τὸν βασιλέα καὶ τὸν Πατριάρχη διαπιστώνεται πλήρης σύμπνοια καὶ συμφωνία¹⁶⁷.

¹⁶² Ὡς θεῖος ἱεράρχης ποιμαντικῶς προπολεμῶν τοῦ ποιμνίου τοὺς θῆρας ἀπήλασας καὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἐτράνωσας τὴν προσκύνησιν καὶ ὡσπερ νέας κιβωτοῦ τῆς ἐκκλησίας, πάτερ, φαιδρῶς προεσκίρτησας χοροὺς συστησάμενος ἐν πνευματικοῖς μελωδήμασι. Βλ. Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, *NS ΚΘ'* (1934) 677.

Ἐπίσης, τροπάριο τῆς ὥδης C' ἀπὸ τὸν κανόνα πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀνδρέου λέγει: *Ῥητορεύων ἡλεγκας τοὺς ἀθέους στόματι λαμπρῶ· τῶν σεπτῶν εἰκόνων γὰρ ἐτράνωσας, παναληθῶς, ἱερομύστα προσκύνησιν.* Βλ. *ΜΦ* (Ιούλ.) 35.

¹⁶³ Ἰ. Β. Παπαδόπουλος, *Ἡ Κρήτη ὑπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς (824-961)* [Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen Philologie 43], Athen 1948, 48.

¹⁶⁴ Ὁ Ν. Τωμαδάκης δὲν ἀποκλείει τὴν πιθανότητα ὁ μεταγενέστερος καὶ ἄνευ τοῦ φόβου τῶν εἰκονομάχων γράφοντας Νικήτας νὰ ἀντλήσει τὶς πληροφορίες του ἀπὸ παλαιότερη πηγή, ἡ ὁποία θὰ περιέγραφε τὰ περὶ εἰκονομαχίας συσκοτισμένα (ἐξαιτίας τοῦ φόβου τῶν τότε κρατούντων), τὰ ὁποῖα ὅμως ὁ ἴδιος δὲν φώτισε. Βλ. Τωμαδάκης, *ΒΥ* 193. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποψη αὐτὴ δὲν λύνει ὅλα τὰ προβλήματα.

¹⁶⁵ καὶ εἷς Κύριος ἐν δύο φύσεσι γνωρίζεται, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ θεῷ Πνεύματι συμπροσκυνούμενος. Ὁ τὰς δύο θελήσεις ὁμοίως καὶ ἐνεργείας φέρων. Βλ. *PG* 97 929.

¹⁶⁶ Βασ. Λαούρδας, «Ὁ ἅγιος Ἀνδρέας ὁ ἐν τῇ κρίσει καὶ ἡ Κρήτη ἐπὶ εἰκονομαχίας», *Κρητικὰ Χρονικὰ Ε'* (1951) 32-60, εἰδ. 44-7.

¹⁶⁷ Καὶ δὴ λοιπὸν ἀφικνεῖται καὶ προσδέχεται μὲν παρὰ βασιλέως καὶ τῶν ἐν τέλει καὶ παντὸς τοῦ ἱεροῦ τῆς ἐκκλησίας συστήματος μεθ' ὅτι πλείστης τιμῆς καὶ σεβάσματος, ὡς ἂν οὐκ ἀπὸ Κρήτης, ἀλλ' οὐρανόθεν ἄγγελος καὶ ταμίας μεγάλων δωρεῶν αὐτοῖς ἀφιγμένος... Βλ. Βασ. Λαούρδας, *Κρητικὰ Χρονικὰ Ζ'* (1953), 73.

Ἡ λύση δὲ ποὺ προτείνεται ἀπὸ τὸν Β. Λαούρδα¹⁶⁸, ὅτι δηλαδὴ ὁ Ἀνδρέας ἐπισκέφθηκε τὴν Κων/πολη γιὰ τὸ ἀνακῦψαν θέμα τῆς ἀποσπάσεως τῆς Κρήτης ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης καὶ τῆς ὑπαγωγῆς τῆς στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, δὲν εὐσταθεῖ, διότι τοῦτο συνέβη μετὰ τὸ 754¹⁶⁹.

Συνετότερο θὰ ἦταν, ἐπομένως, νὰ δεχθοῦμε ὅτι ὁ Ἀνδρέας δὲν ἐθίγη ἀπὸ τὴν εἰκονομαχικὴ ἔριδα, εἴτε λόγῳ τῆς ἀπομακρυσμένης ἔδρας του εἴτε λόγῳ τοῦ χαρακτήρα του - τὸν ὁποῖον ἐπέδειξε καὶ κατὰ τὴν ψευδοσύνοδο τοῦ 712 - ποὺ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ μὴν ἐξωθεῖ τις καταστάσεις στὰ ἄκρα καὶ νὰ μὴν προκαλεῖ τὴν ἐξουσία. Ὡς πρὸς τὸ ταξίδι στὴν Κων/πολη, αὐτὸ ἴσως πράγματι ὀφειλόταν στὸ θέμα τῆς εἰκονομαχίας - ἴσως ἐκλήθη, γιὰ νὰ ἀποκηρύξει τις ἅγιες εἰκόνες - ἀλλὰ δὲν προκύπτει δίωξή του ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα. Δὲν ἀποκλείεται νὰ θέλησε νὰ ἐνημερωθεῖ αὐτοπροσώπως γιὰ τὰ τεκταινόμενα στὸ κέντρο τῆς αὐτοκρατορίας, ἰδιαίτερος μετὰ τὴν καθαίρεση τοῦ φίλου του Γερμανοῦ Α', Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου (730)¹⁷⁰.

VII. Ἡ κοίμηση

Ἐπιστρέφοντας στὴν ἔδρα του μετὰ τὸ τελευταῖο ταξίδι στὴν Κων/πολη, ὁ γέροντας ἱεράρχης προσορμίσθηκε στὴν Ἐρεσό, κωμόπολη τῆς Λέσβου, ὅπου, ἀφοῦ νόσησε, ἐκοιμήθη¹⁷¹. Κατὰ τὸν Νικήτα ὁ Ἀνδρέας δὲν κατέληξε τυχαῖα στὴν Ἐρεσό ἀλλὰ κατόπιν δικῆς του ἐπιθυμίας ν' ἀναπαυθεῖ ἐκεῖ· ἀναφέρει μάλιστα ὅτι προεῖπε τὴν κοίμησή του στοὺς φίλους του, ἀφοῦ τοὺς ἀσπάζθηκε. Κατὰ τὸν ἴδιο βιογράφο αὐτὴ συνέβη τὴν 4^η Ἰουλίου τῆς ὀγδόης ἰνδικτιῶνος, δηλαδὴ κατὰ τοὺς ἐρευνητὲς τὸ 725 ἢ τὸ 740¹⁷². Σύμφωνα μὲ τις ἐνδείξεις ὅμως ὁ Ἀνδρέας ζοῦσε κατὰ τὴν πρώτη φάση τῆς

Ἀσμενέστατα γοῦν προσδεχθεῖς πρὸς τοῦ βασιλέως, πρὸς τοῦ πατριάρχου, πρὸς πάσης τῆς συνόδου καὶ συγκλήτου, καὶ τὰ ἡρημένα καὶ βεβουλημένα αὐτῶ τοῦ τε βασιλέως τοῦ τε πατριάρχου συμπερανάντων καὶ συμπραξάντων... Βλ. Δ. Γ. Τσάμης, ἔ.α., 433³⁷⁷⁻⁸⁰.

¹⁶⁸ Βασ. Λαούρδας, «Ὁ ἅγιος Ἀνδρέας ὁ ἐν τῇ κρίσει καὶ ἡ Κρήτη ἐπὶ εἰκονομαχίας», *Κρητικὰ Χρονικὰ Ε'* (1951), 46-7.

¹⁶⁹ Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 173, σημ. 1.

¹⁷⁰ Πρβλ. Τωμαδάκης, *ΒΥ* 193, Π. Κ. Χρήστου, ἔ.α., 488 καὶ Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 173.

¹⁷¹ Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 172-3 καὶ Π. Κ. Χρήστου, ἔ.α., 489.

¹⁷² *Εἶτα λοιπὸν τὸ τέλος τῆς προσκαιροῦ αὐτοῦ ζωῆς ὡς πρὸς ζωὴν τὴν αἰώνιον παρὰ Θεοῦ καλουμένου, καὶ ἡ ἐντεῦθεν μετὰστασις μυστικῶς αὐτῶ ἄνωθεν φανεροῦται, καὶ προλέγει ταύτην τοῖς φίλοις αὐτοῦ καὶ ἐναρέτοις ἀνδράσιν, ὡς ἐν τῇ μητροπόλει αὐτοῦ ἔτι ζῶν οὐ μὴ παραγένηται· καὶ μετὰ χαρᾶς πάντας*

εικονομαχίας, πού άρχισε δια του διατάγματος του 726· άρα προτιμότερη ή δεύτερη ήμερομηνία¹⁷³.

Όσον άφορᾷ στην αίτία του θανάτου του, ίσως ήταν ή κόπωση από το ταξίδι του στην πρωτεύουσα· άλλωστε, βρισκόταν ήδη σε προχωρημένη ήλικία¹⁷⁴. Οί πηγές όμως δεν διευκρινίζουν αν ο Άνδρέας άσθένησε κατά τον πλου ή μετά την αποβίβασή του στη νήσο. Κατά συνέπεια δεν είμαστε σε θέση να συμπεράνουμε αν ή Λέσβος ήταν προαποφασισμένος προορισμός του ταξιδιού - ίσως τόπος έξορίας - ή αναγκαστική στάση λόγω της προηγηθείσης άσθενείας του ιεράρχου. Βεβαίως το θέμα λύνεται σαφέστερα βάσει του ιεροσολυμιτικού συναξαρίου, το όποιο ισχυρίζεται ότι ο Άνδρέας διέμεινε για μεγάλο χρονικό διάστημα στην Έρεσό, όπου συνέγραψε τον μέγα κανόνα¹⁷⁵, και κατόπιν άσθένησε και έκοιμήθη. Κατά τον συγκεκριμένο συναξαριστή το ταξίδι στην Κων/πολη έγινε έξ άφορμής της εικονομαχίας¹⁷⁶ και μπορούμε να υποθέσουμε ότι στην Έρεσό έξορίσθηκε από τον αυτοκράτορα Λέοντα Γ' τον Ίσαυρο για τα όρθόδοξα φρονήματά του¹⁷⁷.

Μία ακόμη σημαντική πληροφορία μεταφέρει ο Νικήτας, λέγοντας ότι το σώμα του Αγίου άπετέθη στον ναό της άγ. μάρτυρος Αναστασίας είτε της Φαρμακολυτριάς είτε της Ρωμαίας. Πρόκειται περι ναού αναγομένου στο πρώτο ήμισυ του 5^{ου} αι. και

περιπτυσάμενος και εν φιλήματι άγίω κατασπασάμενος απέλυσεν από Κωνσταντινουπόλεως, και την νήσον την ούτω καλουμένην Μιτυλήνην καταλαβών προσώρμισεν, ουχ ως έτυχεν, αλλά κατά πρόνοιαν, εν τόπω λεγομένω Έρισώ, ως την εκείσε κατάπαυσιν αίρετισιάμενος. Ως ούν την πίστιν καλώς τηρήσας και τον πνευματικόν δρόμον δεόντως εκτελέσας εν ειρήνη επί το αυτό εκείσε κεκοίμηται, την ψυχήν εις χειρας Θεού ζώντος παραθέμενος και προς αυτόν τας έντεύξεις ύπερ ήμῶν ποιούμενος. Καί ή κοίτη της αναπαύσεως αυτού γέγονεν εν τῷ ναῷ της άγίας μάρτυρος Αναστασίας, εν ᾧ και άπεκδέχεται την τῶν νεκρῶν δια σάλπιγγος ανάστασιν εν τῇ άνεσπέρω ήμέρα της δευτέρας μετά πολλῆς δόξης έπιφανείας...ή δέ εν Χριστῷ κοίμησις αυτού γέγονε κατά την τετάρτην του Ιουλίου μηνός Ινδικτιῶνος ὀγδόης... Βλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ V 178¹⁴⁻⁹⁶.

¹⁷³ S. Vailhé, ἔ.ά., 386.

¹⁷⁴ Τωμαδάκης, ΒΥ 193.

¹⁷⁵ Όπου δη και το θαυμάσιον λέγεται μέλος της μακρᾶς αὐτὸν ὕμνωδίας ἐκθεῖναι, πάσης κατανύξεως πλήρης και παντός παραδείγματος μετανοίας ὑπάρχον μεστόν. Βλ. Β. Latyshev, ἔ.ά., 137¹⁵⁻⁷ και ΠΕΣ 463-5, εἰδ. 465.

¹⁷⁶ Εἶτα καιροῦ καλοῦντος, της αναφυσίσης αίρέσεως τῶν εἰκονομάχων παρρησίας ἐκ δυσσεβοῦς βασιλέως κακῶς ἐπιλαβομένης, ο σοφός οὗτος την Κωνσταντίνου καταλαβών στηλιτεύει ταύτην μάλα τρανῶς και νικᾷ τοὺς ἀνταγωνιστάς κατά κράτος και μάταιον αὐτῶν ἀπελέγχει το δόγμα και στεφανίτης ἐπάνεισι νικηφόρος. Βλ. Β. Latyshev, ἔ.ά., 137⁷⁻¹¹ και ΠΕΣ 463-5.

¹⁷⁷ Βλ. Ι. Μ. Φουντούλης, «Ο άγιος Άνδρέας, άρχιεπίσκοπος Κρήτης, και ή Έρεσός», εν ΠΕΣ, 67-77.

τιμωμένου ἐπ' ὀνόματι τῆς ἀγ. Ἀναστασίας, ἐνῶ ἀπὸ τὸ 740 ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀγ. Ἀνδρέου. Ὁ ναός, εὕρισκόμενος ἀνατολικά τοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ τῆς Σκάλας Ἐρεσοῦ τῆς Λέσβου, ἀνασκάφθηκε ἀπὸ τὸν Δ. Εὐαγγελίδη τὸ 1925, ἀπὸ τὸν Α. Ὀρλάνδο τὸ 1928¹⁷⁸ καὶ ἀπὸ τὸν Σερ. Χαριτωνίδη τὸ 1962. Σὲ αὐτὸν βρίσκεται ὁ τάφος τοῦ Ἁγίου, ὁ ὁποῖος προσκυνεῖται στὸ ἅγιο βῆμα τῆς μεγάλης παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Μὲ πέτρινη σαρκοφάγο περικλείσθηκε τὸ 1938 σὲ περικαλλὲς μαυσωλεῖο βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, σχεδιασμένο ἀπὸ τὸν Α. Ὀρλάνδο. Ὡς κάλυμμά του ἔχει πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τεθεῖ βυζαντινῆς τεχνοτροπίας μεγάλη εἰκόνα τοῦ Ἁγίου, ἔργο τῶν ἁγιορειτῶν Παχωμαίων· εἰκονίζει τὸν Ἅγιο νεκρὸ κατὰ τὴν ὥρα τῆς ταφῆς του. Μέρος τῶν λειψάνων του φυλάσσεται στὸν φερώνυμο ναὸ καὶ τῆ μονὴ Ὑψηλοῦ.

VIII. Ἡ καθιέρωση

Ἡ καθιέρωση τοῦ Ἀνδρέου ὡς ἀγίου ἔγινε πολὺ νωρὶς, ὅπως ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ κανόνος του, ὁ ὁποῖος συνεγράφη ἀπὸ τὸν λίγο μεταγέστερό του ποιητὴ Θεοφάνη τὸν Γραπτό (775-845)¹⁷⁹, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ κοντακάρια τῆς Πάτμου, τοῦ Σινᾶ, τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τῆς Μόσχας καὶ τοῦ Τορίνου, ὅπου ἀνευρίσκεται ἡμιτελὴς ἀνώνυμος ὕμνος τριῶν ἢ τεσσάρων οἰκῶν, οἱ ὁποῖοι χρονολογοῦνται μὲν στοὺς 11^ο-12^ο αἰ., ἀλλὰ ἀπηχοῦν παλαιότερη παράδοση¹⁸⁰.

Ὁ ἐπίσημος ἑορτασμὸς τοῦ Ἀνδρέου στὰ Μηναῖα καὶ τοὺς Συναξαριστὲς καθιερώθηκε τὴν 4^η Ἰουλίου¹⁸¹ (ἐκκλησία Κων/πόλεως), ἀλλὰ στὰ ἀνωτέρω κοντακάρια

¹⁷⁸ Α. Ὀρλάνδος, «Αἱ παλαιοχριστιανικαὶ βασιλικαὶ τῆς Λέσβου», *Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον* 12 (1929) 1-72, εἰδ. 29-41 καὶ Σ. Χαριτωνίδης, «Παλαιοχριστιανικὴ τοπογραφία τῆς Λέσβου», *Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον* 23 (1968, Μελέται) 10-69, εἰδ. 36-8.

¹⁷⁹ Beck, *Kirche*, 516-7.

¹⁸⁰ Βλ. ἀνωτέρω στίς πηγές, κεφ. Ὑμνοι, σ. 41-3.

¹⁸¹ H. Delehaye, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae* (Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris), Bruxellis 1902, 795. *Synaxaria selecta*.

καταγράφονται και άλλες ήμερομηνίες: Ἡ 4^η Μαΐου¹⁸², ἡ 4^η Ἰουνίου¹⁸³, ἡ 5^η Ἰουλίου (μοσχοβιτικό κοντακάριο)¹⁸⁴, ἡ 10^η Ἰουλίου (ταυρίνιο κοντακάριο)¹⁸⁵ καὶ ἡ 29^η Ἀπριλίου¹⁸⁶.

Γύρω ἀπὸ τὸν Ἀνδρέα Κρήτης, κατὰ περιεργό τρόπο, δὲν ἀναπτύχθηκε ζωηρὴ λατρευτικὴ παράδοση στὴν Κρήτη, ἴσως λόγῳ τῆς ἐπακολουθησάσης Ἀραβοκρατίας. Κατὰ τὴν ἐπομένη ὅμως βυζαντινὴ περίοδο (961-1204) καὶ τὴν Ἑνετοκρατία καταγράφονται πέντε ναῖσκοι ἀφιερωμένοι στὸν Ἅγιον¹⁸⁷. Κατὰ μαρτυρία τῶν βιογράφων τοῦ βασιλικῆ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀνδρέου βρίσκεται καὶ στὴ Λέσβο¹⁸⁸, ὅπου ὁ Ἅγιος ἔχει ἐνταχθεῖ στὴν τοπικὴ ἀγιολογία καὶ ἐορτάζεται μὲ κάθε ἐπισημότητα στὴν Ἐρεσὸ τῆς Μυτιλήνης, ἐνθα ἐκοιμήθη, τὴν Κυριακὴ μετὰ τὴν 4^η Ἰουλίου.

Ὁ Θεοχ. Δετοράκης¹⁸⁹ περισυνέλεξε δύο πληροφορίες, ποὺ διασώζουν τὴν ἀνάμνηση τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Ἑνετοκρατίας στὴ νῆσο. Ἡ πρώτη ἀνάγεται στοὺς χρόνους τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίας τοῦ Χάνδακος (1645-69), ὅταν ἕνας προμαχῶνας τοῦ φρουρίου ἔφερε τὸ

¹⁸² H. Delehayе, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae* (Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris), Bruxellis 1902, 653. Synaxaria selecta.

¹⁸³ Hip. Delehayе, ἔ.ἀ, 730.

¹⁸⁴ Amfilokhij Sergievskij, arkhimandr., Kondakarij y grecheskom podlinnike XII-XIII v. po rukopisi Moskovskoj synodalnoj biblioteki N. 437..., Moskva 1879, 127.

¹⁸⁵ Pitra, *AS I* 625-6.

¹⁸⁶ Βασίλειος, μητροπολίτης Ἀγχιάλου, «Μηνολόγιον Εὐαγγελιαρίου τῆς Θ' ἑκατονταετηρίδος», *NS Z'* (1908) 481-96, εἰδ. 492. Ἡ ἡμερομηνία τῆς 29^{ης} Ἀπριλίου φαίνεται νὰ ἀπηχεῖ τὴν παράδοση τῆς συριακῆς ἐκκλησίας. Βλ. Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 173.

¹⁸⁷ Βλ. G. Gerola, *Τοπογραφικὸς κατάλογος τῶν τοιχογραφημένων ἐκκλησιῶν τῆς Κρήτης*, (μτφρ. ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ ὑπὸ Κ. Ἐ. Λασσιθιωτάκη), Ἡράκλειον 1961, ἀρ. 33, 588, 620, 629, 707, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Gerola ἀρχαιότερο θεωρεῖ τὸν ναὸ τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου στὴν Ἀλιτζανὴ Μονοφατσίου (ἀρ. 707), τὸν ὁποῖον χρονολογεῖ στὰ τέλη τοῦ 12^{ου} ἢ στὶς ἀρχές τοῦ 13^{ου} αἰ. Πρβλ. G. Gerola, *Βενετικὰ μνημεῖα τῆς Κρήτης (Ἐκκλησίες)*, (μτφρ. ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ ὑπὸ Στ. Γ. Σπανάκη), Κρήτη 1993, II, 300, σμμ. 506.

¹⁸⁸ *Χρόνω δὲ ὕστερον καὶ ναὸν ἐπήγειραν αὐτῶ εἰς διαϊωνίζουσαν παραπέμποντες τὴν μνήμην αὐτοῦ καὶ τὸν τοῦτον δοξάσαντα Κύριον μεγαλύνοντες.* Βλ. Δ. Γ. Τσάμης, ἔ.ἀ, 434³⁹³⁻⁵. Πρβλ. Α. Ὁρλάνδος, «Αἱ παλαιοχριστιανικαὶ βασιλικαὶ τῆς Λέσβου», *Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον* 12 (1929) 1-72, εἰδ. 29-41 καὶ Σ. Χαριτωνίδης, «Παλαιοχριστιανικὴ τοπογραφία τῆς Λέσβου», *Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον* 23 (1968, Μελέται) 10-69, εἰδ. 36-8. Ἡ παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου στὴ Σκάλα Ἐρεσοῦ Λέσβου βρίσκεται ἀνατολικά τοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ τῆς Σκάλας. Ἰδρύθηκε κατὰ τὸ πρῶτο ἡμισυ τοῦ 5^{ου} αἰ., ἐνῶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου τιμᾶται ἀπὸ τὸ 740, ὅταν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης ἐτάφη ἐκεῖ, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴν Κων/πολη. Κατὰ τοὺς ὕστεροβυζαντινοὺς χρόνους καὶ τὴν Τουρκοκρατία τὸ μαισωλεῖο τοῦ ἁγίου κατέστη λατρευτικὸ κέντρο. Βλ. Ἀθηνᾶ-Χριστίνα Λούπου, «Ξενάγησις στὴν παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τοῦ "ἁγίου Ἀνδρέου" στὴ Σκάλα Ἐρεσοῦ», ἐν *ΠΕΣ*, 301-14, εἰδ. 304.

¹⁸⁹ Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 174.

ὄνομα τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου¹⁹⁰. Ἡ δεύτερη, χρονολογούμενη πολὺ μεταγενέστερα (Αὐγούστος 1829), βρίσκεται σὲ ἐπιστολὴ τῆς Ἱ.Μ. Βατοπεδίου πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τοῦ Μεγάλου Κάστρου σχετικὴ πρὸς τὴν ἐπιστροφὴ ἐκκλησιαστικῶν κειμηλίων ποὺ ἀνήκαν στὴ μονή, ὅπου μεταξὺ τῶν ἀπὸ αὐτοὺς αἰτουμένων κειμηλίων ἀναφέρεται ἡ κάρα τοῦ ἱεράρχου¹⁹¹.

Σήμερα κανεῖς ναὸς δὲν τιμᾶται ἐπ' ὀνόματί του, ἀλλὰ ἐνδιαφέρουσες τοιχογραφίες τοῦ Ἀνδρέου ἔχουμε παντοῦ στὴν Ἑλλάδα: Στὸν ἅγιο Ἰωάννη Σφακίων, στὴ Μολυβοκλησιὰ Ἁγίου Ὁρους, στὴν Τράπεζα τῆς Ἱ.Μ. Διονυσίου Ἁγίου Ὁρους, στὴν Ἱ.Μ. Βαρλαάμ Μετεώρων, στὴ Σκριποῦ Βοιωτίας καὶ ἄλλοῦ. Ὁ ἱεράρχης ἀναπαριστάνεται ὡς γέροντας, ψαρομάλλης, ἀσπρογένης, ὀξυγένειος, κρατώντας εἰλητᾶριο καὶ εὐλογώντας¹⁹².

Ἀξίζει, τέλος, νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ Ἀνδρέας δὲν τιμᾶται ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Ὁ Θεοχ. Δετοράκης συσχετίζει τὸ γεγονός μὲ τὴν ἀπόσπαση τοῦ θέματος τοῦ Ἰλλυρικοῦ (ἄρα καὶ τῆς Κρήτης) ἐκ τῆς παπικῆς δικαιοδοσίας κατὰ τὸ 754¹⁹³, ἀλλὰ αὐτὸ παραμένει μία ὑπόθεση μὴ ἀποδεδειγμένη ἀπὸ τὴν ἔρευνα.

ΙΧ. Σύγκριση τῶν πηγῶν

Ὅπως ἔχουμε ἤδη πεῖ, πέντε εἶναι οἱ βασικὲς βιογραφικὲς πηγές γιὰ τὸν Ἀνδρέα Κρήτης. Ἡ σπουδαιότερη καὶ παλαιότερη ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ λόγιος ἀξιωματοῦχος Νικήτας, ὁ ἐπονομαζόμενος κυέστωρ καὶ πατριίκιος. Ἄν καὶ δὲν μπορούμε μὲ ἀσφάλεια νὰ χρονολογήσουμε τὸν βιογράφο, φαίνεται ὅτι αὐτὸς ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου, δηλαδὴ τὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ 9^{ου} αἰ.¹⁹⁴. Σύμφωνα μὲ ἄλλους ἐρευνητὲς ὁ Νικήτας δύναται νὰ τοποθετηθεῖ ἕναν αἰῶνα πρὶν, ἤτοι στὰ μέσα τοῦ 8^{ου} αἰ.,

¹⁹⁰ Σ. Λογιάδης-Πλάτων, «Ἀνέκδοτο γαλλικὸ χειρόγραφο γύρω στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς πολιορκίας τοῦ Χάντακα», *Κρητικὰ Χρονικὰ* C' (1952) 92-130 καὶ 163-203, εἰδ. 96 κ.έ. *passim*.

¹⁹¹ Εὐ. Φανουράκης, «Ἀνέκδοτα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας ἀποκεείμενα ἐν τῷ μουσεῖῳ Ἡρακλείου», *Κρητικὰ Χρονικὰ* C' (1952) 321-50, εἰδ. 347-8.

¹⁹² Κ. Χαραλαμπίδης, «Ὁ ἅγιος Ἀνδρέας ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης», *Ἡὼς* 7 (1964) 342-44 (ὅπου καὶ φωτογραφίες) καὶ Κ. Δ. Καλοκύρης, «Βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Κρήτης», *Κρητικὰ Χρονικὰ* C' (1952) 211-270, εἰδ. 261.

¹⁹³ Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 173-4 καὶ 173, σημ. 1.

¹⁹⁴ Beck, *Kirche*, 561. Δὲν πρέπει νὰ ταυτίζεται μὲ τὸν Νικήτα τὸν Μάγιστρο, συγγραφέα τοῦ βίου τῆς ὁσ. Θεοκτίστης, ὁ ὁποῖος ἔζησε τὸν 10^ο αἰ.

ἐπειδὴ δὲν ἀναφέρεται καθόλου στὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων, πρῶγμα ἀδιανόητο γιὰ ἓνα βίο πού γράφτηκε μετὰ τὸ 842/3 καὶ μιλάει γιὰ ἓναν εἰκονόφιλο ἱεράρχη. Βέβαια, τὸ ὅλο θέμα συνδέεται μὲ τὴν ὑπόθεση τοῦ τελευταίου ταξιδιοῦ τοῦ Ἀνδρέου στὴν Κων/πολη, γιὰ ν' ἀποκηρύξει τὶς ἅγιες εἰκόνες, καὶ μὲ τὴ δίωξή του ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα λόγω ἀρνήσεώς του, ἢ ὁποία οὐδόλως γίνεται ἀποδεκτὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐρευνητές· ἐξ αὐτῶν κάποιοι ἀποδίδουν τὸν θάνατο τοῦ Ἁγίου στὴν κόπωση του ἀπὸ τὸ ταξίδι στὴν Κων/πολη καὶ ὄχι στὴν καταδίωξή του ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα Γ' τὸν Ἰσαυρο. Κατὰ συνέπεια, ἴσως ὁ πρῶτος βίος τοῦ Ἀνδρέου νὰ εἶναι πολὺ πρῶιμος, πιθανῶς τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 8^{ου} αἰ., καὶ γι' αὐτὸ δὲν περιλαμβάνει στοιχεῖα ἀντιπρατιθέμενα πρὸς τὴν κεντρικὴ εἰκονοκλαστικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους¹⁹⁵.

Ἐνα δεῦτερο ἀνώνυμο ἐγκώμιο ἐκδίδει ὁ Θεοχ. Δετοράκης ἀπὸ ἀθηναϊκὸ χειρόγραφο τοῦ 11^{ου} αἰ. Ἀπὸ ἀπόψεως πληροφοριῶν τίποτα νεότερο δὲν προσθέτει ἀντίθετα, φαίνεται νὰ ἀντλεῖ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Νικήτα, ἀποτελώντας ἐλαφρὰ διασκευὴ του, ἢ ἀμφοτέρω νὰ ἀντλοῦν ἀπὸ τὶς ἴδιες συναξαριακὲς πηγές. Τὰ δύο αὐτὰ κείμενα παραδίδουν κοινὲς πληροφορίες, ὅπως τὴν ἀλαλία τοῦ Ἁγίου ἕως τὸ ὄγδοο ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ τὴν ἠθικὴ στήριξη πού παρέσχε αὐτὸς στοὺς Κρητες κατὰ τὴν ἀραβικὴ ἐπιδρομὴ ἐναντίον τῆς μεγαλονήσου στὴν ἄγνωστη τοποθεσία τοῦ ὄχυροῦ τοῦ Δριμέως. Ἐπίσης, ἀμφοτέρω δὲν διασαφοῦν ἂν ὁ ἅγιος Ἀνδρέας εἶχε βαθμὸ ἱεροσύνης ὅταν ἐπισκέφθηκε τὴν Κων/πολη μετὰ τὴν 3' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, παραλείπουν τὴν παρέκκλιση τοῦ ἱεράρχου πρὸς τὸν μονοθελητισμὸ καὶ τίποτα δὲν ἀναφέρουν γιὰ τὴ στάση του κατὰ τὴν εἰκονομαχία. Ἐντούτοις, ὁ ἀνώνυμος ἐγκωμιστὴς προσπαθεῖ νὰ συμπληρώσει κάπως τὸν βίο: Ἐπιχειρεῖ νὰ αἰτιολογήσει τὴν παραμονὴ τοῦ Ἀνδρέου στὴν πρωτεύουσα μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀποστολῆς του, ὅταν δὲν ἐπανεκάμφε στὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ συμπληρώνει ἐν μέρει τὴ σιωπὴ τοῦ Νικήτα ἐπὶ τοῦ ὕμνογραφικοῦ ἔργου τοῦ ἀρχιεπισκόπου, κάνοντας μνεῖα τοῦ μεγάλου κανόνος. Πρόκειται σαφῶς γιὰ ἔργο μεταγενέστερο τοῦ βίου τοῦ Νικήτα¹⁹⁶.

¹⁹⁵ Παν. Ι. Σκαλτσῆς, «Νικήτα τοῦ πανευφήμου πατρικίου καὶ κνέστορος, βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς Ἀνδρέου τοῦ Ἱεροσολυμίτου, ἀρχιεπισκόπου γενομένου Κρήτης», ἐν ΠΕΣ, 365-94, εἰδ. 367-70.

¹⁹⁶ Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, «Ἀνέκδοτον ἐγκώμιον εἰς Ἀνδρέαν Κρήτης», ἐν ΠΕΣ, 403-15, εἰδ. 405-7.

Ο τρίτος βιογράφος του Ανδρέου Κρήτης είναι ένας μοναχός της μονής Έσφιγμένου του Αγίου Όρους, ο οποίος έζησε στα μέσα του 14^{ου} αι., ο Ίωσήφ Καλόθετος. Ακολουθώντας τον Γρηγόριο Παλαμά ένεπλάκη στο ήσυχαστικό ζήτημα ενεργῶς, συγγράφοντας αντιρρητικά έργα κατά του Νικηφόρου Γρηγορά και του Ακινδύνου και λαμβάνοντας μέρος στη συνοδική καταδίκη του Βαρθολομαίου το 1341. Πέθανε το 1356. Ο έγκωμιαστικός λόγος του στον Ανδρέα Κρήτης παρουσιάζει συγγένεια με το συναξάριο του μεγάλου κανόνος του Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου¹⁹⁷.

Ο Μακάριος Μακρής ή Ασπρόφρος (1382/3-1431), γεννημένος στη Θεσσαλονίκη, ήταν άγιορείτης ιερομόναχος, ηγούμενος της μονής Παντοκράτορος της Κων/πόλεως, μέγας πρωτοσύγκελλος της Μεγάλης Έκκλησίας, φίλος των αυτοκρατόρων Μανουήλ Β' και Ιωάννου Η' των Παλαιολόγων, φίλος του Ίωσήφ Βρυεννίου και του Γεωργίου Σφραντζή, διδάσκαλος του Γενναδίου Σχολαρίου και του Μάρκου του Εὐγενικού. Έπρόκειτο για μία σημαίνουσα πνευματική και εκκλησιαστική προσωπικότητα του 15^{ου} αι. Σε ηλικία δεκαοκτώ ετών καταφεύγει στη μονή Βατοπεδίου του Αγίου Όρους έχοντας ως πνευματικό πατέρα τον Αρμενόπουλο και κατόπιν τον Δαυΐδ τον Θεσσαλονικέα. Τρεις φορές θά ταξιδέψει στην Κων/πολη και μετά τον θάνατο του πνευματικού του πατρός θά εγκατασταθεί μόνιμα εκεί. Μεταξύ των ετών 1426-30 θά μεταβεί τρεις φορές στη Ρώμη για την προετοιμασία συνόδου, με σκοπό την ένωση των εκκλησιών. Οι επισκέψεις αυτές του Μακαρίου στη Ρώμη έδωσαν αφορμή να κατηγορηθεί για λατινοφιλία.

Τα έργα του Μακαρίου Μακρή διέπονται από βαθύτατη πνευματικότητα, ευρύτατη παιδεία και συγγραφικό ταλέντο. Η ένασχόλησή του με δογματικά θέματα είναι ευκαιριακή· κυρίως ενδιαφέρεται για βίους Αγίων και ασκητών. Μεταξύ των έργων του συγκαταριθμούνται δύο έγκώμια: Είς τον αρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης Γαβριήλ και είς τον αρχιεπίσκοπο Κρήτης Ανδρέα. Το κοινό γνώρισμα των δύο τούτων βίων, το οποίο φαίνεται να θέλγει τον Μακάριο, είναι ο συνδυασμός της αγιότητας του βίου και της ταυτόχρονης συμμετοχής στη διακυβέρνηση των εκκλησιαστικών και πολιτικών

¹⁹⁷ Δ. Γ. Τσάμης, «Ίωσήφ Καλοθέτου, λόγος είς τον έν άγίοις πατέρα ήμῶν αρχιεπίσκοπον Κρήτης, Ανδρέαν τον Ίεροσολυμίτην», έν ΠΕΣ, 417-36, είδ. 419.

πραγμάτων, ταλέντα προφανῶς διακρινόμενα στους δύο αὐτοὺς βιογραφουμένους του. Ὁ βίος λοιπὸν τοῦ Μακαρίου γιὰ τὸν Ἀνδρέα, γραμμένος κατὰ τὴν ἀγιορειτικὴ περίοδο τῆς ζωῆς του, πρὸ τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς στὸ κωνσταντινουπολιτικὸ πολιτικὸ γίγνεσθαι, αὐτὴν ἀκριβῶς τῆ διττῆ δραστηριότητα τοῦ Ἀνδρέου κυρίως προβάλλει, ἀφενὸς τὴν ὀλόψυχη ἀφοσίωσή του στὴν ἀνακούφιση τῶν πενήτων καὶ τῶν νοσοῦντων, ἀφετέρου τὸ δαψιλὲς ρητορικὸ καὶ ἰδιαίτερος ὑμνογραφικὸ ἔργο τοῦ Κρητὸς ἱεράρχου¹⁹⁸.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω βίων ὑπάρχουν ἀρκετὰ ἀκόμη συναξάρια τοῦ ἀγ. Ἀνδρέου, περὶ τῶν ὁποίων ἀναφερθήκαμε στὸ οἰκείο κεφάλαιο τῶν πηγῶν. Ἐδῶ θὰ μνημονεύσουμε δύο ἐξ αὐτῶν, τὸ ἐκτενὲς συναξάριο ὑπὸ τὸν τίτλο *Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου*¹⁹⁹ στὸν κώδικα ὑπ' ἀρ. 17 τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, χρονολογούμενο τὸν 10^ο αἰ, καὶ τὸ συνεκδιδόμενο μὲ τὴν ἀκολουθία τοῦ μεγάλου κανόνος τὴν Πέμπτη τῆς Ε' ἐβδομάδος τῶν Νηστειῶν στὰ ἔντυπα Μηναιᾶ²⁰⁰, τὸ ὁποῖο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ λοιπὰ συναξάρια εἶναι ἐπώνυμο, ἔργο τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου, συνθέτου ὅλων τῶν συναξαρίων τῶν Κυριακῶν καὶ τῶν ἑορτῶν τοῦ Τριωδίου. Τὸ πρῶτο δίνει σὲ μᾶς δύο σημαντικὲς πληροφορίες, ὅτι τὸ ταξίδι τοῦ Ἀνδρέου στὴν Κων/πολη καὶ ἡ ἀπὸ ἐκεῖ στὴν Ἑρεσὸ Λέσβου καταφυγὴ του ὀφείλεται στὸ ἀνακῦψαν θέμα τῆς εἰκονομαχίας καὶ ὅτι στὴν Ἑρεσὸ ὁ πολὺς ἱεράρχης συνέθεσε τὸν μέγα κανόνα. Τὸ δεύτερο σχολιάζει κυρίως τὸν μέγα κανόνα, ἀλλὰ ἀναφέρεται καὶ σὲ περιστατικὰ τῆς ζωῆς τοῦ συγγραφέα. Σημαντικὴ εἶναι ἡ μετάφρασή του ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιο Πάριο, τὴν ὁποίαν ἀντιπαραβάλλει πρὸς τὸ πρωτότυπο κείμενο ὁ Ἰω. Φουντούλης.

¹⁹⁸ Ἀστ. Ἀργυρίου, «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου», ἐν ΠΕΣ, 437-53, εἰδ. 439-44.

¹⁹⁹ Β. Latyshev, *Menologii anonymi Byzantini saeculi X quae supersunt. Fasciculus alter, Menses Iunium, Iulium, Augustum continens...*, Petropoli 1912, II, 136-7.

²⁰⁰ Πρβλ. ΡΓ 97 1361-4, ΤΦ 349, 639-40 καὶ Φουντούλης, ΠΕΣ 455-69, εἰδ. 465-9.

Παρακάτω θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἐξετάσουμε τὴ σχέση τῶν πηγῶν αὐτῶν μεταξύ τους, σὲ ποιά σημεία ταυτίζονται καὶ ποῦ διαφοροποιοῦνται, παραθέτοντας ἀποσπάσματα ἐκ τῶν οἰκείων χωρίων.

Ὅλες οἱ πηγές συμφωνοῦν στὰ βασικά σημεία τῆς πρώιμης ζωῆς τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου: Γεννήθηκε ἀπὸ θεοφιλεῖς γονεῖς στὴν ἀραβοκρατούμενη πόλη τῆς Δαμασκού:

<u>ΝΙΚΗΤΑΣ</u>	<u>ΑΝΩΝΥΜΟΝ</u>	<u>ΚΑΛΟΘΕΤΟΣ</u>	<u>ΜΑΚΡΗΣ</u>
<p>Γονέων μὲν οὖν οὗτος εὐλαβῶν γέγονε τέκνον, Γεωργίου καὶ Γρηγορίας...ἐπιμελῶς γρηγορήσαντες ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς...Δαμασκὸς δὲ πόλις αὐτοῖς, οὐδὲν δυτικὸν ὡς ἐξ ἐχθρῶν ἀπίστων εἰσάγουσα...καὶ ὁ τούτων γόνος, μᾶλλον δὲ τοῦ Θεοῦ δοῦλος, ἐξ ὀσφύος αὐτῶν προῆλθεν...</p> <p>(Σκαλτοῆς,381-2)</p>	<p>Τούτω τοίνυν τῷ μακαρίῳ πατρὶς πόλις Δαμασκὸς ...Πατέρες δὲ θεοφιλεῖς τὸν τρόπον καὶ τὸ σέβας πιστότατοι Γρηγόριος καὶ Γρηγορία,...ἀμφοτέροι γὰρ ἐπιμελῶς γρηγορήσαντες ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς Θεοῦ ...ἀγαθὸν κλάδον ἀναβλαστήσαι.</p> <p>(Δετοράκης,408)</p>	<p>Πατρὶς τοιγαροῦν τῷ μεγάλῳ ἢ περιφανῆς τῶν πόλεων Δαμασκός,...Γεννήτορες δὲ τῷ ἀνδρὶ οὐ τῶν ἀσήμων, ἀλλὰ τῶν εὖ πεφυκότων καὶ εὖ ἐχόντων τῆς σειρᾶς τοῦ γένους καὶ εὖ ἡσκημένων πρὸς θεοσέβειαν καὶ περὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ Λόγου.</p> <p>(Τσάμης,421-2)</p>	<p>Πατρὶς μὲν οὖν τῷ θαυμασίῳ Δαμασκὸς ἢ περιδοξός,...Πατέρες δὲ θεοφιλεῖς τε καὶ κόσμιοι καὶ ἀρετῆς μᾶλλον ἢ τῆς κάτω κτήσεως πλούτῳ κομῶντες καὶ σεμνόμενοι, Γεώργιος καὶ Γρηγορία τούτοις ὀνόματα.</p> <p>(Ἀργυρίου,445-6)</p>

Μία πληροφορία ἐκ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου παραδίδεται σὲ μᾶς ἀπὸ τρεῖς πηγές, τὸν Νικήτα, τὸν ἀνώνυμο ἐγκωμιαστὴ καὶ τὸν Μακάριο Μακροῦ. Ὁ ἁγ. Ἀνδρέας ἐκ γενετῆς καὶ μέχρι τὴν ἡλικία τῶν ὀκτῶ ἐτῶν ἦταν ἄλαλος. Μὲ θαυμαστὸ τρόπον ἀπέκτησε τὴ φωνή του, ὅταν μαζὶ μὲ τοὺς γονεῖς του μετέλαβε στὸν ναὸ τῶν ἀχράντων μυστηρίων:

ΝΙΚΗΤΑΣ

Καὶ σιγὴ μὲν αὐτῶ
γλώσσης ἀπὸ γεννήσεως
καὶ μέχρι χρόνων ἑπτὰ
οικονομικῶς παρὰ Θεοῦ
ἐπιτίθεται, ὅπως ἂν
«ἐγκράτειαν γλώσσης»
ἐκ νηπίας ἐκμαθάνων
ἡλικίας Θεῶ μυστικῶς
ὡς Μωυσέως ἐντυχάνη
στόμα καὶ αἶρη ζυγὸν ἐκ
νεότητος αὐτοῦ...
Ὀκταετοῦς δὲ αὐτοῦ
γεγονότος, ἐν μιᾷ τῶν
ἡμερῶν, ὡς ἦν αὐτῶ
μετὰ τῶν αὐτοῦ γονέων
καὶ προτέρως ἔθος ἐν τῇ
ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ
παραγίνεσθαι, κάκειῖσε
τὴν θείαν ἐκτελεῖν
λειτουργίαν, μετὰ τὴν
μετάληψιν τοῦ τιμίου καὶ
ζωοποιῦ σώματος καὶ
αἵματος τῆς ἐνσάρκου
οικονομίας «τοῦ μεγάλου
Θεοῦ καὶ σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»
τοῦτον φωνὴν ἔναρθρον
κατὰ τὸν ἴδιον καιρὸν ἀ-
φεῖναι, ὡς τῶν ἑπτὰ
ἐτῶν τὴν σιωπὴν τῶν
ἑπτὰ ἡμερῶν τοῦ
παρόντος βίου αὐτῶ προ-
τυπουμένων τῆς ἐν
ἡσυχίᾳ χρηστῆς διαγω-
γῆς· τὸ δὲ φωνὴν αὐ-
τὸν ἐν τῷ ὀγδῶ ἀφεῖναι
χρόνῳ τὴν ὀγδόην καὶ
πρώτην ἀνέσπερον ἡμέ-
ραν τῆς μελλούσης ἀπε-
ράντου ζωῆς δηλοῖ...

(Σκαλτοῆς, 382-3)

ΑΝΩΝΥΜΟΝ

Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς φῶς ἦκε,
γλώσσης δεσμοῖς εὐθὺς
κατακρίνεται ἐπὶ ὅλοις
χρόνοις ἑπτὰ... Ὀκταέ-
τους δὲ ἤδη γεγονότος
παραγίνεται ἅμα τοῖς
ἑαυτοῦ τοκεῦσιν εἰς τὸ
τῆς θεομήτορος τέμενος
τῶν θείων μεθέξοντες
μυστηρίων. Μετὰ δὲ τὴν
τῶν ἀχράντων τούτων
μετάληψιν - ὦ, τίς ἀξίως
ἄσεται τὰ ἐλέη σου,
Κύριε - φωνὴν ἀφήσιν ὁ
παῖς ἔναρθρον, οἶαν
εἰκὸς ἐκπλήξαι τοὺς
παρόντας καὶ πρὸς
εὐχαριστίαν κινήσαι. Οἱ
μὲν οὖν γονεῖς αὐτοῦ τῷ
παραδόξῳ τοῦ θαύματος
φόβῳ καὶ χαρᾷ τὰς
ψυχὰς πληρωθέντες
οἴκαδε ἐπανήεσαν καὶ τὸ
ἀπὸ τοῦδε ὁ θεῖος
Ἀνδρέας παραδίδοται τὰ
τοῦ Δαυῖδ ἐκδιδάσκεσθαι
λόγια.

(Δετοράκης, 408-9)

ΜΑΚΡΗΣ

Τούτων ὁ ἱερός Ἀνδρέας
οὐ μᾶλλον κατὰ θεσμόν
φύσεως ἢ κατὰ θείαν
χάριν ἐκφύς, εἰς
ἐνιαυτὸν ἕβδομον τὴν
γλῶτταν εἶχε σιγῶσαν
καὶ μηδὲν ὅλως
φθέγγεσθαι δυναμένην
...καὶ γὰρ ἑβδόμου πα-
ρωχηκότος αὐτῶ ἐνιαυ-
τοῦ ἐκ γεννήσεως, προ-
σῆει συνήθως σὺν τοῖς
πατράσι τῇ θείᾳ καὶ
ζωοποιῶ μεταλήψει τοῦ
παναχράντου καὶ σωτη-
ρίου Χριστοῦ σώματος τε
καὶ αἵματος· καὶ μετα-
σχών, ...τάγαθὰ καὶ τὴν
γλῶτταν τῆς φυσικῆς λε-
λυμένην πέδης καὶ ἀπα-
ρεμποδίστως ὑπηρετεῖ-
σθαι δυναμένην τῷ λόγῳ
καὶ τὰφανῆ τῆς ψυχῆς
μηνύειν κινήματα καὶ
βουλήματα.

(Ἀργυρίου, 446)

Κοινή ύπαρχει στις πηγές ή αντίληψη ότι ο μικρός Ανδρέας παιδιόθεν επέδειξε κλίση πρὸς τὰ θύραθεν καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα, ἰδιαίτερα τὴ γραμματικὴ. Ἀφοῦ ἔλαβε λοιπὸν τὴ βασικὴ ἐκπαίδευση κοντὰ στοὺς γονεῖς του, μετέβη κατὰ τὴ δευτέρῃ ἡλικίᾳ στὰ Ἱεροσόλυμα. Ὁ πατριαρχικὸς τοποτηρητὴς Θεόδωρος ἔκειρε αὐτὸν μοναχό, ἀλλὰ ἐντοπίζεται μίᾳ διχοστασίᾳ στὶς πηγές: Ὁ ἀνώνυμος ἐγκωμιστὴς καὶ ὁ Μακάριος Μακρῆς ἀναφέρουν ὅτι ὁ Ανδρέας ἔλαβε ἐκ τοῦ Θεοδώρου καὶ τὸν πρῶτο βαθμὸ τῆς ἱεροσύνης, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι μνημονεύουν μόνο τὴν κουρὰ τοῦ Ἁγίου καὶ τὴ συμπερίληψή του στὴν τάξη τῶν πατριαρχικῶν νοταρίων· τὸ δὲ ἱεροσολυμιτικὸ συναξάριο λέει ὅτι ὁ Ανδρέας χειροθετεῖται ἀπλὸς ἀναγνώστης. Ἐκτεταμένη μνεία γίνεται, ἐπίσης, στὰ πολυποίκιλα χαρίσματα τοῦ νεαροῦ μοναχοῦ, τὰ ὁποῖα ὀδήγησαν τὸν Θεόδωρο νὰ παραγγεῖλει στὸν οἰκονόμο τοῦ Πατριαρχείου τίποτα νὰ μὴν πράττει μετὰ τὸν θάνατο τοῦ ἴδιου χωρὶς τὴ σύμφωνη γνώμη τοῦ Ανδρέου:

ΝΙΚΗΤΑΣ

Παρευθὺς οὖν ἐκδιδαχθεὶς δεόντως τὰ πεζὰ γράμματα, ἐν συνέσει πολλῇ διαπρέπων, τοῖς ὑψηλοτέροις ἐπιβαίνει μαθήμασι γραμματικῆς τὸ κάλλιστον πρὸς σοφωτάτην παιδευσιν ἑαυτῶ συλλέξας, ὥσπερ μέλισσα τὰ ἀρμόδια... ἐπιλέγεται ἄνθη, καὶ προσάγεται παρὰ τῶν αὐτοῦ θεοφιλῶν γονέων... κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἡλικίαν, τῇ ἀγιω-

ΑΝΩΝΥΜΟΝ

Ὡς δὲ καὶ τοῖς τελειωτέροις ἐπέβη τῶν μαθημάτων νοδὸς ὀξύτητι ὑπὲρ ἡλικας ὤφθη θαυμαζόμενος. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡλικίας ἤπτετο μείζονος παρὰ τῶν ἑαυτοῦ γεννητόρων τῇ τῶν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίᾳ προσφέρεται δῶρον ὡς ἀληθῶς ἀξιόχρεων καὶ Θεῷ εὐαπόδεκτον χερσὶ τε ἡγιασμέναις τοῦ ταύτην ἰθύνοντος (Θεοδώρου δὲ οὗτος ἦν ὁ πολὺς

ΚΑΛΟΘΕΤΟΣ

Ἐν οὕτω δὲ πάνυ ἀπαλῇ καὶ μεσαζούσῃ ἡλικίᾳ τὰ ἱερὰ μετήρχετο γράμματα καὶ θεοσέβειαν ἐπαίδευετο.. Προήκοντος γοῦν τοῦ κατ' αὐτὸν χρόνου ἔκρινε καὶ τὴν θύραθεν σοφίαν κατασκοπεῦσαι...πολλὰ τῶν ἐγκυκλίων ἐκμελετήσας καὶ συλλέξας ποθεῖ τὴν ἀνωτάτω φιλοσοφίαν καὶ ὄντως φιλοσοφίαν· ...ἔεται κάκει τοῦ μοναστικοῦ βίου ὑποδὺς τὰ ἄμ-

ΜΑΚΡΗΣ

Ἐντεῦθεν γραμματιστῇ παραδίδοται πᾶσαν τὴν ἐν λόγοις παιδείαν φιλοπόνως παιδεύεσθαι... Γραμματικὴν τε γὰρ ἐκμανθάνει καὶ προσλαμβάνει ῥητορικὴν καὶ τῶν φιλοσοφίας δογμάτων ἐπιβατεύει μετὰ συνέσεως· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν τοῖς ἀρίστοις τῶν Ἑλλήνων συγγεγονῶς καὶ τῶν μαθημάτων μνηθεῖς... Πείθει τοιγαροῦν τοὺς γονεᾶς ἀντιδοῦναι τοῦτον

τάτη τῶν Ἱεροσολύμων ἐκκλησία τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσεως... Καὶ παρὰ Θεοδώρου...δεχθεὶς καὶ ἀποκαρεὶς καὶ τῷ ἱερωῖ ἀποκληρωθεὶς καταλόγῳ...καὶ ἦν ἐν τῷ πατριαρχεῖω ταῖς θείαις προσκαρτερῶν Γραφαῖς... καὶ μεγίστην εὐλάβειαν τῇ τῶν εὐλαβῶν τοῦ αὐτοῦ Πατριαρχείου νοταρίων τιμήται τάξει. Τοῦ δὲ προειρημένου των Ἱεροσολύμων πατριάρχου θαυμάζοντος... μετακαλεσάμενος Θεόδωρον τὸν θεοφιλέστατον αὐτοῦ οἰκονόμον, δεόντως αὐτῷ προσέταξεν ἐκκλησιαστικὸν τὸ οἰονοῦν πράγμα μετὰ τελευτῆν αὐτοῦ ἄνευ γνώμης καὶ βουλῆς τοῦ εὐσεβοῦς τούτου καὶ φιλοθέου ἀνδρὸς μὴ διοικηθῆναι, ἀλλὰ πάντα μετὰ συναινέσεως αὐτοῦ πράττειν... (Σκαλτσῆς, 383-4)

τὰ θεῖα) τὴν κεφαλὴν κείρεται καὶ τῷ ἱερωῖ ἐγκαταλέγεται κλήρω... Ἐν τούτῳ οὖν λιτότητι βίου καὶ ἡθῶν καταστάσει ὁ θεῖος οὗτος Ἀνδρέας διαπρέπων τῇ τῶν ὑπογραφῶν ἐντάττεται ὑπηρεσίᾳ... ὁ πατριάρχης τῷ διορατικῷ ὄμματι... τὸ διαλαμπὲς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐνορῶν πάντα τὰ τῆς ἐκκλησίας αὐτῷ ἐγχειρίζει.

(Δετοράκης, 409)

φια...

(Τσάμης, 422-3)

ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤ.
Ἐνθεν τοι καὶ παρὰ Θεοδώρου τοῦ τῆς ἁγίας Πόλεως προέδρου τῷ λαῷ χειροτονεῖται τὰς θείους βίβλους ἐπὶ τῷ ἀναγινώσκειν καλῶς· εἶτα καὶ ὑπογραφεὺς αὐτῷ καθίσταται καὶ θερμὸς ὑπηρέτης...

(Latyshev, 136)

καὶ ἀφιερῶσαι τῷ δόντι Θεῷ... Οἱ καὶ... λαβόντες αὐτὸν ἄγουσιν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ τῇ πηγῇ τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως, τῷ ζωοδόχῳ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μνήματι... Ἦν δ' ἄρα κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ τῆς ἐκκλησίας προεσθηκῶς ἀνὴρ ἄριστος... Θεόδωρος τὸ ὄνομα. Ὅς τὸν ἱερὸν νεανίαν ὑπταίως χερσὶν εἰσδεξάμενος... ἀποκείρει τε κατὰ μοναχοῦς καὶ τῷ πρώτῳ τῆς ἱερωσύνης ἐγκαταλέγει βαθμῶ... Καταλείπει δὲ τὸν ὄσιον, σὺν γε τῷ οἰκονόμῳ τῆς ἐκκλησίας, τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων διοικητὴν καὶ ἐπίτροπον.

(Ἀργυρίου, 446-7)

Ὁ Ἰωσήφ Καλόθετος τοποθετεῖ τὴν ἐνασχόληση τοῦ ἀγ. Ἀνδρέου μὲ τὴν ποίηση καὶ τὴ ρητορικὴ ἤδη κατὰ τὴ διατριβὴ αὐτοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα. Ὁ Ἱεροσολυμίτης μοναχὸς ἐγκωμιάζει τὸν Σωτήρα, τὴ Θεοτόκο, τοὺς Ἁγίους· ἐπισημαίνει μάλιστα ὅτι τότε συνέθεσε καὶ τὸν μέγα κανόνα, ὅταν δηλαδὴ καὶ ὁ Πατριάρχης Σωφρόνιος συνέγραψε τὸν βίο τῆς Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας. Τὴ συγκεκριμένη πληροφορία ἐπαναλαμβάνει καὶ τὸ συναξάριο τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου, μὲ τὴ διευκρίνιση ὅτι καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἔργα μετέφερε ὁ Ἀνδρέας στὴν Κων/πολη, ὅταν μετὰ τὴν Σ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο μετέβη ἐκεῖ. Ἐν ἀντιθέσει, τὸ ἱεροσολυμιτικὸ συναξάριο τοποθετεῖ τὴ σύνθεση τοῦ μεγάλου κανόνος στὴν Ἐρεσὸ Λέσβου, ὅπου ὁ πολὺς ἱεράρχης κατέλυσε κατὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν Κων/πολη, τὴν ὁποία εἶχε ἐπισκεφθεῖ ὡς ἀρχιεπίσκοπος πλέον Κρήτης ἐπὶ Λέοντος Γ' τοῦ Ἰσαύρου. Ἡ δευτέρη ἐκδοχὴ φαίνεται προτιμότερη, καθὼς ἓνα ἔργο τόσο ἄριστο δὲν δύναται νὰ γραφεῖ στὴν ἀρχὴ τῆς σταδιοδρομίας ἀλλὰ στὴν ἐποχὴ τῆς ὠριμότητος. Ὁ δὲ Μακάριος Μακρῆς τοποθετεῖ στὴν περίοδο τῆς Κρήτης τὴ σύνταξη τοῦ μεγάλου κανόνος:

ΚΑΛΟΘΕΤΟΣ

Ἐντεῦθεν πλουτήσας ἱκανῶς θεωρίαν καὶ γνῶσιν... συντάττει τὸν μέγαν καὶ εἰρημένον καὶ πεπονημένον κανόνα... Πάντας τοὺς ἐξ αἰῶνος ἐπ' ἀρετῆ διαλάμψαντας ἐγκωμιάζει... Τοὺς μὲν γὰρ... τοῦ Δεσπότη πανδημοῖς ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι, τοὺς δὲ ἐπὶ τῇ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου... Ἀλλὰ

ΜΑΚΡΗΣ

Καὶ δὴ λοιπὸν τῆς αὐτοῦ ποιμένης λαμπῶς ἐπιβάς καὶ προσδεχθεὶς ὑφ' ἀπάντων... ἔδειξε τό τε μεγαλοφυῆς αὐτοῦ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ τῆς ἀρετῆς ἀπαράμιλλον..... καὶ τὸν μέγαν καὶ πολυύμητον κανόνα συνῆταξεν...

(Αργυρίου, 449, 451)

ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤ.

Τὴν ἐπάνοδον οὖν διὰ θαλάσσης ποιούμενος τὴν Μιτυλίην^(sic) καταλαμβάνει καὶ τὴ Ἐριστῆ... προσβαλὼν,... ὅπου δὴ καὶ τὸ θαυμάσιον λέγεται μέλος τῆς μακρᾶς αὐτὸν ὑμνωδίας ἐκθεῖναι, πάσης κατανύξεως πληρὸς καὶ παντὸς παραδείγματος μετανοίας ὑπάρχον μεστόν.

(Latyshev, 137)

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛ.

Ἐποίησε δὲ τοῦτον ὅτε καὶ ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων ὁ μέγας Σωφρόνιος τὸν τῆς Αἰγυπτίας Μαρίας βίον συνεγράψατο... Τοῦτον τὸν ἄριστον κανόνα καὶ μέγιστον καὶ τὸν τῆς ὁσίας Μαρίας λόγον ὁ αὐτὸς πατὴρ ἡμῶν Ἀνδρέας πρῶτος εἰς τὴν Κωνσταντίνου κεκόμικεν, ὅτε πρὸς τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύ-

καὶ ὁ ἐν ἁγίοις
Σωφρόνιος...λο-
γογραφεῖ τὸν
βίον τῆς μακα-
ρίας Αἰγυπτίας...

(Τσάμης, 426-7)

μων Θεοδώρου
τῆ ἕκτη Συνόδῳ
σταλείς εἰς βοή-
θειαν παρεγένε-
το.

(PG 97 1361-4)

Γιὰ τὰ σημαντικὰ περιστατικὰ τῆς ζωῆς τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου βρίσκουμε σύμφωνας ὅλες τὶς πηγές. Ὁ Ἀνδρέας ἐστάλη ὑπὸ τῆς πατριαρχικῆς συνόδου μὲ δύο ἄλλους γέροντες, νεαρός αὐτός, στὴν Κων/πολη, γιὰ νὰ μεταφέρει τὴν ἀπάντηση τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων στὶς ἀποφάσεις τῆς Σ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Δὲν ἐπανέκαμψε ποτὲ πλέον στὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ παρέμεινε στὴν Κων/πολη, ὅπου ἀνέλαβε διάφορα φιλανθρωπικὰ καθήκοντα καὶ ἐν τέλει ἐξελέγη ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἀνώνυμο ἐγκωμιαστή καὶ τὸν Μακάριο Μακρῆ, οἱ ὅποιοι γράφουν ὅτι ὁ Ἀνδρέας χειροτονήθηκε διάκονος στὴν Ἁγία Πόλη, ὁ Νικήτας, ὁ Ἰωσήφ Καλόθετος, τὸ ἱεροσολυμιτικὸ συναξάριο καὶ ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος Ξανθόπουλος ἀναφέρουν ὅτι στὴν πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας ἔλαβε τὸν βαθμὸ τῆς ἱεροσύνης. Ἐπίσης, ἐνῶ ὁ Νικήτας καὶ ὁ Μακρῆς ἀφήνουν ἀδικαιολόγητη τὴν ἀπόφαση παραμονῆς τοῦ Ἁγίου στὴν Κων/πολη, τὸ ἀνώνυμο ἐγκώμιο καὶ ὁ Καλόθετος ἀποπειρῶνται νὰ τὴ δικαιολογήσουν, τὸ μὲν παρέχοντας ὡς αἰτία αὐτῆς κάποια ἀσθένεια, ἢ ὅποια τὸν προσέβαλε, ὁ δὲ παρουσιάζοντάς τιν ὡς ἀποτέλεσμα ἀποφάσεως τοῦ Πατριάρχου Κων/πόλεως γιὰ τὴ συμπερίληψη τοῦ Ἀνδρέου ἄκοντος στὸν κλῆρο τῆς ἁγ. Σοφίας:

ΝΙΚΗΤΑΣ

Τῆς δὲ ἁγίας καὶ
οἰκουμενικῆς ἕκ-
της συνόδου ἐν τῇ
θεοφυλάκτῳ καὶ
βασιλίδι πό-
λει...συγκροτη-
θείσης...τοῖς τὰ

ΑΝΩΝΥΜΟΝ

Τῆς δὲ ἁγίας καὶ
οἰκουμενικῆς ἕκ-
της συνόδου ἐν τῇ
θεοφυλάκτῳ καὶ
βασιλίδι τῶν
πόλεων εὐσεβῶς
συγκροτηθείσης

ΚΑΛΟΘΕΤΟΣ

...μονοθέλητον
καὶ μονοενέργη-
τον τὸν Κύριον
ἡμῶν Ἰησοῦν
Χριστὸν δογματι-
ζόντων...κελεύει
ὁ βασιλεὺς τοῖς

ΜΑΚΡΗΣ

Τῆς δὲ ἁγίας καὶ
οἰκουμενικῆς ἕκ-
κτης συνόδου τη-
νικαῦτα συγκρο-
τηθείσης ἐν Κων/
πόλει...καὶ στή-
λην εὐσεβείας ἀ-

ἐναντία τούτων κακοδόξως νοσοῦσιν...ταῖς...ἐκκλησίαις...καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν Ἱεροσολύμων ἐγγράφως παρὰ τοῦ βασιλέως ἀποσταλέντων, καὶ πάντων τῶν ἐκεῖσε συναχθέντων ἐπὶ τοῦτο...καὶ μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἀσπασαμένων τὰ τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων συγγράμματα,...τὸν προκείμενον ἡμῖν ἄνδρα, τὸν ἄξιον τοῦ Θεοῦ δούλον, εἰ καὶ ἐν ἡλικίᾳ νέα ὑπῆρχε,...τούτῳ ἐγχειρίσαντες καὶ ἐμπιστεύσαντες τὰ τῶν εἰρημένων εὐσεβῶν δογμάτων ἀντίγραφα...μετὰ καὶ δύο εὐλαβῶν γερόντων...Μένει οὖν ἐν ὄροις..., ὡς ἀπὸ Ἱερουσαλήμ, τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, τούτῳ συμφερόντως χαρίζεται...ἐν ἡσυχίᾳ γὰρ ἐπὶ πλείστους χρόνους διάγοντος

...καὶ καθαιρέσει τῶν μονοθελητῶν...πανταχοῦ γῆς τὰ ὀρισθέντα καὶ δογματισθέντα...ἐξαπέστειλαν...μέχρις αὐτῆς τῆς τῶν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίας. Καὶ δὴ πάντων ταυτῶ συναθροισθέντων,... διὸ ἀντίγραφα δεῖν ἔγνωσαν ἐπέμψαι πρὸς τε τὴν ἁγίαν σύνοδον καὶ τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα...πρὸς μόνον τὸν θεῖον Ἀνδρέαν τὰς ἐλπίδας ἀποτείνουσιν διὰ τε τὴν τοῦ νοὸς ἀγχίνοϊαν καὶ τὴν τῶν κανόνων καὶ δογμάτων ἀκρίβειαν καὶ τὸ πολὺ τῆς γλώττης ἐν ταῖς ἀποκρίσεσιν. Τούτῳ τοίνυν τὰ ἀντίγραφα πιστεύσαντες μετὰ καὶ ἐτέρων δύο πατέρων πρὸς τὴν βασιλίδα ἐκπέμπουσιν τῶν πόλεων...Νόσῳ τῶ σῶμα ὁ θεῖος Ἀνδρέας κατεργασθεὶς καὶ ἄκων τῆ πόλει ἐμφιλο-

ὀπηδηποτοῦν γῆς οἰκοῦσιν ἀρχιερεῦσιν συναχθῆναι καὶ σύνοδον καθολικὴν συγκροτηθῆναι, ἵν' ἐκ μέσου τὰ ζιζάνια τῆς ἐκκλησίας γένωνται καὶ πάλιν ἡ εἰρήνη βραβευθεῖ τῇ ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ καὶ ἡ ὁμόνοια. Ἔδει γοῦν παρῆναι τῇ συνόδῳ καὶ τὸν ἐν ἁγίοις πατριάρχην Ἱεροσολύμων...ἐπιλεξάμενος τουτονὶ τὸν μέγαν, ἄνδρα διὰ πάσης σοφίας...τῇ συνόδῳ ἀποστέλλει...εἶποντο δ' αὐτῶ καὶ ἕτεροι δύο... Καταλαβὼν ... τὴν Κωνσταντινου...παραγίνεται τῇ συνόδῳ... συμβαλὼν γὰρ τοῖς ἀλάστορσιν ἐκείνοις καὶ τὰς ἐκείνων ἄρκυς καὶ πλεκτάνας τοῖς οἰκείοις λόγοις καταστρέψας...τῆς συνόδου δὲ λυθείσης...ὁ πατριάρχης... εἰς νοῦν ἐβάλλετο καταλέξαι αὐτὸν καὶ ἄκοντα

νεγειράσης τὸν τόμον τὸν ἱερόν, γράμματα καὶ θεσπίσματα κατὰ πᾶσαν ἐφοῖτα τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ τῆς εὐσεβείας τὸν ὄρον ἐπικυροῦντα...Ἄ καὶ πρὸς τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις φθάνουσιν ἐκκλησίαν καὶ πολλῆς αὐτὴν θυμηδίας πληροῦσι καὶ πνευματικῆς ἡδονῆς...Συνελθόντων δὲ πάντων...καὶ σύμφρονας σφᾶς αὐτοῦς δεῖξαι τοῖς δεδογμένοις τῇ θείᾳ συνόδῳ, κοινῇ ψῆφος ἐξηνέχθη παρὰ πάσης τῆς ἐκκλησίας τὸν πάντ' ἄριστον Ἀνδρέαν, δύο συμπαραλαβόντα τῶν τοῦ κλήρου λογάδων, διακονήσασθαι τῇ πρεσβείᾳ,...καὶ τὴν πόλιν καταλαβὼν...τὴν τε ὁμολογίαν ἐγχειρίζει τῆς ἐκκλησίας καὶ αὐτὸς τῇ καλῇ γλώττῃ τὸ ἐνδέον ἀναπληροῖ. Θαυμασθεὶς δὲ

αὐτοῦ ἐν τῷ ἰδίῳ
σχολάζοντος
κελλίῳ...Τὰ τῆς
αὐτοῦ τοίνυν
χρηστῆς διαγω-
γῆς διαγινώσκε-
ται τῷ τότε βασι-
λεῖ...καὶ προχει-
ρίζεται διάκονος,
... καὶ μετ' ὀλίγον
ὁ πολὺς ἐν
διδασκαλίαις πα-
τῆρ γίνεται πα-
τῆρ ὀρφανῶν,
τὴν τοῦ εὐαγοῦς
ὀρφανοτροφείου
ἐμπιστευθεὶς
φροντίδα...καὶ
τὴν τῆς εὐσεβοῦς
διακονίας τῶν
Εὐγενίου διοίκη-
σιν...τοῖς πένη-
σιν ὡς ἀδελφοῖς
καταφανεῖς...καὶ
μὴ θέλων...ψηφι-
σθεῖς προσφό-
ρος ὑπὸ ἀξίων
ὡς ἄξιος ἀρχιεπί-
σκοπος τῆς Κρη-
τῶν φιλοχρίστου
νήσου.

(Σκαλτοῆς, 385-8)

χωρεῖ...Ἐπεὶ δὲ
ῥᾶον αὐτῷ τὰ
τῆς νόσου ἐγεγό-
νει καὶ ὑγιῶς τὸ
πᾶν εἶχεν, ὁ τῆς
ἐκκλησίας πρό-
εδρος εἰς ἐν τῶν
τῆς πόλεως σε-
μνείων τοῦτον
καθίστησι γαλή-
νης καὶ ἡσυχίας
ἀπολαύοντα
πολλῆς. Ὅς τῆ
τῶν λόγων σαγή-
νη πρὸς διόρθω-
σιν βίου πάντας
ἐχειραγῶγει, ὡς
ἐντεῦθεν ἢ περὶ
αὐτοῦ φήμη παν-
ταχοῦ περιθέου-
σα...ἀμέλει καὶ
τῷ ἀρχιεπισκό-
πῳ τῆς πόλεως
ἐκπέμπει τοῦτον
τῷ τῶν διακόνων
τάγματι τῆς ὑπ'
αὐτοῦ Μεγάλης
τοῦ Θεοῦ Ἐκκλη-
σίας ἐγκαταλέ-
ξει...Οὐ πολὺ τὸ
ἐν μέσῳ καὶ τῆ
τοῦ εὐαγοῦς ὀρ-
φανοτροφείου δι-
οικήσει παρὰ τοῦ
κρατοῦντος ἐμ-
πιστεύεται. Καὶ
γίνεται ὁ θεῖος
Ἀνδρέας ὀρφα-
νῶν πατῆρ, χη-
ρῶν προστάτης,
νοσοῦντων ἰα-
τρός...Εἶτα καὶ
τὴν τῶν Εὐγενί-

τῷ κλήρῳ τῆς
τοῦ Θεοῦ ἀγίας
Σοφίας... ἄγει
γούν τοῦτον ἐπὶ
τὸ βῆμα καὶ
ἀγαγὼν δίδωσι
τὸ χρισμα τῆς ἱε-
ρωσύνης καὶ
μετὰ μικρὸν τὴν
ἐπιστάσιαν καὶ
διοίκησιν τοῦ ὀρ-
φανοτροφείου...ὁ
τοῦ Θεοῦ ἄνθρω-
πος τοῖς πᾶσι
πάντ' ἐγένετο,
ὀφθαλμὸς
τυφλῶν, ποῦς
χλωῶν, πατῆρ
ὀρφανῶν, χηρῶν
προστάτης,
ξένων ὑπο-
δοχεύς, ἀδικου-
μένων προασπι-
στής, ἔρεισμα
γῆρας, νοσοῦν-
των παραμύθιον
... χειροτονεῖ γὰρ
αὐτὸν ἀρχιερέα
τῆς ἐνδοξοτάτης
νήσου Κρήτης.

(Τσάμης, 429-33)

ὑπὸ πάντων καὶ
βασιλέως αὐτοῦ
καὶ τὴν πρεσβεί-
αν κατ' οἰκείαν
βούλησιν διαθέ-
μενος, τοὺς μὲν
συνανελθόντας
οἴκαδε ἀποπέ-
μπει...Αὐτὸς δὲ
βουλόμενος ἑαυ-
τὸν ἐκκλησιαστι-
κῶν λῦσαι θορύ-
βων, αὐτοῦ μέ-
νει, βίον ἐλόμε-
νος μοναδικὸν
καὶ ἡσύχιον...
Οὐκοῦν οὐδὲ διέ-
λαθεν, ἀλλὰ τῷ
τε βασιλεῖ καὶ τῆ
ἐκκλησίᾳ δῆλος
γενόμενος, βία
τοῦ καθ' ἡσυχίαν
ἐκσπασθεὶς βίου
χειροτονεῖται τῆς
Μεγάλης Ἐκκλη-
σίας διάκονος.
Εἶτα καὶ τὴν τοῦ
ὀρφανοτροφείου
οἰκονομίαν καὶ
λειτουργίαν πι-
στεύεται, ἐν ἣ
καὶ διαλάμψας
καὶ ὄντως πατῆρ
καὶ τροφεὺς ὀρ-
φανῶν καὶ πτω-
χῶν ἀναφανεῖς...
καὶ εἰς τὸν ὑψη-
λὸν τῆς ἱεραρχί-
ας θρόνον ἀνά-
γεται καὶ τῆς
περιφανοῦς τῶν
Κρητῶν μητρο-
πόλεως τοὺς οἴα-

ου διακονίαν...
ἐγχειρίζεται...καὶ
... ψήφω θεία τῆς
τῶν Κρητῶν νή-
σου πρόεδρος καὶ
ποιμὴν προχειρί-
ζεται.

(Δετοράκης, 409-
11)

κας ἐγχειρίζεται
...

(Αργυρίου, 448-9)

ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΙΚΟΝ ΣΥΝΑΞΑΡΙΟΝ

...τῆς ἕκτης συγκροτηθείσης συνόδου κα-
τὰ τὴν Κων/πολιν κατὰ τῶν ἐν θέλημα
καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἡ-
μῶν λεγόντων...στέλλεται τοῖς πραχθεῖ-
σι παρὰ τῶν ὀρθοδόξων συνευδοκῆσαι.
Καὶ δὴ καὶ τοὺς αἰρετικούς κατὰ κράτος
αἰσχύννας... ψήφω τῶν τῆς Βυζαντίδος ἐκ-
κρίτων διάκονος τῆς μεγάλης ἐκκλη-
σίας καθίσταται· καὶ μετὰ τινα χρόνον
οὐκ ὀλίγον καὶ ὀρφανοτρόφος ὁ καλὸς
ἀποδείκνυται, ...καὶ Κρήτης χειροτονεῖ-
ται πρόεδρος...

(Latyshev, 136-7)

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ

Τότε γὰρ ἀρίστως κατὰ τῶν μονοθελη-
τῶν ἀγωνισάμενος, ἔτι διατελῶν ἐν μο-
νάζουσι, τῷ τῆς ἐν Κων/πόλει ἐκκλησίας
κλήρω συγκαταλέγεται. Εἶτα διάκονος
καὶ ὀρφανοτρόφος ἐν ταύτῃ καθίσταται
καὶ μετὰ μικρὸν ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης...

(PG 97 1364)

Ἐκτενῆ ἀποσπάσματα παρέχουν οἱ πηγές – πλὴν τοῦ Ἰωσήφ Κολοθέτου - γιὰ τὴν
πολιτεία τοῦ ἁγ. Ανδρέου στὴν Κρήτη, ἢ ὅποια ἀποδείχθηκε ἡ γονιμότερη περίοδος τῆς
ζωῆς του καὶ τοῦ ἀπέδωσε τὴν προσωνυμία *Κρήτης*. Δὲν ἀναφέρουν πότε
ἐγκαταστάθηκε στὸ νησί, ἀλλὰ τὴν πάνδημη ὑποδοχή του, τὸ πλούσιο ποιμαντικό του
ἔργο, τὴν ἀνέγερση ναῶν – μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ἓνα πρὸς τὴ Θεοτόκο, ὀνομάζοντάς
τον τῶν *Βλαχερνῶν* - φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων, τὴν ἐνεργὸ ὑποστήριξή του στὴν
ἀπόκρουση ἀραβικῆς ἐπιδρομῆς στὸ ὄχυρό τοῦ *Δριμέως*, τὶς δεήσεις του γιὰ τὴν
ἀπαλλαγὴ ἐκ λοιμῶν καὶ σιτοδειῶν. Ἐπικεντρωμένη μνεία κάνουν, ἐπίσης, τοῦ ρήτορα

καὶ ὕμνογράφου Ἀνδρέου, καθὼς φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν περίοδο τῆς ζωῆς του στὴν Κρήτη ἐπιδόθηκε ἐπισταμένως καὶ ἐντατικὰ στὴν καλλιέργεια τῆς ὕμνογραφικῆς καὶ τῆς ρητορικῆς του τέχνης. Ὁ δὲ Μακάριος Μακρῆς τοποθετεῖ κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδο τὴ σύνταξη τοῦ μεγάλου κανόνος:

ΝΙΚΗΤΑΣ

Καὶ ἀποκαθίσταται ἐν τῷ...τῆς ἀρχιεπισκοπῆς θρόνῳ, δεχθεὶς... τὰ...λογικὰ πρόβατα...Καὶ λόγον τῷ λαῷ προσεφώνησε...δεικνύων τὸ ὡς εἴρηται ἐπικείμενον τοῖς ἱερεῦσι φορτίον... Ὅθεν καὶ ἐγκωμίων λόγους διαφόρους πρὸς τὴν πανάμωμον...τὴν Παρθένον..., εἶτα δὲ καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀποτομὴν Ἰωάννου τοῦ προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ καὶ ἐτέρων ἁγίων καὶ ὁσίων πατέρων..., ναόν... ᾠκοδόμησε τῆς... Θεοτόκου...Βλαχέρνας...ὀνομάσας, ἱερεῖς ἐκ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος...ἐγκαταστήσας..., τοῖς σωματικῶς ἅμα καὶ ἐξ ἐνδείας

ΑΝΩΝΥΜΟΝ

Εἰ δὲ καὶ ἁκῶν τοῦ θρόνου ἐπέβη...παρὰ τοῦ ἐκεῖσε ἱερατικοῦ πληρώματος καὶ τοῦ φιλοχρίστου λαοῦ ἄσμενος ὑπεδέχθη, οὐκ ἐνέλειπεν νύκτωρ καὶ καθ' ἡμέραν νουθετῶν, διδάσκων, καταρτίζων τὸ...λογικὸν ποιμνιον..., εὐρῶν χωρίον καθαρὸν θορύβου ναόν τε ἐκεῖσε ἐδειμάτο..., ἐξυμνεῖν παρεσκεύασε τὰς τῶν ἁγίων καὶ δικαίων μνήμας...Τίς γὰρ τὸν μέγαν οὕτω λεγόμενον ἐν κανόσιν ἀκούσας...Τίς τοὺς ἐγκωμιαστικούς λόγους ἐντυχῶν οὐ θαυμάσει...Τίς τοὺς πανηγυρικούς αὐτοῦ προσβαλὼν, δὶ ᾧ τὰς δεσποτικὰς καὶ θείας

ΚΑΛΟΘΕΤΟΣ

Ἐκεῖ δὲ γενόμενος...νουθετῶν, παραινῶν, συμβουλεύων, ἐπιτιμῶν, παιδεύων..., ἀμύνων ἀδικουμένοις, ῥύόμενος πτωχοῦς...,προστατῶν πενήτων, ἐπαρκῶν χήραις καὶ ὀρφανοῖς, ἐμβριθῆς τοῖς ἀλογίστως προσπταίουσι γάμῳ καὶ ἀγαμίᾳ..., λειποψυχοῦσι καὶ ὀδυνωμένοις παραμύθιον, βακτηρία γήρωσ, παιδαγωγία νεότητος, αἰχμαλώτων ῥύστης λύτρα διδούς. Οὕτω γοῦν ποιμαίνων καὶ διοικῶν ὁσίως καὶ θεοφιλῶς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ ἐκκλησίαν..., μὴ τινα λάθη συλήσας τῶν αὐτοῦ χειρῶν ὁ ἀρχέκακος...

(Τσάμης, 433)

ΜΑΚΡΗΣ

Καὶ δὴ λοιπὸν τῆς αὐτοῦ ποιμνῆς λαμπρῶς ἐπιβάς καὶ προσδεχθεὶς ὑφ' ἀπάντων...ἔδειξε τότε μεγαλοφυῆς αὐτοῦ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ τῆς ἀρετῆς ἀπαράμιλλον... Καὶ πρῶτα μὲν ἀφ' ἐστίας ἀρξάμενος... τάττει λίαν σεμνῶς καὶ πανσόφως τὴν ἱερὰν τάξιν τοῦ βήματος, λόγον ἐκφωνήσας περὶ λειτουργικῆς τάξεως ἄγαν πιθανὸν καὶ χαρίεντα...Ἐπειτα τοὺς παρθενῶνας καὶ τὰ σεμνεῖα ῥυθμίζει καὶ περὶ βίου νομοθετεῖ μοναχῶν, τῶν ἐν γάμῳ ἐπιμελεῖται...Παιδαγωγεῖ τὴν νεότητα, συνετίζει τὴν πολιάν, τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐπιστρέφει, τοῖς μετανοοῦσιν ἐγ-

νοσοῦσιν οἶκον
παραμυθίας καὶ
ιατρείας... συν-
εστήσατο, τὸν
καλούμενον Ξε-
νῶνα... καὶ δια-
κονίαν... τοῖς
πτωχοῖς διακο-
νῶν κατεσκεύα-
σε... καὶ τοὺς
ἡμελημένους ἐ-
πιμελῶς ἀνεκτί-
σατο ἐκκλησια-
στικούς ναοὺς,
καὶ... αὐτοὺς κα-
τεκόσμησεν... Οἱ
γὰρ ἀλιτήριοι
Ἀγαρηνοὶ ἐν θα-
λάσση τὸ ὄρημα
αὐτῶν θέμε-
νοι, διὰ πλῆθους
σκαφῶν ἐν τῇ
φιλοχρίστῳ τῶν
Κρητῶν νήσῳ
ἐμμανῶς ἐπέ-
στησαν... τῷ γὰρ
ὀχυρώματι τῷ
προσαγορευομέ-
νῳ τοῦ Δριμέως...
ὁ τοῦ Θεοῦ
ἄνθρωπος μετὰ
τοῦ ὑπ' αὐτοῦ
ποιμαινομένου
χριστιανικωτά-
του λαοῦ διὰ τὰς
ἐχθρικὰς ἐπιβά-
σεις εἰσήρχετο...
τὸ ἄπρακτον
ἑαυτοῖς περιποι-
ήσαντο... Καὶ λοι-
μικῆς νόσου τῷ
λαῷ... ἐπελθού-
σης καὶ ἀνομ-

ἐορτὰς ἄριστα
διαγράψας... Τίς
τοὺς ἐπιταφίους
καὶ ἐξοδίους τῆς
Θεομήτορος...;
...ναὸν τῇ Θεο-
μήτορι ἀνίστησιν
...Βλαχέρνας τοῦ-
τον κατονομά-
σας,... καὶ τρεῖς
ἀνίστησιν οἴκους
θεοφιλεῖς... ἕνα
μὲν τοῖς νοσοῦ-
σιν, ὃν καὶ
ιατρειὸν ὠνόμα-
σε, ἕτερον δὲ τοῖς
πενία καὶ γῆρα
πιεζόμενοι, ὃν
καὶ πτωχοτρο-
φεῖον ἐκάλεσεν,
ἕτερον δὲ τοῖς
ἀπὸ ξένης καὶ
μακρὰν ἤκουσιν,
ὃν καὶ ξενοδο-
χεῖον προσηγό-
ρευσεν,... ναοὺς
δὲ ἑτέρους τῷ
χρόνῳ... κατα-
πεσόντας ἀνή-
γειρε... Οἱ τῶν
Ἀγαρηνῶν ἀθεώ-
τατοι... τὸ ὄρημα
αὐτῶν ἐν θα-
λάσση θέμενοι...
τῇ τῶν Κρητῶν
νήσῳ ἐμμανῶς
ἐπέστησαν... Ὁ δὲ
σοφὸς τὰ θεῖα
ἱερομύστης... με-
τὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ
ποιμαινομένου
λαοῦ τὸ τοῦ Δρι-
μέως... φρούριον

γυᾶται τὸν θεῖον
ἔλεον, τοὺς ἀγω-
νιζομένους ἀλεί-
φει, τοῖς καλῶς
τρέχουσιν εὐτο-
νίαν προστίθη-
σιν, ἀμύνει πολε-
μουμένοις, περι-
τρεπομένους ὑ-
πανέχει, πίπτον-
τας ἀνορθοῖ, ὑ-
ποστηρίζει τοὺς
ὀκλάζοντας... γί-
νεται τοῖς μὲν
ἐστῶσιν ἀσφά-
λεια, τοῖς δὲ κει-
μένοις ἀνάστα-
σις, ἀσθενοῦσι
ῥῶσις, ἀθυμοῦσι
παραμυθία... πα-
τῆρ ὀρφανῶν,
προστάτης χη-
ρῶν, πενήτων
ἄσυλος θησαυ-
ρὸς, πεινῶντων
τροφὴ, ῥιγῶντων
ἐσθῆς... Καὶ τοί-
νυν μετὰ σοφίας
τε καὶ συνέσεως
... λογογραφεῖ,
καὶ βιβλία συν-
τίθησιν... ῥήτωρ
ἀγαθὸς καὶ ἱερο-
φάντης θεόλη-
πτος ἀναδείκνυ-
ται. Καὶ ὕμνεῖ
μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ
Λόγου πάναγνον
μητέρα λαμπρῶς
... καὶ τὸν προ-
σκυνητὸν καὶ
ζωοποιὸν τοῦ
Σωτῆρος σταυ-

βρίας...τὸν μὲν
ύετὸν παρὰ Θεοῦ
ἐξητεῖτο τῇ δι-
ψώσῃ γῆ κατα-
πεμφθῆναι...νου-
θετῶν ἅπαντας
καὶ καθοδηγῶν
τῶν μὲν φαύλων
ἀπέχεσθαι πρά-
ξεων...

(Σκαλτσῆς, 388-
92)

καταλαβὼν δεή-
σεις παννυχίους
προσηγε Θεῶ...
Οἱ οὖν πολέμιοι
...φυγῇ ἐχρήσαν-
το,...πανωλεθρία
ἀπώλοντο..., λοι-
μός ποτε ἐπέ-
σκηψε τῇ νήσῳ
χαλεπὸς λίαν, τῇ
δὲ ἐπηκολούθει
καὶ λιμὸς ἐξ
ἀνομβρίας... ὡς
ποιμῆν ἐδέετο
μετὰ δακρῶν
τῆς εὐσπλάχνου
ῥοπῆς στήσαι
τὴν κατ' αὐτῶν
ἀγανάκτησιν·
τὸν δὲ ὑπ' αὐτοῦ
λαὸν τῶν μὲν
φαύλων ἀπέχε-
σθαι ἐνουθέτει...
Ὁ δὲ τῶν φοβου-
μένων αὐτὸν
εἰσακούων Κύ-
ριος ἄνωθεν κα-
ταπέμπει ὑετόν...

(Δετοράκης, 411-
4)

ρόν... Φαιδρύνει
τε καὶ γεραίρει
καὶ ἄλλας οὐκ
ὀλίγας δεσποτι-
κὰς ἐορτάς, καὶ
τῶν ἁγίων ἐνίους
προσφθέγγεται...
συντίθησι δὲ καὶ
...κανόνας συ-
χνούς καὶ τροπά-
ρια...καὶ τὸν μέ-
γαν καὶ πολυύ-
μνητον κανόνα
συνέταξεν...Τούς
τε γὰρ καμῶντας
τῶν θεῶν ναῶν
ἀνορθοῖ καὶ ἐγ-
καινίζει πλουσία
καὶ φιλοτίμῳ χει-
ρὶ, καὶ μέγιστον
... τῇ Θεομήτορι
καὶ Παρθένῳ,
τοῦτον ἀνατίθη-
σι, Βλαχέρνας
θέμενος ὄνομα.
Ἔτι τε καὶ ξενῶ-
να...εἰς θεραπεί-
αν γεγηρακότων,
εἰς ἰατροίαν καὶ
ἄκος νοσοῦντων,
εἰς ξένων καὶ
πενήτων σκέπην
τε καὶ καταμο-
νήν...Βαρβαρικοῦ
στόλου τῇ νήσῳ
ἐπιθεμένου...οὐ
μόνον ἀνωτέραν
ταῖς εὐχαῖς τοῦ
κινδύνου τὴν πό-
λιν πεποίηκεν,
ἀλλὰ καὶ τοῖς
βαρβάροις δεινόν
τι καὶ φοβερόν

ἐμβαλὼν δέος,
οὕτω φεύγειν ἔ-
πεισε... Ἦρος ἦν
ὑποχώρησις καὶ
θέρους λοιπὸν
προσῆει διαδοχῇ
...ὄμβρος δὲ οὐ-
δαμοῦ...οἱ δὲ ἄν-
θρωποι, καὶ τῶ
φόβῳ βαλλόμε-
νοι τοῦ λιμοῦ...
τὸν νοῦν πρὸς
τὸν Δεσπότην
ἀνυψώσας...τὸν
συνήθη τῇ γῆ δί-
δωσιν ὑετὸν...καὶ
τὴν μάστιγα
ἀναστέλλει του
λιμοῦ...καὶ ἄλλο-
τε, λοιμοῦ τοὺς
ἀνθρώπους ἐπι-
νεμομένους... ἐ-
πέχει ταῖς πρὸς
Θεὸν ἰκεσίαις καὶ
δάκρυσιν τὴν φο-
ρὰν καὶ τὴν νο-
μὴν ἴστησι τοῦ
κακοῦ.

(Ἀργυρίου, 449-
52)

Οἱ τέσσερις βιογράφοι τοῦ Ἀνδρέου κλείνουν τὴν ἐξιστόρησή τους μὲ τὸ αἰφνίδιο ταξίδι τοῦ γεραροῦ ἱεράρχου στὴν Κων/πολη, ὅπου ἔγινε δεκτὸς μὲ μεγάλη χαρὰ καὶ σεβασμὸ ἀπὸ κληρὸ καὶ λαό, γεγονός πὺ δείχνει ὅτι ἡ φήμη τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κρήτης εἶχε ἐξέλθει τῶν στενῶν ὁρίων τῆς μητροπολιτικῆς του ἐπαρχίας· τίποτα ὅμως δὲν μᾶς λένε γιὰ τὴν αἰτία τοῦ ταξιδιοῦ του αὐτοῦ. Ἀντίθετα, τὸ ἱεροσολυμιτικὸ συναξάριο

γίνεται σαφέστερο, αποδίδοντας τὴν ἐν λόγῳ ἀποδημία στὴν ἀναφυεῖσα αἴρεση τῆς εἰκονομαχίας. Κατ' αὐτὸ μάλιστα ἡ ἐπίσκεψη τοῦ Ἁγίου στὴν Κων/πολη καὶ οἱ ἐκεῖ συναντήσεις του εἶχαν συγκρουσιακὸ καὶ ὄχι φιλικὸ χαρακτήρα, ὅπως οἱ ὑπόλοιπες πηγές τὴν ἐμφανίζουν. Ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα, διαισθανόμενος τὸν θάνατό του, ἀναχωρεῖ, ἀλλὰ δὲν ἐπιστρέφει στὴν Κρήτη· προσορμίζεται στὴν Ἐρεσὸ τῆς Μυτιλήνης, ὅπου ἀποθνήσκει. Δὲν καθίσταται σαφές ἐκ τῶν πηγῶν, καθὼς δὲν ὑπάρχει πλήρης συμφωνία, ἂν ἡ ἀποβίβασή του στὴ Λέσβο εἶχε ὡς αἰτία τῆς τῆ μνημονευόμενης ἀσθένειας τοῦ Ἀνδρέου ἢ τὴν ἄνωθεν, ὡς λέγεται, πληροφορία γιὰ τὸν τόπο τῆς κοιμήσεώς του, ὅποτε ἡ νόσος ἐνέσκηψε μετὰ τὴν ἄφιξή του στὴ νῆσο. Πάντως, κατὰ τὸ ἱεροσολυμιτικὸ συναξάριο, ἡ παραμονή του στὴ Μυτιλήνη ὑπῆρξε μακρά, ἀφοῦ ἐκεῖ, ὅπως ἀφηγεῖται, συνέθεσε τὸν μέγα κανόνα. Ὡς τόπος ταφῆς ἀναφέρεται ὁ ναὸς τῆς ἁγ. μάρτυρος Ἀναστασίας:

ΝΙΚΗΤΑΣ

Χρείας δὲ οὕτω καλεσάσης, ὥστε ἀνελθεῖν αὐτὸν ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ πόλει καὶ βασιλίδι τῶν πόλεων, πολλοὶ πρὸς αὐτὸν ὠφελείας χάριν ἀόκνως παρεγίνοντο, καὶ οἱ μὲν τὸ πρῶον αὐτοῦ καθορῶντες...καὶ πένητες παρ' αὐτοῦ ἐν πλάτει διατρεφόμενοι πλουσίως τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν ἀνέπεμπον. Εἶτα λοιπὸν τὸ τέλος τῆς προσκαίρου αὐτοῦ ζωῆς...μυστικῶς αὐ-

ΑΝΩΝΥΜΟΝ

Χρεία τις κατεπείγουσα τὴν βασιλεύουσαν ἐπιδημῆσαι πεποίηκεν· ἡ δὲ ἦν τῶν ἐκεῖσε θείων ναῶν προσκύνησις καὶ ὁ τῶν φιλοῦντων τελευταῖος ἀσπασμός. Παραχειμάσας οὖν ἐν ταύτῃ πολλὰ τὸν βασιλέα καὶ ἅπαν τὸ πλῆθος ὑποθήξας τοῖς αὐτοῦ λόγοις πρὸς ἐργασίαν θείων ἐντολῶν πάντας διήγειρεν. Ὡς ἐκ τούτου οἱ μὲν τὸ θυμῶδες καὶ ὀργίλον ἀποβαλό-

ΚΑΛΟΘΕΤΟΣ

...ἐξαίφνης ζητημάτων ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἰδίων συμπεσόντων αὐτῷ δεῖν ἔκρινε τὴν Κωνσταντίνου καταλαβεῖν καὶ δὲ καταλαμβάνει. Ἀσμενέστατα γοῦν προσδεχθεὶς πρὸς τοῦ βασιλέως, πρὸς τοῦ πατριάρχου, πρὸς πάσης τῆς συνόδου καὶ συγκλήτου, καὶ τὰ ἠρημένα καὶ βεβουλημένα αὐτῷ τοῦ τε βασιλέως τοῦ τε πατριάρχου συμπερανάντων καὶ συμ-

ΜΑΚΡΗΣ

...χρεία τις ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος προσπεσοῦσα ἀναγκάζει τὸν μέγα ἐπὶ τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων ἀφικέσθαι. Καὶ δὴ λοιπὸν ἀφικνεῖται καὶ προσδέχεται μὲν παρὰ βασιλέως καὶ τῶν ἐν τέλει καὶ παντὸς τοῦ ἱεροῦ τῆς ἐκκλησίας συστήματος μεθ' ὅτι πλείστης τιμῆς καὶ σεβασματος...διατρίβει δὲ χρόνον οὐ πάνυ συχνὸν καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν τῆς ἐν τῇ ψυχῇ

τῷ ἄνωθεν φανε-
ροῦται, καὶ προ-
λέγει ταύτην τοῖς
φίλοις αὐτοῦ καὶ
ἐναρέτοις ἀνδρά-
σιν, ὡς ἐν τῇ
μητροπόλει αὐ-
τοῦ ἔτι ζῶν οὐ μὴ
παραγένηται·
καὶ μετὰ χαρᾶς
πάντας περιπτυ-
ξάμενος καὶ «ἐν
φιλήματι ἀγίῳ»
κατασπασάμε-
νος ἀπέλυσεν
ἀπὸ Κων/
πόλεως, καὶ τὴν
νῆσον τὴν οὕτω
καλουμένην Μι-
τυλήνην καταλα-
βὼν προσώρμι-
σεν, οὐχ ὡς ἔτυ-
χεν, ἀλλὰ κατὰ
πρόνοιαν, ἐν τό-
πῳ λεγομένῳ Ἐ-
ρισσῶ, ὡς τὴν
ἐκεῖσε κατάπαυ-
σιν αἰρετισάμε-
νος...ἐκεῖσε κε-
κοίμηται...Καὶ ἡ
κοίτη τῆς ἀνα-
παύσεως αὐτοῦ
γέγονεν ἐν τῷ
ναῶ τῆς ἀγίας
μάρτυρος Ἀνα-
στασίας, ἐν ᾧ καὶ
ἀπεκδέχεται τὴν
τῶν νεκρῶν δια-
σάλπιγγος ἀνά-
στασιν...κατὰ
τὴν τετάρτην τοῦ
Ἰουλίου μηνὸς
ἰνδικτιῶνος ὀγ-

τες ἐπιεικεῖς ὤφ-
θησαν καὶ μέ-
τριοι, οἱ δὲ...
ταπεινοί..τῇ καρ-
δίᾳ γεγόνασιν...
μυεῖται τὴν ἐκ-
δημίαν καὶ προ-
λέγει ταύτην τοῖς
ἑαυτοῦ φίλοις
καὶ γνωστοῖς καὶ
ὅτι τὴν λαχοῦ-
σαν οὐκέτι ὄψε-
ται, ἀλλὰ καὶ ἐν
ἄλλοδαπῇ γῆ τὸν
χοῦν ἀποθήσεται
...ἐν φιλήματι ἀ-
γίῳ πάντας περι-
ελθὼν...ἀπαίρει
ἀπὸ Κων/πόλεως
καὶ τὴν νῆσον τὴν
καλουμένην
Μιτυλήνην κα-
ταλαβὼν, οὐχ ὡς
ἔτυχεν ἀλλὰ κα-
τὰ πρόνοιαν θει-
οτέραν, καὶ ἐν τῷ
λιμένι τῷ οὕτω
λεγομένῳ Ἐρεσῶ
προσορμίσας ἀρ-
ρωστία περιπί-
πτει...καὶ κατέ-
θεντο ἐντίμως
κηδεύσαντες ἐν
τῷ τῆς ἀθλο-
φόρου Ἀναστα-
σίας σηκῶ...

(Δετοράκης, 414-
5)

πραξάντων ἐπα-
νόδου ἐμνήσθη
τῆς πρὸς τὰ οἴκοι
φερούσης ὁ ἁ-
γιος καὶ νηὸς ἐ-
πιβάς εὐθὺ Μιτυ-
λήνης ἤλαυνεν...
Ἐξαίφνης κατὰ
τὸν δυστυχῆ
πλοῦν ἐκεῖνον
νόσος ἐνσκήψα-
σα τῷ μεγάλῳ ἐ-
ξαίρει τοῦ βίου
καὶ πρὸς τὴν ἀ-
νωτάτῳ καὶ ἀκύ-
μαντον γαλήνην
παραπέμπει.
Προσοχόντες
γούν πολιχνίῳ
τινὶ τῆς νήσου
Μιτυλήνης, ὁ Ἐ-
ρισσὸς καλεῖται
--ἐκεῖ γὰρ παρ-
έπλεον--- τῆς
καῦτα τῆς νεῶς
ἀποβάντες ἐξά-
γουσι τὸν ἅγιον
... κατακρύπτου-
σι τὸ ἱερόν ἐκεῖ-
νου σῶμα...
Χρόνῳ δὲ ὕστε-
ρον καὶ ναὸν
ἐπήγειραν αὐτῷ
εἰς διαγωνίζου-
σαν παραπέμ-
ποντες τὴν
μνήμην αὐτοῦ...

(Τσάμης, 433-4)

τοῦ θείου πνεύ-
ματος εὐωδίας
πληροῖ καὶ δια-
θρύπτει πεινῶσι
τὸν ἄρτον τὸν
λογικὸν καὶ οὐ-
ράνιον... Ἐπειτα
δὲ καὶ ἐπανόδου
μέμνηται. Καίτοι
γε προειδώς τε
καὶ προσημάνας
ὡς οὐκέτι τὴν
ἰδίαν ὄψεται ποι-
μνην, πλὴν δίδω-
σιν ἑαυτὸν ἄγειν
τῷ κινουῦντι θεῷ
πνεύματι, καὶ ὡς
ἐνὴν ἄπτεται τῆς
εἰς τὴν ποιμνην
φερούσης εἰς
πλοῖον ἐμβάς.
Καὶ προσίσχει
μὲν τὸ πλοῖον τῇ
Λέσβῳ, ὁ δὲ αἰ-
διμος τὸν χῶρον
πυθόμενος ὅστις
εἶη καὶ ὅτι δὴ
καλοῖτο Ἰερισ-
σός, ἐνταῦθ' εἶπε
δεῖ μὲ τὴν εἰκόνα
ἀποδοῦναι τῷ δε-
δωκότι Θεῷ. Ὁ
δὴ καὶ γίνεται...
Τὸ δὲ τῆς θείας
αὐτοῦ ψυχῆς ἐν-
διαίτημα, τὸ σκῆ-
νος τὸ ἱερόν, ἐν
τῷ τῆς ἀγίας καὶ
καλλινίκου μάρ-
τυρος Ἀναστα-
σίας ναῶ κατα-
τίθεται...
(Ἀργυρίου, 452-3)

δόης.

(Σκαλτσῆς,392-3)

ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤ.

Εἶτα καιροῦ καλοῦντος, τῆς ἀναφυσίσης αἰρέσεως τῶν εἰκονομάχων παρρησίας ἐκ δυσσεβοῦς βασιλέως κακῶς ἐπιλαβομένης, ὁ σοφὸς οὗτος τὴν Κωνσταντίνου καταλαβὼν στηλιτεύει ταύτην μάλα τρανῶς καὶ νικᾷ τοὺς ἀνταγωνιστὰς κατὰ κράτος καὶ μάταιον αὐτῶν ἀπελέγχει τὸ δόγμα καὶ στεφανίτης ἐπάγει νικηφόρος. Τὴν ἐπάνοδον οὖν διὰ θαλάσσης ποιούμενος τὴν Μιτυλίην καταλαμβάνει καὶ τῇ Ἐριστῇ... προσβαλὼν, νόσῳ περιπίπτει τινί, θάνατον ἀπειλούσῃ τῷ μακαρί, ὅπου δὴ καὶ τὸ θαυμάσιον λέγεται μέλος τῆς μακρᾶς αὐτὸν ὑμνωδίας ἐκθεῖ-

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛ.

...ἐς ὕστερον ἄγχιστά που πρὸς τῇ λεγομένῃ Ἰερισῶ κατανήσας ἐν Μυτιλήνῃ πρὸς Κύριον ἐκδημεῖ, ἀρκούντως τοῦ ἰδίου θρόνου ἐν μεθέξει γενόμενος.

(PG 97 1364)

ναι, πάσης κατα-
νύξεως πλήρες
καὶ παντὸς πα-
ραδείγματος με-
τανοίας ὑπάρχον
μεστόν. Ἐν ταύτῃ
τοίνυν καὶ τὸν
βίον ἀπολιπὼν
πρὸς τὰς αἰδίους,
παγγέραστε, με-
τετέθης μονάς...

(Latyshev, 137)

Ἀπὸ τῆ συνεξέταση τῶν βιογραφικῶν καὶ ὀρισμένων συναξαριακῶν πηγῶν κάποια ἀλληλεξάρτηση ἀποδεικνύεται μεταξὺ τους. Ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, ὁ βίος τοῦ Νικήτα ἀποτελεῖ τὴν ἀρχαιότερη πηγή, ἀναγόμενη πιθανῶς μέχρι τὸ μέσο τοῦ 8^{ου} αἰ., καὶ τὴ βάση τῶν πληροφοριῶν γιὰ τοὺς μεταγενέστερους βίους. Ἰδιαίτερος τὸ ἀνώνυμο ἐγκώμιο, κείμενο τοῦ 11^{ου} αἰ., σχετίζεται τόσο ἄμεσα μὲ τὸ ἔργο τοῦ πρώτου βιογράφου, ἀκόμη καὶ στὴν ἔκφρασή του, ὥστε θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρισθεῖ ὡς διασκευή του ἢ νὰ θεωρηθοῦν ἀμφοτέρω ὅτι ἀντλοῦν ἐκ τῆς ἴδιας συναξαριακῆς πηγῆς. Βεβαίως, σὲ κάποια σημεία ὁ ἀνώνυμος ἐγκωμιαστής συμπληρώνει τὸν Νικήτα, κυρίως ὅταν ἐπιχειρεῖ ν' ἀναδείξει τὸν Ἀνδρέα ὡς ποιητὴ καὶ ρήτορα, στοιχεῖα ποὺ παραλείπονται ἀπὸ τὸν δεύτερο.

Ὅλοι οἱ βιογράφοι ἀποφεύγουν νὰ μνημονεύσουν τὴν παρέκκλιση τοῦ Ἀνδρέου πρὸς τὸν μονοθελητισμὸ καὶ τὴ στάση του ἔναντι τῆς εἰκονομαχίας. Εἰδικὰ γιὰ τὴν τελευταία, μόνο τὸ ἱεροσολυμιτικὸ συναξάριο καταγράφει τὴν εἰκονόφιλη πολιτικὴ τοῦ πολιοῦ ἱεράρχου. Ὁ λόγος τῆς ἀποσιωπῆσεως τῆς πρὸς τὸν μονοθελητισμὸ παρεκκλίσεως – τὴν ὁποία πληροφοροῦμαστε ἀπὸ τὸν Θεοφάνη - εἶναι προφανῶς οἱ κανόνες τῆς βυζαντινῆς ἀγιογραφικῆς παραδόσεως, ἢ ὁποία θέλει ὁ ἐγκωμιαζόμενος Ἅγιος νὰ ἀποτελεῖ πρότυπο καὶ κάθε κηλίδα του νὰ παραθεωρεῖται. Ὅσον ἀφορᾷ στὸ θέμα τῆς εἰκονομαχίας, ἂν δεχθοῦμε τὴν ἐκδοχὴ τῆς συγγραφῆς τοῦ βίου τοῦ Νικήτα τὸν 8^ο αἰ., εὐκόλα ἀντιλαμβανόμεστε ὅτι ἦταν δύσκολη ἢ ἀνάδειξη τέτοιων θεμάτων

ἐκείνη τὴν περίοδο· οἱ δὲ μετεγενέστεροι βιογράφοι, ἀντλώντας καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὸν ἀρχαιότερο, δὲν προσθέτουν κάτι ἐπιπλέον.

Ὁ Μακάριος Μακρῆς, ἂν καὶ δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ ὅσα στοιχεῖα διασώζει ὁ παλαιότερος τῶν βιογράφων Νικήτας, τονίζει ἀφενὸς τὴ φιλανθρωπικὴ δραστηριότητα, ἀφετέρου τὸ ὕμνογραφικὸ καὶ τὸ ρητορικὸ ἔργο τοῦ Ἀνδρέου. Μόνο γιὰ τὸν λόγο τοῦ Ἰωσήφ Καλοθέτου θὰ λέγαμε ὅτι εἶναι ὁ πλέον ἀπομακρυσμένος ἀπὸ τὸν Νικήτα καὶ τὶς υπόλοιπες πηγές. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν μειώνει τὴ σπουδαιότητα τοῦ πρώτου βιογράφου τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης, καθὼς ὅλες οἱ ἀνωτέρω παραλλαγές τῶν ἄλλων (Μακρῆ, Ἀωνύμου, Ἰωσήφ) ἀπλῶς ὑπομνηματίζουν τὸν πρώτο καὶ δίνουν ἔμφαση σὲ διαφορετικὰ σημεῖα τῆς ζωῆς τοῦ Ἁγίου, προφανῶς ἐπειδὴ οἱ συγγραφεῖς θὰ στηρίζονταν καὶ σὲ ἄλλες παραδόσεις²⁰¹.

²⁰¹ Παν. Ι. Σκαλτσῆς, «Νικήτα τοῦ πανευφήμου πατρικίου καὶ κνέστορος, βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς Ἀνδρέου τοῦ Ἱεροσολυμίτου, ἀρχιεπισκόπου γενομένου Κρήτης», ἐν ΠΕΣ, 365-94, εἰδ. 373-5.

**ΚΕΦ. ΔΕΥΤΕΡΟ:
ΤΟ ΕΡΓΟ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΡΗΤΗΣ**

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης Ἀνδρέας ὁ Ἱεροσολυμίτης ὑπῆρξε μία προσωπικότητα τόσο πρακτικὴ ὅσο καὶ λογία· γι' αὐτὸ ἡ δράση καὶ ἡ δημιουργικότητά του διασπῶνται σὲ περισσότερες περιοχές. Συγκεκριμένα, ὅσον ἀφορᾷ στὴ γραμματειακὴ παραγωγή του, αὐτὴ διαιρεῖται σὲ ποιητικὴ καὶ πεζογραφικὴ. Δὲν ἦταν μόνον ἓνας ὕμνογράφος ὁ Ἀνδρέας ἀλλὰ καὶ ἓνας ἑξοχος ρήτορας· ὁ Κ. Krumbacher μάλιστα τὸν χαρακτηρίζει ὡς ἄριστο ἐκκλησιαστικὸ ρήτορα²⁰².

Α'. Ὁ Ἀνδρέας ὡς πρῶτος συγγραφέας κανόνων καὶ μελωδός

Στὸν καταρτισθέντα ἀπὸ τὸν Νικηφόρο Κάλλιστο Ξανθόπουλο κατάλογο τῶν δέκα ἐπιφανεστέρων βυζαντινῶν ὕμνογράφων ὁ Ἀνδρέας χαρακτηρίζεται ὡς μέλος παναρμόνιον²⁰³. ὁμοίως, σ' ἓνα ἑξαποστειλᾶριο ἐγκωμιάζεται ὡς ἀπάντων μουσικώτατος²⁰⁴.

Πράγματι, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης προβάλλεται ὡς μελωδός, ἤτοι ὡς συνθέτης ποιητικῶν καὶ μουσικῶν προτύπων, ποὺ λειτούργησαν ὡς κανόνες γιὰ τοὺς μεταγενέστερους ὕμνογράφους, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίχθηκε ἡ παραγωγή προσομοίων

²⁰² Krumbacher, *Ἱστορία*, Α', 329.

²⁰³ Βλ. Christ-Paranikas, *AGCC*, XLI:

Οἱ τὰ μέλη πλέξαντες ὕμνων ἐνθέων:
ἢ λύρα τοῦ πνεύματος Κοσμᾶς ὁ ξένος,
Ὅρφευς νεαρὸς ἢ Δαμασκόθεν χάρις,
καὶ Θεόδωρος, Ἰωσήφ οἱ Στουδίται,
ὄργανα τὰ κράτιστα τῆς μελουργίας, 5
ξένη τε σειρὴν Ἰωσήφ ὕμνογράφος,
μέλος παναρμόνιον Ἀνδρέας ἐκρότεις,
καὶ Θεοφάνης ἢ μελιχρὰ κινύρα,
Γεώργιος, Λέων τε, Μᾶρκος, Κασία.

7: Ἀνδρέας Κρήτης *legit* Δετοράκης: ΠΕΣ 173.

²⁰⁴ Βλ. Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, *NS ΚΘ'* (1934) 678. Πρβλ. ἀνωτέρω στὶς πηγές, κεφ. Ἀκολουθίες, σ. 47, ἀρ. 6:

Ἐν λόγοις μὲν λαμπρότερος
καὶ πανηγυρικώτερος,
ἐν δὲ τοῖς ἄσμασι, πάτερ
ἱεροκήρυξ Ἀνδρέα,
ὁ πάντων μουσικώτατος· 5
πολλὴ κατὰ ἀμφοτέρα
καὶ θαυμαστὴ ἢ εὐροια,
διό σε διαφερόντως
ἡ Ἐκκλησία γεραίρει.

5: ἀπάντων μουσικώτατος *legit* Δετοράκης, Ἄγιοι, 170.

ὑμνων. Μὲ αὐτὰ συνδέεται ἡ μεγάλη ποιητικὴ καὶ μουσικὴ μεταρρύθμιση, ἡ ὁποία συντελέσθηκε τὸν 8^ο αἰ. στὴ μονὴ τοῦ ἁγ. Σάββα στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἀνέδειξε τὸ ὑμνογραφικὸ εἶδος τοῦ κανόνος στὴ θέση τοῦ προγενεστέρου κοντακίου. Τὸ τελευταῖο σὺν τῷ χρόνῳ περιέπεσε σὲ ἀχρησία καὶ ξεχάστηκε, μ' ἐξαίρεση τὸν Ἀκάθιστον Ὑμνον.

Πρωτοπόροι στὴ συντελεσθεῖσα αὐτὴ μεταρρύθμιση ὑπῆρξαν οἱ τρεῖς ἐκ Δαμασκοῦ ὑμνογράφοι τοῦ 8^{ου} αἰ., ὁ Ἀνδρέας Κρήτης, ὁ Κοσμᾶς ὁ Μελωδὸς (685-752;) καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς (676-749). Οἱ τρεῖς αὐτοὶ Σαββαῖτες μοναχοὶ θεωρήθηκαν εἰσηγητὲς τοῦ νέου ὑμνογραφικοῦ εἴδους τῶν κανόνων. Συγκεκριμένα, ὁ Ἀνδρέας Κρήτης προετάχθη ἀπὸ κάποιους ἐρευνητές, ὅπως τὸν Γ. Παπαδόπουλο²⁰⁵, τὸν Κων/νο Οἰκονόμο²⁰⁶, τὸν Θ. Εὐδή²⁰⁷, τὸν Ν. Τωμαδάκη²⁰⁸, τὸν Π. Χρήστου²⁰⁹, ὡς ὁ εὐρετὴς τοῦ εἴδους λόγω τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν εἰρμῶν ποὺ συνέθεσε, οἱ ὁποῖοι ἀνέρχονται στοὺς 690²¹⁰ ἔναντι τῶν 531 τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τῶν 173 τοῦ Κοσμᾶ²¹¹.

Ὁ ἀριθμὸς ὅμως τῶν εἰρμῶν καὶ μόνο, ἂν καὶ ἀποτελεῖ ἰσχυρὴ ἔνδειξη, δὲν λύνει ὀριστικὰ τὸ πρόβλημα τῆς πατρότητος τοῦ εἴδους. Ἦδη ὁ Σ. Εὐστρατιάδης, ὁ ὁποῖος ἀνεβίβασε τὸν ἀριθμὸ τῶν εἰρμῶν τοῦ Ἀνδρέου σὲ 690, ἀποδέχθηκε ὡς εὐρετὴ τῶν εἰρμῶν ὄχι τὸν Ἀνδρέα ἀλλὰ τὸν Ἰωάννη Δαμασκηνό²¹², ἐνῶ ὁ Θεοχ. Δετοράκης, βασιζόμενος σὲ ἱστορικὲς μαρτυρίες καὶ κάποια στοιχεῖα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Μελωδοῦ, ἀπέδωσε σὲ αὐτὸν τὴν πρωτοπορίαν τῆς συνθέσεως κανόνων καὶ τριωδίων²¹³.

²⁰⁵ Γ. Ἰ. Παπαδόπουλος, *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς· καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἄχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀκμάσαντες ἐπιφανέστεροι μελωδοί, ὑμνογράφοι, μουσικοὶ καὶ μουσικολόγοι*, ἐν Ἀθῆναις 1890, 147.

²⁰⁶ Κων/νος Οἰκονόμος, *Περὶ τῶν Ὁ ἑρμηνευτῶν τῆς Παλαιᾶς Θείας Γραφῆς*, Ἀθήνησιν 1849, IV, 744.

²⁰⁷ Θ. Εὐδῆς, *Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία*, Ἀθήνα 1978, 52 καὶ ὁ ἴδιος, «Ἀνδρέας ὁ Κρήτης ὁ πρῶτος κανονογράφος», *Νέας Ἑστία* 45 (1949) 292-8, εἰδ. 292.

²⁰⁸ Τωμαδάκης, *ΒΥ* 202.

²⁰⁹ Π. Χρήστου, «Ὁ Μέγας Κανὼν Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ΑΓ'* (1950) 217-222, εἰδ. 219-20 καὶ ὁ ἴδιος, *Θεολογικὰ Μελετήματα*, 4: Ὑμνογραφικά, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1981, 229-75, εἰδ. 231-2.

²¹⁰ Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης. Μία ἐνδελεχέστερη ἐρευνα τῶν χειρογράφων πιθανῶς ν' αὐξήσει τὸν ἀρ. τῶν εἰρμῶν τοῦ Ἀνδρέου.

²¹¹ Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, «Παρατηρήσεις στὸ ὑμνογραφικὸ ἔργο τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης», ἐν *ΠΕΣ*, 171-84, εἰδ. 173-5.

²¹² Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, *NS ΚΘ'* (1934) 678-82 καὶ *ΕΕ* 9-10.

²¹³ Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, *Κοσμᾶς ὁ Μελωδός· Βίος καὶ ἔργο* [Ἀνάλεκτα Βλατάδων 28], Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1979, 149-57.

Απαραίτητο λοιπόν είναι ν' αναζητηθοῦν ἐπιπρόσθετα στοιχεῖα, ἐνισχύοντα τὴν ἄποψη ποὺ θέλει τὸν ἀρχιεπίσκοπο Κρήτης πρῶτο κανονογράφο. Πρὸς τοῦτο, σὲ ἕξι στιχηρὰ κατ' ἀλφάβητο εἰς κουρὰν μοναχῆς²¹⁴ μπορούμε νὰ διακρίνουμε στοιχεῖα τοῦ κοντακίου, ὅπως ἐφύμνιο. Τὰ στιχηρὰ αὐτὰ ἀποδίδονται στὸν Ἀνδρέα Κρήτης καὶ φαίνονται νὰ βρίσκονται στὸ μεσοδιάστημα μεταξὺ τοῦ κοντακίου καὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ κανόνος. Ἔτσι, τὸ ἐν λόγῳ ποίημα ἴσως δίνει ἓνα ἐπιπλέον ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς ἀρχαικότητος τῆς ποιήσεως τοῦ Κρητὸς ἱεράρχου καὶ τῶν κανόνων του.

Χρησιμότητα γιὰ τὸ συγκεκριμένο θέμα ἄρθρο συνέγραψε ὁ G. Schirò²¹⁵, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ μελέτησε τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν κανόνων τοῦ Ἀνδρέου βάσει δώδεκα ἐκδεδομένων ἀγιολογικῶν κανόνων του, συμπέρανε ὅτι αὐτοὶ φαίνονται ἀρχαικότεροι. Συγκεκριμένα, ὁ G. Schirò κατέληξε στὰ κάτωθι²¹⁶:

α) Ὁ ἅγιος Ἀνδρέας χρησιμοποιεῖ συστηματικὰ τὴ β' ῥοδή, ἢ ὁποῖα ἀπουσιάζει ἐκ τῶν κανόνων τοῦ Κοσμᾶ καὶ τοῦ Δαμασκηνοῦ.

β) Κατακλείει τὶς ῥοδές του μὲ δύο δογματικὰ τροπάρια, ἓνα τριαδικὸ καὶ ἓνα θεοτοκίον.

γ) Αποφεύγει τὴν ἀκροστιχίδα. Οὐδεὶς κανόνας του διαθέτει τέτοια πλὴν τῶν κανόνων τοῦ Θεοτοκαρίου, τῶν ὁποίων ὅμως ἡ πατρότητα ἀμφισβητεῖται.

δ) Οἱ ῥοδές του ἔχουν ἀκανόνιστο ἀριθμὸ τροπαρίων - συνηθέστερα 8-10 τροπάρια - ἐνῶ οἱ ἄλλοι ὑμνογράφοι δὲν ὑπερβαίνουν τὰ πέντε. Ὁ μέγας κανὼν τῶν 250 τροπαρίων ἀποτελεῖ φαινόμενο μοναδικό.

ε) Τηρεῖ τοὺς κανόνες τῆς ὁμοτονίας καὶ τῆς ἰσοσυλλαβίας, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι ὑμνογράφοι ἀποδεικνύονται ἐλαστικότεροι.

Στὰ ἀνωτέρω χαρακτηριστικὰ τοῦ G. Schirò προσθετέα καὶ τὰ ἐξῆς²¹⁷:

²¹⁴ Βλ. κατωτέρω στὸ παράρτημα Α', σ. 224-6.

²¹⁵ Schirò, Caratteristiche.

²¹⁶ Schirò, Caratteristiche, 131-8. Πρβλ. Θεώνη Λ. Κολλυροπούλου, *Περὶ τοῦ προβλήματος τῆς Β' ῥοδῆς τῶν κανόνων*, Ἀθήνα 2012, 321-3.

²¹⁷ Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, ΠΕΣ 176-7.

ς) Συχνότατες στὸ ἔργο του οἱ δειρμὲς ῥόδεις, σπανιότατο φαινόμενο στοὺς ἄλλους ὑμνογράφους.

ζ) Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἀνδρέου εἶναι ἀπλούστερη καὶ ὁμαλότερη αὐτῆς τῶν Κοσμᾶ καὶ Δαμασκηνοῦ.

Τὰ ἀνωτέρω ἐπιχειρήματα πείθουν γιὰ τὴν ἀρχαικότητα τῶν κανόνων τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου. Ἀπὸ τοὺς τρεῖς πρωτομάστορες φαίνεται ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης προπορεύεται καὶ ὅτι οἱ ἄλλοι δύο συστηματοποίησαν τὸ εἶδος.

Ποιὸ νόημα ὅμως ἐμπεριέχει ἡ φράση «εὐρετὴς τοῦ κανόνος»; Εἶναι ἐνδιαφέρουσα μία πληροφορία τοῦ βίου τοῦ Ἀνδρέου ἀπὸ τὸν Ἰωσήφ Καλόθετο, ἀναφέρουσα ὅτι τὸν μέγα κανόνα συνέγραψε ὁ Ἀνδρέας εὐρισκόμενος ἀκόμη στὰ Ἱεροσόλυμα²¹⁸. Ἄν ἡ πληροφορία αὐτὴ ἀληθεύει²¹⁹, τίθεται τὸ ἐρώτημα κατὰ πόσο εἶναι δυνατὸ στὴν αὐγὴ τοῦ νέου εἴδους νὰ ἔχουμε τὸ μέγιστο καὶ τόσο ἄρτια κατασκευασμένο τέτοιο ποίημα!

Δύναται νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι οἱ κανόνες ἀποτελοῦσαν ἰδιαίτερη ἱεροσολυμιτικὴ τάση παλαιότερη τῶν τριῶν Σαββαϊτῶν μελωδῶν, πιθανῶς διαμορφούμενη ἀπὸ τὸν 6^ο αἰ. Τοῦτο δὲν συνεπάγεται ὅτι εἶχαν γραφεῖ κανόνες πρὸ τοῦ 8^{ου} αἰ. – οὔτε διασώζονται κάποια ἴχνη - ἀλλὰ ὅτι αὐτοὶ ὑπῆρξαν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐξελιξέως ἐκείνου τοῦ μέρους τοῦ ὄρθρου ὅπου ἀντιφωνικῶς ἐναλλάσσονταν στίχοι τῶν βιβλικῶν ῥόδων μὲ τροπάρια ἀφιερωμένα στὴ μνήμη Ἁγίων ἢ τὴν ἐπίσημη ἐορτὴ τῆς ἡμέρας. Κατόπιν, τὰ συνδεόμενα μὲ τὶς βιβλικὲς ῥόδεις τροπάρια προσέλαβαν μία συμπαγῆ καὶ ἀνεξάρτητη δομὴ. Ἐν συνεχείᾳ, ἡ βιβλικὴ αὐτὴ ῥοδὴ ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸν εἰρμό, τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενο ἀκόμη ἀντλοῦσε ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς²²⁰.

²¹⁸ Ἐντεῦθεν πλουτήσας ἱκανῶς θεωρίαν καὶ γνώσιν καὶ οἶον ἔσοπτρον ἀκηλίδωτον Θεοῦ καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ γεγονῶς κατὰ σχολὴν συντάττει τὸν μέγαν καὶ εἰρημένον καὶ πεπονημένον κανόνα. Βλ. Δ. Γ. Τσάμης, «Ἰωσήφ Καλοθέτου λόγος εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης Ἀνδρέαν τὸν Ἱεροσολυμίτην», ἐν ΠΕΣ, 417-36, εἰδ. 426.

²¹⁹ Κατὰ τὸν συναξαριακοῦ χαρακτήρα ὅμως βίῳ τῶν Ἱεροσολύμων ὁ μέγας κανὼν γράφτηκε στὴ Λέσβο στὴ δύση τοῦ βίου τοῦ ἱεράρχου. Βλ. Β. Latyshev, *Menologii anonymi Byzantini saeculi X quae supersunt Fasciculus alter, Menses Iunium, Iulium, Augustum continens. Sumptibus Caesareae Academiae scientiarum e codice Hierosolymitano S. Sepulcri 17, Petropoli 1912, II, 136-7, εἰδ. 137 καὶ ΠΕΣ 465.*

²²⁰ Schirò, *Caratteristiche*, 114-5.

Τὴ νέα αὐτὴ ἱεροσολυμιτικὴ ποιητικὴ παράδοση μᾶλλον πρέπει νὰ εἰσήγαγε στὴν πρωτεύουσα ὁ Πατριάρχης Γερμανὸς (634-740) καὶ ὄχι ὁ Ἀνδρέας Κρήτης, διότι δὲν διέθετε τέτοιο κῦρος ἕνας ἀπλὸς διάκονος τῆς ἀγ. Σοφίας²²¹.

Β'. Ποσότητα καὶ πατρότητα τοῦ ποιητικοῦ ἔργου

Μεγάλο παραμένει τὸ πρόβλημα τῆς ποσότητας καὶ τῆς ταυτότητας τοῦ ἔργου τοῦ ἀγ. Ἀνδρέου. Εἶναι δύσκολο νὰ ἐξακριβωθεῖ πόσους καὶ ποιὸς κανόνες συνέθεσε. Ὁ Ν. Τωμαδάκης²²² ἐπαναλαμβάνοντας τὸν κατάλογο τοῦ Σ. Εὐστρατιάδου²²³ καταγράφει:

- 26 ἀγιολογικοὺς κανόνες στὰ Μηναιᾶ.
- 11 κανόνες καὶ τριώδια στὸ Τριώδιο.
- 1 κανόνα (τὴν Κυριακὴ τῶν Μυροφόρων) στὸ Πεντηκοστάριο.
- 10 θεομητορικοὺς κανόνες στὸ Θεοτοκάριο.
- 1 κατανυκτικὸ κανόνα.
- 1 κανόνα εἰς ψυχορραγοῦντα.
- 1 κανόνα εἰς ψυχὴν κρινομένην²²⁴.
- 1 ἀκέφαλο κανόνα ἐν Papyro gr. Vind. 31956.

Ἐκτὸς αὐτῶν ἀνευρίσκονται ἀκόμη:

- 1 κανόνας εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν²²⁵.
- 1 κανόνας εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον²²⁶.
- 1 κανόνας εἰς τοὺς κοιμηθέντας²²⁷.
- 1 κανόνας εἰς τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων²²⁸.

²²¹ Schirò, *Caratteristiche*, 116.

²²² Τωμαδάκης, *BY* 206-9.

²²³ Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, *passim*.

²²⁴ Εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν κανόνα εἰς ψυχορραγοῦντα.

²²⁵ E. Follieri, "Un canone inedito di S. Andrea di Creta per l' Annunciazione (Vat. gr. 2008 e Crypt. Δ. α. VII)" ἐν: *Collectanea Vaticana in honorem Anselmi M. Card. Albareda a Bibliotheca Apostolica edita* (Studi e Testi 219), Città del Vaticano 1962.

²²⁶ G. Parlino, "Andrea di Creta: Canone per S. Giorgio" ἐν: E. Follieri, *Un Theotocaron Marciano del secolo XIV (cod. Marciano cl. I, 6)* (Altri Testi della Pietà Bizantina I), Roma 1961, 231-61 (Appendice), ἀνάτυπον ἐκ *Archivio Italiano per la Storia della Pietà III*, Roma 1961.

²²⁷ M. Arco Magrì, "L' inedito canon de requie di Andrea Cretese", *Helikon IX-X* (1969-70) 475-513, εἰδ. 494-513.

- 56 άγιολογικοί κανόνες και παραλ. αυτών εν ΑΗΓ.
- 1 κανόνας εις τόν άγιον Θεόδωρα τόν Τήρωνα²²⁹.
- 12 ανέκδοτοι άγιολογικοί κανόνες καταγεγραμμένοι από την Έ. Παπαηλιοπούλου-Φωτοπούλου.

Συνολικά λοιπόν έχουμε περί τους 124 κανόνες και τριώδια του Άνδρέου Κρήτης - μαζί με τις παραλ. τους - ενώ ή συνέχιση της έρευνας στα χειρόγραφα, κυρίως των Τριωδίων, θα αυξήσει ακόμη περισσότερο τους ανέκδοτους κανόνες, τριώδια και τετραώδια του άρχιεπισκόπου. Αλλά μεταξύ των προσγραφομένων στον ιεράρχη κανόνων υπάρχουν έντονες έπιφυλάξεις για κάποιους έξ αυτών, όπως τους παρακλητικούς κανόνες στη Θεοτόκο σε οκτώ ήχους. Αυτοί δεν διαθέτουν τα χαρακτηριστικά της ποιήσεως του Άνδρέου, καθώς όλοι έχουν άκροστιχίδα και κανείς τους β' ώδή.

Πολυπλοκότερη και πολύ δυσδιάκριτη είναι ή κατάσταση των έλασσόνων ύμνων του άγ. Άνδρέου, ήτοι ιδιομέλων και στιχηρών, όπου ή διερεύνηση της άριότητας και της πατρότητάς τους φαντάζει άκατόρθωτη. Ο Ν. Τωμαδάκης, επαναλαμβάνοντας τόν κατάλογο του Σ. Ευστρατιάδου, αναφέρει 24 στιχηρά κατ' αλφάβητον του μεγάλου κανόνος, 4 αναστάσιμα ανατολικά και 6 στιχηρά εις κουράν μοναχής. Ειδικά τα πρώτα άμφισβητούνται έντονα. Αντιθέτως, μεγαλύτερη πιθανότητα γνησιότητας έχουν τα ιδιόμελα του άγ. Άνδρέου, τα όποια έμεις ανεβιβάσαμε σε πενήντα έξι (56).

Γενικώς, υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ των εκδεδομένων τροπαρίων του Άνδρέου και των άποκειμένων στα χειρόγραφα. Τουτό μάλλον όφείλεται στο ότι οι πρώτες έντυπες εκδόσεις των λειτουργικών βιβλίων της Ρώμης και της Βενετίας έγιναν από ίταλιωτικά χειρόγραφα, ενώ άγνοήθηκαν οι κώδικες του Σινά και του Άγίου Όρους,

²²⁸ R. Maisano, "Un inno inedito di S. Andrea di Creta per la Domenica delle Palme", *Rivista di Storia e Letteratura Religiosa* VI (1970) 519-72. Πρβλ. Εύτ. Ι. Τωμαδάκης, «Άνδρέου Κρήτης, ό Κανών της Κυριακής των Βαΐων», *Απόψεις*, περιοδική έκδοση του Συλλόγου Έκπαιδευτικών Λειτουργών του Κολλεγίου Αθηνών, 3 (1986) 45-93 και ό ίδιος, *Άισματα του Τριωδίου: έρανισθέντα εκ κωδίκων της κάτω Ιταλίας*, Αθήναι 2004, Β', 205-51, 412-6.

²²⁹ Εύτ. Ι. Τωμαδάκης, «Άνδρέου Κρήτης κανών εις τόν άγιον μεγαλομάρτυρα Θεόδωρον», *ΕΕΒΣ ΝΑ'* (2003) 125-68.

τούς οποίους χρησιμοποίησε ἐπιλεκτικὰ ἀργότερα ὁ Βαρθολομαῖος Κουτλουμουσιανός²³⁰.

Στὸν ἀπὸ μᾶς συνταχθέντα κατάλογο κανόνων καὶ λοιπῶν ἔργων καταγράψαμε μαζὶ τοὺς κανόνες καὶ τοὺς ὕμνους ἐκείνους, ἀπὸ διάφορες πηγές προερχομένους καὶ ἐνίοτε παρηλλαγμένους, βάσει τῆς ἡμέρας κατὰ τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἄδονται. Γιὰ πολλὰ ἔργα, τῶν ὁποίων ἡ πατρότητα ἀμφισβητεῖται, τοῦτο δηλώνεται διὰ ἐρωτηματικοῦ (?). Καταγράφοντας τὶς παραλ. στὸν ἴδιο κανόνα, ὁ ἀρ. τους μειώνεται στοὺς ἐνενηντα τέσσερις (94) κανόνες, τριῶδια καὶ τετραῶδια. Παράλληλα, ἀφοῦ μελετήσαμε, κατὰ τὸ δυνατό, κάποια χειρόγραφα ἀνεκδότων ποιητικῶν ἔργων, καταχωρίσαμε ἐξ αὐτῶν χρήσιμες πληροφορίες, ὅπως τοὺς εἰρμούς, τὶς δίειρμες ᾠδὲς κ.ἄ., ἐνῶ προέβημεν καὶ σὲ ἐκδόσεις ὀρισμένων ποιητικῶν κειμένων στὸ παράρτημα Α'.

Συγκεκριμένα, γιὰ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης μελετήσαμε τοὺς ἐξῆς κώδικες: Sinait. gr. 552, 553, 568, 579, 583, 595, 607, 626, 658, 662, 674, 734-5 / Paris. gr. 254, 296, 345, 1566, 1567, 1576, 1619, 1621, 1623 / Paris. Coislin. gr. 213 / Lavr. Θ 75.

Γ'. Ὁ Μέγας Κανὼν

Στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ μὴν ἀναφερθοῦμε ἐν ὀλίγοις στὸ γνωστότερο ἔργο τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης, τὸν μέγα κανόνα. Πρόκειται περὶ ἐνὸς ἐκτενοῦς καὶ πρωτότυπου ποιήματος, σπουδαίας θεολογικῆς καὶ αἰσθητικῆς ἀξίας, ἀποτελούμενου ἀπὸ ἐννέα ᾠδὲς, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ β' καὶ γ' εἶναι δίειρμες, ἐνῶ ἡ ζ' διαιρεῖται σὲ δύο τμήματα, ὅπου τὸ δεύτερο δὲν διαθέτει εἰρμό (ἴσως παλαιότερα διέθετε ἀλλὰ ἐξέπεσε). Κάθε τροπαρίου προτάσσεται στίχος ἀπὸ τοὺς μακαρισμούς. Ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν τάξη τῶν τροπαρίων ὑπάρχει μεγάλη ποικιλία στὰ χειρόγραφα, ὅποτε ἀδυνατοῦμε νὰ καθορίσουμε ποῖα εἶναι γνήσια καὶ ποῖα παρέμβλητα. Βέβαιο εἶναι ὅτι τὰ τροπάρια περὶ τῆς ὁσ. Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀνδρέου εἶναι

²³⁰ Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, ΠΕΣ 177-80.

ἄλλου ποιητῆ. Δυστυχῶς ἀπουσιάζει μία κριτική ἔκδοση τοῦ κειμένου, ἢ ὁποία θὰ στηριζόταν σὲ ὁλόκληρη τὴ χειρόγραφη παράδοση²³¹.

Κατὰ τὸ ἐν τῇ λειτουργικῇ χρήσει τῆς ἐκκλησίας Τρώδιο ὁ ἀρ. τῶν τροπαρίων ἔχει ὡς ἐξῆς: α' ὠδὴ 25, β' 41, γ' 28, δ' 29, ε' 23, Ϛ' 33, ζ' 22, η' 22, θ' 27. Συνολικὰ βρίσκονται 11 εἴρμοι καὶ 250 τροπάρια²³². Κατὰ μία ἐκδοχὴ τὰ τροπάρια του εἶναι ὅσοι καὶ οἱ στίχοι τῶν ἑννέα βιβλικῶν ὠδῶν.

Ὑπάρχουν δύο μαρτυρίες ἐκ τῶν βιογράφων τοῦ Ἁγίου περὶ τοῦ χρόνου συγγραφῆς τοῦ κανόνος. Ἡ πρώτη²³³ θέλει τὸν μέγα κανόνα νὰ ἔχει συγγραφῆ κατὰ τὴν παραμονὴ τοῦ Ἀνδρέου στὰ Ἱεροσόλυμα, δηλαδὴ σὲ ἡλικία μικρότερη τῶν 25 χρόνων, ἢ δεύτερη²³⁴ σὲ βαθὺ γῆρας στὴν Ἐρεσό. Λαμβάνοντας ὁμως ὑπ' ὄψιν κάποια στοιχεῖα τοῦ ἐν λόγῳ ποιήματος²³⁵, μᾶλλον πρέπει νὰ συμφωνήσουμε μὲ τὴ δεύτερη ἄποψη. Ἄν λοιπὸν πιστέψουμε τὴν περίπτωσιν τοῦ γήρατος, δυνάμεθα νὰ τοποθετήσουμε τοπικὰ τὴ συγγραφὴ τοῦ κανόνος στὴν Κων/πολη, βασιζόμενοι στὸ τελευταῖο τροπάριο τοῦ κανόνος:

*Τὴν πόλιν σου φύλαττε,
Θεογεννήτορ ἄχραντε·
ἐν σοὶ γὰρ αὕτη*

²³¹ Αθ. Β. Γλάρος, *Θεία Παιδαγωγία· Παιδαγωγικὰ στοιχεῖα στὸ Μεγάλο Κανόνα τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης* [Ψυχολογία, παιδαγωγική, ποιμαντική 10], Ἀθήνα 2000, 58 (Διδακτορική Διατριβή).

²³² Βλ. Christ-Paranikas, AGCC, XLII καὶ Π. Χρήστου, «Ὁ Μέγας Κανὼν Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ΛΓ'* (1950) 277-85, εἰδ. 281.

²³³ Κατὰ μία πληροφορία τὸν μέγα κανόνα ὁ Ἀνδρέας μετέφερε στὴν Κων/πολη μαζὶ μὲ τὸν βίο τῆς ὁσ. Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, ὁ ὁποῖος συνεγράφη ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων Σωφρόνιο τὸν ἴδιο αἰῶνα. Πρβλ. Δ. Γ. Τσάμης, ἔ.ἀ., 427 καὶ Ι. Μ. Φουντούλης, «Συναξάρια ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης», ἐν *ΠΕΣ*, 455-69, εἰδ. 467, 469.

²³⁴ Β. Latyshev, ἔ.ἀ., 137 καὶ *ΠΕΣ* 465.

²³⁵ *Ἐρριμένον μέ, Σωτήρ,*

πρὸ τῶν πυλῶν σου

κἂν ἐν τῷ γήρει...

ἀλλὰ πρὸ τοῦ τέλους...(α' 13).

Ἐκ νεότητος, Σωτήρ,

τὰς ἐντολάς σου ἐπαρωσάμην,

ὄλον ἐμπαθῶς,

ἀμελῶν, ραθυμῶν

παρήλθον τὸν βίον...(α' 20).

Ὁ χρόνος τῆς ζωῆς μου

ὀλίγος...(δ' 23). Πρβλ. Π. Τσορμπατζόγλου, «Ὁ Ἀνδρέας Κρήτης...», *Βυζαντινὰ* 24 (2004), 7-42, εἰδ. 39-41.

πιστῶς βασιλεύουσα,
ἐν σοὶ καὶ κρατύνεται
καὶ διὰ σοῦ νικῶσα...

Ἴσως ὁ Ἀνδρέας, εὐρισκόμενος στὴν πρωτεύουσα κατὰ τὸ ἐκεῖ ταξίδι του, λίγο πρὸ τῆς κοιμήσεώς του στὴν Ἐρεσό, συνέγραψε τὸν κανόνα, ἐμπνεόμενος καὶ ἀπὸ τὴ νέα ἐκκλησιαστικὴ κατάσταση, τὴ συνδεόμενη μὲ τὴν πολιτικὴ τοῦ Λέοντος Γ', γιὰ τὴν ὁποία ζητεῖ τὴ βοήθεια τῆς Θεοτόκου. Ἄν δεχθοῦμε τὴ μαρτυρία τοῦ συναξαρίου τῆς Πετροπόλεως ὡς ἀληθῆ, ὀλοκλήρωσε τὸν κανόνα στὴ Λέσβο.

Θέμα του λοιπὸν εἶναι ἡ τραγικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου τῆς πτώσεως καὶ τῆς ἁμαρτίας καὶ ἡ παρακίνησή του σὲ μετάνοια²³⁶. Ἡ πραγματεύση γίνεται κατὰ τρόπο πρωτότυπο, πλαισιούμενο ἀπὸ πλῆθος παραδειγμάτων ἐρανομένων ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή²³⁷. Τὰ πλεῖστα παραδείγματά του προέρχονται γιὰ τὶς ὀκτὼ πρῶτες ῥόδεις ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἤτοι τῶν βιβλίων τῆς Πεντατεύχου, τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τῶν Κριτῶν, τῶν Βασιλειῶν, τῶν Ψαλμῶν, τοῦ Ἰώβ, τοῦ Ἰωνᾶ, τοῦ Ἰερεμίου καὶ τοῦ Δανιήλ, ἐνῶ γιὰ τὴν θ' ῥοδὴ χρησιμοποιεῖται ἡ Καινὴ Διαθήκη.

Ὁ μέγας κανὼν ἐξαρχῆς προσορίσθηκε γιὰ τὴ λατρεία. Πότε ὅμως εἰσήχθη σὲ αὐτὴ δὲν γνωρίζουμε. Σήμερα ψάλλεται στὸν ὄρθρο τῆς Πέμπτης τῆς Ε' ἐβδομάδος τῶν Νηστειῶν²³⁸, ἡ ὁποία λέγεται *Πέμπτη τοῦ Μεγάλου Κανόνος* σὲ ἤχο πλ. β'. Στὶς ἐνορίες ἐπικρατοῦσα εἶναι ἡ συνήθεια τῆς συμψαλμωδῆσεως τοῦ κανόνος κατὰ τὸ μικρὸ ἀπόδειπνο τῆς Μ. Τετάρτης. Μὲ τὸν μέγα κανόνα ἀναγιγνώσκεται καὶ ὁ βίος τῆς ὁσ. Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον συμψάλλεται καὶ κανόνας πρὸς τιμὴν τῆς Ὁσίας. Τοῦτο συνέβη ἀργότερα ἕνεκεν τοῦ ζωντανοῦ ὑποδείγματος εἰλικρινοῦς μετανοίας τῆς ὁσ. Μαρίας, τὸ ὁποῖο ἀνταποκρίνεται στὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου κανόνος.

²³⁶ Στὸ συναξάριο τοῦ κανόνος ἀναγράφεται: *Πᾶσαν γὰρ Παλαιᾶς καὶ Νέας ἱστορίαν Διαθήκης ἐρανοσάμενος καὶ ἀθροίσας, τὸ παρὸν ἡρμόσατο μέλος, ἀπὸ Ἀδάμ δηλαδὴ μέχρι καὶ αὐτῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως, καὶ τοῦ τῶν ἀποστόλων κηρύγματος· προτρέπεται γοῦν διὰ τούτου πᾶσαν ψυχὴν, ὅσα μὲν ἀγαθὰ τῆς ἱστορίας ζηλοῦν καὶ μιμεῖσθαι πρὸς δύναμιν· ὅσα δὲ τῶν φαύλων ἀποφεύγειν· καὶ ἀεὶ πρὸς Θεὸν ἀνατρέχειν, διὰ μετανοίας, διὰ δακρύων, καὶ ἐξομολογήσεως, καὶ τῆς ἄλλης δηλονότι εὐαριστήσεως. Βλ. PG 97 1361-4, εἰδ. 1361.*

²³⁷ Θ. Εὐδης, «Ἀνδρέας Κρήτης ὁ πρῶτος κανονογράφος», *Νέας Ἔστια* 45 (1949) 292.

²³⁸ Ἐπίσης, ψάλλεται σὲ τέσσερα τμήματα κατὰ τὶς τέσσερις πρῶτες ἡμέρες τῆς Α' ἐβδομάδος τῶν Νηστειῶν μαζὶ μὲ τὸ μέγα ἀπόδειπνο.

Ὁ ποιητὴς προσέχει ἰδιαίτερος τοὺς νόμους τῆς ἰσοσυλλαβίας καὶ τῆς ὁμοτονίας²³⁹. Ὅχι σπάνια συναντᾶμε τὸ ὁμοιοτέλευτο, τὴν παρήχηση καὶ τὴν ἐπωδό. Τὸ δὲ ὕφος τοῦ κανόνος εἶναι ζωηρὸ καὶ ἐξωραϊσμένο, μὲ χρήση κλιμακωτοῦ καὶ ἀσύνδετου σχήματος, ἀντιθέτων ἐννοιῶν καὶ λέξεων, ποιητικῶν εἰκόνων, παρομοιώσεων καὶ ἐντυπωσιακῶν ἐπιθέτων²⁴⁰. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Ἄνδρέας ὁμιλεῖ σὲ α' πρόσωπο, περιγράφοντας μὲ μελανὰ χρώματα τὴν ψυχικὴ κατάστασή του καὶ ἀποδίδοντας στὸν ἑαυτό του εἰδεχθέστατα ἐγκλήματα. Ἔτσι, ἐπιχειρεῖ νὰ παρουσιάσει τὸν ἄνθρωπο τῆς ἁμαρτίας καὶ τὴν ἐναγώνια προσπάθεια ἐπιστροφῆς του στὸν Θεό. Τοῦτο ἐπιτυγχάνει ὁμιλώντας σὲ α' πρόσωπο²⁴¹. Ἀλλὰ καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου ἐπιτείνει τὴν αἴσθησι τῆς ὑψιπετοῦς θεολογίας του, καθ' ὃ ἀκριβόλογη καὶ φιλολογικότητα, βρίθουσα σπανίων λέξεων²⁴² καὶ ὑψηλῶν βιβλικῶν ἐκφράσεων²⁴³.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴ θεολογικὴ προσέγγισι τοῦ μεγάλου κανόνος, ἀναμφισβήτητα πρόκειται περὶ ἑνὸς ὕμνου βαθείας συντριβῆς, δακρύων καὶ συγκλονιστικῆς μετανοίας²⁴⁴. Ὁ ποιητὴς ἄρχεται ἀπὸ Ἀδάμ καὶ τῆς πτώσεως αὐτοῦ, ἡ ὁποία ὁμως παρουσιάζεται ὡς διαρκῶς παροῦσα στὸν βίῳ ἐκάστου ἀνθρώπου καὶ ὄχι ὡς ἓνα ἱστορικὸ γεγονός. Μὲ τὸν πρωτόπλαστο ταυτίζεται τόσο ὁ ἴδιος ὁ Ἄνδρέας ὅσο καὶ ὀλόκληρη ἡ ἀνθρωπότητα, τὸ συλλογικὸ ὑποκείμενο. Πλήθος συμβάντων ἐκ τῆς Βίβλου ἀποδεικνύουν τὶς συνέπειες τῆς πτώσεως τοῦ Ἀδάμ, τὴν εἰδωλοποίησι τοῦ ἐγώ, τὴν ἐξαχρείωσι τῶν παθῶν. Ἀλλὰ στὴν πτώσι δὲν ὀλοκληρώνεται ἡ ἱστορία. Ἀκολουθεῖ ἡ ἐνανθρώπησι τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία παρέχει δυνατότητα μετανοίας καὶ ἐπιστροφῆς. Αὐτὴ μᾶς ἀποκαλύπτει τὸ ἄπειρο τῆς θείας ἀγάπης· τώρα ἀπομένει ἡ προσωπικὴ

²³⁹ Π. Χρήστου, ἔ.ἀ., 281 κ.έ.

²⁴⁰ Συμεῶν Π. Κούτσας, μητροπολίτης Νέας Σμύρνης, «Ὁ Μέγας Κανὼν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης», ἐν ΠΕΣ, 185-202, εἰδ. 187-93.

²⁴¹ Συμεῶν Π. Κούτσας, ἀρχιμανδριτῆς, *Ἀδαμιαῖος Θρηνησ· Ὁ Μέγας Κανὼν Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης* (εἰσαγωγὴ-κείμενο-μετάφραση-σχόλια) [Λογικὴ Λατρεία 3], Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 1999³, 31-2.

²⁴² Th. Detorakis, "Le Vocabulaire d' André de Crète: Mots non thésaurisés par G. W. H. Lampe", *JÖB* 36 (1986) 45-60. Πρβλ. A. Giannouli, *Die beiden byzantinischen Kommentare zum Grossen Kanon des Andreas...*, Wien 2007.

²⁴³ Ἀθ. Β. Γλάρος, ἔ.ἀ., 59-62, Ἀ. Γιαννούλη, «Βυζαντινὲς καὶ μεταβυζαντινὲς ἐρμηνεῖες...», ἐν ΠΕΣ, 203-20.

²⁴⁴ Μία πολὺ ἐνδιαφέρουσα μελέτη καὶ θεολογικὴ ἀνάλυσι τοῦ μεγάλου κανόνος ἀποτελεῖ ἡ διδακτορικὴ διατριβὴ τοῦ Ἀθ. Β. Γλάρου, *Θεία Παιδαγωγία· Παιδαγωγικὰ στοιχεῖα στὸ Μεγάλον Κανὼνα τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης* [Ψυχολογία, παιδαγωγικὴ, ποιμαντικὴ 10], Ἀθήνα 2000. Πρβλ. J. Henning, "The megas Kanon" of Andrew of Crete and the "Félire" of Oengus the Guldee", *Byzantine Studies* 25 (1963), 280-93 καὶ M. Richard, "Le commentaire du Grand Canon d' André de Crète par Acace Sabaïte", *EEBS ΛΔ'* (1965), 304-11.

ἀποδοχή τῆς παρεχομένης σωτηρίας στὴ ζωὴ ἑνὸς ἑκάστου, δυνατῆς νὰ κατακτηθεῖ διὰ εἰλικρινοῦς συντριβῆς, δακρῶν καὶ μετανοίας· ἰδιαίτερος τὰ δάκρυα ἀποτελοῦν τὴν ἐγγύηση τῆς ἀληθοῦς ἐπιστροφῆς στὸν Θεό, ἀφοῦ λειτουργοῦν ὡς πνευματικὸ λουτρό, τὸ ὁποῖο καθαρίζει τὴν καρδιά²⁴⁵.

Δ'. Χαρακτηρισμὸς τοῦ ποιητῆ

Ὡς ποιητῆς ὁ ἅγιος Ἀνδρέας εἶναι πληθωρικὸς καὶ καταρρακτώδης, παρασυρόμενος ἀπὸ τὴ ρητορικὴ τάση του, ἢ ὁποία φαίνεται νὰ ἐπικρατεῖ κατὰ τὴν ποιητικὴ σύνθεση. Ὁ Κ. Krumbacher, ἂν καὶ ἐπαινεῖ τὸν Ἀνδρέα ὡς ρήτορα²⁴⁶, τὸν καταδικάζει μὲ ἰδιαίτερη αὐστηρότητα ὡς ποιητῆ: «Ὅπου ὁ Ἀνδρέας δὲν εἶνε^(sic) μιμητῆς ἄλλων, εἶνε^(sic) ξηρὸς καὶ δαψιλῆς εἰς λέξεις, διακρινόμενος μᾶλλον διὰ τὰς ὑπὸ τῆς ἀπλῆς σκέψεως ὑπαγορευομένας ἐννοίας παρὰ διὰ τὸ ἐνδόμυχον αἶσθημα καὶ τὸν βαθὺν ἐνθουσιασμόν. Τὸ ἀτελεύτητον μῆκος, εἰς ὃ ἐκτείνεται ἡ αὐτὴ ἰδέα δι' ἐλιγμῶν καὶ ποικιλιῶν τῆς φράσεως, κουράζει καὶ τὸν ἀνεκτικώτατον ἀκροατὴν. Οἱ συχνοὶ καὶ σχεδὸν διὰ τῆς βίας ἐπιβαλλόμενοι ὀρισμοὶ δογματικῶν ἐννοιῶν ἔχουσι πολὺ τὸ ψυχρὸν καὶ σχολαστικόν...»²⁴⁷.

Πράγματι, ὁ Ἀνδρέας Κρήτης, περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ὑπόλοιπους ὕμνογράφους, προβάλλει τὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς ἐκκλησίας, ἰδιαίτερος τὴν τριαδολογικὴ καὶ τὴ μαριολογικὴ, ἔχοντας σκοπὸ τὴ διδασκαλία. Κατὰ τὴν προσπάθεια ὅμως αὐτὴ τῆς μεταποίησεως τοῦ δόγματος σὲ ποίηση ἢ τελευταία καταστρέφεται, ἀπομένοντας μόνον ἡ μουσικὴ ἐπένδυση τῶν τροπαρίων, γιὰ νὰ συντηρηθεῖ ἡ ποιητικὴ δημιουργία καὶ ἡ αἰσθητικὴ ἀπόλαυση. Ὁ Ἀνδρέας ὅμως δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ τέρψει ἀλλὰ νὰ διδάξει.

Κύρια πηγὴ του εἶναι ὄχι οἱ πατέρες ἀλλὰ ἡ Ἁγία Γραφή. Οὐδεὶς ὕμνογράφος χρησιμοποίησε ὅσο ὁ Ἱεροσολυμίτης μελωδὸς τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη γιὰ

²⁴⁵ Συμεὼν Π. Κούτσας, μητροπολίτης Νέας Σμύρνης, «Ὁ Μέγας Κανὼν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης», ἐν ΠΕΣ, 193-202.

²⁴⁶ Τὸν χαρακτηρίζει ὡς «τὸν ἄριστον ἐκκλησιαστικὸν ρήτορα τοῦ βυζαντινοῦ^(sic) αἰῶνος». Βλ. Krumbacher, *Ἱστορία*, Α', 329.

²⁴⁷ Krumbacher, *Ἱστορία*, Β', 558.

τὴν προβολὴ τῆς ἀρετῆς καὶ τὴ στηλίτευση τῆς ἀμαρτίας. Σὲ πολλές μάλιστα περιπτώσεις κουράζει ἢ διαρκῆς ἐπανάληψη τῆς ἐπιθανάτιας τιμωρίας γιὰ τὶς ἀμαρτίες μας.

Παρόλ' αὐτά, ὁ Ἄνδρέας ἀναμφίβολα ἔχει καὶ μεγάλες στιγμὲς ποιητικῆς ἐξάρσεως βαθύτατα συγκινητικῆς καὶ ἐντυπωσιακῆς. Συνηθίζει νὰ χρησιμοποιεῖ ὄρους ὅπως *ψυχὴ, νοῦς, συνείδησις, λόγος, προαίρεσις, πράξις, θεωρία*, γνωστοὺς ἀπὸ τὴ θεολογικὴ γραμματεία ἀλλὰ μὲ ἰδιαίτερο βᾶρος. Ἡ μετάνοια ὀφείλει νὰ εἶναι ὄχι μόνον θεωρητικὴ ἀλλὰ καὶ ἔμπρακτη.

Ὅρισμένες εἰκόνες τοῦ εἶναι μεγαλειώδεις, ἐνῶ κάποιοι στίχοι τοῦ ἀγγίζουν τὴν ἐντέλεια:

*Τὸ φίλημα γέμει δόλου,
τὸ «χαῖρέ» σου ἐν μαχαίρα,
πλάνε Ἰούδα·
τῇ μὲν γλώσση φθέγγη τὰ πρὸς ἔνωσιν,
τῇ δὲ γνώμη νεύεις πρὸς διάστασιν...*

*Φιλεῖς καὶ πωλεῖς, Ἰούδα,
ἀσπάζη καὶ οὐκ ὀκλάζεις
δόλω προστρέχων·
τίς μισῶν ἀσπάζεται, τρισάθλιε;
τίς φιλῶν ἐξωνεῖται τιμήματι;...²⁴⁸*

Πολλὲς φορὲς ὁ ποιητὴς ἐπιστρατεύει τὸ γνωμολογικὸ στοιχεῖο, ὅπως τοῦτο καταφαίνεται στοὺς παρακλητικὸς κανόνες τοῦ πρὸς τὴ Θεοτόκο (ἂν καὶ ἡ πατρότητά τους ἀμφισβητεῖται):

- *Ἀπάσης ἀμαρτίας αἴτιον φιλαυτία καὶ φιλαργυρία...*
- *Θλίψεσι προσπαλαίειν ἐν τῷ βίῳ κάλλιστον εἰς ὠφέλειαν ψυχῆς...*

²⁴⁸ Ἐκ τῆς δ' ὠδῆς τοῦ ἀποδείπνου τῆς Μ. Τετάρτης.

- *Πράξις ἀρίστη ἐνάρετος πέλει ἢ κεκρυμμένη καὶ ἄγνωστος...*
- *Ῥώννυται πᾶσα ψυχὴ τῇ νηστείᾳ.*²⁴⁹

Ὅσον ἀφορᾷ στὴ γλώσσα του, αὐτὴ εἶναι ἡ συντηρητικὴ ἀρχαϊζουσα, μακρὰν τῆς κοινῆς τοῦ Ῥωμανοῦ. Τοῦτο ἴσως φαντάζει σὲ μᾶς ὀπισθοδρόμηση, ἀλλὰ ἡ ποίηση τῶν κανόνων ἔχει ἔντονο ἐνθουσιαστικὸ στοιχεῖο. Ἐπιδιώκει νὰ μεγαλώσει τὸ χάσμα μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὅπου ἡ ἀνθρωποποιία τοῦ Ῥωμανοῦ καὶ γενικὰ τὸ ρητορικὸ ὕφος τῶν κοντακίων μὲ τοὺς διαλόγους καὶ τὶς διηγήσεις δὲν ἔχει θέση.

Χαρακτηριστικὴ, τέλος, εἶναι ἡ παρατήρηση τοῦ Θ. Ξύδη γιὰ τὸν ποιητὴ Ἀνδρέα: «Ὅλοι οἱ κανόνες τοῦ Ἀνδρέα τοῦ Κρήτης ἀναβλύζουν ἀπὸ μίαν ἐσωτερικότητα. Ὁ Ἀνδρέας εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ εὐληπτους ὕμνογράφους, γιὰτὶ ἡ ἐνόρασή του ἀποβαίνει οὐσία ζωῆς. Ἄν ἀπουσιάζει ἀπὸ τὸν Ἀνδρέα τὸν Κρήτης ἡ ποιητικὴ βαθύτητα τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Μαΐουμᾶ ἢ τοῦ Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ, ὅμως ἡ θρησκευτικὴ εὐλικρίνειά του εἶναι ἀπαράλλακτη μὲ ἐκείνων, καὶ ἄγει πρὸς τὸ ὕμνολογικὸ γίνεσθαι μὲ τὴν ἴδια πνευματικὴ προαίρεση».²⁵⁰

Ε'. Ὁ Ἀνδρέας ὡς ρήτορας

Ἡ πεζογραφικὴ παραγωγή τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης διαιρεῖται σὲ ὀμιλίαι καὶ ἐγκώμια. Ἡ διάκριση τῶν δύο τούτων ὅρων εἶναι ἐλαφρὰ ἀλλὰ ὑπαρκτή: Ὁ πρῶτος ὅρος δηλώνει ἔργα περισσότερο ἐξηγητικῶ καὶ ἐρμηνευτικῶ χαρακτήρα. Στὴν παρούσα ἐργασία θὰ δεχθοῦμε ὡς ὀμιλητικὸ τὸ σύνολο τοῦ ἔργου τοῦ Ἀνδρέου, ὅτι δηλαδὴ συντάχθηκε ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἐκκλησιαστικῶν ἐορτῶν γιὰ νὰ ἀναγνωσθεῖ σὲ ἐκκλησιαστικὲς συνάξεις, εἴτε τοῦτο ἀποτελεῖ ἐρμηνευτικὸ ὑπομνηματισμὸ εἴτε ἐγκωμιαστικὸ λόγο. Βεβαίως, πρέπει νὰ τονισθεῖ ὅτι ὁ χαρακτήρας κάθε πεζογραφικοῦ ἔργου τοῦ Ἀνδρέου ἔχει ἐγκωμιαστικὸ ὑπόβαθρο καὶ σκοπὸ, ἀκόμη καὶ οἱ λεγόμενες

²⁴⁹ Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, ΠΕΣ 181-3.

²⁵⁰ Θ. Ξύδης, *Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία*, Ἀθήνα 1978, 67.

όμιλίες. Αυτό ακριβώς, ήτοι ο έγκωμιαστικός χαρακτήρας τών έργων του, τονίζεται στους βίους του Αγίου²⁵¹.

Οί βίοι αυτοί όμως πλὴν γενικόλογων περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀνδρέου ὑπαινιγμῶν οὐδεμία συγκεκριμένη πληροφορία, χρονική καὶ τοπική, γιὰ τὸ ἴδιο δὲν μᾶς παρέχουν. Ἐμμεσα μόνο στοιχεῖα δυνάμεθα νὰ ἀντλήσουμε ἀπὸ αὐτούς. Ἔτσι, ὁ γνωστότερος βιογράφος τοῦ Αγίου, ὁ Νικήτας ὁ κυέστωρ καὶ πατρικίος, ἐγκωμιάζοντας τὴ γραφίδα τοῦ ἱεράρχου, ἀναφέρεται στὴ διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας του στὴν Κρήτη²⁵², γεγονός που ἴσως ὑποδηλώνει ὅτι τὸ μείζον μέρος τοῦ ὁμιλητικοῦ ἔργου συνεγράφη στὰ πλαίσια τῆς ἐκεῖ θητείας του. Ἐπίσης, τὰ ἴδια τὰ ἔργα λίγες ἱστορικές πληροφορίες, καθὼς καὶ αὐτοβιογραφικές νύξεις περὶ τοῦ συγγραφέως τους δύνανται νὰ παράσχουν.

Ὡς ἐκ τούτου, μένουν γιὰ μᾶς οἱ λόγοι τοῦ Ἀνδρέου, προκειμένου νὰ ἐξακριβώσουμε τὴν αὐθεντικότητά τους καὶ νὰ φωτίσουμε τὴν ὁμιχλώδη κατάσταση περὶ τῆς πεζογραφικῆς του παραγωγῆς. Πρὸς τοῦτο, εἶναι ἀπαραίτητος ὁ καθορισμὸς κάποιων κριτηρίων, τὰ ὅποια νὰ διατρέχουν τὴ ρητορική τεχνοτροπία τοῦ Ἀνδρέου, ὥστε νὰ μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ διακρίνουμε τοὺς γνήσιους ἀπὸ τοὺς νόθους λόγους. Μία πρώτη τέτοιου εἴδους προσπάθεια ἀποτελεῖ ἡ εἰσήγηση τῆς Μ. Δετοράκη²⁵³:

²⁵¹ ...καὶ ρήτωρ ἀγαθὸς καὶ ἱεροφάντης θεόληπτος ἀναδείκνυται. Καὶ ὕμνῃ μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου πάναγνον μητέρα λαμπρῶς, ἐν διαφόροις αὐτῆς πανηγύρεσιν, ὕμνῃ δὲ καὶ τὸν προσκνητὸν καὶ ζωοποιὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρόν, ἐν ᾧ τὸ μακάριον πάθος καὶ τὸν ἐκούσιον ὁ ἀπαθὴς ἐνεγκῶν ὑπὲρ ὕμῶν θάνατον, κοινωνοὺς ἡμᾶς προῖκα τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως καὶ τῆς θείας δόξης καὶ βασιλείας εἰργάσατο. Φαιδρύνει τε καὶ γεραίρει καὶ ἄλλας οὐκ ὀλίγας δεσποτικὰς ἐορτάς, καὶ τῶν ἁγίων ἐνίους προσφθέγγεται καὶ τοὺς αὐτῶν ἄθλους οἰκειοῦται τοῖς κρότοις, καὶ τῶν ἄλλων μάλιστα τὸν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὑπερέχοντα...Βλ. Βασ. Λαούρδας, «Μακαρίου τοῦ Μακρῆ, Βίος τοῦ Αγίου Ἀνδρέου, ἀρχιεπισκόπου Κρήτης, τοῦ Ἱεροσολυμίτου», Κρητικά Χρονικά Ζ' (1953) 63-74, εἰδ. 66-74, εἰδ. 71 καὶ ΠΕΣ 437-53, εἰδ. 450-1.

²⁵² Καὶ ἀποκαθίσταται ἐν τῷ ἐτοιμασθέντι αὐτῷ παρὰ Θεοῦ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς θρόνῳ,... ὁ δὲ διδοὺς λόγον ἐν ἀνοίξει στόματος Θεὸς Λόγος καὶ διὰ τοῦ προφήτου Δανὶδ φθελγόμενος...ὡς προειδῶς τὴν σοφίαν τῆς καρδίας μελέτην τοῦ θεσπεσίου τούτου ἀνδρός, μᾶλλον τὸ στόμα αὐτοῦ πληρώσας συνέσεως, τοῦτο πρὸς δόξαν ἐπλάτυνε τῆς αὐτοῦ μεγαλειότητος. Ὅθεν καὶ ἐγκωμίων λόγους διαφόρους πρὸς τὴν πανάμωμον καὶ πάσης κτίσεως ὑπερτέραν, τὴν παρθένον κατὰ φύσιν καὶ ὑπὲρ φύσιν μητέρα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεοῦ ἀληθινοῦ, μετὰ πάσης εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάσεως ἐξέθετο, εἶτα δὲ καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀποτομὴν Ἰωάννου τοῦ προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ καὶ ἐτέρων ἁγίων καὶ ὁσίων πατέρων. Βλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ V 169-79, εἰδ. 175 καὶ ΠΕΣ 365-402, εἰδ. 388-9.

²⁵³ Μ. Θ. Δετοράκη, «Τὸ ὁμιλητικὸ ἔργο τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης καὶ ὁ κώδικας Bodleianus Laudensis gr. 81», ἐν ΠΕΣ, 151-70, εἰδ. 167-70.

α) Ο Ανδρέας χρησιμοποιεῖ μακροπερίοδο λόγο καὶ σύνταξη ἀττικίζουσα. Συχνὴ εἶναι ἡ χρῆση τῆς δοτικῆς καὶ τοῦ δυϊκοῦ ἀριθμοῦ, καθὼς καὶ πολλῶν ἄπαξ εἰρημένων²⁵⁴.

β) Ακολουθεῖ ἓνα πολὺ συγκεκριμένο καὶ κανονικὸ τονικὸ ρυθμὸ, κατὰ τὰ βυζαντινὰ πρότυπα, μὲ ἰδιαίτερη προτίμηση στοὺς διπλοὺς δακτύλους²⁵⁵.

γ) Τηρεῖ τοὺς κανόνες τῆς βυζαντινῆς ρητορικῆς. Στοὺς λόγους του διακρίνονται τὰ ρητορικὰ μέρη, δηλαδὴ προοίμιο, διήγηση, ἐπιχειρήματα, συμπέρασμα. Τὸ δὲ προοίμιο κατέχει τὴν κυριότερη θέση.

δ) Κυριαρχεῖ ὁ ἐρμηνευτικὸς μυστικισμὸς, ὅπου τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γεγονότα λειτουργοῦν ὡς σύμβολα μιᾶς ἀνώτερης ἀλήθειας, καὶ ὄχι ἡ ἀφηγηματικὴ βιογραφία, τουτέστι τὰ κλασσικὰ ἱστορικὰ σχήματα, τὰ ὁποῖα χαρακτήριζαν τὴν παλαιότερη πατερικὴ ρητορικὴ· ἀλλὰ καὶ ὁ ἐνθουσιαστικὸς-ἐγκωμιαστικὸς τόνος συναντᾶται συχνά, ὅπου φανερώνεται ἢ ἐκ τῆς ὑμνογραφίας τῶν κανόνων ἐπίδραση. Γιὰ τὸν ἐγκωμιασμὸ αὐτὸν χρησιμοποιεῖ πομπώδη ἄσιανικὰ σχήματα (ἐπαναλήψεις, ἀναδιπλώσεις, ὑποφορές, εἰκόνες), ἐνῶ ἄλλοῦ καταδεικνύεται ἡπιότερος καὶ διδακτικότερος. Ἐντοπίζονται κοινοὶ τόποι τῆς ρητορικῆς, ὅπως ἡ μετριοφροσύνη (*modestia*) τοῦ ρήτορος, ἡ παρουσίαση τῆς πανηγύρεως ὡς ἐνὸς ἐορτίου δείπνου, ἡ παρομοίωση τῶν ἀκροατῶν ὡς μελισσῶν.

ε) Ἀποδεικνύεται πολὺ ἐπικοινωνιακός, πρᾶγμα ποὺ ἔχει μεγάλη σημασία γιὰ λόγους προορισμένους γιὰ ἀνάγνωση ἐνώπιον κοινοῦ. Χρησιμοποιεῖ τὸ α' πληθυντικὸ πρόσωπο ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς ἀκροατῆς του, δείχνοντας ἰδιαίτερη στοργή, δαψιλῶς προσφερομένη διὰ προσφωνήσεων, ὅπως ἀγαπητοί, φίλοι, φιλόται, ὑψηγητὰ μύστα καὶ θεωρὲ τῶν ἀλήπτων, φίλοι μύσται τοῦ Λόγου, συνεργασταὶ τῶν καλῶν, ᾧ φιλόχριστον σύστημα. Συχνὰ προτρέπει τοὺς ἀκροατῆς του σὲ συνεγκωμιασμὸ τοῦ τιμωμένου προσώπου καὶ στὸ μυστήριον τῆς Θείας Κοινωνίας.

²⁵⁴ Καταγραφή τοῦ λεξιλογικοῦ πλούτου καὶ τῶν ἄπαξ εἰρημένων τοῦ Ἀνδρέου κάνει ὁ Th. Detorakis, "Le Vocabulaire d' André de Crète. Mots non thésaurisés par G. W. H. Lampe", *JÖB* 36 (1986) 45-60.

²⁵⁵ Βλ. PG 97 1296: *Νεκροῦ γὰρ φίλος, ἄχρι μόνον τοῦ μνήματος. Ὁ χθὲς ἐνφημούμενος, σήμερον οἰκτιζόμενος· ὁ χθὲς δυναστεία φουσάμενος, σήμερον ἀρρωστία συνεχόμενος· ὁ χθὲς ἐν πόλει, σήμερον ἐν κλίνῃ· ὁ πρὸ μικροῦ φοβερός, σήμερον ὀδωδός· ὁ χθὲς ἄραιος, σήμερον φευκτέος. Ὁ σήμερον μέγας, αὐριον μέλας· ὁ χθὲς ἐν οἴκῳ, σήμερον ἐν τάφῳ· ὁ χθὲς μυριζόμενος, σήμερον ὀζόμενος, καὶ σκωλήκων βρῶν, καὶ σαπρίας ἀπόζων, καὶ δυσωδίας πλήρης.* Βλ. Μ. Θ. Δετοράκη, ἔ.ἀ., 169.

ς) Κάνει συχνή χρήση παραθεμάτων άγιογραφικών, πατερικών (ιδιαιτέρως έκ του Γρηγορίου Ναζιανζηνού και του Γρηγορίου Νύσσης), ύμνογραφικών, καθώς και έκ της κλασσικής γραμματείας, τὰ όποια μαρτυρούν την εύρεία έλληνομάθειά του και τη φιλολογική κατάρτιση του. Άς άναφερθοούν ώς παραδείγματα τὰ δάνεια έκ του *Ίππολύτου*²⁵⁶ και τών *Φινισσών*²⁵⁷ του Εύριπίδου, έκ του *Συμποσίου*²⁵⁸ του Πλάτωνος, έκ της *Πρός Δημόνικον*²⁵⁹ έπιστολής του Ίσοκράτους.

Άπό όλα τὰ παραπάνω προκύπτει ότι ή πρόζα του άγ. Άνδρέου διαθέτει ύφος ύψηλών άπαιτήσεων και δύσκολο. Κατ' αυτόν τόν τρόπο συνεχίζει μία παράδοση άναγόμενη στους πρώτους πατέρες, ή όποια έπιθυμεί λόγο άπαιτητικό και έντεχνο, άκόμη και άν αυτός δέν γίνεται κατανοητός άπό τὸ άκροατήριό του.

ς'. Όμιλίες, έκδόσεις και χειρόγραφη παράδοση

Δυστυχώς τὸ όμιλητικό έργο του Άνδρέου παραμένει έν πολλοίς άνέκδοτο και άκριτο άπό τη φιλολογική έρευνα. Πρόκειται περι τών 54 γνωστών όμιλιών σε δεσποτικές και θεομητορικές έορτές, στις Κυριακές του Τριωδίου και σε μνήμες Άγίων. Όρισμένων όμως ή πατρότητα άμφισβητείται. Η *Κλεις τών Ελλήνων Πατέρων* (CPG) άνωγνωρίζει ως γνήσιες 45 όμιλίες και 9 ως ψευδεπίγραφες ή άμφίβολης πατρότητας, άν και τὰ χειρόγραφα τις άποδίδουν στον Άνδρέα. Άλλά και ή καταμέτρηση αυτή δέν είναι όριστική, καθώς ή όμιλία του Άκαθίστου (CPG 8197) μάλλον πρέπει νά άποδοθεϊ στον Θεόδωρο Β' Λάσκαρι²⁶⁰, ή όμιλία εις τόν άγιον Γεώργιον (CPG 8194) άμφισβητείται²⁶¹, όπως και ή όμιλία εις τόν άγιον Νικόλαον (CPG 8187)²⁶². Για όρισμένες άλλες άμφιβαλλόμενες όμιλίες κάποιες ύποψίες για την πατρότητά τους στρέφονται

²⁵⁶ έξ άκηράτων...λειμώνων (στ. 74-5). Βλ. PG 97 808B.

²⁵⁷ ό χθές έπίδιφριος χρυσοκολλήτοις θώκοις ένθρονονζόμενος (στ. 3). Βλ. PG 97 1296B.

²⁵⁸ τὸ άμήχανον κάλλος (218e). Βλ. PG 97 880B.

²⁵⁹ Η ούχι νόσος πολλάκις συνεισπεσοῦσα διέφθειρε, και λιμός παρανάλωσεν; (6, 1-2). Βλ. PG 97 1268C.

²⁶⁰ Βλ. Τ. Π. Θεμέλης, «Ό Άκάθιστος Ύμνος», NS C' (1907) 826-33, Δετοράκης, Άγιοι, 176 και Βασ. Λαούρδας, «Κρητικά Παλαιογραφικά· Νόθος λόγος του Άνδρέου Κρήτης», Κρητικά Χρονικά Δ' (1950) 237-40, ειδ. 238.

²⁶¹ K. Krumbacher, *Der heilige Georg in der griechischen Überlieferung*, ed. A. Ehrhard, München 1911, 207-9.

²⁶² G. Anrich, *Hagios Nikolaos· der Heilige Nikolaos in der griechischen Kirche*, Leipzig 1917, II, 339-56 και N. Sevsenko, *The Life of St. Nicholas in Byzantine Art*, Turin 1983, 26.

πρὸς τὸν Γεώργιο Νικομηδεΐας, μαθητὴ τοῦ Φωτίου, ἢ τὸν Νικήτα Παφλαγόνος²⁶³. Ἰδιαιτέρως προβληματίζουν οἱ κοινοὶ λογοτεχνικοὶ τόποι πού συναντῶνται στοὺς προλόγους τοῦ Ἀνδρέου καὶ τοῦ Γεωργίου Νικομηδεΐας²⁶⁴. Στὰ 54 ἀνωτέρω ἔργα, τρεῖς (3) ἀκόμη ὁμιλίες (ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως ἡ μία εἶναι ἤδη ἐκδεδομένη) προσθέτει ὁ Θ. Δετοράκης²⁶⁵ καὶ ἑπτὰ (7) ὁ Ν. Τωμαδάκης²⁶⁶.

Συγκεκριμένα:

- 54 ὁμιλίες καὶ ἐγκώμια, ἐκδεδομένα καὶ ἀνέκδοτα, καταγράφονται ἐν *CPG* (νόθα καὶ γνήσια). Ἐξ αὐτῶν:
 1. 22 ὁμιλίες ἐκδεδομένες ἐν *PG* 97 ὑπὸ Combefis.
 2. 2 ἐγκώμια ἐκδεδομένα ἐν *AASS*.
 3. 1 ἐγκώμιο ἐκδεδομένο ὑπὸ Βασ. Λαούρδα²⁶⁷.
 4. 1 ψευδεπίγραφο ἐγκώμιο ἐκδεδομένο ὑπὸ J. Noret – H. Gaspard²⁶⁸.
 5. 1 ἀμφιβαλλόμενη ὁμιλία ἐκδεδομένη ὑπὸ M. Donnini²⁶⁹.
 6. 2 ὁμιλίες ἐκδεδομένες ὑπὸ M. B. Cunningham²⁷⁰ (εὐρίσκονται καὶ ἐν *PG* 97 960-85, 985-1017).
- 1 ἐγκώμιο ἐκδεδομένο ὑπὸ B. Latyshev²⁷¹.
- 3 ἀνέκδοτους λόγους προσκομίζει ὁ Θ. Δετοράκης (ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας ἔχει ἐκδοθεῖ).
- 8 ἀνέκδοτους λόγους παραδίδει ὁ Ν. Τωμαδάκης.
- 1 λόγο ἀντλήσαμε ἀπὸ χειρόγραφο τῆς σκίτης τῆς ἀγίας Ἄννης.

²⁶³ Βλ. *CPG* 8222, 8223, 8224, 8225, 8226. Πρὸβλ. P. D. Eyre, *Saint Andreas of Crete-A catalogue of mss of his homilies*, PhD thesis, Birmingham 1966 (δὲν βρέθηκε).

²⁶⁴ Μ. Θ. Δετοράκης, ἔ.ἀ., 153-8.

²⁶⁵ Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 176-7.

²⁶⁶ Τωμαδάκης, *BY* 200-1.

²⁶⁷ Βασ. Λαούρδας, «Ἀνδρέου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου, ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἀγίους Δέκα καὶ καλλινίκους μάρτυρας», *Κρητικὰ Χρονικὰ Γ'* (1949) 85-117, εἰδ. 101-17.

²⁶⁸ J. Noret – H. Gaspard, *Un éloge de Jacques, le frère du Seigneur, par un pseudo-André de Crète avec une paraphrase ancienne de l' épître catholique de S. Jacques* [Studies and Text 44], Toronto 1978, 36-76.

²⁶⁹ M. Donnini, «*Andraeae Cretensi vulgo adscripta homilia "in silentium s. Zachariae"* (Paris. gr. 304)», *Augustinianum* 15 (1975) 201-11. Πρόκειται περὶ συρραφῆς.

²⁷⁰ M. B. Cunningham, *Andreas of Crete's Homilies on Lazarus and Palm Sunday: A critical edition and commentary*, PhD thesis, Birmingham 1983 (δὲν βρέθηκε).

²⁷¹ B. Latyshev, *Hagiographica graeca inedita*, Πετρούπολις 1914, 53-65. Τὸ ἐγκώμιο ἐκδίδεται ἀνωνύμως.

Σύνολικά έχουμε 65 λόγους (γνήσιους και ψευδεπίγραφους), από τους οποίους 27 εκδεδομένους και 38 ανέκδοτους. Η συνέχιση τῆς ἔρευνας στὴ χειρόγραφη παράδοση γεννᾶ προσδοκίες ἀποκαταστάσεως τῆς σκοτεινῆς γύρω ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ἱεροσολυμίτου ρήτορα καταστάσεως. Οἱ συστηματικότερες μελέτες τῆς χειρόγραφης παραδόσεως τῶν λόγων τοῦ Ἀνδρέου εἶναι:

- J. N. Birdsall, *Homilies ascribed to Andreas Cretensis in M.S. Halensis A 119*, ed. J. Dummer, [Texte und Textkritik (eine Aufsatzsammlung)], Akademie – Verlag, Berlin 1987, 49-51.
- P. D. Eyre, *Saint Andreas of Crete-A catalogue of mss of his homilies*, PhD thesis, Birmingham 1966.

Χάρη σὲ αὐτὲς τὶς μελέτες ἐπισημάνθηκε ὁ cod. Bodl. Laud. gr. 81 (παλαιὰ ἀρίθμηση: 723)²⁷², ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι εἶχε χρησιμοποιηθεῖ ἀπὸ τὸν Combefis στὴν ἔκδοσή του²⁷³ καὶ τοῦ ὁποῖου τὰ ἐμπεριεχόμενα ἔργα ἐπισταμένως ἐξετάσαμε. Πρόκειται περὶ 22 ὁμιλιῶν²⁷⁴ ἀποδιδόμενων στὸν Ἀνδρέα Κρήτης, σχεδὸν κατὰ τὴ σειρὰ τὴν ὁποία ἀκολουθεῖ καὶ ἡ ἔκδοση τῆς *Ἑλληνικῆς Πατρολογίας*²⁷⁵. Κάποια ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ συγκεκριμένου κώδικος εἶναι ψευδεπίγραφα, ἀλλὰ ἐπιλέξαμε νὰ τὰ συμπεριλάβουμε στὸν κατάλογό μας, ὅπως καὶ ὅσα κείμενα τοῦ Ἀνδρέου βρέθηκαν ἀπὸ διάφορα χειρόγραφα καὶ ἄλλες πηγές καὶ ἀποδείχθηκαν νόθα. Ἐπιπλέον, στοὺς ανέκδοτους λόγους τοῦ ἱεράρχου δώσαμε περίληψη τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἔργου ἐκ τῶν κωδίκων, ὅσους διατρέξαμε, ἐνῶ προέβημεν καὶ στὴν ἔκδοση μιᾶς ὁμιλίας στὸ παράρτημα Α'.

Συγκεκριμένα, γιὰ τὸ ὁμιλητικὸ ἔργο τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης, ἐκτὸς τοῦ βασικοῦ cod. Bodl. Laud. gr. 81, μελετήσαμε καὶ τὰ ἐξῆς χειρόγραφα: Ἰβήρων 660 / Lavr. E 147, 163-B43 (Διάφορα), 1528-Λ38 (Νηπτικά) / Καυσοκαλυβίων 144, 158 / Athen. 2108, 447 (146) / Paris. gr. 1185 A, Coislin. gr. 121.

²⁷² Cod. χαρτῶος τοῦ 17^{ου} αἰ., ἀντιγραμμένος ἀπὸ ἀρχαῖο χειρόγραφο τῆς μονῆς Θεομήτορος στὴ Χίο. Βλ. Coxe 563-4 καὶ Μ. Θ. Δετοράκη, ἔ.ἀ., 161-3.

²⁷³ PG 97 803-4.

²⁷⁴ PG 97 793-804.

²⁷⁵ Μ. Θ. Δετοράκη, ἔ.ἀ., 163-7.

Ζ'. Χαρακτηρισμός του ρήτορα και επίδραση

Τὸ ρητορικὸ ἔργο τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης εἶναι συνολικῶς ἐγκωμιαστικό, τόσο οἱ λεγόμενες ὁμιλίες ὅσο καὶ τὰ ἐγκώμια, καὶ κατ' ἐλάχιστον ἐρμηνευτικὸ ἢ δογματικό. Ὁ Ἀνδρέας συντάσσει ἐγκωμιαστικούς λόγους στὴ Θεοτόκο καὶ τοὺς Ἁγίους, τιμᾶ τις δεσποτικές καὶ κάποιες ἄλλες ἑορτές, ἐνῶ συγγράφει ὁμιλίες στὶς Κυριακὲς τοῦ Τριωδίου καὶ τοῦ Πεντηκοσταρίου καὶ σὲ ἄλλες κινητὲς ἑορτές. Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων του μᾶλλον συνέθεσε κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἀρχιερατείας του στὴν Κρήτη, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τοὺς τίτλους καὶ τὰ θέματα κάποιων ἐξ αὐτῶν. Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη εὐαγγελικὴ περικοπὴ συναρθρῶνει τὸν λόγο τηρῶντας ὅλους τοὺς κανόνες τῆς ἐκκλησιαστικῆς ρητορικῆς (προοίμιο, διήγηση, ἐπιχειρήματα, συμπεράσματα)· ἄλλοῦ δὲ ἀκολουθεῖ παλαιότερα πρότυπα²⁷⁶.

Γενικῶς, ὁ λόγος τοῦ Ἀνδρέου εἶναι χειμαρρῶδης καὶ γοργός, ἡ δὲ γλῶσσα του ἡ συντηρητικὴ ἀττικὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ρητορικῆς, πλήρης σχημάτων καὶ εἰκόνων, ἐπηρεαζόμενη ἀπὸ τὴν ὑμνολογία, ἡ ὁποία ἔχει ἀποβάλλει τὰ στοιχεῖα τῆς παλαιότερης πατερικῆς ρητορικῆς καὶ ἔχει καταστῆ περισσότερο ἐνθουσιαστικὴ παρὰ ἀφηγηματικὴ καὶ ἱστορικὴ, ὅπως ἡ ἀντίστοιχη τοῦ Ρωμανοῦ. Ὁ Ἀνδρέας δὲν θηρεύει τὴν ἐξεζητημένη ἐκφραση, ἀλλὰ ἀκολουθεῖ τὴ φυσιολογικὴ ροὴ τῆς ὁμιλίας, ἔχοντας σκοπὸ τὴν ἠθικὴ τελείωση τοῦ ἐν Χριστῷ ἀνθρώπου κατὰ τὰ πρότυπα τῆς ἐκκλησίας, τὴ συντριβὴ καὶ τὴ μετάνοιά του. Θὰ λέγαμε ὅτι ἡ πεζογραφικὴ παραγωγή του ἔχει κάτι ἔντονα ποιητικό²⁷⁷, ἦτοι τὸν ἐνθουσιαστικὸ τόνο τοῦ νέου ὑμνογραφικοῦ εἴδους τῶν κανόνων.

Ἡ ἐπιχειρηματολογία του ἐρείδεται πρωτίστως ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐνῶ ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸν μυστικισμό τοῦ κατὰ δύο αἰῶνες μεταγενεστέρου του Συμεῶν τοῦ

²⁷⁶ Krumbacher, *Ἱστορία*, Α', 328. Πρβλ. PG 97 1197: Καὶ εἰ παρεικάζεσθαι θελήσαιμεν τοῖς σοῖς τὰ ἐτέρων κατορθώματα, ἀνάγκη πᾶσα κατόπιν ἐλθεῖν, τῶν πραγμάτων τὰ παραδείγματα.

²⁷⁷ Ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ: ...καὶ τῇ Ἄννῃ μικρὸν ὥσπερ ἐπιθαλάμιον ἀνακρουσώμεθα μέλος. Βλ. PG 97 841. Ὑπάρχουν πολλὰ χωρία στὶς ὁμιλίες τοῦ Ἀνδρέου τὰ ὁποία δυσχερῶς διακρίνονται ἀπὸ τὰ ποιητικά. Πρβλ. PG 97 837: Αὐτὸ γὰρ ἦν ὁ μυστικώτατος τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου βότρυς, ἐν τῇ ληνῷ τῆς καθαρᾶς ἐκθλιβείας Ἐκκλησίας, ὅτι τῷ ἱκρίῳ τοῦ σταυροῦ πεπαρώνητο (deb. ἐπεπαρώνητο), ἵνα τὸν ῥύπον ἡμῶν ἐκκαθαρή. Περιβολὴν γὰρ ἀληθῶς θεοῦφαντον, τὴν καθ' ἡμᾶς ἐξ ἡμῶν ἐστολίσαστο σάρκα, ἣν ἐξ ἀχράντων καὶ παρθενικῶν αἱμάτων βαφεῖσαν ἐν πνεύματι βασιλικῶς ἐκογχύλωσε, καὶ οἶνει πορφύραν βασίλειον ὑποδύς, περιέθετο τὸ ἡμέτερον φύραμα, καὶ τοῦτο χιτῶνος δίκην αἱματωθὲν ἐβάφη, ἐπιστάξαντος αὐτῷ τοῦ ρείθρου τότε τοῦ αἵματος τῆς ζωοδώρου πλευρᾶς αὐτοῦ.

νέου Θεολόγου (949;-1037). Ο προσανατολισμός της συγγραφικής δραστηριότητας του Ίεροσολυμίτου μελωδού υπήρξε πλήρως διδακτικός. Καμία τάση προς διαμόρφωση δογμάτων δεν ανιχνεύεται – αυτά είχαν προ πολλού διευθετηθεί - ούτε για τη μαχητικότητά του προς αρχές και εξουσίες δύναται να συγκριθεί με προγενεστέρους του πατέρες και οικουμενικούς διδασκάλους, όπως τον Μέγα Βασίλειο ή τον Ίερο Χρυσόστομο. Τα χαρακτηριστικά αυτά της προσωπικότητάς του διαγιγνώσκονται στον τρόπο κατά τον οποίο πολιτεύθηκε στις δύο εκκλησιαστικές κρίσεις, στη δίνη των οποίων έτυχε να βρεθεί, τη σύνοδο του 712 επί Φιλιππικού και την εικονομαχία: Σε καμία από αυτές δεν διακινδύνευσε τη θέση του ή τη σύγκρουση με τον αυτοκράτορα. Είναι ένδεικτικό ότι δεν δυνάμεθα έπακριβώς να διαπιστώσουμε την κατά τις κρίσεις αυτής στάση του. Από αυτήν την άποψη ο Ανδρέας δεν ανήκει στους όμολογητές της πίστεως. Αντιθέτως, ή δυναμικότητά του εκδηλώνεται διάπυρη στην πνευματική καθοδήγηση του ποιμνίου, δηλαδή στη διδασκαλία και την ήθικη ποδηγέτηση²⁷⁸.

Για τους λόγους αυτούς ο απόηχος του έργου του ήταν αισθητός στα βυζαντινά γράμματα, ως τεκμαίρεται από τη συχνή παρουσία όμιλιών του στα λειτουργικά βιβλία, καθώς και από τις συλλογές όμιλιών και μηνολογίων, όπου συναντώνται εν πολλοίς όμιλίες του²⁷⁹. Ιδιαίτερα διαδεδομένες φαίνονται οι όμιλίες εις την Γέννησιν της Θεοτόκου, εις τον τετραήμερον Λάζαρον και εις τα Βαΐα. Το ίδιο αποδεικνύουν οι πολυάριθμες μεταφράσεις των όμιλιών στη λατινική²⁸⁰, γεωργιανή²⁸¹, αρμενική²⁸², άραβική²⁸³, παλαιορωσική²⁸⁴, παλαιοσλαβική²⁸⁵.

Αλλά και μεταγενέστεροι συγγραφείς έπηρεάσθησαν και άντλησαν δάνεια από τις όμιλίες του Ανδρέου για τα έργα τους και τα σχόλιά τους. Ο Στέφανος ο Διάκονος (9^{ος} αι.) χρησιμοποίησε την όμιλία, την οποία συνέθεσε ο Ανδρέας στην Κων/πολη, εις τον

²⁷⁸ Τωμαδάκης, ΒΥ 196-7.

²⁷⁹ Βλ. Ehrhard, passim.

²⁸⁰ Η όμιλία εις την Κοίμησιν της Θεοτόκου (CPG 8181).

²⁸¹ Οι όμιλίες εις τον τετραήμερον Λάζαρον (CPG 8177) και εις την Ύψωσιν του τιμίου Σταυρού (CPG 8180).

²⁸² Η όμιλία εις την Ύψωσιν του τιμίου Σταυρού (CPG 8179).

²⁸³ Οι όμιλίες εις την Κοίμησιν της Θεοτόκου (CPG 8181) και εις την Γέννησιν της Θεοτόκου (CPG 8170).

²⁸⁴ Οι όμιλίες εις την Γέννησιν της Θεοτόκου (CPG 8170, 8173) και εις τον άγιον Νικόλαον (CPG 8187).

²⁸⁵ Οι όμιλίες εις τον τετραήμερον Λάζαρον (CPG 8177) και εις την Κοίμησιν της Θεοτόκου (CPG 8183).

όσιον Πατάπιον για τὴ συγγραφή τοῦ *Βίου τοῦ Στεφάνου τοῦ Νέου*²⁸⁶. Ὁ δὲ Θεοφύλακτος Ἀχρίδος (11^{ος} – 12^{ος} αἰ.) στὰ εὐαγγελικὰ σχόλιά του φαίνεται νὰ χρησιμοποιοῦ γύρω στὶς ὀκτὼ ὁμιλίες τοῦ Ἀνδρέου²⁸⁷.

Γενικῶς, τὸ ἔργο τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου ἀναγνωρίσθηκε πρώιμα τόσο ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του ὅσο καὶ ἀπὸ τοὺς ἐρευνητὲς τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας.

Η'. Ἡ διδασκαλία

Ὁ Ἀνδρέας Κρήτης, περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ὑπόλοιπους ὕμνογράφους, προβάλλει τὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς ἐκκλησίας, ἰδιαίτερος τὴν τριαδολογικὴ καὶ τὴ μαριολογικὴ. Δὲν δημιουργεῖ νέα δόγματα, διότι αὐτὰ εἶχαν ἐπὶ παλαιότερων ἐποχῶν ὀριστικῶς διευθετηθεῖ ἀπὸ τοὺς μεγάλους πατέρες καὶ οἰκουμενικοὺς διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ μένει προσηλωμένος σὲ ὅλα τὰ θεσπισθέντα ἀπὸ τὶς Συνόδους. Σὲ κάθε κανόνα του δὲν ἀπουσιάζουν τὰ τροπάρια τοῦ τριαδικοῦ καὶ τοῦ θεοτοκίου, ἐνῶ ἰδιαίτερος ἀγαπήθηκαν οἱ ὁμιλίες του στὶς θεομητορικὲς ἐορτές, ὅπως τοῦτο καταφαίνεται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μεταφράσεών τους.

Ἐνα θέμα γιὰ τὴν ὀρθοδοξία τοῦ Ἀνδρέου ἠγέρθη ἔνεκα τῆς στάσεώς του κατὰ τὴ σύνοδο τοῦ 712 ἐπὶ Βαρδάνου Φιλιππικοῦ. Ὑπάρχει ἡ πληροφορία ἀπὸ τὸν Θεοφάνη τὸν Ὁμολογητὴ²⁸⁸ ὅτι ὁ Ἀνδρέας ὑπέγραψε τὶς ἀποφάσεις τῆς συγκεκριμένης συνόδου, ἡ ὁποία ἀφόρισε τὴν ἁγία *Σ'* Οἰκουμενικὴ Σύνοδο²⁸⁹. Ἐκ τῆς ὅλης ὁμως γραμματειακῆς παραγωγῆς του δὲν ἀνιχνεύονται ὅροι ἀποκλίνοντες πρὸς τὸν μονοθελητισμό, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἀνευρίσκονται ἔννοιες ἀπηχοῦσες τὸν ὅρο τῆς *Σ'* Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὅπως *μονὰς ἀπλῆ, ἀπλῆ οὐσία, ἀδιαίρετος, ἀμέριστος τῆ οὐσία, ὁμοούσιος, ὁμοβασίλειος, σύνθρονος, ἀσύγχυτος τοῖς προσώποις κ.ἄ.*²⁹⁰ Μποροῦμε ἄρα μὲ βεβαιότητα νὰ

²⁸⁶ M.-F. Ayzépy, *L' hagiographie et l' iconoclasme byzantin. Le cas de la Vie d' Etienne le jeune* [Birmingham Byzantine and Ottoman monographs 5], Aldershot 1999, 131-44.

²⁸⁷ Τὶς ὁμιλίες εἰς τὴν Κυριακὴν τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου (CPG 8191), εἰς τὴν Κυριακὴν τοῦ Ἀσώτου (CPG 8205), εἰς τὴν Κυριακὴν τῆς Ἀπόκρεω (CPG 8206), εἰς τὴν Κυριακὴν τῆς Τυρινῆς (CPG 8207), εἰς τὴν Κυριακὴν τοῦ Παραλύτου (CPG 8208), εἰς τὸν τίμιον Σταυρὸν (CPG 8209), εἰς τὸν δαιμονιζόμενον (CPG 8210) καὶ τὴν ὁμιλία περὶ τῆς προορήσεως τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου (CPG 8211). Βλ. CPG 547-550.

²⁸⁸ Θεοφάνης, I, 362¹⁸⁻²⁸ καὶ 382¹⁰⁻²¹ (de Boor).

²⁸⁹ Βλ. ἀνωτέρω στὸ Βίος καὶ Πολιτεία, κεφ. Ἡ σύνοδος τοῦ 712, σ. 58-9.

²⁹⁰ Π. Κ. Χρήστου, *Θεολογικὰ Μελετήματα*, 4: *Ἑμνογραφικά*, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1981, 270.

ισχυρισθοῦμε ὅτι ἡ ὑπογραφή τοῦ Ἀνδρέου ἦταν ἀποτέλεσμα πολιτικῆς πιέσεως²⁹¹. γι' αὐτὸ λίγο ἀργότερα, ὅταν ἡ πολιτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ὁμαλότητα ἀποκαταστάθηκε, διακήρυξε τὴν ὀρθόδοξη γραμμὴ περὶ δύο θελήσεων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Χριστοῦ διὰ ἱαμβικῶν στίχων πρὸς τὸν ὀσιώτατον Ἀγάθωνα ἀρχιδιάκον καὶ χαρτοφύλακα τῆς ἐνταῦθα ἀγιωτάτης τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας²⁹². Ὁ Ἀνδρέας μένει πιστὸς στὴν ὀρθόδοξη χριστολογία καὶ τριαδολογία:

*Δί' ὧν τὸν αὐτὸν σάρκα καὶ θεὸν φύσιν
Ἦ μᾶλλον ἄνθρωπόν τε καὶ θεὸν λέγειν
Ὅριστικῶς μὲν ἐκδιδάσκεις οἷς γράφεις,
Πλὴν οὐ μεριστῶς οὐδὲ μὴν πεφυρμένως·
Τὸ μὲν γὰρ ἢ σύμφυρσιν ἢ τροπῆς ἴχνος
Οὐκ ἂν διδάξης, ἀσφαλῆς ὧν ἐν λόγοις
Καὶ δογματίζειν ἀκριβῶς εἰθισμένος,
Ὅτ' αὖ διαιρεῖν εἰς δυοῖν ὑποστάσεις
Τὸν συντεθέντα Χριστόν. εἷς γὰρ, οὐ δύο,
Πατὴρ μὲν υἱὸς καὶ βρέφος τῆς Παρθένου...*²⁹³

Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ θέματος τῆς προσκυνήσεως τῶν ἀγ. εἰκόνων ὁ ἱεράρχης τῆς Κρήτης φαίνεται νὰ ὀρθοδοξεῖ²⁹⁴. Δὲν ἀποκλείεται, ἄλλωστε, τὸ τελευταῖο ταξίδι τοῦ στὴν Κων/πολη νὰ συσχετίζεται μὲ τὸ γεγονὸς νὰ κλήθηκε στὴν πρωτεύουσα²⁹⁵, προκειμένου νὰ ἀναγνωρίσει τὴ νέα πολιτικὴ τοῦ Λέοντος Γ' τοῦ Ἰσαύρου (717-41). Δυστυχῶς δὲν γνωρίζουμε τί ἀκριβῶς συνέβη στὸ ταξίδι αὐτὸ οὔτε ἐὰν ἐδιώχθη ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, καίτοι μὴ πιθανό. Τοῦτο πρέπει μᾶλλον νὰ ἀποδοθεῖ ὄχι στὴν ἀλλαγὴ θέσεως τοῦ Ἀνδρέου, ἀλλὰ στὸν χαρακτήρα του, ὁ ὁποῖος δὲν τὸν παρωθοῦσε σὲ συγκρούσεις καὶ διακινδυνεύσεις ὑψηλοῦ κινδύνου· διέθετε τὴ σοφία νὰ ἀναμένει τὴν

²⁹¹ Τωμαδάκης, ΒΥ 187-8.

²⁹² Aug. Heisenberg, "Ein jambisches Gedicht des Andreas von Kreta", BZ 10 (1901) 505-14, εἰδ. 508.

²⁹³ Αὐτ., 510⁷⁴⁻⁸³.

²⁹⁴ Βλ. ΡG 97 929-32.

²⁹⁵ Βλ. ἀνωτέρω στὸ Βίος καὶ Πολιτεία, κεφ. Ἡ εἰκονομαχικὴ ἔριδα καὶ τὸ ταξίδι στὴν Κων/πολη, σ. 63-6.

ἀντιστροφή τῶν δεδομένων καὶ τὴν ἀποτροπὴ τοῦ κακοῦ. Δὲν ἀνήκει λοιπὸν στοὺς ὁμολογητὲς τῆς πίστεως οὐδὲ στοὺς μεγάλους διδασκάλους. Ὁ Ἀνδρέας ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴν ὀρθὴ διαποίμανση τοῦ λαοῦ, πού ἡ θεία Χάρις τοῦ εἶχε ἐμπιστευθεῖ, καὶ ὄχι γιὰ τὶς μεγάλες πολιτικὲς καὶ ἐκκλησιαστικὲς ἔριδες, τῶν ὁποίων τὸ ἐπίκεντρο βρισκόταν στὴν πρωτεύουσα. Ἡ Κρήτη, ἀπέχοντας ἀπόστασι ἀσφαλείας ἐκ τοῦ διοικητικοῦ κέντρου τῆς αὐτοκρατορίας, ἔδινε στὸν Ἀνδρέα τὴ δυνατότητα τέτοιων χειρισμῶν.

Ἐτερος θεολογικὸς κλάδος, ὅπου τεκμηριώνεται ἡ ὀρθοδοξία τοῦ Ἀνδρέου, εἶναι ἡ μαριολογία του. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ἡ ἰδιαίτερη ἐνασχόληση τοῦ Ἱεροσολυμίτου μελωδοῦ μὲ τὴ Θεοτόκο παρακίνησε ὀρισμένους δυτικούς θεολόγους νὰ βροῦν σὲ αὐτὸν ἐρείσματα ὑπερασπίσεως τῆς διδασκαλίας τους *περὶ ἀσπόρου συλλήψεως*, κάτι τὸ ὁποῖο οὐδόλως ἐξάγεται ἐκ τῆς γραμματειακῆς παραγωγῆς τοῦ Ἀνδρέου. Ἀντιθέτως, αὐτὸς διδάσκει, μὲ λόγο ἐγκωμιαστικὸ καὶ ὑψηλῆς θεολογικῆς προσοχῆς, τὴν κατὰ φυσικὸ τρόπο θαυματουργικῶς ἀπὸ τοὺς γέροντες γονεῖς σύλληψή της²⁹⁶ καὶ διακηρύττει ὅτι ἡ Θεοτόκος ἀποτελεῖ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης²⁹⁷. Ἡ Μαρία δὲν γέννησε ἀπλῶς τὸν Θεάνθρωπο ἀλλὰ τὴν ἴδια τὴν ἐκκλησία²⁹⁸, δωρίζοντάς μας τὴν ἐνχρίστωση. Ἀπὸ τὸν Ἀνδρέα, ἐκτὸς τῆς χριστολογικῆς, ἄρχεται καὶ μία νέα ἀνθρωπολογικῶν καὶ κοσμολογικῶν διαστάσεων διδασκαλία περὶ Θεοτόκου, τὴν ὁποία θὰ ἀναπτύξει τὸν 14^ο αἰ. ὁ Νικόλαος Καβάσιλας: Ἐντὸς τῆς παναχράντου σαρκὸς τῆς Παναγίας ὁ Θεὸς-Λόγος προσλαμβάνει τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ εἰσάγεται στὴν οἰκουμένη, ἀναπλάθοντας καὶ ἀνακαινίζοντάς την²⁹⁹.

Γιὰ τὸν Ἀνδρέα ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ ἓνα μυστήριον, μία ὑλικοπνευματικὴ ὑπόστασι, ἔχουσα δυναμικὴ καὶ ὄχι στατικὴ σχέση πρὸς τὴ δημιουργία, τουτέστιν εἶναι ὁ ἄρχων τῆς δημιουργίας, ὁ ὁποῖος ὀφείλει ὄχι μόνον νὰ ζεῖ σὲ αὐτὴν ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναπτυχθεῖ πνευματικῶς οὕτως, ὥστε νὰ συσσωθεῖ μαζί του ὁ κόσμος καὶ νὰ ὀδηγηθεῖ πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς τὸν δημιουργό του. Ἐνεκεν τούτου εἶναι ἔντονα δοξολογικὴ καὶ

²⁹⁶ Αθ. Β. Γλάρος, ἔ.ἀ., 106-7.

²⁹⁷ PG 97 816A καὶ 845A.

²⁹⁸ PG 97 832C.

²⁹⁹ Α. Ἰ. Καλαμάτας, «Ἡ θεολογικὴ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης», ἐν ΠΕΣ, 221-35, εἰδ. 229-35. Γιὰ τὴ μαριολογικὴ διδασκαλία τοῦ Ἀνδρέου, εἶναι γνωστὸ ὅτι ἀμφισβητεῖται ἡ πατρότητα τῶν παρακλητικῶν κανόνων του στὸ Θεοτοκάριον.

εὐχαριστιακὴ πρὸς τὸν κτίστη ἢ στάση τοῦ κτιστοῦ. Σύμπας ὁ πνευματικὸς κόσμος ὁμολογεῖ καὶ δοξάζει τὸν ἕνα δημιουργό του, τὸν σαρκωθέντα καὶ σταυρωθέντα γιὰ τὴ σωτηρία του. Κεφαλαιώδους μάλιστα σημασίας σὲ αὐτὸ τὸ σχέδιο τῆς θείας οἰκονομίας εἶναι ἡ θέση τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, τὴν ὁποία ὁ Ἀνδρέας ἐγκωμίασε ἐπανειλημμένως ὡς ὄργανο τῆς Χάριτος, ὡς πύλη καὶ κλίμακα πρωτοστατοῦσα στὴν ἔνωση τῶν οὐρανίων μὲ τὰ ἐπίγεια³⁰⁰. Ἰδιαιτέρως ὁ μέγας κανὼν τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου μᾶς παρέχει πλούσιο ὕλικὸ γιὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἔνωση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου μὲ τὸν Θεό. Ἀπαραίτητη προϋπόθεση εἶναι ἡ εἰλικρινὴς καὶ ἀνυπόκριτη μετάνοια τοῦ πρώτου. Ὁλόκληρος ὁ κανόνας αὐτὸς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ μία προτροπὴ πρὸς μετάνοια, τῆς ὁποίας γνήσια φανέρωση ἀποτελοῦν τὰ δάκρυα καὶ ἡ ταπείνωση τοῦ πιστοῦ. Πράγματι, ὁ Ἀνδρέας ἀναδεικνύεται ἕνας ἐμβριθέστατος παιδαγωγὸς καὶ μύστης τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου καὶ τῆς ψυχολογίας αὐτοῦ, τὴν ὁποία χειρίζεται σὰν φιλόανθρωπος ἰατρός. Ἄλλωστε, καὶ ὁ ἴδιος δοκιμάσθηκε, ταλαιπωρήθηκε, ἔκλαψε καὶ μετανόησε γιὰ τὰ δικά του ἁμαρτήματα, βαδίζοντας τὸν δύσκολο δρόμο πὸ ὁδηγεῖ στὴ σωτηρία³⁰¹, γεγονός πὸ σημαίνει ὅτι εἶχε πλήρη γνώση καὶ ζωντανὰ βιώματα, τὰ ὁποία τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ σφυρηλατήσῃ ὕφος βιωματικὸ καὶ καθόλου ἀποστεωμένο.

Ἐν κατακλείδι, θεωροῦμε ὅτι ὁ Ἀνδρέας Κρήτης, μέγας ποιητὴς καὶ ρήτορας, ἀποδεικνύεται καὶ ἔξοχος διδάσκαλος. Μετερχόμενος πλῆθος παιδαγωγικῶν μεθόδων, ὅπως συμβουλές, παραδείγματα, πρότυπα, παραβολές, ἐντολές, ἐπαίνους, τιμωρίες, προσπαθεῖ νὰ διδάξῃ τὸν ὀρθόδοξο δρόμο σωτηρίας, νὰ ἐπιφέρει τὴ μετάνοια στὶς ψυχὰς τῶν πιστῶν, προκειμένου νὰ καταστῇ ἐφικτὴ ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ. Στὴν προσπάθειά του αὐτὴ γίνεται πολὺ συναισθηματικὸς καὶ βιωματικὸς, ὅπως κάθε γνήσιος διδάσκαλος. Τὶς παιδαγωγικὰς μεθόδους τοῦ ὁ μέγας ἱεράρχης ἀντλεῖ ἐν πολλοῖς ἀπὸ τὴ Βίβλο καὶ δὴ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, τὴν ὁποία γνωρίζει ἄριστα, καὶ δευτερευόντως ἀπὸ τὴν πατερικὴ γραμματεία, εἶναι δηλαδὴ βαθιὰ βιβλικός. Ἰσχυρὴ συγκίνηση προκαλεῖ ἡ

³⁰⁰ Σ. Ἰ. Μπαλατσούκας, «Ἀνθρώπος καὶ κτίση στὸ μέγα κανόνα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης», ἐν ΠΕΣ, 329-43, εἰδ. 331-3.

³⁰¹ Ὑπέπεσα τῇ τῶν παθῶν ἀχθηρόνι

καὶ τῇ ἐνύλω φθορᾷ·

καὶ ἐνθεν νῦν ὁ ἐχθρός

καταπιέζει με. (Ὡιδὴ β' τοῦ μεγάλου κανόνος).

χρήση τοῦ α' προσώπου, καθὼς καὶ ἡ στροφή πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τῆς ὑπάρξεως³⁰². πρόκειται σαφῶς γιὰ ἴχνη προσωπικῆς ποιήσεως. Μὲ μία δόση ὑπερβολῆς θὰ μπορούσαμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι εἶναι ἓνας πρῶτος εἰσηγητὴς τῆς «*ψυχολογίας τοῦ βάθους*». Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ὁ Ἀνδρέας Κρήτης εἶναι συνδεδεμένος μὲ τὴ Μεγάλη Τεσσαρακοστή, ὅταν ὁ ἄνθρωπος καλεῖται νὰ στραφεῖ πρὸς τὰ ἔσω, γιὰ νὰ βρεῖ τὸν ἀληθινὸ ἐαυτό.

³⁰² *Ἀνάνηψον, ὦ ψυχή μου,
τὰς πράξεις σου, ἅς εἰργάσω, ἀναλογίζου...* (Ὡιδῆ δ' τοῦ μεγάλου κανόνος).

**ΚΕΦ. ΤΡΙΤΟ:
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ
ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΡΗΤΗΣ**

A' ΚΑΝΟΝΕΣ³⁰³

I. Στὰ Μηνναῖα

ΜΗΝ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

1. Τῇ Α' Σεπτεμβρίου. Ἀρχὴ τῆς Ἰνδίκτου· μνήμη τοῦ ὄσ. Συμεῶν τοῦ Στυλίτου καὶ τῶν ἀγ. μ' μαρτύρων γυναικῶν.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης³⁰⁴. (?)

Ἦχος δ'. Ἄισομαί σοι, Κύριε ὁ Θεός μου, ὅτι ἐξήγαγες λαὸν (1^η, 2^η καὶ 4^η παραλ.)

Ἦχος δ'. Ἄισομαί σοι, Κύριε ὁ Θεός μου, ὅτι διήγαγες λαὸν ἐν μέσῳ θαλάσσης (3^η παραλ.)

Inc. Δέσποτα καὶ κτίστα τῆς οἰκουμένης (1^η, 2^η καὶ 4^η παραλ.)

Inc. Στύλω μὲν τὸ σῶμά σου ἀνυψώσας (3^η παραλ.)

(μὲ β' ᾠδή).

Ed.: AHG I 1, 21, 31, 35 κανὼν I (1, 2, 3, 4).

Heirm.³⁰⁵: EE 134, 146 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 145 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. EE 150 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: Παπαηλιοπούλου, *Ταμειὸν*, 1^{*306}, *EPH ΛΕ'* (1936) 484*. Πρβλ. *Initia I* 280*.

2. Τῇ Η' Σεπτ. Τὸ Γενέθλιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. δ'. Τῷ συντρίψαντι πολέμους

Inc. Χορευέτω πᾶσα κτίσις, εὐφραινέσθω

Ed.: MR I 94, MV I 54, PG 97 1316, MΦ (Σεπτ.) 94³⁰⁷.

³⁰³ Περιλαμβάνονται καὶ εἰρμολογικὲς ἀκολουθίες, ἐκδεδομέναι ἐν ΕΕ. Πρόκειται περὶ ἀπολεσθέντων κανόνων, ἐκ τῶν ὁποίων διασφύζονται μόνον οἱ εἰρμοὶ τους. Πρβλ. Θεώνη Λ. Κολλυροπούλου, ἔ.ἀ., 322-3.

³⁰⁴ Ἄν καὶ ὁ κανὼνας δὲν ἀποδίδεται μὲ βεβαιότητα στὸν Ἀνδρέα, διαθέτει κάποια χαρακτηριστικὰ ποὺ προσιδιάζουν στὸν ἀρχιεπίσκοπο Κρήτης: πολυμελικὴ ἠ' ᾠδή, δέκα ἢ καὶ περισσότερα τροπάρια σὲ κάθε ᾠδή, παρουσία β' ᾠδῆς, καθὼς καὶ τριαδικοῦ πρὸ τοῦ θεοτοκίου. Πρβλ. AHG I 399-408, εἰδ. 401 καὶ Schirò, *Caratteristiche*.

³⁰⁵ Οἱ εἰρμοὶ τῶν ᾠδῶν β' καὶ θ' δὲν ἀνευρίσκονται ἐπακριβῶς ἐν ΕΕ.

³⁰⁶ Ὅπου καταγράφεται μία 5^η παραλ. τοῦ ἐκδεδομένου ἐν AHG I 1-40 κανόνος ἐκ codd. Alexandrini Patr. 156, ff. 12-19^v καὶ Sinait. gr. 552, ff. 10^v-15^v / 579, ff. 5-6^v. Ὁ cod. Sinait. gr. 579 ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀνδρέου, ἐνῶ ὁ cod. Sinait. gr. 552 τὸ ὄνομα τοῦ Γερμανοῦ. Ἡ παροῦσα παραλ. ἐμφανίζει ὅλες τὶς ᾠδὲς διειρμικῶς.

Heirm.: EE 327, 330 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: BZ 17 (1908) 9*, NS Λ' (1935) 280* / ΜΔ' (1949) 7*, Τωμαδάκης, BY 206*. Πρβλ. *Initia V* 95* καὶ Στρατηγόπουλος 126*, 149*.

3. Τῆ Θ' Σεπτ. Μνήμη τῶν ἁγ. καὶ δικαίων θεοπατόρων Ἰωακείμ καὶ Ἄννης.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. δ'. *Τῶ ἐκτινάξαντι ἐν θαλάσση*

Inc. *Τὴν ἀξιέπαινον ξυνωρίδα Ἰωακείμ τε καὶ Ἄνναν*

(μὲ β' ᾠδῆ).

Ed.: Βλ. κατωτέρω στὸ παράρτημα Α', σ. 209-21.

Codd: Sinait. gr. 552, ff. 281^v-283^v / 579, ff. 34-37 / 626, ff. 178^v-179^v / 662, ff. 165^v-177³⁰⁸.

Heirm.: EE 323, 324, 328 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 321 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: Παπαηλιοπούλου, *Ταμειῖον*, 38*.

4. •Τῆ Π' Σεπτ. Ἀνάμνησις τῶν ἐγκανίων τοῦ ναοῦ τῆς ἁγ. Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἀναστάσεως ἐν Ἱεροσολύμοις.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. *Ἄισομαί σοι, Κύριε ὁ Θεός μου, ὅτι ἐξήγαγες λαὸν*

Inc. *Ἄισομαί σοι, Κύριε, ὁ Θεός μου ὅτι ἐκαίνισας ἡμῖν τὸν οἶκον*

Des. *ἵνα ἄση σοι ᾠδὴν, θεογεννητορ, ὡς θέλει ὁ ποιήσας με.*

(μὲ β' ᾠδῆ).

Codd.: Lavr. Δ55, ff. 79-81 / Γ 7, ff. 30-31^v. Sinait. gr. 579, ff. 52-54.

Heirm.: EE 134, 146 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 145 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. EE 150 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: Παπαηλιοπούλου, *Ταμειῖον*, 49*, *EPh AC'* (1937) 29*³⁰⁹. Πρβλ. *Initia I* 190*.

5. Τῆ ΙΔ' Σεπτ. Ἡ Ὑψωσις τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ.

³⁰⁷ Ἐν cod. Lavr. Γ' 14 (1098), f. 11 ὁ κανόνας κεῖται μὲ β' ᾠδῆ, ἡ ὁποία ἐλλείπει ἐκ τῶν Μηναιῶν καὶ ἀρκεται: Ἴδετε, ἴδετε, ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεός ὁ τὴν μητέρα μου τὴν στεῖρα Ἄννη δούς καρπὸν εὐκλεῆ ὡς πάλαι τὴ Ἄννη εὐχῆς παρέσχον βλαστὸν τὸν ὑποφήτην Σαμουήλ. Βλ. Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, NS Λ' (1935) 280.

³⁰⁸ Οἱ codd. Sinait. gr. 626 / 662 παρέχουν τὸν παρόντα κανόνα ὡς ἐόρτιον τῆς Κοιμήσεως τῆς παρθενομήτορος Ἄννης τὴν ΚΕ' Ἰουλίου.

³⁰⁹ Ὁ κανόνας σημειώνεται ὡς κανὼν τοῦ πλ. δ'. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι τοῦ ἴδιου κανόνος ἐτέρα βραχεῖα παραλ. ἄνευ β' ᾠδῆς ἀνευρίσκεται ἐν *AHG I* 236.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος α'. Διὰ στύλου πυρὸς καὶ νεφέλης

Inc. Προκαθάραντες σῶμα καὶ φρένας

(μὲ β' ῥοδή).

Ed.: AHG I 251.

Heirm.: EE 15, 16, 17, 18 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: *Anth I* ζζ*, *EO XXI* (1922) 271*, *NS A'* (1935) 280* / *ΜΔ'* (1949) 7*, *EPh ΛC'* (1937) 238*, Τωμαδάκης, *BY* 206*. Πρβλ. *Initia III* 355*.

6. • Ἐτερος κανὼν εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτήν.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. δ'. Αἰσωμεν τῷ Κυρίῳ τῷ διαγαγόντι

Inc. Αἰσωμεν τῷ Κυρίῳ τῷ διὰ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ

Des. Ἴνα λυτρωθῶμεν τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν.

Codd.: *Sinait.* gr. 552, ff. 285^v-287 / 579, ff. 63^v-64^v.

Heirm.: EE 321 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. EE 323, 324 Γερμανοῦ Πατριάρχου.

Βιβλ.: Παπαηλιοπούλου, *Ταμειῖον*, 52*.

7. • Τῆ ΚΔ' Σεπτ. Μνήμη τῆς ἁγ. πρωτομάρτυρος καὶ ἰσαποστόλου Θέκλης.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. Τῷ ὀδηγήσαντι πάλαι

Inc. Οἱ τὴν μαθήτριαν Παύλου διὰ Χριστὸν σέβοντες

Des. ἐν σοὶ τὸ ζῆν Χριστός μοι παρέσχεν, δέσποινα.

(μὲ β' ῥοδή).

Codd.: *Lavr.* Γ 16, ff. 163^v-172 / Δ 14, ff. 152^v-155⁴⁹. *Paris.* gr. 254, ff. 180^v-184^v. *Sinait.* gr. 553, ff. 75^v-78^v.

Heirm.: EE 146 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 147, 149, 150, 151, 169 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: Παπαηλιοπούλου, *Ταμειῖον*, 68*, *NS A'* (1935) 280* / *ΜΔ'* (1949) 7*, *EPh ΛC'* (1937) 292*, Τωμαδάκης, *BY* 207*. Πρβλ. *Initia III* 65*.

Προγρ.: Ὁ κανόνας διαθέτει δίστοιχες ῥοδές (γ', ζ', θ'), καθὼς καὶ διαφορετικὲς παραλ. μεταξὺ τοῦ σιναϊτικοῦ καὶ τοῦ παρισινοῦ χειρογράφου.

8. • Ἐτερος κανῶν εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. *Ἄισωμεν ᾠδὴν ἐπινίκιον*

Inc. *Τῷ Παύλῳ κολληθεῖσα ἡ πρόταθλος*

Des. *καὶ τεκοῦσαν αὐτὸν εἰς σωτηρίαν ἡμῶν ὕμνοις μεγαλύνομεν.*

(μὲ β' ᾠδή).

Cod.: Sinait. gr. 579, ff. 104-106.

Heirm.: EE 137 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. EE 146, 324 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 147, 148, 150 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: Παπαηλιοπούλου, *Ταμείον*, 69*.

9. Τῇ αὐτῇ ἑορτῇ.

Εἰρμολογικὴ ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος α'. *Ἄισωμεν τῷ παραδοξοποιῷ Θεῷ*

Heirm.: EE 42 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: *NS ΚΘ* (1934) 687*/ *ΜΓ* (1948) 271*. Πρβλ. *Initia I* 200*.

10. Τῇ αὐτῇ ἑορτῇ.

Εἰρμολογικὴ ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. *Παρθένος μάρτυς πολυάθλος*

(μὲ β' ᾠδή).

Heirm.: EE 151 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: *NS Λ'* (1935) 149*/ *ΜΔ'* (1949) 3*. Πρβλ. *Initia III* 289*.

11. Τῇ αὐτῇ ἑορτῇ.

Εἰρμολογικὴ ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. *Ἐρυθρὰν γεώσας ὡς Θεὸς*

(μὲ β' ᾠδή).

Heirm.: EE 169 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: *NS Λ'* (1935) 151*/ *ΜΔ'* (1949) 3*. Πρβλ. *Initia I* 533*.

ΜΗΝ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

12. ● Τῆ ΙΓ' Νοεμβρίου. Μνήμη τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσσοστόμου.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. Ἄρματα Φαραὼ καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν

Inc. Ἄπαντες οἱ πιστοὶ συνελθόντες μυστικῶς³¹⁰

Des. διὸ πάντες, σεμνὴ Παρθένε, ἀνυμνοῦμεν σε.

(μὲ β' ᾠδῆ).

Codd.: Sinait. gr. 568, ff. 41^v-46^v. Paris. gr. 1619, ff. 174^v-179^v.

Heirm.: EE 147, 148 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 324 Γερμανοῦ Πατριάρχου.

Βιβλ.: Παπαηλιοπούλου, *Ταμείον*, 228*.

Πργρ.: Ὁ κανόνας διαθέτει δίειρημη β' ᾠδῆ. Ἐκάστη δὲ ᾠδῆ τοῦ κανόνος ἀποτελεῖται ἀπὸ περισσότερα τροπάρια καὶ λήγει σὲ ἓνα τριαδικὸ καὶ ἓνα θεοτοκίο.

13. Τῆ ΙΗ' Νοεμ. Μνήμη τοῦ ἀγ. μάρτυρος Πλάτωνος.

Εἰρημολογικὴ ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος γ'. Τῶ ὀδηγήσαντι Θεῶ

(μὲ β' ᾠδῆ).

Heirm.: EE 107 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 6*, 281* / ΜΓ' (1948) 272*. Πρβλ. *Initia IV* 360*.

14. Τῆ Λ' Νοεμ. Τοῦ ἀγ. ἐνδόξου ἀποστόλου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης³¹¹.

Ἦχος α'. Διὰ στόλου πυρὸς καὶ νεφέλης

Inc. Τῶ καλάμῳ τοῦ εὐαγγελίου

Ed.: MR II 329, MV III 199, ΜΦ (Νοέμ.) 337.

Heirm.: EE 16 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 281* / ΜΔ' (1949) 7*, Τωμαδάκης, ΒΥ 207*. Πρβλ. *Initia IV* 332*.

³¹⁰ Πρόκειται περὶ ἄλλης ἐκτενέστερης παραλ. τοῦ κανόνος ποὺ εἶναι ἐκδεδομένος ἐν AHG V 387-412 (βλ. κατωτέρω σ. 132, ἀρ. 40), ὅπου φέρεται νὰ ψάλλεται τὴν 27^η Ἰαν., ἡμέρα τῆς ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ Ἁγίου. Βλ. Παπαηλιοπούλου, *Ταμείον*, σημ. 176.

³¹¹ Στὰ Μηναῖα παρατίθεται ἀνωλύτως, ἀλλὰ ἐν cod. Paris. gr. 259, f. 301 ἀποδίδεται στὸν Ἀνδρέα Κρήτης.

15. Ἐτερος κανὼν εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος α'. Ὡιδὴν ἐπινίκιον ἄσωμεν πάντες

Inc. Ὁ μέγας ἀπόστολος καὶ ὑποφήτης

(μὲ β' ᾠδὴ).

Ed.: AHG III 530.

Heirm.: EE 15, 16, 17 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 21 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 22 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: Παπαηλιοπούλου, *Ταμείον*, 297*³¹², EO XXI (1922) 271*. Πρβλ. *Initia III* 106*.

ΜΗΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

16. Τῆ Δ' Δεκεμβρίου. Μνήμη τῆς ἀγ. μεγαλομάρτυρος Βαρβάρας.

Εἰρομολογικὴ ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. α'. Ἄισωμεν τῷ Κυρίῳ τῷ θαυμαστῷ

(μὲ β' ᾠδὴ).

Heirm.: EE 192 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: *PentVit^m* ξγ'*, NS Λ' (1935) 209*, 282* / ΜΔ' (1949) 3*. Πρβλ. *Initia I* 200*.

17. Τῆ Ζ' Δεκ. Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου, ἀρχιεπισκόπου Μύρων τῆς Λυκίας.

Εἰρομολογικὴ ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

ἦχος α'. Διὰ στύλου πυρὸς καὶ νεφέλης

(μὲ β' ᾠδὴ).

Heirm.: EE 16 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: MR II 329*, MV III 199*, Anth I ξζ'*, τκβ'*, *PentVit* σσζ'*, Eph ΛΘ' (1940) 420*, NS ΚΘ' (1934) 685* / Λ' (1935) 281* / ΜΓ' (1948) 271*. Πρβλ. *Initia I* 308*.

18. • Τῆ Η' Δεκ. Μνήμη τοῦ ὁσ. πατρὸς ἡμῶν Παταπίου.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης ἢ τοῦ Ἀναστασίου Κοιαίστορος τοῦ Καμφάκου³¹³. (?)

³¹² Ὅπου μία νέα παραλ. τοῦ ἐν λόγω κανόνος ἐκ codd. Sinait. gr. 567, ff. 211^v-213^v / 699, ff. 72^v-74^v (ἀνωνύμως καταγεγραμμένη στοὺς κώδικες) - ἀλλὰ μὲ τις ᾠδὲς γ', δ', ζ', θ' διαφοροποιημένες καὶ μὲ περισσότερα τροπάρια, ἄνευ β' ᾠδῆς. Βλ. Παπαηλιοπούλου, *Ταμείον*, σημ. 234.

ἤχος α'. Ωιδὴν ἐπινίκιον ἄσωμεν πάντες

Inc. Τὸ γένος τὴν ὑπαρξιν πᾶν τὸ ἐν ὕλῃ

Des. ὧν ἀπάντων σὺ μεσίτις τῶν καλῶν.

(μὲ β' ᾠδῆ).

Codd.: Paris. gr. 1621, ff. 64^r-65^v / 1623, ff. 7^r-11^r. Sinit. gr. 583, ff. 51-52^v.

Heirm.: EE 12 Κοσμᾶ μοναχοῦ. EE 15, 17 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: Παπαηλιοπούλου, *Ταμείον*, 336*, NS Λ' (1935) 282* / ΜΔ' (1949) 7*, EPh ΛΘ' (1940) 425*,

Τωμαδάκης, BY 207*. Πρβλ. *Initia IV* 165*.

Πργρ.: Οἱ codd. Sinit. gr. 583, ff. 51-52^v καὶ 1623, ff. 7^r-11^r δὲν διασφύζουν β' ᾠδῆ.

19. Τῆ Θ' Δεκ. Ἡ Σύλληψις τῆς ἀγ. Ἄννης.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

ἤχος α'. Ωιδὴν ἐπινίκιον ἄσωμεν πάντες

Inc. Τὴν Σύλληψιν σήμερον

Ed.: MR II 431, MV IV 59, PG 97 1305, Toscani, Cozza-Luzi, *De Immaculata*, 5, ΜΦ (Δεκ.) 94.

Heirm.: EE 15 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: BZ 17 (1908) 9*, NS Λ' (1935) 282* / ΜΔ' (1949) 7*, Τωμαδάκης, BY 207*. Πρβλ. *Initia IV* 94*.

20. Τῆ ΙΓ' Δεκ. Μνήμη τοῦ ἀγ. μάρτυρος Εὐστρατίου.

Εἰρμολογικὴ ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

ἤχος γ'. Θάλασσαν Ἐρυθρὰν διέρρηξας

(μὲ β' ᾠδῆ).

Heirm.: EE 106 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 6*, 282* / ΜΓ' (1948) 272*. Πρβλ. *Initia II* 95*.

³¹³ Ὁ Σ. Εὐστρατιάδης ἀποδίδει τὸν κανόνα στὸν Ἀνδρέα ἐκ cod. Paris. gr. 1623. Βλ. Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, NS Λ' (1935) 282 καὶ Εὐστρατιάδης, Ταμείον, EPh ΛΘ' (1940) 425, καθὼς καὶ A. Luzzi, *Studi sul Sinassario di Costantinopoli* [Testi e Studi bizantinoneoellenici VIII], Roma 1995, 189, σημ. 43. Ἡ Ἐ. Παπαηλιοπούλου-Φωτοπούλου ἀξιολογεῖ τὴν ἀποψη ὡς πολὺ ἀπίθανη, ἐπειδὴ δὲν πληροῖ τὰ κριτήρια τοῦ Schirò, *Caratteristiche*. Προσγράφει λοιπὸν τὸν κανόνα στὸν Ἀναστάσιο Κοιαῖστορα τοῦ Καμψάκου ἐκ cod. Sinit. gr. 583. Βλ. Παπαηλιοπούλου, *Ταμείον*, σημ. 267.

21. Κυριακή τῶν ἁγ. Προπατόρων³¹⁴.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

ἤχος γ'. *Τῶ ῥυσαμένω τὸν Ἰσραὴλ ἐκ δουλείας*

Inc. Τῶ ἀναστάντι ἐκ τοῦ τάφου ἐν δόξῃ

(μὲ β' ᾠδή).

Ed.: *AHG IV* 363.

Heirm.: EE 110, 111 Γερμανοῦ Πατριάρχου.

Βιβλ.: *EO XXI* (1922) 271*, *Anth I* τνβ'*, Τωμαδάκης, *BY* 207*. Πρβλ. *Initia IV* 323*.

22. • Τῆ Κ' Δεκ. Προεόρτια τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως³¹⁵.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

ἤχος β'. *Ἄισωμεν τῶ Κυρίῳ ἄσμα καινὸν*

Inc. Σήμερον ἡ Παρθένοσ τίκτει Υἱὸν τὸν πρὸ αἰώνων

Des. τίκτειν μέλλουσαν ἐν σοί.

Codd.: Paris. gr. 1623, f. 110^v. Sinit. gr. 658, ff. 100-108^v.

Heirm.: EE 55 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: Παπαηλιοπούλου, *Ταμείον*, 372*, *NS Λ'* (1935) 283* / *ΜΔ'* (1949) 7*, *EPh Μ'* (1941) 98*, Τωμαδάκης, *BY* 207*. Πρβλ. *Initia III* 488*.

Πργρ.: Στους codd. Sinit. gr. 658, ff. 100-108^v καὶ Paris. gr. 1623, f. 110^v ὁ κανόνας τοποθετεῖται τὴν ΚΔ' Δεκ., διαθέτοντας μόνο τις ᾠδὲς α', γ', δ', η', θ', ἐκ τῶν ὁποίων τις τέσσερις τελευταῖες δῖαιρμες.

23. Τῆ αὐτῆ ἡμέρα. Μνήμη τοῦ ἁγ. ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου.

³¹⁴ Πρόκειται γιὰ τὴν Κυριακὴ μετὰ τῆς 11^{ης} καὶ 17^{ης} Δεκ., ἡ ὁποία ἀφιερώνεται στοὺς Προπάτορες τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ ἡ Κυριακὴ ἀπὸ τῆ 18^{ης} ἕως τὴν 24^η Δεκ. ἀφιερώνεται σὲ ὅσους ἀπ' αἰῶνος εὐαρέστησαν στὸν Θεό, ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι καὶ Ἰωσήφ τοῦ Μνήστορος.

³¹⁵ Ἡ Ἐ. Παπαηλιοπούλου-Φωτοπούλου τοποθετεῖ τὸν κανόνα τὴν 24^η Δεκ. Βλ. Παπαηλιοπούλου, *Ταμείον*, 372. Ὁ κανόνας ὁμοίως τίθεται καὶ τὴν 20^η Δεκ. Βλ. Εὐστρατιάδης, *Ταμείον*, *EPh Μ'* (1941) 98, Εὐστρατιάδης, *Ἀνδρέας Κρήτης*, *NS Λ'* (1935) 283 καὶ Τιμόθεος Ἱεροσολύμων, «Πνευματικὰ ἔργα τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, ἅτινα ἐγένοντο ἀποδεκτὰ ὑπὸ τῆς ὅλης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», *NS ΜΔ'* (1949) 7. Ἡ Ἐ. Παπαηλιοπούλου-Φωτοπούλου εἰκάζει ὅτι ὁ ἐν λόγω κανόνας δύναται νὰ ἀποτελεῖ μαζί μὲ τὸν ἀμέσως κατωτέρω ἀπὸ τὴν ἴδια ἀναφερόμενον – inc. *Ἄισωμεν τῶ Κυρίῳ ἄσμα καινόν· ξένον γὰρ τὸ θαῦμα* (ἀρ. 373) - ἐνιαῖο κανόνα τοῦ Ἀνδρέου, ὅποτε ἔχουμε πρὸ ὀφθαλμῶν δύο διαφορετικὲς παραλ. Βλ. Παπαηλιοπούλου, *Ταμείον*, σημ. 302.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

ἤχος α'. *Ωιδὴν ἐπινίκιον ἄσωμεν πάντες*

Inc. *Φαιδρῶς ἐορτάζοντες εὐωχηθῶμεν· ὁ μάρτυς Ἰγνάτιος*

(μὲ β' ᾠδή).

Ed.: *AHG IV 484, MR II 555, MV IV 139, MΦ (Δεκ.) 230.*

Heirm.: EE 15, 17, 18 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: *BZ 17 (1908) 9*, NS Λ' (1935) 283* / ΜΔ' (1949) 8*, Τωμαδάκης, ΒΥ 207*. Πρβλ. Initia V 2*.*

24. Τῆ ΚΓ' Δεκ. Τῶν ἁγ. Δέκα μαρτύρων τῶν ἐν Κρήτη.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

ἤχος γ'. *Ἄισωμεν τῶ Κυρίῳ τῶ ποιήσαντι (1^η, 2^η καὶ 3^η παραλ.)*

Inc. *Ἀθλητικὴν ἀνδρείαν, δογματικὴν σοφίαν (1^η παραλ.)*

Inc. *Ἄισωμεν τῶ Κυρίῳ τῶ συνάψαντι (2^η καὶ 3^η παραλ.)*

(μὲ β' ᾠδή).

Ed.: *AHG IV 587, 599, 614 κανὼν XLVIII (1, 2, 3), MR II 599, MV IV 164, MΦ (Δεκ.) 271.*

Heirm.: EE 110, 111 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 99 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: *EO XXI (1922) 271*, Τωμαδάκης, ΒΥ 207*. Πρβλ. Initia I 200*.*

25. Τῆ ΚΕ' Δεκ. Ἡ κατὰ σάρκα Γέννησις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

ἤχος δ'. *Τῶ ὀδηγήσαντι πάλαι*

Inc. *Ἀγαλλιάσθω ἡ κτίσις· ὁ γὰρ Θεὸς σήμερον*

(μὲ β' ᾠδή).

Ed.: *AHG IV 632.*

Heirm.: EE 148, 149 Ἀνδρέου Κρήτης. TR 66.

Βιβλ.: *Anth I υνε'*, EO XXI (1922) 271*, NS Λ' (1935) 283* / ΜΔ' (1949) 8*, Eph M' (1941) 133*, Τωμαδάκης, ΒΥ 207*. Πρβλ. Initia I 10*.*

26. Τῆ αὐτῆ ἐορτῆ.

Εἰομολογικὴ ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

ἤχος πλ. δ'. *Τῶ ἐν Αἰγύπτῳ κραταιῶς ὀλέσαντι*

(μὲ β' ῶδη).

Heirm.: EE 333 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 272*, 283* / ΜΔ' (1949) 5*. Πρβλ. *Initia IV* 326*.

27. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

Εἰρμολογικὴ ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

ἤχος πλ. δ'. *Τῶ θαυμαστῶ Θεῶ ἡμῶν ἄσωμεν*

(μὲ β' ῶδη).

Heirm.: EE 339 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 273*, 321* / ΜΔ' (1949) 5*. Πρβλ. *Initia IV* 328*.

28. Τῆ Λ' Δεκ. Ὁγδόη μετὰ τὴν Γέννησιν Ἰησοῦ Χριστοῦ³¹⁶.

Ὁ μεθεόρτιος κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

ἤχος δ'. *Ἄισωμεν ῶδὴν ἐπινίκιον*

Inc. *Σκιρτάτωσαν τὰ σύμπαντα χαίροντα*

(μὲ β' ῶδη).

Ed.: *AHG IV* 755, 762 κανὼν LX (1, 2).

Heirm.: EE 147, 148, 150, 169 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: EO XXI (1922) 271*, Τωμαδάκης, BY 207*. Πρβλ. *Initia III* 503*.

ΜΗΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

29. Τῆ Α' Ἰανουαρίου. Μνήμη τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου.

Εἰρμολογικὴ ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

ἤχος γ'. *Τῶ ἐν τῇ βᾶτῳ ὀφθέντι τῶ Μωυσῆ*

(μὲ β' ῶδη).

Heirm.: EE 127 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 147*, 275* / ΜΓ' (1948) 272*. Πρβλ. *Initia IV* 327*.

³¹⁶ Ὁ cod. Crypt. Δ. α. IV καταγράφει τὸν κανόνα τὴν 30^η Δεκ., ἐνῶ ὁ cod. Sinait. gr. 578 τὴν 29^η Δεκ. Ὁ κανόνας φέρεται ἀφιερωμένος καὶ στὰ ἅγια νήπια, καθὼς καὶ στὸν ἅγιο Ἰννοκέντιο. Βλ. *AHG IV* 755, 762, 885. Μία πληροφορία τοῦ Τωμαδάκη, BY 207: «Χριστουγέννων, μεθεόρτιος: Ἄισωμαί σοι, Κύριε, ὁ Θεός μου» δὲν κατέστη δυνατό νὰ διασταυρωθεῖ μᾶλλον πρόκειται περὶ σφάλματος.

30. ●Εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν καὶ εἰς τὴν Περιτομὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ῥχος γ'. *Θαυμαστός ἐν δόξῃ ποιῶν τέρατα*

Inc. *Ἡ Χριστοῦ μεθέορτος καὶ γενέθλιος λαμπρὰ ἡμέρα*

Des. *τοῦ Θεοῦ, ἀειπάρθενε.*

(μὲ β' ᾠδῆ).

Cod.: Sinait. gr. 595, ff. 6^v-8^v.

Heirm.: EE 102, 104, 107, 108 Ἀνδρέου Κρήτης [*Θαυμαστός ἐνδόξως ποιῶν τέρατα*]. EE 110 Γερμανοῦ Πατριάρχου.

Βιβλ.: Παπαηλιοπούλου, *Ταμείον*, 404*.

31. Τῆς Ἰαν. Τὰ ἅγια Θεοφάνια τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ῥχος δ'. *Ἄρματα Φαραὼ καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν*

Inc. *Σήμερον ὁ Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις ἐπὶ γῆς*

(μὲ β' ᾠδῆ).

Ed.: AHG V 125.

Heirm.: EE 147, 149, 150 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 143 Κοσμᾶ μοναχοῦ. Follieri 341³¹⁷.

Βιβλ.: *Anth II* πς'*, *EO XXI* (1922) 271*, *NS Λ'* (1935) 275* / *ΜΔ'* (1949) 6*, *EPH ME'* (1946) 203*, Τωμαδάκης, *BY* 207*. Πρβλ. *Initia III* 490*.

32. Τῆς αὐτῆς ἑορτῆς.

Εἰσομολογικὴ ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ῥχος δ'. *Δωδεκάμητον πέλαγος μωσαϊκῆ βακτηρία*

(μὲ β' ᾠδῆ).

Heirm.: EE 161 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: *NS Λ'* (1935) 150* / *ΜΔ'* (1949) 3*. Πρβλ. *Initia I* 335*.

33. Τῆς Ἰαν. Μνήμη τῶν ἁγ. Ἰουλιανοῦ καὶ Βασιλίσσης.

³¹⁷ Γιὰ τὴ β' ᾠδῆ βλ. E. Follieri, "Un canone inedito di S. Andrea di Creta per l' Annunciazione (Vat. gr. 2008 e Crypt. Δ. α. VII)" ἐν: *Collectanea Vaticana in honorem Anselmi M. Card. Albareda a Bibliotheca Apostolica edita* [Studi e Testi 219], Città del Vaticano 1962, 337-57, εἰδ. 341, σημ. 2.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. Ἀρματα Φαραῶ καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν

Inc. Χθὲς ἡμᾶς ὁ Χριστὸς τῆ τῶν Φώτων ἑορτῆ

(μὲ β' ῶδῆ).

Ed.: AHG V 165.

Heirm.: EE 147, 150 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 59, 236 Γερμανοῦ Πατριάρχου³¹⁸. EE 143 Κοσμᾶ μοναχοῦ.

34. Τῆ Γ' Ἰαν. Μνήμη τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου Νύσσης.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης ἢ τοῦ Γερμανοῦ ἢ τοῦ Θεοφάνους³¹⁹. (?)

Ἦχος πλ. δ'. Τῶ ἐκτινάξαντι ἐν θαλάσση

Inc. Τῶ ἀνατείλαντι ἑωσφόρον πνευματικῆς δαδουχίας

(μὲ β' ῶδῆ).

Ed.: AHG V 208.

Heirm.: EE 323, 324, 328 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 321 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: NS ΛΑ' (1936) 412*.

35. Τῆ ΙΔ' Ἰαν. Μνήμη τῶν ἀγ. πατέρων ἐν Σινᾷ καὶ Ραϊθῶ ἀναιρεθέντων.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. Τῶ ὀδηγήσαντι πάλαι τὸν Ἰσραὴλ

Inc. Τὸν Ἰορδάνην φλογίζων ὁ βαπτισθεὶς Κύριος

(μὲ β' ῶδῆ).

Ed.: AHG V 236.

Heirm.: EE 145 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. EE 146 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 147, 148, 149 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: Eph MC' (1947) 69*. Πρβλ. *Initia IV* 213*.

³¹⁸ Ἡ εἰρμολογικὴ ἀκολουθία ὑπ' ἀρ. 59 τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ εἶναι ἤχου β', ἐνῶ ἡ ὑπ' ἀρ. 236 πλ. β'.

³¹⁹ Ὁ cod. Sinait. gr. 598 προσγράφει τὸν κανόνα στὸν Γερμανό· ὁ cod. Paris. gr. 1615 στὸν Θεοφάνη· ὁ Σ. Εὐστρατιάδης, «Θεοφάνης ὁ Γραπτός», NS ΛΑ' (1936) 403-16, εἰδ. 412 ἀποδίδει αὐτὸν εἰδικότερα στὸν Θεοφάνη τὸν Γραπτό. Ἐκ τοῦ τρίτου ὅμως τροπαρίου τῆς θ' ῶδῆς: *Τοὺς τῶν ἀρετῶν χαρακτῆρας δι' ἐγκρατείας*, τὸ ὁποῖο συναντᾶται καὶ στὴν θ' ῶδῆ ἄλλου κανόνος στὸν ἅγιο Ἀντώνιο (βλ. κατωτέρω σ. 131, ἀρ. 37 καὶ AHG V 301), δύναται νὰ ἀποδοθεῖ καὶ ὁ ἐν λόγῳ κανόνας στὸν Ἀνδρέα Κρήτης. Πρὸς τὴν ἀποψη αὐτῆ συνηγορεῖ μᾶλλον ἡ παρουσία β' ῶδῆς στὸν συγκεκριμένο κανόνα καὶ μάλιστα πολυμελικῆς, ἴδιον τοῦ Ἱεροσολυμίτου ὑμνογράφου. Πρβλ. AHG V 564-7, εἰδ. 565-6 καὶ Schirò, Caratteristiche.

36. Τῆ ΙC' Ἰαν. Ἡ προσκύνησις τῆς τιμίας ἀλύσεως τοῦ ἁγ. καὶ πανευφήμου ἀποστόλου Πέτρου τοῦ Πρωτοκορυφαίου.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης³²⁰.

Ἦχος δ'. Οὐκ ἔστι σοι ὄμοιος, δεδοξασμένε Κύριε

Inc. Σὺ δεσμεῖν καὶ λύειν τε ἐν οὐρανοῖς δεξάμενος ἐξουσίαν καὶ ἐν γῆ

Ed.: Pitra, *Hymnographie*, XLVI, Christ-Paranikas, AGCC, 157.

Heirm.: EE 136 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: Pitra, *Hymnographie*, 82*, BZ 17 (1908) 9*, EPh Λ' (1931) 384*, NS Λ' (1935) 275* / ΜΔ' (1949) 6*,

Τωμαδάκης, ΒΥ 207*. Πρβλ. *Initia III* 220*.

37. Τῆ ΙΖ' Ἰαν. Μνήμη τοῦ ὁσ. πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης³²¹. (?)

Ἦχος πλ. δ'. Τὸν Ἰσραὴλ ἐκ δουλείας

Inc. Τὸν πολιστήν τῆς ἐρήμου, τῶν ἀσκητῶν τὸ καύχημα

(μὲ β' ᾠδή).

Ed.: AHG V 292, 303 κανὼν XXVII (1, 2).

Heirm.: EE 189, 236, 323, 324 Γερμανοῦ Πατριάρχου³²². EE 326 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 315, 316, 317, 321

Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: EPh Λ' (1931) 384* / ΜC' (1947) 78*. Πρβλ. *Initia IV* 228*.

38. Τῆ ΙΗ' Ἰαν. Μνήμη τῶν ἁγ. πατέρων ἡμῶν Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου, πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης³²³. (?)

³²⁰ Ὁ κανόνας ἀλλοῦ φαίνεται ἀνώνυμος, ἀλλὰ ἐν codd. Paris. gr. 4 / 1561, f. 69^v ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀνδρέου.

³²¹ Στοιχεῖα τοῦ κανόνος, ὅπως ἡ παρουσία τριαδικοῦ (ᾠδὲς β', ζ'), ἢ μακρογορία, τὸ δεύτερο τροπάριο τῆς θ' ᾠδῆς: *Τοὺς τῶν ἀρετῶν χαρακτῆρας δι' ἐγκρατείας*, τὸ ὅποιο συναντᾶται καὶ στὴν θ' ᾠδῆ ἀλλοῦ κανόνος εἰς τὸν ἅγιον Γρηγόριον Νύσσης (βλ. ἀνωτέρω σ. 130, ἀρ. 34 καὶ AHG V 220), καθὼς καὶ οἱ πολυμελικὲς ᾠδὲς β', ζ', η', θ' μᾶς ὠθοῦν νὰ ἀποδώσουμε τὸν κανόνα στὸν Ἀνδρέα Κρήτης. Πρβλ. AHG V 582-4, εἰδ. 583 καὶ Schirò, *Caratteristiche*.

³²² Ἡ εἰσμολογικὴ ἀκολουθία ὑπ' ἀρ. 189 τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ εἶναι ἤχου πλ. α', ἐνῶ ἡ ὑπ' ἀρ. 236 πλ. β'.

³²³ Πολλὰ στοιχεῖα συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἀποδόσεως τοῦ κανόνος στὸν Ἀνδρέα Κρήτης: Χρησιμοποιεῖ ἤχο γ' (ὁ ὅποιος περιπίπτει σὲ ἀχρησία στοὺς μεταγενέστερους), διαθέτει β' ᾠδή, ἐκάστη ᾠδή του σύγκειται ἀπὸ ἐπτὰ ἢ καὶ περισσότερα τροπάρια, ἐνῶ σταθερὴ ἐμφανίζεται ἡ παρουσία τριαδικοῦ πρὸ τοῦ θεοτοκίου σὲ κάθε ᾠδή. Πρβλ. AHG V 585-7, εἰδ. 586 καὶ Schirò, *Caratteristiche*.

Ἦχος γ'. Αἰσωμεν τῶ Κυρίῳ τῶ ποιήσαντι (1^η καὶ 2^η παραλ.)

Inc. Αἰσωμεν τῶ Κυρίῳ τῶ καθοπλίσαντι (1^η παραλ.)

Inc. Τὸν λογικὸν λαμπτήρα καὶ θεμέλιον (2^η παραλ.)

(μὲ β' ῥοδή).

Ed.: AHG V 309, 326 κανὼν XXVIII (1, 2).

Heirm.: EE 110, 111 Γερμανοῦ Πατριάρχου.

Βιβλ.: EPh MC' (1947) 82*. Πρβλ. *Initia I* 200*.

39. Τῆ ΚΕ' Ἰαν. Μνήμη τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. Ὁ πατάξας Αἴγυπτον καὶ Φαραῶ τὸν τύραννον

Inc. Θεολόγοις ἄσμασιν τὸν θεολόγον ἅπαντες

(μὲ β' ῥοδή).

Ed.: AHG V 342, 363 κανὼν XXX (1,2).

Heirm.: EE 147, 148, 149, 150 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 143 Κοσμᾶ μοναχοῦ.

Βιβλ.: EO XXI (1922) 271*, NS Λ' (1935) 276* / ΜΔ' (1949) 6*, EPh MC' (1947) 258* [perp. Θεολόγοις στόμασιν], Τωμαδάκης, ΒΥ 207*. Πρβλ. *Initia II* 120*.

40. Τῆ ΚΖ' Ἰαν. Ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. Ἄρματα Φαραῶ καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν

Inc. Ἐδειξας ὁ Θεὸς μετανοίας ὁδηγὸν³²⁴

(μὲ β' ῥοδή).

Ed.: AHG V 387, 404 κανὼν XXXII (1, 2).

Heirm.: EE 147, 148 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 236 Γερμανοῦ Πατριάρχου.

Βιβλ.: EO XXI (1922) 271*, NS Λ' (1935) 276*, 281* / ΜΔ' (1949) 6*, 7*, Θεολογία ΙΕ' (1937) 109*, EPh ΛΗ' (1939) 319*, Τωμαδάκης, ΒΥ 207*. Πρβλ. *Initia I* 350*.

41. Ἐτερος κανὼν εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτήν.

³²⁴ Ἐν AHG V 387-412 ὁ κανὼνας καταχωρίζεται τὴν 27^η Ἰαν., ἡμέρα τῆς ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, NS Λ' (1935) 281 καὶ ὁ Τωμαδάκης, ΒΥ 207 τὸν καταχωρίζουν τὴ 13^η Νοεμ., ἡμέρα μνήμης τοῦ Ἁγίου. Βλ. ἀνωτέρω σ. 123, ἀρ. 12.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης ἢ τοῦ Θεοφάνους ἢ τοῦ Γερμανοῦ ἢ τοῦ Ἰωάννου μοναχοῦ³²⁵. (?)

Ἦχος πλ. δ'. *Ἄισμα ἀναπέμφωμεν, λαοὶ* (1^η καὶ 2^η παραλ.)

Inc. *Πλοῦτον ἐναπέθου τῆ ψυχῆ* (1^η παραλ.)

Inc. *Ἄισμα ἀναπέμφωμεν, λαοί, τῶ μόνῳ λυτρωτῆ ἡμῶν Θεῶ* (2^η παραλ.)

(μέ β' ᾠδή).

Ed.: *AHG V* 413, 431 κανὼν XXXIII (1, 2), *MR III* 389, *MV V* 202, *MΦ* (Ιαν.) 359 [σῆ ψυχῆ].

Heirm.: EE 323, 324, 328 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 321, 325 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: *NS KC'* (1931) 671* / *MG'* (1948) 79*. Πρβλ. *Initia III* 329*.

ΜΗΝ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

42. Τῆ Β' Φεβρουαρίου. Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος γ'. *Τῶ ῥυσαμένῳ τὸν Ἰσραὴλ ἐκ δουλείας* (1^η παραλ.)

Ἦχος γ'. *Φαραὼ τὰ ἄρματα βυθῶ καλύψας* (2^η, 3^η καὶ 4^η παραλ.)

Inc. *Τὸν νηπιάσαντα καὶ ὑπὸ νόμον ἀχθέντα* (1^η παραλ.)

Inc. *Ὡς τοῦ νόμου Κύριος, τοῦ νόμου τὴν διάταξιν* (2^η, 3^η καὶ 4^η παραλ.)

(μέ β' ᾠδή).

Ed.: *AHG VI* 1, 42, 52, 60 κανὼν I (1, 2, 3, 4).

Heirm.: EE 110, 111 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 102, 104, 107, 108, 109 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 99 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: *Anth II* ρθθ*, *EPh MC'* (1947) 293* [perp. νόμου ποιητής]. Πρβλ. *Initia V* 218*.

43. • Ἐτερος κανὼν εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτήν.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. *Θαλάσσης τὸ ἐρυθραῖον πέλαγος*

Inc. *Ἀγάλλου καὶ σύ, πρεσβύτα*

³²⁵ Ἄν καὶ ἀπὸ τῆ χειρόγραφη παράδοση ὁ κανὼνας ἔχει ἀποδοθεῖ σὲ πολλοὺς (Θεοφάνη, Γερμανό, Ἰωάννη μοναχό), ἰσχυρὲς ἐνδείξεις πείθουν γιὰ τὸν Ἀνδρέα Κρήτης ὡς δημιουργὸ τοῦ κανόνος: μία πολυμελικὴ ᾠδή (ἢ C'), ἡ σχεδὸν σταθερὴ παρουσία τριαδικοῦ πρὸ τοῦ θεοτοκίου, μακρογορία. Πρβλ. *AHG V* 598-600, εἰδ. 600 καὶ Schirò, *Caratteristiche*.

Cod.: Crypt. Δ. α. XVI³²⁶.

Heirm.: EE 133 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: *EO XXI* (1922) 271*, *EPh MC'* (1947) 298*, *Τωμαδάκης, BY 207**. Πρβλ. *Initia I* 12*.

44. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

Εἰρμολογικὴ ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος γ'. *Μεγέθει βραχίονός σου*

(μὲ β' ᾠδῆ).

Heirm.: EE 102 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: *NS Λ'* (1935) 5*, 276* / *ΜΓ'* (1948), 272* / *ΜΔ'* (1949) 6*. Πρβλ. *Initia II* 393*.

45. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

Εἰρμολογικὴ ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος γ'. *Βραχίονι ὑψηλῶ λαὸν διέσωσας*

(μὲ β' ᾠδῆ).

Heirm.: EE 104 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: *NS Λ'* (1935) 5*, 277* / *ΜΓ'* (1948), 272* / *ΜΔ'* (1949) 6*. Πρβλ. *Initia I* 237*.

46. Τῆ Γ' Φεβρ. Μνήμη τοῦ ἁγ. καὶ δικαίου Συμεῶν τοῦ Θεοδόχου.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης ἢ τοῦ Γερμανοῦ (ἢ τοῦ Κοσμᾶ). (?)

Ἦχος δ'. *Ἄισομαί σοι, Κύριε ὁ Θεός μου, ὅτι ἐξήγαγες λαὸν* (1^η καὶ 2^η παραλ.)

Inc. *Ἀγκάλαις δεξάμενος ὁ πρεσβύτης*³²⁷ (1^η παραλ.)

Inc. *Ἄισομαί σοι, Κύριε ὁ Θεός μου, ὅτι ἐτέχθης ἐκ μητρὸς Παρθένου ἁγίας, καὶ ταύτην*
(2^η παραλ.)³²⁸

³²⁶ Rocchi 317.

³²⁷ Ὁ cod. Crypt. Δ. α. XVI, f. 23^v προσγράφει τὸν κανόνα στὸν Ἀνδρέα Κρήτης (βλ. Rocchi 317), ἐνῶ ὁ cod. Athen. 600, ff. 1-7 στὸν Γερμανό (βλ. Ἰ. Σακκελίων-Ἀλκ. Ἰ. Σακκελίων, *Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*, ἐν Ἀθήναις 1892, 114). Ἡ ἀπόδοση τοῦ κανόνος στὸν Ἀνδρέα Κρήτης εἶναι προβληματικὴ, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἐμπεριέχει τὰ ἰδιάζοντα στὸν Ἱεροσολυμίτη ὕμνογράφο στοιχεῖα. Πρβλ. *AHG VI* 88, 429-31, εἰδ. 430 καὶ Schirò, *Caratteristiche*.

³²⁸ Ὁ Σ. Εὐστρατιάδης καταγράφει τὸ ἐν λόγω τροπάριο – τοῦ ὁποῦ ἀνευρίσκονται περισσότρες γραφές – σὰν νὰ ἀνήκει στὴν α' ᾠδῆ ἐτέρου κανόνος στὴ μνήμη τοῦ ἁγ. μάρτυρος Ἀρτεμιδώρου, ὁ ὁποῖος ἑορτάζει τὴν 26^η Ὀκτ. - inc. *Ἀκτῖνα θεόθεν μοι ἐπιλάμπεις, ἦχος δ'. Ἄισομαί σοι, Κύριε ὁ Θεός μου. Ὁ κανόνας αὐτὸς ἐκ cod. Lavr. Δ 14, f. 9^r προσγράφεται στὸν Κοσμᾶ Μαΐουμᾶ. Πρβλ. *NS KH'* (1933) 155.*

Ed.: *AHG VI* 88, 98 κανών IV (1, 2), *MR III* 460, *MV VI* 3.

Heirm. EE 146 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 145 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: *EO XXI* (1922) 271*, *NS KH'* (1933) 155* / *Λ'* (1935) 276* / *ΜΔ'* (1949) 6*, Τωμαδάκης, *BY* 207*. Πρβλ. *Initia I* 30*, 191*.

47. Τῆ ΚΔ' Φεβρ. Ἡ πρώτη καὶ δευτέρα εὗρεσις τῆς τιμίας Κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου.

Εἰρμολογικὴ ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. α'. Αἰσωμεν τῷ Σωτῆρι τῶν ὅλων τῷ ἔκουσίᾳ βουλῇ

(μὲ β' ῶδή).

Heirm.: EE 193 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: *BZ 24* (1923-24) 327 [τῷ ἔκουσίᾳ βουλῇ], *NS Λ'* (1935) 209*, 277* / *ΜΔ'* (1949) 4*, 6*. Πρβλ. *Initia I* 201*.

ΜΗΝ ΜΑΡΤΙΟΣ

48. Τῆ ΚΕ' Μαρτίου. Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. Ἀρματα Φαραῶ καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν

Inc. Σήμερον Γαβριὴλ ὁ ἀσώματος ἐλθὼν

(μὲ β' ῶδή).

Ed.: *AHG VII* 275, Follieri³²⁹.

Heirm.³³⁰: EE 147, 148, 149 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: *Anth II* σξα'*, *EO XXI* (1922) 271*, *NS Λ'* (1935) 277* / *ΜΔ'* (1949) 6*, *EPh MH'* (1949) 155*, Τωμαδάκης, *BY* 207*. Πρβλ. *Initia III* 485*.

49. • Ἐτερος κανὼν εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτήν.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. Ἀρματα Φαραῶ καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν

Inc. Ἀφραστον ἀληθῶς τὸ μυστήριον, πιστοὶ³³¹

³²⁹ E. Follieri, "Un canone inedito di S. Andrea...", 337-57.

³³⁰ Οἱ εἰρμοὶ τῶν ῶδῶν δ' καὶ ε' εἶναι ἐλαφρῶς παρηλλαγμένοι ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἀντιστοίχους τῶν ῶδῶν δ' καὶ ε' ἐν EE 147.

Des. ἐν γαστρὶ δεξαμένη, μήτηρ πανσεβάσμιε.

(μὲ β' ῥδῆ).

Cod.: Sinait. gr. 607, ff. 98^v-103.

Heirm.: EE 147, 148, 151 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: Παπαηλιοπούλου, *Ταμείον*, 540*.

ΜΗΝ ΑΠΡΙΛΙΟΣ

50. Τῆ ΚΓ' Ἀπριλίου. Τοῦ ἁγ. μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. Τῶ ὀδηγήσαντι πάλαι τὸν Ἰσραὴλ

Inc. Ἀγαλλιάσθω ἡ κτίσις πνευματικῶς σήμερον

(μὲ β' ῥδῆ).

Ed.: AHG VIII 251, Follieri-Parlini³³².

Heirm.³³³: EE 148, 149, 152 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 133, 145 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. TR 66.

Βιβλ.: EO XXI (1922) 271*, NS A' (1935) 277* / ΜΔ' (1949) 6*, EPh MH' (1949) 365*, Τωμαδάκης, BY 207*.

Πρβλ. *Initia I* 10*.

ΜΗΝ ΜΑΪΟΣ

51. Τῆ Ζ' Μαΐου. Μνήμη τοῦ ἁγ. μάρτυρος Κοδράτου³³⁴.

³³¹ Πρόκειται περὶ νέας παραλ. τοῦ κανόνος ποὺ ἐκδίδεται ἐν AHG VII 275-289 (βλ. ἀνωτέρω σ. 135, ἀρ. 48), ἀλλὰ μὲ τις ῥδῆς β' καὶ δ' διαφοροποιημένες, μὲ νέα τροπάρια στὶς ὑπόλοιπες ῥδῆς, καθὼς καὶ μὲ διαφορετικὴ διάταξη τῶν τροπαρίων κατὰ ῥδῆ.

³³² G. Parlini, "Andrea di Creta: Canone per S. Giorgio" ἐν: E. Follieri, *Un Theotocarion Marciano del secolo XIV (cod. Marciano cl. I, 6)* [Altri Testi della Pietà Bizantina I], Roma 1961, 231-61 (Appendice), ἀνάτυπον ἐκ *Archivio Italiano per la Storia della Pietà III*, Roma 1961. Πρβλ. S. G. Mercati, "Notes et Informations: Nota a due passi del canone di Sant' Andrea di Creta per San Giorgio (v. 276 e 342)", *Byzantion XXXII* (1962) 311-2.

³³³ Ὁ εἰρμός τῆς ζ' ῥδῆς ἔχει ὡς κάτωθι: *Εὐλογητὸς εἶ, Χριστέ, ὁ τοὺς ὀσίους σου παῖδας ἐν Βαβυλῶνι δροσίσας ἐν μέσῳ τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς καὶ δεδοξασμένος εἰς τοὺς αἰῶνας.*

³³⁴ Αναγνωρίζονται περισσότεροι τῶν δύο μάρτυρες μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα: Ὁ ἕνας μαρτύτησε μαζὶ μὲ τὴ συνοδεία του στὴν Κόρινθο καὶ ἐορτάζει τὴ 10^η Μαρτίου· ὁ ἄλλος ἐκ Νικομηδείας μαρτύτησε μαζὶ μὲ τοὺς συντρόφους του στὴν Ἐρμούπολη καὶ ἐορτάζει τὴν 7^η ἢ τὴν 9^η Μαΐου. Ὁ Τωμαδάκης, BY 207 ἀποδίδει τὸν κανόνα στὸν ἅγιο Κοδράτο ἐκ Κορίνθου, ἐνῶ ὁ Εὐστρατιάδης, Ταμείον, EPh AC' (1937) 248 εἰκάζει ὅτι ὁ ἀναγραφόμενος ἐν cod. Crypt. Δ. α. IX Κοδράτος εἶναι ὁ ἐκ Κορίνθου, ἀλλὰ τοποθετεῖ τὸν κανόνα τὴν 21^η Σεπτ., μνήμη τοῦ ἁγ. ἀποστόλου Κοδράτου τοῦ ἐν Μαγνησίᾳ. Ἀντιθέτως, Ὁ C. Emereau, "Hymnographi Byzantini quorum nomina in litteras digessit notulisque adornavit", EO XXI (1922) 267-271, εἰδ. 271, ὁ cod. Crypt. Δ. α. IX, f. 41^v (βλ. Rocchi 305), καθὼς καὶ τὰ AHG IX 77-90 τοποθετοῦν τὸν κανόνα τὴν 9^η Μαΐου. Ἐμεῖς θεωροῦμε ὀρθότερη τὴν 7^η Μαΐου.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. *Τῶ ὀδηγήσαντι πάλαι τὸν Ἰσραήλ*

Inc. *Ἡ φωτοφόρος σου μνήμη ἡλιακὰς σήμερον μαρμαρυγὰς*

(μὲ β' ᾠδή).

Ed.: AHG IX 77.

Heirm.: EE 147, 148, 149, 150 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 133 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. EE 143 Κοσμᾶ μοναχοῦ. TR 66.

Βιβλ.: EO XXI (1922) 271*, EPh ΛC' (1937) 248*, Τωμαδάκης, BY 207*. Πρβλ. *Initia II* 91*.

ΜΗΝ ΙΟΥΝΙΟΣ

52. Τῆ ΙΖ' Ἰουνίου. Μνήμη τῶν ἀγ. μαρτύρων Μανουήλ, Σαβέλ καὶ Ἰσμαήλ.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης ἢ τοῦ Γερμανοῦ ἢ τοῦ Ἀνδρέου Τυφλοῦ ἢ τοῦ

Θεοφάνου³³⁵. (?)

Ἦχος πλ. δ'. *Τῶ ἐκτινάξαντι ἐν θαλάσση*

Inc. *Ἄισωμεν ἄσμα πάντες τῶ κτίστη*

(μὲ β' ᾠδή).

Ed.: AHG X 100.

Heirm.: EE 189, 323, 324, 328 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 321 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: EPh N' (1951) 334*. Πρβλ. *Initia I* 197*.

53. Τῆ ΚΔ' Ἰουν. Τὸ Γενέθλιον τοῦ τιμίου Προδρόμου.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. *Ἄισωμεν ᾠδὴν ἐπινίκιον τῶ μόνῳ Θεῶ (1^η παραλ.)*

Ἦχος δ'. *Τῶ ὀδηγήσαντι πάλαι τὸν Ἰσραήλ (2^η, 3^η καὶ 4^η παραλ.)*

Ἦχος δ'. *Ἄρματα Φαραὼ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ (5^η παραλ.)*

Inc. *Σήμερον ἐκ στείρας γεγέννηται (1^η παραλ.)*

³³⁵ Καίτοι ἡ χειρόγραφη παράδοση παραδίδει τὰ ὀνόματα τῶν Γερμανοῦ (cod. Paris. gr. 1569), Ἀνδρέου Τυφλοῦ (cod. Paris. gr. 245) καὶ Θεοφάνους (cod. Paris. gr. 1569) ὡς δημιουργῶν τοῦ κανόνος, ἢ παρουσία β' ᾠδῆς καὶ τριαδικῶν, καθὼς καὶ ἡ πολυμελικὴ ἡ' ᾠδή (EE 189 καὶ 323) μαρτυροῦν τὴν ἀρχαϊκὴν δομὴν τοῦ ποιήματος, ὅποτε μία τέτοια σύνθεση δύναται νὰ ἀποδοθεῖ στὸν Ἀνδρέα Κρήτης, χωρὶς ν' ἀποκλείεται καὶ ὁ σύγχρονος τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης Πατριάρχης Γερμανός. Ὁ δὲ Σ. Εὐστρατιάδης προσγράφει τὸν κανόνα στὸν Γερμανό. Πρβλ. EPh N' (1951) 334, AHG X 354-8, εἰδ. 357-8 καὶ Schirò, Caratteristiche.

Inc. Ἡ σιωπὴ τοῦ πρεσβύτου τοῦ νομικοῦ γράμματος (2^η, 3^η καὶ 4^η παραλ.)

Inc. Σήμερον ἡ φωνὴ (5^η παραλ.)

Inc. Σήμερον μυστικῶς ἡ ἀξίνη τῶν παθῶν³³⁶

(μὲ β' ῶδη).

Ed.: AHG X 177, 208, 222, 230, 236 κανῶν XVI (1, 2, 3, 4, 5).

Heirm.: EE 147, 148, 149, 150 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 133 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. EE 143 Κοσμᾶ μοναχοῦ.

PentViti^m μθ'. TR 66.

Βιβλ.: Anth III μ'*, NS Λ' (1935) 277*-278* / ΜΔ' (1949) 6*, EPh NA' (1952) 30*-31*, Τωμαδάκης, ΒΥ 207*.

Πρβλ. Initia II 73*/ III 489*.

54. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

Εἰρολογικὴ ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. δ'. Ἐν Ἐρυθρᾷ Φαραῶ σὺν ἄρμασιν

(μὲ β' ῶδη).

Heirm.: EE 332 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 271* / ΜΔ' (1949) 5*. Πρβλ. Initia I 439*.

55. Τῆ ΚΘ' Ἰουν. Τῶν ἀγ. ἐνδόξων καὶ πρωτοκορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης³³⁷. (?)

Ἦχος δ'. Αἰσομαί σοι, Κύριε ὁ Θεός μου, ὅτι ἐξήγαγες λαὸν

Inc. Αἰσομαί σοι, Κύριε ὁ Θεός μου, ὅτι ἀνέδειξας ἡμῖν πύργους τῆς ἐκκλησίας σου

(μὲ β' ῶδη).

Ed.: AHG X 253, Pitra, Hymnographie, C³³⁸.

Heirm.³³⁹: EE 134, 146 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 145 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. EE 164 Σιναϊτικὴ.

³³⁶ Καταγράφεται ἀπὸ τὸν Σ. Εὐστρατιάδη ὡς αὐτόνομος κανόνας, ἤχου δ'. Ἄρματα Φαραῶ καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐκ codd. Paris. gr. 1569, f. 132^v / 1576, f. 79^v καὶ Lavr. Δ 7, f. 120. Πρβλ. NS Λ' (1935) 278 / ΜΔ' (1949) 6, EPh NA' (1952) 30-31. Ἀλλὰ ἐν AHG X 209 κανῶν XVI (2) περιλαμβάνεται στὴν α' ῶδη ὡς τροπᾶριό τῆς ἐνὸς ἄλλου κανόνος - inc. Ἡ σιωπὴ τοῦ πρεσβύτου τοῦ νομικοῦ γράμματος, ἤχου δ'. Τῶ ὁδηγήσαντι πάλαι τὸν Ἰσραήλ.

³³⁷ Ἀρῶνται κάποια στοιχεῖα κοινὰ μὲ ἄλλους κανόνες ἀποδιδόμενους στὸν Ἀνδρέα Κρήτης, ὅπως ἡ παρουσία β' ῶδης, τὰ τριαδικὰ, ἡ ἕκταση τῶν ῶδῶν. Ἐπίσης, ὑπάρχει μία ὁμοιότητα μὲ τὸν κανόνα τῆς 1^{ης} Σεπτ. (βλ. ἀνωτέρω σ. 119, ἀρ. 1). Πρβλ. AHG X 402-6, εἰδ. 404-5 καὶ Schirò, Caratteristiche. Ὁ Σ. Εὐστρατιάδης, ΛC' (1937) 239 καταχωρίζει τὸν κανόνα ὡς ἀνώνυμο τῆ 14^{ης} Σεπτ. σὲ ἤχο πλ. δ'.

³³⁸ Ὅπου ἐκδίδονται τρεῖς στροφές τῆς α' ῶδης τοῦ παρόντος κανόνος ἐντὸς ἐνὸς ἄλλου κανόνος πρὸς τιμὴν Πέτρου καὶ Παύλου.

Βιβλ.: *EPh A'* (1931) 302*, 546 (δίς)*, 552*, 553* / *ΛC'* (1937) 239*. Πρβλ. *Initia I* 190*.

ΜΗΝ ΙΟΥΛΙΟΣ

56. Τῇ ΙΑ' Ἰουλίου. Τῆς ἀγ. μεγαλομάρτυρος Εὐφημίας, ὅτε τὸν ὄρον τῆς πίστεως τῆς Χαλκηδόνος ἐπεκύρωσε.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. Ἄρματα Φαραὼ καὶ τὴν δύμαμιν αὐτοῦ (1^η, 2^η, 3^η καὶ 5^η παραλ.)

Ἦχος δ'. Ἄισωμεν τῷ Κυρίῳ τῷ παραδόξως βυθίσαντι (4^η καὶ 6^η παραλ.)

Inc. Σήμερον, [[οί]] πιστοί, ἐορτάσωμεν φαιδρῶς (1^η, 2^η, 3^η καὶ 5^η παραλ.)

Inc. Ἄισωμεν τῷ Κυρίῳ τῷ ἐν σταδίῳ νευρώσαντι (4^η καὶ 6^η παραλ.)

(μὲ β' ῥῶδή).

Ed.: *AHG XI* 184, 210, 219, 231, 238, 243 κανὼν XVII (1, 2, 3, 4, 5, 6).

Heirm.: EE 134, 146 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 147, 149 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 143 Κοσμᾶ μοναχοῦ. EE 145

Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. *PentViti^m* μθ'.

Βιβλ.: *EA* 26 (1902) 550*. Πρβλ. *Initia III* 492* καὶ Στρατηγόπουλος 101*.

57. Τῇ ΚΓ' Ἰουλ.³⁴⁰ Μνήμη τῶν ἀγ. μαρτύρων Τροφίμου, Θεοφίλου καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης ἢ τοῦ Γερμανοῦ ἢ τοῦ Ἰγνατίου ἢ τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου³⁴¹. (?)

Ἦχος δ'. Ἄισομαί σοι, Κύριε ὁ Θεός μου, ὅτι διήγαγες λαὸν

Inc. Ἄισομαί σοι, Κύριε ὁ Θεός μου, ὅτι ἀνέτειλας ἡμῖν

(μὲ β' ῥῶδή).

Ed.: *AHG XI* 390.

Heirm.: EE 146 Γερμανοῦ Πατριάρχου [ἐξήγαγες]. EE 137 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. EE 147, 148, 150

³³⁹ Ὁ εἰρμός τῆς η' ῥῶδης ἔχει ὡς κάτωθι: Τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἐκ μητρὸς ἀφράστως γεννηθέντα, παῖδες ὑπερυψοῦτε Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν εἰς τοὺς αἰῶνας.

³⁴⁰ Ὁρθότερη ἡμερομηνία τῆς μνήμης τῶν μαρτύρων εἶναι ἡ 21^η Ἰουλ. Βλ. Ὁ μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας... εἰς τὴν μνήμην Βίκτωρος μοναχοῦ καὶ Ματθαίου Λαγγῆ ἐπισκόπου Οἰνῆς, Ἀθῆναι 2001⁶, Ζ' 420.

³⁴¹ Πολλοὶ οἱ διεκδικητὲς τῆς πατρότητος τοῦ ἐν λόγῳ κανόνος: Ὁ cod. Sinait. gr. 625 ἀποδίδει τὸν κανόνα στὸν Γερμανό, ὁ cod. Xenophontos 6 στὸν Ἀνδρέα Κρήτης, ὁ cod. Paris. gr. 13 στὸν Ἰγνάτιο, ὁ cod. Paris. gr. 245 στὸν Θεόδωρο Στουδίτη, ἐνῶ ὁ cod. Paris. gr. 1575 εἶναι ἀνώνυμος. Σημειώνουμε κάποια στοιχεῖα ἀρχαιότητος τοῦ κανόνος, ὅπως ἡ β' ῥῶδή καὶ τὰ τριαδικὰ σὲ κάθε ῥῶδή πρὸ τῶν θεοτοκίων. Πρβλ. *AHG XI* 611-2 καὶ Schirò, Caratteristiche.

Ἀνδρέου Κρήτης. ΕΕ 153 Θεοδώρου Στουδίτου.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 177*, *ΕΟ XXI* (1922) 271*, *ΕΡη Λ'* (1931) 553*. Πρβλ. *Initia I* 190*.

ΜΗΝ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

58. Τῆ Α' Αύγουστου. Μνήμη τῶν ἁγ. ἑπτὰ παιδῶν τῶν Μακκαβαίων, τῆς μητρὸς αὐτῶν Σολομονῆς καὶ τοῦ διδασκάλου αὐτῶν Ἐλεαζάρου.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος α'. Ὡιδὴν ἐπινίκιον ἄσωμεν πάντες

Inc. *Μωσέως τὰ δόγματα πάνσοφοι παῖδες*

Ed.: *MR VI* 281, *MV XII* 3, *ΜΦ* (Αὔγ.) 10.

Heirm.: ΕΕ 15, 17 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: *BZ 17* (1908) 9*, *ΕΡη Λ'* (1931) 556* [*Μωσέως*], *NS Λ'* (1935) 278* / *ΜΔ'* (1949) 6*, *Τωμαδάκης*, *ΒΥ* 207*. Πρβλ. *Initia II* 455*.

59. Τῆ Γ' Αὔγ. Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. Ὁ πατάξας Αἴγυπτον καὶ Φαραῶ τὸν τύραννον (1^η παραλ.)

Inc. *Τὸ Μωσέως πρόσωπον* (1^η παραλ.)

(μὲ β' ᾠδή).

Ed.: *AHG XII* 44 κανὼν V (1).

Heirm.: ΕΕ 147, 148, 149, 150, 169, 180 Ἀνδρέου Κρήτης. ΕΕ 145 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: *ΕΟ XXI* (1922) 271*, *NS Λ'* (1935) 279* / *ΜΔ'* (1949) 7*, *Τωμαδάκης*, *ΒΥ* 207*. Πρβλ. *Initia IV* 182*.

60. Ἐτερος κανὼν εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτήν.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. Αἰσομαί σοι, Κύριε ὁ Θεός μου, ὅτι ἐξήγαγες λαὸν (2^η, 3^η καὶ 4^η παραλ.)

Inc. *Δεῦτε συνανέλθωμεν τῷ Σωτῆρι ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Θαβῶρ* (2^η, 3^η καὶ 4^η παραλ.)

Ed.: *AHG XII* 60, 72, 77 κανὼν V (2, 3, 4).

Heirm.: ΕΕ 134, 146 Γερμανοῦ Πατριάρχου. ΕΕ 145 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: *NS Λ'* (1935) 278* / *ΜΔ'* (1949) 6* [om. *Δεῦτε*], *Τωμαδάκης*, *ΒΥ* 207*. Πρβλ. *Initia I* 296*.

61. Τῆ ΙΓ' Αὐγ. Ἡ ἀνακομιδὴ καὶ μετάθεσις τοῦ ἱεροῦ λειψάνου τοῦ ὄσ. Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. δ'. *Τὸν Ἰσραὴλ ἐκ δουλείας ἐλυτρώσω, Κύριε*

Inc. Τῆς ἀνωτάτω σοφίας τοὺς θησαυροὺς κτησάμενος

(μὲ β' ᾠδῆ).

Ed.: *AHG XII* 142, 151 κανὼν XII (1, 2).

Heirm.: EE 323, 324 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 321 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. EE 326, 329 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: *PG 90* 205 [Τῆς ἀνωτάτου], *EPh A'* (1931) 559* [Τῆς ἀνωτάτης]. Πρβλ. *Initia IV* 113* [Τῆς ἀνωτάτου].

62. Τῆ ΙΕ' Αὐγ. Ἡ Κοίμησις τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου³⁴².

Εἰσομολογικὴ ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος βαρῦς. *Θάλασσαν εἰργάσω τὴν ἐκκλησίαν σου, Λόγε*

(μὲ β' ᾠδῆ).

Heirm.: EE 291 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: *NS A'* (1935) 216* / *ΜΔ'* (1949) 4*. Πρβλ. *Initia II* 95*.

63. Τῆ ΚΘ' Αὐγ. Ἡ ἀποτομὴ τῆς κεφαλῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. δ'. *Τῶ ἐκτινάξαντι ἐν θαλάσῃ*

Inc. Τὸ τῆς ἐρήμου κάλλιστον θρέμμα καὶ Ζαχαρίου

(μὲ β' ᾠδῆ).

Ed.: *AHG XII* 338, 355, 364, 373, 380, 387 κανὼν XXIX (1, 2, 3, 4, 5, 6).

Heirm.: EE 323, 324, 328 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 321 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: *NS A'* (1935) 279* / *ΜΔ'* (1949) 7*, Τωμαδάκης, *BY* 207*. Πρβλ. *Initia IV* 260*.

64. •Ἐτερος κανὼν εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν.

³⁴² Ὁ Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, *NS A'* (1935) 279 καὶ ὁ Τιμόθεος Ἱεροσολύμων, «Πνευματικὰ ἔργα τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, ἅτινα ἐγένοντο ἀποδεκτὰ ὑπὸ τῆς ὅλης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», *NS ΜΔ'* (1949) 7 καταγράφουν κανόνα τῆ ΙΔ' Αὐγ. (Προεόρτια Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου) σὲ ἦχο α' ἐκ cod. Paris. 1569, f. 72 (Τυπικόν) ἄνευ ἄλλης πληροφορίας. Πρβλ. H. Omont, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque nationale*, Paris 1888, II, 98.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. δ'. *Ἄισμα ἀναπέμψωμεν λαοὶ*

Inc. *Πάντες συνελθόντες εὐσεβῶς*

Des. *ἵνα ὑμνῶ σε τὴν πανύμνητον.*

Cod.: Sinait. gr. 674, ff. 53^v-58^v.

Heirm.: EE 314, 321 Ἰωάννου μοναχοῦ. EE 322 Κοσμᾶ μοναχοῦ. EE 323 Γερμανοῦ Πατριάρχου.

Βιβλ.: Παπαηλιοπούλου, *Ταμείον*, 863*.

II. Στὸ Τριώδιο

65. Τῇ Κυριακῇ τῆς Ἀπόκρεω. Ἡ δευτέρα Παρουσία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ κανὼν τοῦ Τριωδίου· ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης ἢ Θεοδώρου Στουδίτου³⁴³. (?)

Ἦχος πλ. β'. *Βοηθὸς καὶ σκεπαστὴς ἐγένετό μοι*

Inc. *Τὴν ἡμέραν τὴν φρικτὴν*

Ed.: ER 367, TR 34, TV 23, RO 1 (1910-11) 225, TΦ 29.

Heirm.: EE 240 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 321* / ΜΔ' (1949) 8*, Τωμαδάκης, BY 208*. Πρβλ. *Initia IV* 70*.

66. Τῇ Τετάρτῃ τῆς Τυρινῆς.

Ὁ κανὼν τοῦ Τριωδίου· ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. *Ἄισομαί σοι, Κύριε ὁ Θεός μου, ὅτι ἐξήγαγες λαὸν*

Inc. *Νηστεύων ὁ Κύριος ἀνθρωπίνως*

Ed.: TR 55, TV 35, TΦ 45.

Heirm.: EE 146 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 171 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 145 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 325* / ΜΔ' (1949) 8*, BZ 17 (1908) 9*, Τωμαδάκης, BY 208*. Πρβλ. *Initia II* 505*.

67. Τῷ Α' Σαββάτῳ τῶν Νηστειῶν. Ἀνάμνησις τοῦ διὰ τῶν κολλύβων θαύματος τοῦ ἁγ. μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου τοῦ Τήρωνος.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης. (?)

³⁴³ Ἐν TR 34, TV 23 καὶ TΦ 29 ὁ κανὼνας ἀποδίδεται στὸν Θεόδωρο Στουδίτη· ἄλλοῦ στὸν Ἀνδρέα Κρήτης. Πρβλ. NS Λ' (1935) 321 / ΜΔ' (1949) 8 καὶ Τωμαδάκης, BY 208.

ἦχος πλ. δ'. Ἐν Ἐρυθρᾷ Φαραῶ σὺν ἄρμασιν
Inc. Πνευματικὴν πανδεσίαν σήμερον προτίθεται
(μὲ β' ῶδή).

Ed.: *ΕΕΒΣ ΝΑ'* (2003) 125-68, εἰδ. 144-67³⁴⁴.

Heirm.: EE 319 Ἰωάννου μοναχοῦ. EE 324 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 327, 329, 330, 332 Ἀνδρέου Κρήτης.
EE 354 Γεωργίου Ἀνατολικοῦ.

Βιβλ.: *Παλίμψηστον 16* (1996) 113-48³⁴⁵.

Πργρ.: Ὁ κανόνας αὐτὸς ἔχει δίειρμες τὶς ῶδὲς α', β', γ', ε', η', θ'. Διαθέτει τὰ ἐξωτερικὰ
χαρακτηριστικὰ τῆς ποιήσεως τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης, ὅπως πολύειρμες ῶδὲς, πολλὰ τροπάρια
ἀνὰ ῶδή, τριαδικὰ καὶ θεοτοκία καθ' ἑκάστη ῶδή.

68. Τῆ Ε' Πέμπτη τῶν Νηστειῶν.

Ὁ μέγας κανὼν· ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης.

ἦχος πλ. β'. Βοηθὸς καὶ σκεπαστὴς ἐγένετό μοι

Inc. Πόθεν ἄρξομαι θρηγεῖν

(μὲ β' ῶδή).

Ed.: TR 139, 463 [ἄρξωμαι], *TriVit* τλδ' -τνζ', TV 80, 258 [ἄρξωμαι], TΦ 336, PG 97 1329, Christ-Paranikas,
AGCC, 148 [ἄρξωμαι].

Heirm.: EE 240 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 235 Γερμανοῦ Πατριάρχου.

Βιβλ.: *NS Λ'* (1935) 325* / *ΜΔ'* (1949) 8*, *BZ 17* (1908) 9* [ἄρξωμαι], Τωμαδάκης, *BY 208**. Πρβλ. *Initia III*
332* [ἄρξωμαι].

69. Τῆ Παρασκευῆ πρὸ τῶν Βαΐων.

Ὁ κανὼν τοῦ ἀποδείπνου· ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης.

ἦχος α'. Ἰδιὴν ἐπινίκιον ἄσωμεν πάντες

Inc. Νεκρὸν τετραήμερον ἐξαναστήσας

(μὲ β' ῶδή)³⁴⁶.

³⁴⁴ Εὐτ. Ι. Τωμαδάκης, «Ἀνδρέου Κρήτης κανὼν εἰς τὸν ἅγιον μεγαλομάρτυρα Θεόδωρον», *ΕΕΒΣ ΝΑ'* (2003) 125-68.

³⁴⁵ Ἀν. Δελέογλου καὶ Ἀλ. Ζερβουδάκη, «Δύο ἄγνωστοι κανόνες στὸν Ἅγιο Θεόδωρο τὸν Τήρωνα (πιθανῶς ἔργα τοῦ Ἀνδρέα Κρήτης)», *Παλίμψηστον 16* (1996), Ἡράκλειον Κρήτης, 113-48, ὅπου οἱ συγγραφεῖς θεωροῦν, ἐσφαλμένως, ὅτι πρόκειται περὶ δύο ξεχωριστῶν κανόνων στὸν ἅγιο μεγαλομάρτυρα Θεόδωρο τὸν Τήρωνα.

Ed.: TR 582, TV 323, TΦ 423, PG 97 1385.

Heirm.: EE 15 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 21 Γερμανοῦ Πατριάρχου [*Πρόσεχε, οὐρανέ, καὶ λαλήσω*].

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 326* / ΜΔ' (1949) 9*, BZ 17 (1908) 9*, Τωμαδάκης, ΒΥ 208*. Πρβλ. *Initia II* 472*.

70. Τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων. Ἡ ἔνδοξος εἴσοδος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. *Ἄισωμεν ᾠδὴν ἐπινίκιον*

Inc. *Ἀπαντες φαιδρῶς ἑορτάσωμεν*

(μὲ β' ᾠδή).

Ed.: *TriVit* χοη', Εὐτ. Ἰ. Τωμαδάκης 205, 231, 243 κανὼν LXXIII (1, 2, 3)³⁴⁷.

Heirm.: EE 147, 148, 149, 150 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 146, 236 Γερμανοῦ Πατριάρχου³⁴⁸. EE 143 Κοσμᾶ μοναχοῦ.

Βιβλ.: NS ΚΘ' (1934) 460*. Πρβλ. *Initia I* 140*.

71. Τῇ ἀγία καὶ μεγάλη Παρασκευῇ. Τὰ ἅγια καὶ σωτήρια Πάθη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ κανὼν εἰς τὸν ἐπιτάφιον θρῆνον τῆς Θεοτόκου (εἰς τὴν παννυχίδα)· ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης ἢ Ἀναστασίου Κοιαίστορος³⁴⁹. (?)

Ἦχος πλ. β'. *Κύματι θαλάσσης*

Inc. *Θέλων σου τὸ πλάσμα, Σωτήρ μου*

Inc. *Πῶς ἠρνήσω, Πέτρε, τὸν Σωτήρα*³⁵⁰

³⁴⁶ Ὁ κανόνας αὐτὸς ἀποτελοῦνταν ἀπὸ δύο β' ᾠδές. Ἡ μία βρίσκεται στὰ ἔντυπα: *Πρόσεχε, οὐρανέ, καὶ λαλήσω*, ἡ ἄλλη δημοσιεύεται ἀπὸ τὸν Σ. Εὐστρατιάδη, Ἀνδρέας, NS Λ' (1935) 326-8.

³⁴⁷ Ὁ Εὐτ. Ἰ. Τωμαδάκης δημοσιεύει τρεῖς παραλ. τοῦ κανόνος. Βλ. Εὐτ. Ἰ. Τωμαδάκης, *Ἄισματα τοῦ Τριωδίου· ἐρανισθέντα ἐκ κωδίκων τῆς κάτω Ἰταλίας*, Ἀθῆναι 2004, Β', 205-51, 412-6 καὶ ὁ ἴδιος, «Ἀνδρέου Κρήτης, ὁ κανὼν τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων», *Ἀπόψεις*, περιοδικὴ ἔκδοση τοῦ Συλλόγου Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν τοῦ Κολλεγίου Ἀθηνῶν, 3 (1986) 45-93. Ἡ πρώτη ἔκδοση τοῦ κανόνος εἶχε γίνῃ ὑπὸ R. Maisano, "Un inno inedito di S. Andrea di Creta per la Domenica delle Palme", *Rivista di Storia e Letteratura Religiosa VI* (1970) 519-72.

³⁴⁸ Ἡ εἰρμολογικὴ ἀκολουθία ὑπ' ἀρ. 236 τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ εἶναι ἤχου πλ. β'.

³⁴⁹ Ὁ Ἐ. Α. Πεζόπουλος - στηριζόμενος στοὺς εἰρμούς τοῦ κανόνος, οἱ ὅποιοι τυγχάνουν μεταγενέστεροι - ἀποδίδει τὸν κανόνα ὄχι στὸν Ἀνδρέα Κρήτης ἀλλὰ τὸν Ἀναστάσιο Κοιαίστορα. Βλ. Ἐ. Α. Πεζόπουλος, «Παρατηρήσεις εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν», *Νέα Φόρμιγξ Β'* (1923) ἀρ. φύλλου 23-24, 2-5, εἰδ. 5.

Ed.: RO 5 (1912-3) 307, 310, *Νέα Φόρμιγξ Β'* (1922) ἀρ. φύλλου 19-22, 3-4³⁵¹.

Heirm.: EE 231 Κασσιανῆς μοναχῆς καὶ Κοσμᾶ μοναχοῦ. EE 257.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 329* / ΛΒ' (1937) 19 σημ. 1* / ΜΔ' (1949) 9*, *ΕΕΒΣ Η'* (1931) 63*, Τωμαδάκης, ΒΥ 208*.

Πρβλ. *Initia II* 116* / III 388*.

III. Στὸ Πεντηκοστάριο

72. Τῇ Κυριακῇ τῶν Μυροφόρων, τοῦ ἐξ Ἀριμαθαίας Ἰωσήφ καὶ τοῦ Νικοδήμου.

Ὁ κανὼν τῶν Μυροφόρων· ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος β'. *Τὴν Μωσέως ὥδην ἀναλαβοῦσα*

Inc. *Ἐσταυρώθης σαρκὶ*

Ed.: PeR 94, PeV 46, ΠεΦ 90.

Heirm.: EE 57 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 55 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 330* / ΜΔ' (1949) 9*, BZ 17 (1908) 9*, Τωμαδάκης, ΒΥ 208*. Πρβλ. *Initia I* 538*.

73. Τῇ Τετάρτῃ τῆς Μεσοπεντηκοστῆς.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. δ'. *Θάλασσαν ἔπηξας βυθίσας σὺν ἄρμασι*

Inc. *Ἐθνη κροτήσατε, Ἑβραῖοι θρηνήσατε*

Ed.: PeR 176, 213, PeV 84, 101, ΠεΦ 157, 187, PG 97 1421.

Heirm.: EE 330 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 330* / ΜΔ' (1949) 9*, BZ 17 (1908) 9*, Τωμαδάκης, ΒΥ 208*. Πρβλ. *Initia I* 357*.

74. Τῇ Κυριακῇ τοῦ Τυφλοῦ.

Εἰρημολογικὴ ἀκολουθία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. α'. *Γῆν ἐφ' ἣν οὐκ ἔλαμψεν οὐκ εἶδεν ἥλιος ποτὲ*

(μὲ β' ὥδή).

³⁵⁰ Ὁ Σ. Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, NS Λ' (1935) 329-30 θεωρεῖ ὅτι πρόκειται περὶ τετραωδίου, τὸ ὁποῖο ἄρχεται ἐκ τῆς ζ' ὥδης: *Πῶς ἠρνήσω, Πέτρε, τὸν Σωτῆρα* καὶ τὸ ἀποδίδει στὸν Ἀνδρέα Κρήτης. Πρβλ. Τωμαδάκης, ΒΥ 208.

³⁵¹ Σπ. Καμπανᾶς, Λαυριώτης Ἰατρός, «Ἀνέκδοτος ἐκκλησιαστικὴ ποίησις· Ἀνδρέου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου, κανὼν εἰς τὸν ἐπιτάφιον θρῆνον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ψαλλόμενος κατὰ τὴν παννυχίδα τῆς ἀγ. καὶ μεγάλης Παρασκευῆς (ἐκ τῶν codd. Lavr. Δ 45, f. 309 καὶ Θ 59, f. 17^v)», *Νέα Φόρμιγξ Β'* (1922) ἀρ. φύλλου 19-22, 3-5, εἰδ. 3-4.

Ed.: *PaR* 393, 438, *PaV* 192, 215, *PeR* 265, *PeV* 125, *ΠαΦ* 301, 337.

Heirm.: EE 191 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: *PeR* 293*, *PeV* 139*, *EO XXIII* (1924) 283*, *NS KΘ'* (1934) 566* / *Λ'* (1935) 153*, 330* / *ΜΔ'* (1949) 3* [om. οὐκ ἔλαμψεν]. Πρβλ. *Initia I* 255*.

IV. Στὸ Θεοτοκάριο

75. • Κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον τὴν Ὁδηγήτριαν.

Ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης.

Acr.: *Τυφλῶν ὀδηγήτρια φῶς μοι παράσχοις.*

Ἦχος πλ. δ'. Ὑγρὰν διοδεύσας ὡσεὶ ξηρὰν

Inc. *Τὴν γλῶτταν μου τράνωσον καὶ ψυχὴν*

Cod.: Paris. gr. 296, f. 329^v.

Heirm.: EE 315 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: *NS Λ'* (1935) 322* / *ΜΔ'* (1949) 8*, *Τωμαδάκης*, *BY* 208*. Πρβλ. *Initia IV* 62*.

76. Τῇ Κυριακῇ ἑσπέρας τοῦ ἤχου α'.

Ἔτερος κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον. Ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης³⁵². (?)

Acr.: *Θρήνων ἐμῶν δέχοιο τὸν πρῶτον κόρη· Ναί.*

Ἦχος α'. Σοῦ ἢ τροπαιοῦχος δεξιὰ

Inc. *Θρήνων ἀπαρχὰς δεῦρο, ψυχὴ*

Ed.: *NTh* 3 [perp. *Θρηνῶν*], *ETh* 87.

Heirm.: EE 1 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: *NS Λ'* (1935) 323* / *ΜΔ'* (1949) 8*, *BZ* 17 (1908) 9* [perp. *Θρηνῶν*], *Τωμαδάκης*, *BY* 208*. Πρβλ. *Initia II* 143* καὶ *Στρατηγόπουλος* 70*, 120*.

77. Τῇ Πέμπτῃ ἑσπέρας τοῦ ἤχου α'.

Ἔτερος κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον· Κατανυκτικός. Ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος α'. Ὡδὴν ἐπινίκιον ἄσωμεν πάντες

Inc. *Ὡδὴν παρακλήσεως τῇ Θεοτόκῳ*

³⁵² Λανθασμένα ἀποδίδεται στὸν Ἀνδρέα Κρήτης. Βλ. *Στρατηγόπουλος* 70 καὶ σημ. 1.

Ed.: NTh 11, ETh 94.

Heirm.: EE 15, 16, 17 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 323* / ΜΔ' (1949) 8*, BZ 17 (1908) 9*, Τωμαδάκης, ΒΥ 208*. Πρβλ. *Initia V* 126*.

78. Τῆ Δευτέρᾳ ἑσπέρας τοῦ ἤχου β'.

Ἔτερος κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον. Ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης ἢ Νικηφόρου Κρήτης³⁵³. (?)

Ac.: *Θρηνώδες ἄσμα δεύτερον τῆ Παρθένω. Τοῦ Κρήτης.*

Ἦχος β'. Δεῦτε, λαοί, ἄσωμεν ἄσμα Χριστῶ τῶ Θεῶ

Inc. *Θρήνου καιρὸς πάρεστιν, ὦ παναθλία ψυχῆ*

Ed.: NTh 20, ETh 185.

Heirm.: EE 51, 53 Κοσμᾶ μοναχοῦ. EE 59 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 46, 47 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: Pitra, *AS I* 438 app. crit.*, NS Λ' (1935) 323* / ΜΔ' (1949) 8*, BZ 17 (1908) 9*, Τωμαδάκης, ΒΥ 208*.

Πρβλ. *Initia II* 142*.

79. Τῆ Κυριακῆ ἑσπέρας τοῦ ἤχου γ'.

Ἔτερος κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον. Ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης.

Ac.: *Θρηνεῖν τὸ κέρδος τοῦ βίου καθ' ἡμέραν.*

Ἦχος γ'. Χέρσον ἀβυσσοτόκον πέδον ἥλιος

Inc. *Θλίψεσι προσπαλαίειν ἐν βίῳ κάλλιστον*

Ed.: NTh 31, ETh 311.

Heirm.: EE 101 Κοσμᾶ μοναχοῦ.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 323* / ΜΔ' (1949) 8* [reper. *Προσπαλαίων*], BZ 17 (1908) 9*, Τωμαδάκης, ΒΥ 208*. Πρβλ.

Initia II 140* καὶ Στρατηγόπουλος 121*.

80. Τῆ Κυριακῆ ἑσπέρας τοῦ ἤχου πλ. α'.

Ἔτερος κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον. Ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. α'. Ἴππον καὶ ἀναβάτην εἰς θάλασσαν

³⁵³ Ἡ Ἐ. Παπαηλιοπούλου-Φωτοπούλου ἰσχυρίζεται ὅτι ἐσφαλμένα ὁ κανόνας προσγράφεται στὸν Ἀνδρέα λόγω πρόχειρης ἀποδόσεως *Τοῦ Κρήτης* τῆς acr. στὸν Ἱεροσολυμίτη. Κατὰ τὴν ἴδια ὁ κανόνας αὐτὸς ἀνήκει πιθανῶς στὸν Νικηφόρο Κρήτης (τὸν Μοσχόπουλο). Βλ. Παπαηλιοπούλου, *Ταμείον*, σημ. 526.

Inc. *Ψάλλειν ἀδιαλείπτως σοὶ χρεωστοῦμεν*

Ed.: NTh 59.

Heirm.: EE 182 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 324* / ΜΔ' (1949) 8*, BZ 17 (1908) 9*, Τωμαδάκης, ΒΥ 208*. Πρβλ. *Initia V* 115* καὶ Στρατηγόπουλος 122*.

81. Τῆ Δευτέρᾳ ἑσπέρας τοῦ ἤχου πλ. β'.

Ἔτερος κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον. Ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης.

Acrr.: *Ἰωμεν αὐθις τοῦ καλοῦ θρήνου χάριν.*

Ἦχος πλ. β'. *Βοηθὸς καὶ σκεπαστὴς ἐγένετό μοι*

Inc. *Ἰωὴλ ὁ θαυμαστός, ὁ τοῦ Κυρίου μέγας προφήτης*

Ed.: NTh 75.

Heirm.: EE 240 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 324* / ΜΔ' (1949) 8*, BZ 17 (1908) 9*, Τωμαδάκης, ΒΥ 208*. Πρβλ. *Initia III* 243*.

82. Τῆ Κυριακῇ ἑσπέρας τοῦ ἤχου βαρέος.

Ἔτερος κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον. Ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης.

Acrr.: *Τὸν ἕβδομον θρήνον δὲ πῶς παραδράμω;*

Ἦχος βαρῦς. *Νεύσει σου πρὸς γεῶδη ἀντιτυπίαν*

Inc. *Τρέμω τὴν καταδίκην τῆς ἀποφάσεως*

Ed.: NTh 87.

Heirm.: EE 280 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. EE 286 Κοσμᾶ μοναχοῦ.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 324* / ΜΔ' (1949) 8* [Τρέμει], BZ 17 (1908) 9*, Τωμαδάκης, ΒΥ 208*. Πρβλ. *Initia IV* 309* καὶ Στρατηγόπουλος 123*.

83. Τῆ Τετάρτῃ ἑσπέρας τοῦ ἤχου βαρέος.

Ἔτερος κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον. Ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος βαρῦς. *Νεύσει σου πρὸς γεῶδη ἀντιτυπίαν*

Inc. *Πρῶτον παθῶν νοσήσας*

Ed.: NTh 93.

Heirm.: EE 280 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. EE 286 Κοσμᾶ μοναχοῦ.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 324* / ΜΔ' (1949) 8* [νοήσας], BZ 17 (1908) 9* [νοήσας], Τωμαδάκης, BΥ 208*. Πρβλ. *Initia III* 375* καὶ Στρατηγόπουλος 123*.

84. Τῆ Δευτέρῃ ἐσπέρας τοῦ ἤχου πλ. δ'.

Ἔτερος κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον. Ποίημα τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Αα.: Θρηῆνος βροτοῖς πέφυκεν ἐκ Θεοῦ χάρις.

Ἦχος πλ. δ'. Ὑγρὰν διοδεύσας ὡσεὶ ξηρὰν

Inc. Θρηνώδη τὸν βίον, Μητέρα Θεοῦ

Ed.: NTh 103.

Heirm.: EE 315, 321 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. EE 322 Κοσμᾶ μοναχοῦ. EE 324 Γερμανοῦ Πατριάρχου.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 325* / ΜΔ' (1949) 8* [Θρηνωδῶ], BZ 17 (1908) 9*, Τωμαδάκης, BΥ 208*. Πρβλ. *Initia II* 142* καὶ Στρατηγόπουλος 123*.

V. Λοιποὶ κανόνες

85. Εἰς ψυχορραγοῦντα.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. β'. Ὡς ἐν ἠπείρῳ πεζεύσας ὁ Ἰσραήλ

Inc. Δεῦτε συνάχθητε πάντες οἱ εὐσεβῶς ἐν τῷ βίῳ

Ed.: EV 389, Goar, *Euchologion*, 585.

Heirm.: EE 224 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.

Βιβλ.: Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, IB I 330, ἀρ. 274.5*, NS Λ' (1935) 321* [οἱ εὐσεβεῖς] / ΜΔ' (1949) 8*, Τωμαδάκης, BΥ 208*. Πρβλ. *Initia I* 296*.

86. ●Κατανυκτικός.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. δ'. Τῷ συντρίψαντι πολέμους ἐν βραχίονι αὐτοῦ

Inc. Οἶμοι τάλαινα ψυχῆ μου

Cod.: Lavr. Θ 75, f. 186.

Heirm.: EE 327 Ἀνδρέου Κρήτης.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 322* / ΜΔ' (1949) 8*, Τωμαδάκης, BΥ 208*. Πρβλ. *Initia III* 57*.

87. Εἰς τοὺς κοιμηθέντας.

Ὁ κανὼν τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας· ποίημα τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. β'. Βοηθὸς καὶ σκεπαστῆς ἐγένετό μοι

Inc. Ὁ τὸν θάνατον, Σωτήρ, προθανατώσας

(μὲ β' ᾠδή).

Ed.: *Helikon IX-X* (1969-70) 475-513³⁵⁴.

Heirm.: EE 239, 240 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 289, 324 Γερμανοῦ Πατριάρχου³⁵⁵.

88. Papyrus gr. Vind. 31956.

Ἀκέφαλος καὶ κολοβός.

Inc. Ἀγνῶν ἐξ αἱμάτων, ἀειπάρθενε

Ed.: *JÖB IV* (1955) 1-11³⁵⁶.

Βιβλ.: Τωμαδάκης, ΒΥ 208*.

³⁵⁴ M. Arco Magrì, "L' inedito canon de requie di Andrea Cretese", *Helikon IX-X* (1969-70) 475-513, εἰδ. 494-513.

³⁵⁵ Ἡ εἰρμολογικὴ ἀκολουθία ὑπ' ἀρ. 289 τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ εἶναι βαρέος ἤχου, ἐνῶ ἡ ὑπ' ἀρ. 324 πλ. δ'.

³⁵⁶ P. Sanz, "Ein Fragment eines neuen Kanon des Andreas von Kreta", *JÖB IV* (1955) 1-11. Πρόκειται περὶ παπυρικοῦ σπαράγματος.

Β' ΤΡΙΩΙΔΙΑ – ΤΕΤΡΑΩΙΔΙΑ

1. Τῆ Κυριακῆ τῶν Βαΐων. Ἡ ἔνδοξος εἴσοδος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.
Τὸ τριώδιον τοῦ ἀποδείπνου· ποίημα τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.
Ἦχος πλ. δ'. *Τῶ συντριψαντι πολέμους*
Inc. *Ἰωσήφ τὴν σωφροσύνην*
Ed.: TR 616, TV 342, TΦ 449, PG 97 1400.
Heirm.: EE 327, 330 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 323 Γερμανοῦ Πατριάρχου.
Βιβλ.: NS Λ' (1935) 328* / ΜΔ' (1949) 9*, Τωμαδάκης, BY 208*. Πρβλ. *Initia II* 245*.
2. Τῆ ἀγία καὶ μεγάλη Δευτέρα. Ἰωσήφ τοῦ Παγκάλου καὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς.
Τὸ τριώδιον τοῦ ἀποδείπνου· ποίημα τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.
Ἦχος πλ. δ'. *Πρόσεχε, Οὐρανέ, καὶ λαλήσω*
Inc. *Συνέλθωμεν τῶ Χριστῶ πρὸς τὸ ὄρος*
Ed.: TR 628, TV 349, TΦ 463, PG 97 1404.
Heirm.³⁵⁷: EE 330 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 324 Γερμανοῦ Πατριάρχου.
Βιβλ.: NS Λ' (1935) 328* / ΜΔ' (1949) 9*, Τωμαδάκης, BY 208*. Πρβλ. *Initia III* 581*.
3. Τῆ ἀγία καὶ μεγάλη Τρίτη. Τῶν δέκα Παρθένων.
Τὸ τριώδιον τοῦ ἀποδείπνου· ποίημα τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.
Ἦχος β'. *Στειρωθέντα μου τὸν νοῦν*
Inc. *Συντελείας ὁ καιρὸς*
Ed.: TR 637, TV 355, TΦ 470, PG 97 1409.
Heirm.: EE 57 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 55 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ.
Βιβλ.: NS Λ' (1935) 329* / ΜΔ' (1949) 9*, Τωμαδάκης, BY 208*. Πρβλ. *Initia III* 590*.

³⁵⁷ Ἡ β' ᾠδὴ εἶναι διειρημη. Ὁ πρῶτος εἰρμός της ἔχει ὡς ἐξῆς: *Πρόσεχε, Οὐρανέ, καὶ λαλήσω καὶ ἀννυμήσω Χριστὸν τὸν ἐκ Παρθένου σαρκὶ ἐπιδημήσαντα. Ὁ δεῦτερος εἰρμός της ἔχει ὡς κάτωθι: Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἶμι Θεὸς ὁ πρὶν γενέσθαι τὸ πᾶν καὶ πρὸ τοῦ στήναι τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανὸν γινώσκων τὰ πάντα ὡς ὅλος ὢν ἐν Πατρὶ καὶ ὅλον φέρων ἐν ἐμοί.*

4. Τῇ ἀγία καὶ μεγάλη Τετάρτῃ. Τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον.
Τὸ τριώδιον τοῦ ἀποδείπνου· ποίημα τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.
ῥῆχος πλ. β'. *Ἀκήκοεν ὁ προφήτης*
Inc. *Ἀνώγειων ἐστρωμένον*
Ed.: TR 648, TV 362, TΦ 479, PG 97 1416 [*Ἀνώγειον*].
Heirm.: EE 240 Ἀνδρέου Κρήτης.
Βιβλ.: NS Λ' (1935) 329* / ΜΔ' (1949) 9* [*Ἀνώγειον*], Τωμαδάκης, ΒΥ 208*. Πρβλ. *Initia I* 131*.
5. Τῇ ἀγία καὶ μεγάλη Πέμπτῃ. Τοῦ ἱεροῦ Νιπτήρος, τοῦ μυστικοῦ Δείπνου, τῆς ὑπερφουῶς Προσευχῆς καὶ τῆς Προδοσίας.
Τὸ τριώδιον εἰς τὸ ἀπόδειπνον· ποίημα τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.
ῥῆχος πλ. δ'. *Τὸν ζόφον τῆς ψυχῆς μου*
Inc. *Ἡὺτρέπισται τὸ δεῖπνον*
Ed.: *TriVit* χοη'.
Heirm.: EE 327 Ἀνδρέου Κρήτης.
Βιβλ.: ΠΕΣ 178-9³⁵⁸ [*Ἡὺτρέπιστο*]. Πρβλ. *Initia II* 89*.
6. Τῇ ἀγία καὶ μεγάλη Παρασκευῇ. Τὰ ἅγια καὶ σωτήρια Πάθη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Τὸ τετραώδιον εἰς τὸν ἐπιτάφιον θρῆνον (τοῦ ἀποδείπνου)· ποίημα τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.
ῥῆχος γ'. *Βοηθὸς καὶ σκεπαστῆς ἐγένετό μοι*
Inc. *Ἐτάζη ὁ ἀνεύθυνος θέλων*
Ed.: *TriVit* χπγ', *Νέα Φόρμιγξ Β'* (1922) ἀρ. φύλλου 19-22, 4-5, *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς Η'* (1924) 437-42³⁵⁹.
Heirm.: EE 104, 106 Ἀνδρέου Κρήτης. EE 110, 112 Γερμανοῦ Πατριάρχου. EE 231 Κοσμᾶ μοναχοῦ.
Βιβλ.: NS Λ' (1935) 329* [*Ἐτάζει*] / ΜΔ' (1949) 9* [*Ἐτάζει*], Δετοράκης, *Ἄγιοι*, 178*, Τωμαδάκης, ΒΥ 208* [*Ἐτάζει*]. Πρβλ. *Initia I* 542*.

³⁵⁸ Θεοχ. Εὐ. Δετοράκης, «Παρατηρήσεις στὸ ὕμνογραφικὸ ἔργο τοῦ ἀγίου Ἀνδρέου Κρήτης», ἐν ΠΕΣ, 171-84, εἰδ. 178-9.

³⁵⁹ Σπυριδίων Λαυριώτης, Ἰατρός, «Ἀνέκδοτος ἐκκλησιαστικὴ ποίησις· Τετραώδιον Ἀνδρέου Κρήτης εἰς τὸν ἐπιτάφιον θρῆνον (ἐκ τοῦ cod. Lavr. Δ 45, f. 309)», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς Η'* (1924) 437-42 καὶ ὁ ἴδιος, «Ἀνέκδοτος ἐκκλησιαστικὴ ποίησις· Τετραώδιον Ἀνδρέου Κρήτης εἰς τὸν ἐπιτάφιον θρῆνον (ἐκ τοῦ cod. Lavr. Δ 45, f. 309)», *Νέα Φόρμιγξ Β'* (1922) ἀρ. φύλλου 19-22, 3-5, εἰδ. 4-5.

Γ' ΙΔΙΟΜΕΛΑ

I. Στὰ Μηναιᾶ

ΜΗΝ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

1. Τῆ ΙΔ' Σεπτεμβρίου. Ἡ Ὑψωσις τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ.
Εἰς τὴν λιτήν. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.
Ἦχος α'. Σήμερον ὡς ἀληθῶς ἡ ἀγιόφθογγος ρῆσις
Ed.: *MR I* 155, 187, *MV I* 88, 106, *MΦ* (Σεπτ.) 151, *PG* 97 1436, *Gretser, Cruce*, III, 291.
Βιβλ.: *EO XXI* (1922) 269*, *NS Λ'* (1935) 331* / *MΔ'* (1949) 10*, *EPh Λ'* (1931) 296*, *Τωμαδάκης, ΒΥ* 209*.
Πρβλ. *Initia III* 497*.
2. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.
Εἰς τὴν λιτήν. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.
Ἦχος α'. Τὸ φυτευθὲν ἐν κρανίου τόπῳ
Ed.: *MR I* 156, *MV I* 89, *MΦ* (Σεπτ.) 151, *Gretser, Cruce*, III, 291 [*κρανίῳ*].
Βιβλ.: *NS Λ'* (1935) 331* / *MΔ'* (1949) 10*, *EPh Λ'* (1931) 296*, *Τωμαδάκης, ΒΥ* 209*. Πρβλ. *Initia IV* 302*.
3. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.
Εἰς τὴν λιτήν. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.
Ἦχος α'. Προτυπῶν τὸν σταυρόν σου
Ed.: *MR I* 156, *MV I* 89, *MΦ* (Σεπτ.) 151, *Gretser, Cruce*, III, 291.
Βιβλ.: *NS Λ'* (1935) 331* / *MΔ'* (1949) 10*, *EPh Λ'* (1931) 296*, *Τωμαδάκης, ΒΥ* 209*. Πρβλ. *Initia III* 370*.
4. Τῆ Κ' Σεπτ. Μνήμη τοῦ ἀγ. μεγαλομάρτυρος Εὐσταθίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.
Εἰς τοὺς αἶνους. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης ἢ Ἀνδρέου Πυροῦ. (?)
Ἦχος πλ. β'. Ἀφθόρου τόκου Μαρίας
Ed.: *MR I* 217, *MV I* 123, *MΦ* (Σεπτ.) 209.
Βιβλ.: *NS Λ'* (1935) 331* / *MΓ'* (1948) 92* / *MΔ'* (1949) 10*, *Τωμαδάκης, ΒΥ* 208*. Πρβλ. *Initia I* 210*.
5. Τῆ ΚΔ' Σεπτ. Μνήμη τῆς ἀγ. πρωτομάρτυρος καὶ ἰσαποστόλου Θέκλης.

Εἰς τὰ στιχηρὰ τοῦ ἔσπερινοῦ. Δοξαστικόν. Ἀνδρέου Κρήτης ἢ Ἀνατολίου. (?)

Ἦχος πλ. β'. *Ἀθλητικοῖς παλαίσμασι*

Ed.: *MR I 238, MV I 135, MΦ (Σεπτ.) 230.*

Βιβλ.: *EO XXI (1922) 269**. Πρβλ. *Initia I 47**.

6. Τῇ αὐτῇ ἑορτῇ.

Εἰς τοὺς αἶνους. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης ἢ Ἀνατολίου³⁶⁰. (?)

Ἦχος δ'. *Χορείας ἐγείρατε, φιλομάρτυρες*

Ed.: *MR I 245, MV I 139, MΦ (Σεπτ.) 236.*

Βιβλ.: *NS Λ' (1935) 332* / ΜΔ' (1949) 10**, Τωμαδάκης, *BY 209**. Πρβλ. *Initia V 95**.

ΜΗΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

7. Τῇ Γ' Ὀκτωβρίου. Μνήμη τοῦ ἁγ. ἱερομάρτυρος Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου.

Εἰς τὰ στιχηρὰ τοῦ ἔσπερινοῦ. Δοξαστικόν. Ἀνδρέου Κρήτης ἢ Βυζαντίου. (?)

Ἦχος β'. *Δεῦτε συμφώνως, οἱ πιστοί, τὴν ἐτήσιον μνήμην*

Ed.: *MR I 322, MV II 11, MΦ (Οκτ.) 25.*

Βιβλ.: *EO XXI (1922) 269**, *NS Λ' (1935) 332* / ΜΔ' (1949) 10** [om. οἱ], Τωμαδάκης, *BY 209**. Πρβλ. *Initia I 295**.

8. Τῇ IB' Ὀκτ. Μνήμη τῶν ἁγ. μαρτύρων Πρόβου, Ταράχου καὶ Ἀνδρονίκου.

Εἰς τὰ ἀπόστιχα τοῦ ἔσπερινοῦ. Δοξαστικόν. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος α'. *Τὸ τριστέλεχον ἄθροισμα*

Ed.: *MR I 404, MV II 64, MΦ (Οκτ.) 107.*

Βιβλ.: *EO XXI (1922) 269**, *EPH Λ' (1931) 304**, *NS Λ' (1935) 332* / ΜΔ' (1949) 10**, *Bes 6 (1899) 98**, Τωμαδάκης, *BY 209**. Πρβλ. *Initia IV 263**.

9. Τῇ ΚC' Ὀκτ. Μνήμη τοῦ ἁγ. μεγαλομάρτυρος Δημητρίου τοῦ Μυροβλύτου.

Εἰς τοὺς αἶνους. Δοξαστικόν. Ἀνδρέου Κρήτης.

³⁶⁰ Στὰ ἔντυπα προσγράφεται στὸν Ἀνατόλιο. Ὁ Σ. Εὐστρατιάδης τὸ καταχωρίζει στὰ ἰδιόμελα Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης. Βλ. *NS Λ' (1935) 332*.

Ἦχος δ'. Τὸν λόγχοις κληρωσάμενον

Ed.: *MR I* 537, *MV II* 145, *MΦ* (Οκτ.) 241.

Βιβλ.: *EO XXI* (1922) 269*, *EPh Λ'* (1931) 305*, *NS Λ'* (1935) 333* / *ΜΔ'* (1949) 10*, *Bes 6* (1899) 99*,

Τωμαδάκης, *BY* 209*. Πρβλ. *Initia IV* 217*.

ΜΗΝ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

10. Τῆ Λ' Νοεμβρίου. Τοῦ ἀγ. ἐνδόξου ἀποστόλου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου.

Εἰς τὴν λιτὴν. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος α'. Ὁ πρωτόκλητος μαθητῆς

Ed.: *MR II* 325, *MV III* 196, *MΦ* (Νοέμ.) 333.

Βιβλ.: *MR II* 328*, *MV III* 198*, *EO XXI* (1922) 269*, *EPh Λ'* (1931) 312*, *NS Λ'* (1935) 333* / *ΜΔ'* (1949) 10*,

Τωμαδάκης, *BY* 209*. Πρβλ. *Initia III* 146*.

11. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

Εἰς τὴν λιτὴν. Δοξαστικόν. Ἀνδρέου Κρήτης ἢ Ἀνατολίου. (?)

Ἦχος πλ. δ'. Τὸν κήρυκα τῆς πίστεως

Ed.: *MR II* 326, 343, *MV III* 197, 211, *MΦ* (Νοέμ.) 334.

Βιβλ.: *EO XXI* (1922) 269*, *NS Λ'* (1935) 333* / *ΜΔ'* (1949) 10*, Τωμαδάκης, *BY* 209*. Πρβλ. *Initia IV* 215*.

ΜΗΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

12. Τῆ Κ' Δεκεμβρίου. Προεόρτια τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως.

Εἰς τὰ ἀπόστιχα τοῦ ἑσπερινοῦ. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης ἢ Ἀνδρέου

Πυροῦ³⁶¹. (?)

Ἦχος β'. Δεῦτε ἅπαντες, Χριστοῦ τὰ γενέθλια

Ed.: *MR II* 510, 552, *MV IV* 112, 138, *MΦ* (Δεκ.) 227, *Anth I* τρε'.

Βιβλ.: *Bes 6* (1899) 101*, *ΕΕΒΣ I'* (1933) 24*, *EO XXI* (1922) 267*, *EPh Λ'* (1931) 357*, *NS Λ'* (1935) 333*, 645-6* /

ΜΔ' (1949) 10*, 66*, Τωμαδάκης, *BY* 209*. Πρβλ. *Initia I* 285*.

13. Τῆ ΚΕ' Δεκ. Ἡ κατὰ σάρκα Γέννησις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

³⁶¹ Κατὰ τὰ ἔντυπα, τοῦ Ἀνδρέου Πυροῦ· κατὰ τὸν Σ. Εὐστρατιάδη, τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης. Βλ. *NS Λ'* (1935) 333.

Εἰς τὰ ἀπόστιχα τοῦ ἔσπερινοῦ. Δοξαστικόν. Ἀνδρέου Κρήτης ἢ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ³⁶². (?)

Ἦχος δ'. *Εὐφράνθητι Τερουσαλήμ καὶ πανηγυρίσατε πάντες*

Ed.: *MR II* 660, 709, *MV IV* 197, 223, *MΦ* (Δεκ.) 327.

Βιβλ.: *Bes* 6 (1899) 103*, *EO XXII* (1923) 439*, *NS A'* (1935) 334* / *ΜΔ'* (1949) 10*, Τωμαδάκης, *ΒΥ* 209*.

Πρβλ. *Initia I* 565*.

14. Τῇ αὐτῇ ἑορτῇ.

Εἰς τοὺς αἶνους. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. *Εὐφραίνεσθε, δίκαιοι· οὐρανοί, ἀγαλλιᾶσθε· σκιρτήσατε, τὰ ὄρη, [[τοῦ]]*

Χριστοῦ γεννηθέντος.

Ed.: *MR II* 671, 678, 693, *MV IV* 202, 207, 215, *MΦ* (Δεκ.) 337, *PG* 97 1433, Christ-Paranikas, *AGCC*, 97, *RO 14* (1917) 143 [*ἀγαλλιᾶσασθε*], *EA* 8 (1885-86) 183.

Βιβλ.: Toscani, Cozza-Luzi, *De Immaculata*, 108*, *Bes* 6 (1899) 102*, *EO XXI* (1922) 269*, *EPh A'* (1931) 358* / *ΛΘ'* (1940) 124*, 133*, *NS A'* (1935) 334* / *ΜΔ'* (1949) 10*, *OC* 9 (1920) 46 / *11* (1936) 169*, Τωμαδάκης, *ΒΥ* 209*. Πρβλ. *Initia I* 561*.

15. Τῇ αὐτῇ ἑορτῇ.

Εἰς τοὺς αἶνους. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. *Ὁ Πατὴρ εὐδόκησεν, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο*

Ed.: *MR II* 671, 679, 694, *MV IV* 203, 207, 215, *MΦ* (Δεκ.) 337, *PG* 97 1433, Christ-Paranikas, *AGCC*, 98 [*ἠυδόκησεν*], *RO 14* (1917) 143.

Βιβλ.: *EPh A'* (1931) 358* [*ἠυδόκησεν*], *NS A'* (1935) 334* / *ΜΔ'* (1949) 10*, Τωμαδάκης, *ΒΥ* 209*. Πρβλ. *Initia III* 133*.

16. Τῇ αὐτῇ ἑορτῇ.

Εἰς τοὺς αἶνους. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. *Θεοτόκε Παρθένε, ἡ τεκοῦσα τὸν Σωτῆρα, ἀνέτρεψας*

Ed.: *MR II* 671, 679, 693, *MV IV* 203, 207, 215, *MΦ* (Δεκ.) 337, *PG* 97 1433, Christ-Paranikas, *AGCC*, 98, *RO 14* (1917) 143 [*Θεοτόκε καὶ Παρθένε*].

³⁶² Στὰ ἔντυπα ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου μοναχοῦ.

Βιβλ.: *Bes* 6 (1899) 102*, *EPh* Λ' (1931) 358*, *NS* Λ' (1935) 334* / *ΜΔ'* (1949) 10*, Τωμαδάκης, *ΒΥ* 209*. Πρβλ. *Initia* II 128*.

17. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

Εἰς τοὺς αἶνους. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. Δεῦτε ἀννυμῆσωμεν τὴν Μητέρα τοῦ Σωτῆρος

Ed.: *MR* II 671, 679, 693, *MV* IV 203, 207, 215, *ΜΦ* (Δεκ.) 337, Christ-Paranikas, *AGCC*, 98, *RO* 14 (1917) 143.

Βιβλ.: *Bes* 6 (1899) 102*, *EPh* Λ' (1931) 358*, *NS* Λ' (1935) 334* / *ΜΔ'* (1949) 10*, Τωμαδάκης, *ΒΥ* 209*. Πρβλ.

Initia I 283*.

18. Τῆ ΚΘ' Δεκ. Τῶν ἁγ. δεκατεσσάρων χιλιάδων Νηπίων τῶν ὑπὸ Ἡρώδου ἐν Βηθλεὲμ ἀναιρεθέντων.

Εἰς τὰ στιχηρὰ τοῦ ἑσπερινοῦ. Δοξαστικόν. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. δ'. Ἡρώδης ὁ παράνομος, θεωρῶν τὸν ἀστέρα

Ed.: *MR* II 717, 725, *MV* IV 228, 233, *ΜΦ* (Δεκ.) 381.

Βιβλ.: *Bes* 6 (1899) 103*, *EO* XXI (1922) 269*, *EPh* Λ' (1931) 356*, *NS* Λ' (1935) 335* / *ΜΔ'* (1949) 10*, Τωμαδάκης, *ΒΥ* 209*. Πρβλ. *Initia* II 70*.

19. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

Εἰς τὰ ἀπόστιχα τοῦ ἑσπερινοῦ. Δοξαστικόν. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. δ'. Τοῦ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας

Ed.: *MR* II 718, *MV* IV 229, *ΜΦ* (Δεκ.) 381.

Βιβλ.: *Bes* 6 (1899) 103*, *EPh* Λ' (1931) 356* / *Μ'* (1941) 132*, *NS* KZ' (1932) 114* [ἐν Ἰουδαίᾳ] / Λ' (1935) 335* / *ΜΓ'* (1948) 134* [ἐν Ἰουδαίᾳ] / *ΜΔ'* (1949) 10*, Τωμαδάκης, *ΒΥ* 209*. Πρβλ. *Initia* IV 269*.

ΜΗΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

20. Τῆ Β' Ἰανουαρίου. Προεόρτια τῶν Φώτων.

Εἰς τὰ ἀπόστιχα τοῦ ἑσπερινοῦ. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος β'³⁶³. Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμὸς καθαίρεται

³⁶³ Κατὰ τὸν Σ. Εὐστρατιάδη, ἤχου α'. Βλ. Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, *NS* Λ' (1935) 335.

Ed.: *MR III* 26, *MV V* 13, *MΦ* (Ιαν.) 26.

Βιβλ.: *Bes* 6 (1899) 104*, *EO XXI* (1922) 269*, *EPh Λ'* (1931) 360*, 377* [perp. om. Ἰησοῦς] / *ME'* (1946) 200*,
NS Λ' (1935) 335* / *ΜΔ'* (1949) 11*, Τωμαδάκης, *BY* 209*. Πρβλ. *Initia III* 262*.

21. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

Εἰς τὰ ἀπόστιχα τοῦ ἑσπερινοῦ. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος γ'. Φαιδρὰ μὲν ἡ παρελθοῦσα ἑορτῆ

Ed.: *MR III* 27, 59, *MV V* 13, 30, *MΦ* (Ιαν.) 26.

Βιβλ.: *Bes* 6 (1899) 104*, *EPh Λ'* (1931) 360*, *NS Λ'* (1935) 335* / *ΜΔ'* (1949) 11*, Τωμαδάκης, *BY* 209*. Πρβλ.
Initia VI 1*.

22. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

Εἰς τὰ ἀπόστιχα τοῦ ἑσπερινοῦ. Δοξαστικόν. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος γ'. Δεῦτε ἅπαντες πιστοί, τὴν Ἰουδαίαν ἀφέντες

Ed.: *MR III* 27, *MV V* 13, *MΦ* (Ιαν.) 26.

Βιβλ.: *EPh Λ'* (1931) 361*, *NS Λ'* (1935) 336* / *ΜΔ'* (1949) 11*, *Θεολογία ΚΑ'* (1950) 543 app. crit.*,
Τωμαδάκης, *BY* 209*. Πρβλ. *Initia I* 284*.

23. Τῆς ἱαν. Τὰ ἅγια Θεοφάνια τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εἰς τοὺς αἶνους. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος α'. Ὁ περιβάλλων τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις ῥεῖθρα περιβάλλεται

Ed.: *MR III* 155, 169, 171, *MV V* 76, 83, 84, *MΦ* (Ιαν.) 134.

Βιβλ.: *NS Λ'* (1935) 336* / *ΜΔ'* (1949) 11*, Τωμαδάκης, *BY* 209*. Πρβλ. *Initia III* 135*.

ΜΗΝ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

24. Τῆς Β' Φεβρουαρίου. Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εἰς τὴν λιτὴν. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης ἢ Γερμανοῦ³⁶⁴. (?)

Ἦχος β'. Ὁ κτίστης οὐρανοῦ καὶ γῆς

Ed.: *MR III* 467, 478, 547, *MV VI* 7, 11, 48, *MΦ* (Φεβρ.) 22.

³⁶⁴ Κατὰ τὰ Ἐντυπα, στὸν Γερμανό· κατὰ τὸν Σ. Εὐστρατιάδη, στὸν Ἀνδρέα Κρήτης. Βλ. Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, *NS Λ'* (1935) 336. Ὁ ἴδιος θεωρεῖ τὸ ἰδιόμελο ὡς τοῦ ἤχου α'.

Βιβλ.: *EO XXII* (1923) 429*, 437*, *EPh Λ'* (1931) 522*, *NS Λ'* (1935) 336* / *ΜΔ'* (1949) 11*, Τωμαδάκης, *ΒΥ* 209*. Πρβλ. *Initia III* 77*.

25. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

Εἰς τὴν λιτὴν. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης ἢ Ανατολίου³⁶⁵. (?)

Ἦχος β'. Σήμερον Συμεῶν ὁ πρεσβύτες

Ed.: *MR III* 479, *MV VI* 11, *ΜΦ* (Φεβρ.) 22.

Βιβλ.: *EO XXI* (1922) 270*, *NS Λ'* (1935) 337* / *ΜΔ'* (1949) 11*, Τωμαδάκης, *ΒΥ* 209*. Πρβλ. *Initia III* 493*.

26. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

Εἰς τὴν λιτὴν. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης³⁶⁶.

Ἦχος δ'. Σήμερον ἡ ἱερά μήτηρ

Ed.: *MR III* 474, 479, 507, *MV VI* 9, 11, 26, *ΜΦ* (Φεβρ.) 18, 23, *PG* 97 1436.

Βιβλ.: *EO XXI* (1922) 269*, *NS Λ'* (1935) 337* / *ΜΔ'* (1949) 11*, Τωμαδάκης, *ΒΥ* 209*. Πρβλ. *Initia III* 487*.

27. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

Εἰς τὴν λιτὴν. Δοξαστικόν. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. α'. Ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς

Ed.: *MR III* 479, 514, *MV VI* 11, 30, *ΜΦ* (Φεβρ.) 23, *PG* 97 1436.

Βιβλ.: *EO XXI* (1922) 270*, *NS Λ'* (1935) 337* / *ΜΔ'* (1949) 11*, Τωμαδάκης, *ΒΥ* 209*. Πρβλ. *Initia I* 530*.

28. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

Εἰς τὰ ἀπόστιχα τοῦ ἑσπερινοῦ. Δοξαστικόν. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. δ'. Ὁ τοῖς Χερουβείμ ἐποχούμενος καὶ ὑμνούμενος ὑπὸ τῶν Σεραφεῖμ
σήμερον

Ed.: *MR III* 480, 506, 535, *MV VI* 12, 26, 42, *ΜΦ* (Φεβρ.) 24, *PG* 97 1436.

Βιβλ.: *EO XXI* (1922) 270*, *EPh Λ'* (1931) 523*, *NS Λ'* (1935) 337* / *ΜΔ'* (1949) 11*, Τωμαδάκης, *ΒΥ* 209*.

Πρβλ. *Initia III* 199*.

³⁶⁵ Κατὰ τὸν Σ. Εὐστρατιάδη, στὸν Ἀνδρέα Κρήτης. Ὁ ἴδιος θεωρεῖ τὸ ἰδιόμελο ὡς τοῦ ἤχου α'. Βλ. Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, *NS Λ'* (1935) 337.

³⁶⁶ Ὁ cod. Paris. gr. 13, f. 244^r ἀναγράφει τὸ ὄνομα τοῦ Γερμανοῦ.

ΜΗΝ ΜΑΡΤΙΟΣ

29. Τῆ ΚΕ' Μαρτίου. Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Εἰς τὰ ἀπόστιχα τοῦ ἔσπερινοῦ. Δοξαστικόν. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. Σήμερον χαρᾶς εὐαγγέλια

Ed.: *MR IV* 174, *MV VII* 100, *MΦ* (Μάρτ.) 154, *PG* 97 1329.

Βιβλ.: *EO XXI* (1922) 270*, *NS Λ'* (1935) 337* / *ΜΔ'* (1949) 11*, Τωμαδάκης, *BY* 209*. Πρβλ. *Initia III* 496*.

ΜΗΝ ΙΟΥΝΙΟΣ

30. Τῆ ΙΗ' Ιουνίου. Μνήμη τοῦ ἁγ. μάρτυρος Λεοντίου.

Ἦχος δ'. Εὐφραίνεται ὁ οὐρανὸς σήμερον φαιδρῶς καὶ ἡ γῆ ἀγάλλεται πιστῶς ἐπὶ τῇ
μνήμῃ τοῦ μάρτυρος Λεοντίου

Ἰδιόμελον τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Ed.: Βλ. κατωτέρω στὸ παράρτημα Α', σ. 222.

Codd.: Paris. gr. 345, f. 130^r / 1566, f. 146^r / 1567, f. 45^r / 1576, f. 57^r. Lavr. Γ 86, f. 129^v / Γ 71, f. 141 / E 16, f.
36 / Θ 54, f. 193^r. Vatop. 1493, f. 145 / 1499, f. 170.

Βιβλ.: *EPh N'* (1951) 336*, *NS Λ'* (1935) 338* [οὐρανός] / *ΜΔ'* (1949) 11* [οὐρανός], Τωμαδάκης, *BY* 209*
[οὐρανός]. Πρβλ. *Initia I* 562*.

31. Τῆ ΚΔ Ιουν. Τὸ Γενέθλιον τοῦ τιμίου Προδρόμου.

Εἰς τὰ στιχηρὰ τοῦ μικροῦ ἔσπερινοῦ. Δοξαστικόν. Ἀνδρέου Κρήτης³⁶⁷.

Ἦχος πλ. δ'. Πρέπει τῷ Ἰωάννῃ ἡ εὐωδία

Ed.: *MR V* 343, 366, *MV X* 80, 93, *MΦ* (Ἰούν.) 150, *Anth III* λς'.

Βιβλ.: *EPh Λ'* (1931) 544 (δίς)*, *NS Λ'* (1935) 339* / *ΜΔ'* (1949) 11*, Τωμαδάκης, *BY* 209*. Πρβλ. *Initia III*
350*.

32. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

Εἰς τὰ στιχηρὰ τοῦ ἔσπερινοῦ. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. Ἐπέφανε σήμερον ὁ μέγας Πρόδρομος

Ed.: *MR V* 344, *MV X* 80, *MΦ* (Ἰούν.) 152, *PG* 97 1436 [Ἐπεφάνη, des...ὁ νυμφίος]

³⁶⁷ Στὰ Ἐντυπα ἀνωνύμως.

Βιβλ.: *EO XXI* (1922) 270*, *EPh Λ'* (1931) 544*, *NS Λ'* (1935) 338* / *ΜΔ'* (1949) 11*, Τωμαδάκης, *BY* 209*.

Πρβλ. *Initia I* 504*.

33. Τῆ αὐτῆ έορτῆ.

Εἰς τὰ στιχηρὰ τοῦ έσπερινοῦ. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης ἢ Ἰωάννου μοναχοῦ ἢ Στουδίτου³⁶⁸. (?)

Ἦχος δ'. Προφήτης καὶ Πρόδρομος ἀπὸ γαστρος

Ed.: *MR V* 344, *MV X* 80, *ΜΦ* (Ιούν.) 152.

Βιβλ.: *EPh Λ'* (1931) 543*, *NS Λ'* (1935) 338* / *ΜΔ'* (1949) 11*, Τωμαδάκης, *BY* 209*. Πρβλ. *Initia III* 373*.

34. Τῆ αὐτῆ έορτῆ.

Εἰς τὰ στιχηρὰ τοῦ έσπερινοῦ. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης ἢ Στουδίτου³⁶⁹. (?)

Ἦχος δ'. Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος! Ὁ τῶ λόγῳ τοῦ ἀγγέλου μὴ πεισθεῖς

Ed.: *MR V* 345, *MV X* 81, *ΜΦ* (Ιούν.) 152.

Βιβλ.: *EPh Λ'* (1931) 544*, *NS Λ'* (1935) 339* / *ΜΔ'* (1949) 11*, Τωμαδάκης, *BY* 209*. Πρβλ. *Initia V* 234*.

35. Τῆ αὐτῆ έορτῆ.

Εἰς τὰ στιχηρὰ τοῦ έσπερινοῦ. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. Ἰωάννη πανεύφημε καὶ οἰκουμηνικῆ

Ed.: *MR V* 345, *MV X* 81, *ΜΦ* (Ιούν.) 152.

Βιβλ.: *EPh Λ'* (1931) 543*, *NS Λ'* (1935) 339* / *ΜΔ'* (1949) 11*, Τωμαδάκης, *BY* 209*. Πρβλ. *Initia II* 242*.

36. Τῆ αὐτῆ έορτῆ.

Εἰς τὴν λιτήν. Δοξαστικόν. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. α'. Τὸν ἐν προφήταις ὄρον

Ed.: *MR V* 348, *MV X* 82, *ΜΦ* (Ιούν.) 155.

Βιβλ.: *EO XXI* (1922) 270*, *NS ΝΓ'* (1958) 208*. Πρβλ. *Initia IV* 203*.

³⁶⁸ Στὰ Ἐντυπα ἀνωλύμως. Ὁ cod. Lavr. Γ 74, f. 72^v ἀναγράφει τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου μοναχοῦ, ὁ cod. Lavr. Γ 86, f. 132 τοῦ Στουδίτου, ὁ δὲ Σ. Εὐστρατιάδης καταχωρίζει τὸ ἰδιόμελο στὸν Ἀνδρέα Κρήτης. Βλ. Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, *NS Λ'* (1935) 338.

³⁶⁹ Στὰ Ἐντυπα ἀνωλύμως. Ὁ cod. Lavr. Γ 86, f. 132 ἀναγράφει τὸ ὄνομα τοῦ Στουδίτου, ἐνῶ ὁ Σ. Εὐστρατιάδης καταχωρίζει τὸ ἰδιόμελο στὸν Ἀνδρέα Κρήτης. Βλ. Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, *NS Λ'* (1935) 339.

37. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

Εἰς τὰ ἀπόστιχα τοῦ ἑσπερινοῦ. Καὶ νῦν. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ῥχος πλ. δ'. *Βλέπε τὴν Ἐλισάβετ*

Ed.: *MR V 349, 362, MV X 83, 89, MΦ (Ιούν.) 156, HC 161.*

Βιβλ.: *EO IV (1900-1) 3*, Eph A' (1931) 544*, NS A' (1935) 339* / MΔ' (1949) 11*, Τωμαδάκης, BY 208*. Πρβλ. Initia I 232*.*

38. Τῆ ΚΘ' Ἰουν. Τῶν ἀγ. ἐνδόξων καὶ πρωτοκορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.

Εἰς τὴν λιτὴν. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ῥχος β'. *Δεῦρο δὴ μοι σήμερον τὸ τῶν πιστῶν εὐθύμως*

Ed.: *MR V 387, MV X 105, MΦ (Ιούν.) 194, PG 97 1436 [δῆμοι, εὐφύμως], Pitra, Hymnographie, LXIII [εὐφύμως].*

Βιβλ.: *EO XXI (1922) 270*, Eph A' (1931) 545*, NS A' (1935) 340* / MΔ' (1949) 11*, Θεολογία KB' (1951) 199 σημ. 5*, Τωμαδάκης, BY 209* [δέ μοι]. Πρβλ. Initia I 281*.*

39. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

Εἰς τὰ ἀπόστιχα τοῦ ἑσπερινοῦ. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης³⁷⁰.

Ῥχος α'. *Τὰ κατὰ πόλιν δεσμὰ... ἢ τίς παραστήσει*

Ed.: *MR V 389, MV X 106, MΦ (Ιούν.) 196, Pitra, Hymnographie, LXV.*

Βιβλ.: *EO XXI (1922) 270*, NS A' (1935) 339-40* / MΔ' (1949) 11*, Θεολογία KB' (1951) 199*, Τωμαδάκης, BY 209*. Πρβλ. Initia IV 16*.*

40. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

Εἰς τὰ ἀπόστιχα τοῦ ἑσπερινοῦ. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης³⁷¹.

Ῥχος α'. *Τὰ κατὰ πόλιν δεσμὰ... τοὺς κόπους*

Ed.: *MR V 389, MV X 106, MΦ (Ιούν.) 196, Pitra, Hymnographie, LXVI [τοὺς πόνους].*

Βιβλ.: *EO XXI (1922) 270*, Eph A' (1931) 545*, NS A' (1935) 339-40* / MΔ' (1949) 11*, Θεολογία KB' (1951) 199* [τοὺς πόνους], Τωμαδάκης, BY 209*. Πρβλ. Initia IV 16*.*

41. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ.

³⁷⁰ Μόνον ὁ cod. Vatop. 1499, f. 177 ἀναγράφει τὸ ὄνομα τοῦ Δαμασκηνοῦ.

³⁷¹ Μόνον ὁ cod. Vatop. 1499, f. 177 ἀναγράφει τὸ ὄνομα τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Εἰς τὰ ἀπόστιχα τοῦ ἔσπερινοῦ. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

ᾠχος α'. *Τοὺς φωστῆρας τοὺς μεγάλους τῆς ἐκκλησίας*

Ed.: *MR V 389, VI 35*, MV X 106, XI 18*, MΦ (Ιούν.) 196, Pitra, Hymnographie, LXVI.*

Βιβλ.: *BZ 20 (1911) 422*, 423, 446, Eph ΛΑ' (1932) 109*, ΠΕΣ 40³⁷². Πρβλ. Initia IV 293*.*

ΜΗΝ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

42. Τῇ Α' Αὐγούστου. Μνήμη τῶν ἁγ. ἑπτὰ παιδῶν τῶν Μακκαβαίων, τῆς μητρὸς αὐτῶν

Σολομονῆς καὶ τοῦ διδασκάλου αὐτῶν Ἐλεαζάρου.

Εἰς τοὺς αἶνους. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης³⁷³.

ᾠχος δ'. *Ἐπτὰ στῦλοι ἐκλεκτοὶ*

Ed.: *MR VI 293, MV XII 10, MΦ (Αὔγ.) 22.*

Βιβλ.: *NS Λ' (1935) 340* / ΜΔ' (1949) 11*. Πρβλ. Initia I 528*.*

43. Τῇ αὐτῇ ἑορτῇ.

Εἰς τοὺς αἶνους. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης ἢ Βυζαντίου³⁷⁴. (?)

ᾠχος πλ. α'. *Οἱ τοῦ νόμου φύλακες καὶ τῆς Σολομονῆς*

Ed.: *MR VI 293, MV XII 10, MΦ (Αὔγ.) 22.*

Βιβλ.: *NS Λ' (1935) 340* / ΜΔ' (1949) 11*, Τωμαδάκης, ΒΥ 209*. Πρβλ. Initia III 67*.*

44. Τῇ Σ' Αὐγ. Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εἰς τὰ στιχηρὰ τοῦ ἔσπερινοῦ. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης ἢ Κοσμᾶ μοναχοῦ³⁷⁵. (?)

ᾠχος δ'. *Ὅρος τὸ ποτὲ ζοφῶδες καὶ καπνῶδες*

³⁷² Ἰ. Μ. Φουντούλης, «Ἀνθολογία ἀπὸ τὸ ποητικὸ ἔργο τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης τοῦ ὑμνογράφου», ἐν *ΠΕΣ*, 37-49, εἰδ. 40.

³⁷³ Στὰ Ἐντυπα ἀνωρύμως. Ὁ Σ. Εὐστρατιάδης καταχωρίζει τὸ ἰδιόμελο στὸν Ἀνδρέα Κρήτης. Βλ. Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, *NS Λ' (1935) 340*.

³⁷⁴ Στὰ Ἐντυπα ἀνωρύμως. Ὁ cod. Lavr. Γ 86, f. 152^v ἀναγράφει τὸ ὄνομα τοῦ Βυζαντίου, ἐνῶ ὁ Σ. Εὐστρατιάδης καταχωρίζει τὸ ἰδιόμελο στὸν Ἀνδρέα Κρήτης. Βλ. Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, *NS Λ' (1935) 340*.

³⁷⁵ Τόσο ἐν *PG 98 521* ὅσο καὶ στὰ Ἐντυπα τὸ ἰδιόμελο προσγράφεται στὸν Κοσμᾶ Ἱεροσολυμίτη. Ὁ Σ. Εὐστρατιάδης βάσει ἁγιορειτικῶν κωδίκων τὸ ἀποδίδει στὸν Ἀνδρέα Κρήτης. Βλ. Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, *NS Λ' (1935) 341*.

Ed.: *MR VI* 331, 377, *MV XII* 31, 55, *MΦ* (Αὔγ.) 56, *PG* 98 521.

Βιβλ.: *NS Λ'* (1935) 341* / *ΜΔ'* (1949) 12*, *ΕΕΒΣ ΙΔ'* (1938) 39*, *Τωμαδάκης*, *ΒΥ* 209*. Πρβλ. *Initia III* 157*.

II. Στὸ Τριώδιο

45. Τῷ Σαββάτῳ τοῦ Λαζάρου. Ἡ ἔγερσις τοῦ ἀγ. καὶ δικαίου φίλου τοῦ Χριστοῦ Λαζάρου τοῦ τετραήμερου.

Εἰς τοὺς αἶνους. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος α'. *Μάρθα καὶ Μαρία τῷ Σωτῆρι ἔλεγον*

Ed.: *TR* 598, *TV* 332, *TΦ* 435.

Βιβλ.: *NS Λ'* (1935) 341* / *ΜΔ'* (1949) 12*, *Τωμαδάκης*, *ΒΥ* 209*. Πρβλ. *Initia II* 368*.

46. Τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων. Ἡ ἔνδοξος εἴσοδος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.

Εἰς τὰ στιχηρὰ τοῦ ἔσπερινοῦ. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. β'. *Ὁ ἔχων θρόνον οὐρανὸν καὶ ὑποπόδιον τῆν γῆν, ὁ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος*

Ed.: *TR* 601, *TV* 333, *TΦ* 438, *Παπαδόπουλος-Κεραμεύς*, *ΑΙΣ II* 2.

Βιβλ.: *PentVit* τμη*, *NS ΚΘ'* (1934) 464* / *Λ'* (1935) 341* / *ΜΔ'* (1949) 12*, *Θεολογία Θ'* (1931) 345*,
Τωμαδάκης, *ΒΥ* 209*. Πρβλ. *Initia III* 31*.

47. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ.

Εἰς τοὺς αἶνους. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος δ'. *Τὴν κοινὴν ἀνάστασιν πρὸ τοῦ ἔκουσιου πάθους σου*

Ed.: *TR* 612, *TV* 339, *TΦ* 445.

Βιβλ.: *NS ΚΘ'* (1934) 464* / *Λ'* (1935) 341* / *ΜΔ'* (1949) 12*, *Τωμαδάκης*, *ΒΥ* 209*. Πρβλ. *Initia IV* 75*.

48. Τῇ ἀγία καὶ μεγάλη Δευτέρᾳ. Ἰωσήφ τοῦ Παγκάλου καὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς.

Τὴν πρωΐαν. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

Ἦχος πλ. α'. *Φθάσαντες, πιστοί, τὰ ζώηρρυτα πάθη Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ*

Ed.: *Θεολογία Θ'* (1931) 347³⁷⁶.

³⁷⁶ Σπυρίδων Λαυριώτης, ἱατρὸς-μοναχός, «Ἀνέκδοτοι ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι», *Θεολογία Θ'* (1931) 340-49, εἰδ. 347-8.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Άγιοι*, 177*. Πρβλ *Initia V* 12*.

49. Τῆ αὐτῆ ἡμέρα.

Τὴν πρωίαν. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

ᾠχος πλ. α'. *Φθάσαντες, πιστοί, τὸ ἐκούσιον πάθος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ*

Ed.: *Θεολογία Θ'* (1931) 347³⁷⁷.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Άγιοι*, 177*. Πρβλ *Initia V* 12*.

50. Τῆ αὐτῆ ἡμέρα.

Τὴν πρωίαν. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

ᾠχος πλ. α'. *Κύριε, ὁ λαὸς ὃν ἐξήγαγες ἐκ δουλείας [[έν]] χειρὶ κραταιᾷ*

Ed.: *Θεολογία Θ'* (1931) 348³⁷⁸, *NS ΚΘ'* (1934) 490.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Άγιοι*, 177*. Πρβλ *Initia II* 307*.

51. Τῆ αὐτῆ ἡμέρα.

Τὴν πρωίαν. Στιχηρὸν ἰδιόμελον (θεοτοκίον). Ἀνδρέου Κρήτης.

ᾠχος πλ. α'. *Τὸ ἄκαρπον ἢ συκῆ ἐνεκλήθη, τίνος ἄρα λόγου μετέχουσα*

Ed.: *Θεολογία Θ'* (1931) 348³⁷⁹, *NS ΚΘ'* (1934) 491.

Βιβλ.: Δετοράκης, *Άγιοι*, 177*. Πρβλ. *Initia IV* 162*.

52. Τῆ ἀγία καὶ μεγάλη Πέμπτη. Τοῦ ἱεροῦ Νιπτῆρος, τοῦ μυστικοῦ Δείπνου, τῆς ὑπερφουῶς Προσευχῆς καὶ τῆς Προδοσίας.

Εἰς τὰ ἀπόστιχα τοῦ ὄρθρου. Στιχηρὸν ἰδιόμελον. Ἀνδρέου Κρήτης.

ᾠχος πλ. δ'. *Σήμερον τὸ κατὰ τοῦ Χριστοῦ πονηρὸν*

Ed.: *TR* 657, *TV* 368, *TΦ* 486, Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *ΑΙΣ II* 81.

Βιβλ.: *NS Λ'* (1935) 342* / *ΜΔ'* (1949) 12*, Τωμαδάκης, *ΒΥ* 209*. Πρβλ. *Initia III* 495*.

53. Τῆ αὐτῆ ἡμέρα ἑσπέρας. Ἀκολουθία τῶν ἀγ. Παθῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εἰς τοὺς αἶνους. Καὶ νῦν. Ἀνδρέου Κρήτης.

³⁷⁷ Αὐτ.

³⁷⁸ Αὐτ.

³⁷⁹ Αὐτ.

Ἦχος πλ. β'. Τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μαστίγωσιν

Ed.: TR 678, TV 382, TΦ 501, Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ II 144.

Βιβλ.: NS ΚΘ' (1934) 464* / Λ' (1935) 342* / ΜΔ' (1949) 12*, Τωμαδάκης, ΒΥ 209*. Πρβλ. *Initia IV* 222*.

III. Λοιπὰ ἰδιόμελα

54. Εἰς κουρὰν μοναχῆς.

Ἦχος πλ. α'. Ἄγνός ὑπάρχει ὁ γάμος ἀμίαντος, ᾧ παρθένε

Ed.: Βλ. κατωτέρω στὸ παράρτημα Α', σ. 222-3.

Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 197^r.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462*, Τωμαδάκης, ΒΥ 208*. Πρβλ. *Initia I* 33*.

55. Εἰς κουρὰν μοναχῆς.

Ἦχος β'³⁸⁰. Εἰ καὶ τὸν ἔξωθεν ἀπεδύσω χιτῶνα

Ed.: PO 25 (1943) 571. Πρβλ. κατωτέρω στὸ παράρτημα Α', σ. 223.

Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 197^r.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462*, Τωμαδάκης, ΒΥ 209*. Πρβλ. *Initia I* 368*.

56. Εἰς κουρὰν μοναχῆς.

Ἦχος δ'³⁸¹. Ὁ πάνσοφός μοι Παῦλος νυμφαγωγεῖ εἰς οὐρανούς

Ed.: Βλ. κατωτέρω στὸ παράρτημα Α', σ. 223-4.

Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 197^v.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462*, Τωμαδάκης, ΒΥ 209*. Πρβλ. *Initia III* 130*.

³⁸⁰ Ἦ πλ. α'. Βλ. Τωμαδάκης, ΒΥ 209.

³⁸¹ Ἦ πλ. α'. Βλ. Τωμαδάκης, ΒΥ 209.

Δ' ΣΤΙΧΗΡΑ

I. Στὴν Παρακλητικὴ

1. Περίοδος ἤχου α'. Εἰς τὸν ἑσπερινόν. Στιχηρὰ ἀναστάσιμα ἀνατολικά³⁸².

Inc. Εὐφράνθητε, οὐρανοί, σαλπίζατε

Ed.: PaR 2, PaV 2, PeV 147, PentVit τκβ', ΠαΦ 6, Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ II 180.

Βιβλ.: NS KH' (1933) 16, BBG 1 (1947) 31*, 134 (δίσς)*, 135* / 2 (1948) 29*, 30*, Τωμαδάκης, ΒΥ 209*. Πρβλ.*

Initia I 564.*

2. Περίοδος ἤχου α'. Εἰς τὸν ἑσπερινόν. Στιχηρὰ ἀναστάσιμα ἀνατολικά.

Inc. Τὸν σαρκὶ ἐκουσίως σταυρωθέντα δι' ἡμᾶς

Ed.: PaR 3, PaV 2, PeV 147, ΠαΦ 6, Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ II 180 [Τῷ σαρκὶ ἐκουσίως σταυρωθέντι].

Βιβλ.: NS KH' (1933) 16, BBG 1 (1947) 31*. Πρβλ. Initia IV 231*.*

3. Περίοδος ἤχου α'. Εἰς τὸν ἑσπερινόν. Στιχηρὰ ἀναστάσιμα ἀνατολικά.

Inc. Τῷ ζωοδόχῳ σου τάφῳ παρεστῶτες οἱ ἀνάξιοι

Ed.: PaR 3, PaV 2, PeV 147, ΠαΦ 6.

Βιβλ.: NS KH' (1933) 16, BBG 1 (1947) 31*. Πρβλ. Initia IV 328*.*

4. Περίοδος ἤχου α'. Εἰς τὸν ἑσπερινόν. Στιχηρὰ ἀναστάσιμα ἀνατολικά.

Inc. Τὸν τῷ Πατρὶ συνάναρχον καὶ συναἰδιον Λόγον

Ed.: PaR 3, PaV 2, PeV 147, ΠαΦ 6, Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ II 181.

Βιβλ.: NS KH' (1933) 16, BBG 1 (1947) 31*. Πρβλ. Initia IV 243*.*

II. Στὸ Τριώδιο

Τῆ Ε' Τετάρτη τῶν Νηστειῶν.

³⁸² Πρόκειται περὶ τεσσάρων (4) στιχηρῶν ἀνατολικῶν, τὰ ὅποια ὁ Ν. Τωμαδάκης ἀποδίδει στὸν Ἀνδρέα Κρήτης. Βλ. Τωμαδάκης, ΒΥ 209.

Εἰς τὸν ἔσπερινόν. Εἰκοσιτέσσαρα (24) στιχηρὰ προσόμοια κατ' ἀλφάβητον τοῦ μεγάλου κανόνου³⁸³.

Ποιήματα τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης ἢ Συμεῶν τοῦ Μεταφραστοῦ. (?)

Ἐφύμνιον: *Κύριε, πρὶν εἰς τέλος ἀπόλωμαι, σῶσόν με*

Ἦχος δ'. *Ἦθελον δάκρυσιν ἐξαλειψαί:*

5. Inc. *Ἄπας ὁ βίος μου μετὰ πορνῶν*

Ed.: TR 457, TV 256, Goar, *Euchologion*, 414 e [*Ἄπας μετὰ πορνῶν μου ὁ βίος*], *EPh E'* (1910) 507 [*Ἄδὺς ὁ βίος μετὰ πορνῶν*], TΦ 332.

Βιβλ.: *EO XXIV* (1925) 175*, *EEBS H'* (1931) 63*. Πρβλ. *Initia I* 41*, 144*.

6. Inc. *Βάρει συνέχομαι ἀμελείας*

Ed.: TR 458, TV 256, TΦ 332, *EPh E'* (1910) 507 [*ἀμαρτίας*]. Πρβλ. *Initia I* 220*.

7. Inc. *Γέγονα πρόσκομμα τῶν ἀνθρώπων*

Ed.: TR 458, TV 256, TΦ 332, *EPh E'* (1910) 507. Πρβλ. *Initia I* 244*.

8. Inc. *Δήμιος γέγονα τῆ ψυχῆ μου*

Ed.: TR 458, TV 256, TΦ 332, *EPh E'* (1910) 508. Πρβλ. *Initia I* 302*.

9. Inc. *Ἐκὼν ἐξήμαρτον ὑπὲρ πάντα*

Ed.: TR 458, TV 256, TΦ 332, *EPh E'* (1910) 508. Πρβλ. *Initia I* 413*.

10. Inc. *Ζήσεται, ἔλεγεν ὁ προφήτης*

³⁸³ Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, «Ὁ Μέγας Κανὼν Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης», *EPh E'* (1910) 501-13, εἰδ. 507-13. Πρβλ. Τωμαδάκης, *BY* 209. Σφύζονται ἐν cod. Sinait. 740 ἀνωνύμως, ἐνῶ προτάσσονται προσάσματα τοῦ ψαλμοῦ ν'. Ἡ δὲ πατρότητά τους ἀμφισβητεῖται. Ὁ Ν. Α. Λιβαδάρας στὴν περιγραφή τοῦ ὑπ' ἀρ. 27 (724) κώδικος τῆς μονῆς Λογγοβάρδας στὴν Πάρο ἀναγράφει: «(θ') ff. 199^v-238^v: Στιχηρὰ προσόμοια τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης καὶ ὁ Μέγας Κανὼν, οἱ μακαρισμοί, στιχηρὰ κατ' ἀλφάβητον τοῦ Μεταφραστοῦ κ.ἄ. κανόνες, ὡς καὶ διάφοροι εὐχαί.» Ἡ πληροφορία δὲν κατέστη δυνατὸ νὰ διασαφηνισθεῖ. Βλ. Ν. Α. Λιβαδάρας, «Κατάλογος χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Πάρῳ ἱεῤῃς Μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς "Λογγοβάρδας"», *Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος ΙΔ'* (1960) 371-92, εἰδ. 384.

Ed.: TR 458, TV 256, TΦ 332, EPh E' (1910) 508. Πρβλ. *Initia I* 584*.

11. Inc. Ἡμαρτον, ἡμαρτον ἀθετήσας

Ed.: TR 458, TV 256, TΦ 332, EPh E' (1910) 508. Πρβλ. *Initia II* 42*.

12. Inc. Θῆρές με ἄγριοι περιέσχον

Ed.: TR 458, TV 256, TΦ 332, EPh E' (1910) 509 [Θῆρές με κατεσθίουν]. Πρβλ. *Initia II* 138*.

13. Inc. Ἰαμα γίνου μοι, εὐεργέτα

Ed.: TR 458, TV 256, TΦ 332, EPh E' (1910) 509 [Σιμὰ γενοῦ μοι]. Πρβλ. *Initia II* 148*.

14. Inc. Κρύψας τὸ τάλαντον τὸ δοθέν μοι

Ed.: TR 459, TV 256, TΦ 333, EPh E' (1910) 509 [τὸ δωρηθέν μοι]. Πρβλ. *Initia II* 299*.

15. Inc. Λίμνην ἐξήρανας παθημάτων

Ed.: TR 459, TV 256, TΦ 333, EPh E' (1910) 509 [τῶν πταισμάτων]. Πρβλ. *Initia II* 339*.

16. Inc. Μέλλεις καθέζεσθαι ἐπὶ θρόνον

Ed.: TR 459, TV 256, TΦ 333, EPh E' (1910) 510 [Θέλεις καθέζεσθαι]. Πρβλ. *Initia II* 397*.

17. Inc. Νεῦσον τῷ ὄμματι τῷ εὐσπλάγχνῳ

Ed.: TR 459, TV 256, TΦ 333, EPh E' (1910) 510 [Ἀβύσσω τῷ]. Πρβλ. *Initia II* 498*.

18. Inc. Εἶφη ἠντρέπισεν ὁ Βελίαρ

Ed.: TR 459, TV 256, TΦ 333, EPh E' (1910) 510 [Στίφη ἠντρέπισεν]. Πρβλ. *Initia II* 567*.

19. Inc. Ὅλος τοῖς πάθεσιν ἐδουλώθη

Ed.: TR 459, TV 256, TΦ 333, EPh E' (1910) 511. Πρβλ. *Initia III* 90* [Ὅλοις], 98*.

20. Inc. Πόρνη τοῖς δάκρυσιν καταβρέχει

Ed.: TR 459, TV 257, TΦ 333, EPh E' (1910) 510 [δάκρυσιν]. Πρβλ. *Initia III* 346*.

21. Inc. *Ρῦπον καθάρισον τῆς ψυχῆς μου*

Ed.: TR 460, TV 257, TΦ 334, Eph E' (1910) 511, TriVit τλβ' [Ρῦπου...τὴν ψυχὴν μου]. Πρβλ. *Initia III* 432*.

22. Inc. *Στήριξον, Δέσποτα, τὴν ψυχὴν μου*

Ed.: TR 460, TV 257, TΦ 334, Eph E' (1910) 511. Πρβλ. *Initia III* 547*.

23. Inc. *Τεῖχος ἀπόρθητον ἡμῖν γενοῦ*

Ed.: TR 460, TV 257, TΦ 334, Eph E' (1910) 511 [Τεῖχος, βοήθεια ἡμῖν]. Πρβλ. *Initia IV* 40*.

24. Inc. *Υἱὸς ὁ ἄσωτος ἐγενόμην*

Ed.: TR 460, TV 257, TΦ 334, Eph E' (1910) 512 [Υἱὸς ὡς ὁ ἄσωτος]. Πρβλ. *Initia IV* 379*.

25. Inc. *Φθόνῳ ἐξέβαλε παραδείσου*

Ed.: TR 460, TV 257, TΦ 334, Eph E' (1910) 512 [ἐξέβαλεν]. Πρβλ. *Initia V* 13*.

26. Inc. *Χεῖρά μοι ἔκτεινον ὡς τῷ Πέτρῳ*

Ed.: TR 460, TV 257, TΦ 334, Eph E' (1910) 512. Πρβλ. *Initia V* 89*.

27. Inc. *Ψάλλοντα δέξαι με καθ' ἑκάστην*

Ed.: TR 460, TV 257, TΦ 334, Eph E' (1910) 512. Πρβλ. *Initia V* 115*.

28. Inc. *Ὡ τῆς ἀφάτου σου εὐσπλαγχνίας, ὑπεράγαθε*

Ed.: TR 460, TV 257, TΦ 334, Eph E' (1910) 513. Πρβλ. *Initia V* 229*.

III. Λοιπὰ στιχηρὰ

Εἰς κουρὰν μοναχῆς, ἕξ (6) στιχηρὰ κατ' ἀλφάβητον, ἦχος πλ. α':

29. Inc. *Ἀνάλαβε, παρθένε, τὴν πανοπλίαν τοῦ Χριστοῦ*

Ed.: Βλ. κατωτέρω στὸ παράρτημα Α', σ. 224.

Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 196^v.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462*, Τωμαδάκης, ΒΥ 209*. Πρβλ. *Initia I* 95*.

30. Inc. Ἐνδέδυσαι χιτῶνα, τῆς μετανοίας τὴν στολὴν

Ed.: Βλ. κατωτέρω στὸ παράρτημα Α', σ. 224.

Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 196^v.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462*, Τωμαδάκης, ΒΥ 209*. Πρβλ. *Initia I* 435*.

31. Inc. Ἴδου Χριστῶ νυμφεύει, τῶ ἀθανάτῳ βασιλεῖ

Ed.: Βλ. κατωτέρω στὸ παράρτημα Α', σ. 224-5.

Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 196^v.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462* [νυμφεύη], Τωμαδάκης, ΒΥ 209*. Πρβλ. *Initia II* 178* [Χριστοῦ νυμφεύη].

32. Inc. Νεκρώθητι τῶ βίῳ, ἵνα συζήσης τῶ Χριστῶ

Ed.: Βλ. κατωτέρω στὸ παράρτημα Α', σ. 225.

Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 196^v.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462*, Τωμαδάκης, ΒΥ 209*. Πρβλ. *Initia II* 475*.

33. Inc. Πραστώνην τὴν τοῦ βίου καταλιποῦσα

Ed.: Βλ. κατωτέρω στὸ παράρτημα Α', σ. 225.

Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 197^r.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462*, Τωμαδάκης, ΒΥ 209* [[τὴν]]. Πρβλ. *Initia III* 401*.

34. Inc. Φυλάττειν, ᾧ παρθένε, σὺ διδαχθεῖσα ἐντολὰς

Ed.: Βλ. κατωτέρω στὸ παράρτημα Α', σ. 225-6.

Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 197^r.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462*, Τωμαδάκης, ΒΥ 209* [οὐ]. Πρβλ. *Initia V* 24*.

Ε' ΙΑΜΒΟΙ

1. Ίαμβοι γραφέντες πρὸς τὸν ὀσιώτατον Ἀγάθωνα.

Ποίημα ἰαμβικὸν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης.

Inc. Ἐγὼ μὲν εἰσήτησα βίβλου τὴν χάριν

Des. Κοινῶς προϊούσας τε καὶ συνημμένας.

Ed.: *BZ 10* (1901) 505-14³⁸⁴, *PG 97* 1437-44³⁸⁵.

Βιβλ.: Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, *NS ΚΘ'* (1934) 673-83, εἰδ. 676.

³⁸⁴ Aug. Heisenberg, "Ein jambisches Gedicht des Andreas von Kreta", *BZ 10* (1901) 505-14, εἰδ. 508-12.

³⁸⁵ Παραθέτει ἀκόμη ἓνα στίχο, τὸν ὁποῖον ἀθετεῖ ὁ Aug. Heisenberg. Πρβλ. Aug. Heisenberg, ἔ.ἀ., 512 καὶ *PG 97* 1444.

Ζ' ΕΙΡΜΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΕΣ³⁸⁶

Τὴ σημαντικότερη πλευρὰ τοῦ ὑμνογραφικοῦ ἔργου τοῦ Ἱεροσολυμίτου ἱεράρχου ἀποτελοῦν ἀναμφισβήτητα οἱ εἰρμοὶ του, οἱ ὅποιοι τὸν ἀναδεικνύουν ὄχι μόνον ἐξαίρετο ποιητὴ ἀλλὰ καὶ πρωτότυπο μουσικό. Τοὺς εἰρμούς αὐτοὺς ἐφαρμόζει κατόπιν στοὺς κανόνες του. Ὁ Σ. Εὐστρατιάδης³⁸⁷ ἀνεβάζει τοὺς εἰρμούς τοῦ Ἀνδρέου στοὺς 690, δηλαδὴ περισσότερους τοῦ Δαμασκηνοῦ. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ἀνεπίγραφοι, ἄλλοι ἀναστάσιμοι, ἄλλοι στὴ μνήμη διαφόρων Ἀγίων καὶ σὲ ἑορτές.

I. ΗΧΟΣ Α'

1. Εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου:

Ὡιδὴ α'. *Ὡιδὴν ἐπινίκιον ἄσωμεν πάντες*

ΒΛ.: EE 15, *Initia V* 126*, K. 69* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

2. Εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον:

Ὡιδὴ α'. *Διὰ στύλου πυρὸς καὶ νεφέλης*

ΒΛ.: EE 16, *Initia I* 308*, K. 17* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

3. Ἀναστάσιμος:

Ὡιδὴ α'. *Ἄισωμεν ἄσμα καινὸν τῷ Θεῷ τῷ ἐκ δουλείας*

ΒΛ.: EE 17, *Initia I* 197* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

4. Ἀναστάσιμος:

Ὡιδὴ α'. *Ὁ κραταιὸς ἐν ἰσχύϊ τὸν νοητὸν καθελὼν Φαραῶ*

ΒΛ.: EE 18, *Initia III* 76* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

³⁸⁶ Ἐδῶ καταγράφονται μόνον οἱ πρῶτες ᾠδὲς τῶν εἰρμολογικῶν ἀκολουθιῶν τοῦ Ἀνδρέου. Ὅλες οἱ ᾠδὲς τῶν ἀκολουθιῶν αὐτῶν, τῶν περισσοτέρων ἐκ τῶν ὁποίων τὰ λοιπὰ τροπάρια δὲν διασφύζονται, δύναται νὰ ἀναζητηθοῦν ἀναλυτικότερα στὸ Παράρτημα Β' (I. *Initia Hymnorum*, 1. Εἰρμοί, σ. 232 κ.έ.).

³⁸⁷ Εὐστρατιάδης, Ἀνδρέας Κρήτης, *NS KΘ'* (1934) 673-83, εἰδ. 681. Πρβλ. Θεώνη Λ. Κολλυροπούλου, *Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεός...*, Πάτρα 2010, 106-10.

5. Αναστάσιμος:

Ἰδιὴ α'. *Τῶ πανσθενεῖ δεξιᾷ καταποντίσαντι*

βλ.: EE 19, *Initia IV* 361* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

6. Εἰς τὴν ἁγίαν Θέκλαν:

Ἰδιὴ α'. *Ἄισωμεν τῶ παραδοξοποιῶ Θεῶ*

βλ.: EE 42, *Initia I* 200*, Κ. 9* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

7. (Ἀναστάσιμος):

Ἰδιὴ α'. *Τῆς πικρᾶς πλινθουργίας καὶ τῶν Αἰγυπτίων δουλείας*

βλ.: EE 43, *Initia IV* 126* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

8. Αναστάσιμος:

Ἰδιὴ α'. *Ὀδὸν καὶ τάφον τὴν θάλασσαν δεικνὺς*

βλ.: EE 44, *Initia III* 18* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

II. ΗΧΟΣ Β'

9. Εἰς τὰς Μυροφόρους:

Ἰδιὴ α'. *Τὴν Μωσέως ὠδὴν ἀναλαβοῦσα βόησον*

βλ.: EE 57, *Initia IV* 79*, Κ. 72* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

10. (Εἰς Μάρτυρας):

Ἰδιὴ α'. *Ἐπινίκιον ἅπαντες μωσαϊκῶς προσάξωμεν*

βλ.: EE 60, *Initia I* 512* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

11. Αναστάσιμος:

Ἰδιὴ α'. *Διήρηται μὲν τὸ Ἐρυθραῖον*

βλ.: EE 67, *Initia I* 314* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

12. (Ἀνεπίγραφος):

Ἰδιὴ α'. *Τὴν δωδεκάπληγον θάλασσαν διεπέρασεν*

ΒΛ.: EE 86, *Initia IV* 63* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

III. ΗΧΟΣ Γ'

13. Εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν:

Ὡιδὴ α'. Μεγέθει βραχίονός σου ἀπολιθωθήτωσαν

ΒΛ.: EE 102, *Initia II* 393*, Κ. 44* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

14. Εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν:

Ὡιδὴ α'. Βραχίονι ὑψηλῶ λαὸν διέσωσας

ΒΛ.: EE 104, *Initia I* 237*, Κ. 45* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

15. Εἰς τὸν ἅγιον Εὐστράτιον:

Ὡιδὴ α'. Θάλασσαν Ἐρυθρὰν διέρρηξας ὡς Θεὸς

ΒΛ.: EE 106, *Initia II* 95*, Κ. 20* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

16. Εἰς τὸν ἅγιον Πλάτωνα:

Ὡιδὴ α'. Τῶ ὁδηγήσαντι Θεῶ ἐν στύλῳ πυρὸς

ΒΛ.: EE 107, *Initia IV* 360*, Κ. 13* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

17. (Ἀνεπίγραφος):

Ὡιδὴ α'. Θανμαστὸς ἐνδόξως ποιῶν τέρατα

ΒΛ.: EE 108, *Initia II* 103* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

18. (Ἀναστάσιμος):

Ὡιδὴ α'. Τῶ ἐν στύλῳ πυρὸς καθοδηγήσαντι

ΒΛ.: EE 109, *Initia IV* 327* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

19. (Ἀναστάσιμος):

Ὡιδὴ α'. Περιούσιον λαὸν ἐν ἐρήμῳ διέσωσας

ΒΛ.: EE 114, *Initia III* 314* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

20. (Ἀναστάσιμος):

Ἦδι ᾱ'. *Τῶ πλήθει τῆς δόξης σου συνέτριψας*

Βλ.: EE 118, *Initia IV* 362* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

21. (Ἀνεπίγραφος):

Ἦδι ᾱ'. *Τόξον πολέμιον καὶ ἄρματα Φαραῶ*

Βλ.: EE 119, *Initia IV* 248* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

22. (Ἀναστάσιμος):

Ἦδι ᾱ'. *Κράτος ἐν ἰσχύϊ σου, Χριστέ*

Βλ.: EE 120, *Initia II* 295* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

23. (Ἀναστάσιμος):

Ἦδι ᾱ'. *Διελθὼν πόντον ἐρυθρὸν ὡς ἐν ἐρήμῳ*

Βλ.: EE 121, *Initia I* 312* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

24. (Ἀναστάσιμος):

Ἦδι ᾱ'. *Τῶ καταδιελόντι Θεῶ τὴν Ἐρυθρὰν*

Βλ.: EE 122, *Initia IV* 332* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

25. Εἰς τὸν ἅγιον Βασίλειον:

Ἦδι ᾱ'. *Τῶ ἐν τῇ βάρῳ ὀφθέντι τῶ Μωυσῆ*

Βλ.: EE 127, *Initia IV* 327*, Κ. 29* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

26. (Ἀνεπίγραφος):

Ἦδι ᾱ'. *Ἄισμα καινὸν καὶ ῥῶδην πνευματικὴν*

Βλ.: EE 127, *Initia I* 188* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

IV. ΗΧΟΣ Δ'

27. (Ἀνεπίγραφος):

Ωιδὴ α'. Ἄρματα Φαραῶ καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν

βλ.: EE 147, *Initia I* 173* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

28. (Ἀνεπίγραφος):

Ωιδὴ α'. Ἄισωμεν ᾠδὴν ἐπινίκιον τῷ μόνῳ Θεῷ

βλ.: EE 148, *Initia I* 201* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

29. (Ἀνεπίγραφος):

Ωιδὴ α'. Τῷ ὁδηγήσαντι πάλαι τὸν Ἰσραὴλ

βλ.: EE 149, *Initia IV* 360* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

30. (Ἀνεπίγραφος):

Ωιδὴ α'. Ὁ πατάξας Αἴγυπτον καὶ Φαραῶ

βλ.: EE 149, *Initia III* 133* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

31. Εἰς τὴν ἀγίαν Θέκλαν:

Ωιδὴ α'. Παρθένος μάρτυς πολυάθλος

βλ.: EE 149, *Initia III* 289*, Κ. 10* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

32. (Ἀνεπίγραφος):

Ωιδὴ α'. Τὸ ἄσμα τὸ νοητὸν ᾧ ἀναμέλπεται ὁ Θεὸς

βλ.: EE 152, *Initia IV* 164* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

33. Εἰς τὰ ἅγια Θεοφάνια:

Ωιδὴ α'. Δωδεκάμητον πέλαγος μωσαϊκῆ βακτηρία

βλ.: EE 161, *Initia I* 335*, Κ. 32* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

34. Εἰς τὴν ἀγίαν Θέκλαν:

Ωιδὴ α'. Ἐρυθρὰν γεώσας ὡς Θεὸς

βλ.: EE 169, *Initia I* 533*, Κ. 11* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

35. (Ανεπίγραφος):

Ωιδὴ α'. Ὡς ἑώρα ὁ Ἰσραήλ τὸν Φαραῶ

βλ.: EE 170, *Initia V* 173* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

36. (Ανεπίγραφος):

Ωιδὴ α'. Ἐπάγη ὡσεὶ τεῖχος τὰ ὕδατα ἐπάγη καὶ τὰ κύματα ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης ὅτι
ἐν χειρὶ

βλ.: EE 171, *Initia I* 496* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

37. (Ανεπίγραφος):

Ωιδὴ β'. Ὁ λαὸς προσέχετε τῇ συγκαταβάσει

βλ.: EE 180, *Initia III* 79* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

V. ΗΧΟΣ ΠΛ. Α'

38. (Αναστάσιμος):

Ωιδὴ α'. Ωιδὴν ἐπινίκιον προσάξωμεν

βλ.: EE 188, *Initia V* 126* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

39. Τῇ Κυριακῇ τοῦ Τυφλοῦ:

Ωιδὴ α'. Γῆν ἐφ' ἣν οὐκ ἔλαμψε οὐκ εἶδεν ἥλιος ποτὲ

βλ.: EE 191, *Initia I* 255*, Κ. 74* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

40. Εἰς τὴν ἀγίαν Βαρβάραν:

Ωιδὴ α'. Αἰσωμεν τῷ Κυρίῳ τῷ θαυμαστῷ

βλ.: EE 192, *Initia I* 200*, Κ. 16* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

41. Εἰς τὴν εὐρεσιν τῆς τιμίας Κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου:

Ωιδὴ α'. Αἰσωμεν τῷ Σωτῆρι τῶν ὅλων

βλ.: EE 193, *Initia I* 201*, Κ. 47* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

42. Αναστάσιμος:

Ἰδιὴ α'. Ἐπάγη ὡσεὶ τεῖχος τὰ ὕδατα ἐπάγη καὶ τὰ κύματα ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης καὶ
διέβη

βλ.: ΕΕ 194, *Initia I* 496* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

43. (Ἀνεπίγραφος):

Ἰδιὴ α'. Ἄρματα Φαραὼ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ

βλ.: ΕΕ 195, *Initia I* 173* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

44. (Ἀνεπίγραφος):

Ἰδιὴ α'. Ὁ Μωυσῆς τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ

βλ.: ΕΕ 206, *Initia III* 114* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

45. (Ἀνεπίγραφος):

Ἰδιὴ α'. Τῷ συντρίψαντι πολέμους ἐν βραχίονι αὐτοῦ καὶ ἀναβάτας τριστάτας
καλύψαντι

βλ.: ΕΕ 207, *Initia IV* 365* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

VI. ΗΧΟΣ ΠΛ. Β'

46. Αναστάσιμος:

Ἰδιὴ α'. Δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δύναμιν

βλ.: ΕΕ 238, *Initia I* 277* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

47. (Ἀναστάσιμος):

Ἰδιὴ α'. Ὁ αἰσθητὸς Φαραὼ κατεποντίσθη

βλ.: ΕΕ 239, *Initia III* 2* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

48. Τοῦ μεγάλου κανόνος:

Ἰδιὴ α'. Βοηθὸς καὶ σκεπαστὴς ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν οὗτός μου Θεὸς καὶ δοξάσω
αὐτὸν Θεὸς τοῦ πατρός μου

βλ.: ΕΕ 240, *Initia I* 235*, Κ. 68* καὶ Παράρτημα Β' Ι,1*.

49. Ἀναστάσιμος:

Ὡιδὴ α'. Θαυματουργὸς ὑπάρχει τοῦ Ἰσραὴλ ὁ ῥύστης

βλ.: ΕΕ 241, *Initia II* 105* καὶ Παράρτημα Β' Ι,1*.

50. (Ἀναστάσιμος):

Ὡιδὴ α'. Τῶ ἐν θαλάσῃ Ἐρυθρᾷ διασώσαντι

βλ.: ΕΕ 243, *Initia IV* 326* καὶ Παράρτημα Β' Ι,1*.

51. (Ἀναστάσιμος):

Ὡιδὴ α'. Τὴν Ἐρυθρὰν ποσὶν ἀβρόχοις διοδεύσας

βλ.: ΕΕ 244, *Initia IV* 68* καὶ Παράρτημα Β' Ι,1*.

52. Ἀναστάσιμος:

Ὡιδὴ α'. Θαυμαστὸς εἶ ὁ Θεὸς καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, θαυμαστοὶ

βλ.: ΕΕ 245, *Initia II* 103* καὶ Παράρτημα Β' Ι,1*.

53. (Ἀναστάσιμος):

Ὡιδὴ α'. Βραχίονι ὑψηλῶ δυνάμει σου κραταιᾷ

βλ.: ΕΕ 246, *Initia I* 237* καὶ Παράρτημα Β' Ι,1*.

VII. ΗΧΟΣ ΒΑΡΥΣ

54. (Ἀναστάσιμος):

Ὡιδὴ α'. Ἄισωμεν τῶ Κυρίῳ ἄσμα καινὸν τῶ Ἐρυθρὰν

βλ.: ΕΕ 290, *Initia I* 198* καὶ Παράρτημα Β' Ι,1*.

55. Εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου:

Ὡιδὴ α'. Θάλασσαν εἰργάσω τὴν ἐκκλησίαν σου

βλ.: ΕΕ 291, *Initia II* 95*, Κ. 62* καὶ Παράρτημα Β' Ι,1*.

56. (Ανεπίγραφος):

Ωιδὴ α'. Τῶ συντρίψαντι πολέμους ἐν βραχίονι αὐτοῦ καὶ ἀναβάτας τριστάτας
βυθίσαντι

Βλ.: ΕΕ 292, *Initia IV* 365* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

57. (Ανεπίγραφος):

Ωιδὴ α'. Ἄρματα Φαραῶ Κύριος ἔρριψεν

Βλ.: ΕΕ 293, *Initia I* 173* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

58. (Ανεπίγραφος):

Ωιδὴ α'. Ράβδος μωσαϊκὴ θάλασσαν διέτεμε

Βλ.: ΕΕ 294, *Initia III* 393* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

VIII. ΗΧΟΣ ΠΛ. Δ'

59. Αναστάσιμος:

Ωιδὴ α'. Τῶ θαυμαστὰ τέρατα ποιήσαντι

Βλ.: ΕΕ 326, *Initia IV* 328* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

60. (Αναστάσιμος):

Ωιδὴ α'. Τῶ συντρίψαντι πολέμους ἐν βραχίονι αὐτοῦ καὶ διαβιβάσαντι

Βλ.: ΕΕ 327, *Initia IV* 365* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

61. (Ανεπίγραφος):

Ωιδὴ α'. Βοηθὸς καὶ σκεπαστὴς ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν οὗτός μου Θεὸς καὶ δοξάσω
αὐτὸν ὅτι δεδόξασται

Βλ.: ΕΕ 329, *Initia I* 235* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

62. Εἰς τὴν Μεσοπεντηκοστήν:

Ωιδὴ α'. Θάλασσαν ἔπηξας βυθίσας

Βλ.: ΕΕ 330, *Initia II* 95*, Κ. 73* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

63. (Ανεπίγραφος):

Ἰδιὴ α'. Ἄισωμεν ὠδὴν τῷ Θεῷ τῷ ἐκ πικρᾶς

Βλ.: ΕΕ 331, *Initia I* 201* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

64. Εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Προδρόμου:

Ἰδιὴ α'. Ἐν Ἐρυθρᾷ Φαραῶ σὺν ἄρμασιν ἐβύθισας

Βλ.: ΕΕ 332, *Initia I* 439*, Κ. 54* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

65. Εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ:

Ἰδιὴ α'. Τῷ ἐν Αἰγύπτῳ κραταιῶς ὀλέσαντι

Βλ.: ΕΕ 333, *Initia IV* 326*, Κ. 26* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

66. Ἀναστάσιμος ἀνατολική:

Ἰδιὴ α'. Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ λαὸς Ἰσραὴλ

Βλ.: ΕΕ 338, *Initia I* 492* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

67. Εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ:

Ἰδιὴ α'. Τῷ θαυμαστῷ Θεῷ ἡμῶν ἄσωμεν

Βλ.: ΕΕ 339, *Initia IV* 328*, Κ. 27* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

68. Ἀναστάσιμος:

Ἰδιὴ α'. Ἀνεκαλύπτετο βυθοῦ τὸ κύτος

Βλ.: ΕΕ 340, *Initia I* 111* καὶ Παράρτημα Β' I,1*.

Ζ' ΟΜΙΛΙΕΣ-ΕΓΚΩΜΙΑ

I. Στὰ Μηναιᾶ

ΜΗΝ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

1. Τῆ Ε' Σεπτεμβρίου. Ὁμιλία εἰς τὴν σιγὴν τοῦ ἁγ. Ζαχαρίου καὶ τὸ Γενέθλιον τοῦ τιμίου Προδρόμου. (?)
Inc. Ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐδένα Ἰωάννου μείζονα
Ed.: *Augustinianum* 15 (1975) 201-11³⁸⁸.
Βιβλ.: CPG 8221*, BHGⁿ 847a*, Τωμαδάκης, ΒΥ 201*.
2. Τῆ Η' Σεπτ. Ὁμιλία εἰς τὸ Γενέθλιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.
Inc. Ἀρχὴ μὲν ἡμῖν ἑορτῶν ἡ παροῦσα πανήγυρις
Ed.: PG 97 805-20.
Βιβλ.: CPG 8170*, BHG 1082*, BHG^a 1082a*, BHGⁿ 1082a*, Τωμαδάκης, ΒΥ 197*.
3. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ. Ἐτέρα ὁμιλία εἰς τὸ Γενέθλιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.
Inc. Ἄλλοι μὲν ἄλλας ἑορτῶν ὑποθέσεις
Ed.: PG 97 820-44.
Βιβλ.: CPG 8171*, BHG 1080*, Τωμαδάκης, ΒΥ 197*.
4. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ. Ἐτέρα ὁμιλία εἰς τὸ Γενέθλιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.
Inc. Πάλιν ἑορτὴ καὶ πάλιν πανήγυρις
Ed.: PG 97 844-61.
Βιβλ.: CPG 8172*, BHG^a 1127*, Τωμαδάκης, ΒΥ 197*.
5. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ. Ἐτέρα ὁμιλία εἰς τὸ Γενέθλιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.
Inc. Εἰ μετρεῖται γῆ σπιθαμῆ καὶ σπαρτίῳ
Ed.: PG 97 861-81.

³⁸⁸ M. Donnini, «Andreae Cretensi vulgo adscripta homilia “in silentium s. Zachariae” (Paris. gr. 304)», *Augustinianum* 15 (1975) 201-11. Πρόκειται περὶ συρραφῆς.

Βιβλ.: CPG 8173*, BHG^a 1092*, 1092b*, Τωμαδάκης, ΒΥ 197*.

6. •Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ. Ἐτέρα ὁμιλία εἰς τὸ Γενέθλιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Inc. *Χορευέτω πᾶσα κτίσις*³⁸⁹

Βιβλ.: Τωμαδάκης, ΒΥ 197-8*, BG XI 85*³⁹⁰, PG 97 804*.

7. •Τῆ Θ' Σεπτ. Ἐγκώμιον εἰς τοὺς ὀσίους καὶ δικαίους Ἰωακείμ καὶ Ἄνναν.

Inc. *Χθὲς τῆς Θεοτόκου γενεθλιακῆ πανήγυρις*

Des. *δόξα τῆ συγκαταβάσει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.*

Ἀμήν.

Cod.: Ἰβήρων 660, ff. 51r-4r³⁹¹.

Βιβλ.: Τωμαδάκης, ΒΥ 198*.

Πργρ.: Μετὰ τὴν ἑορτὴ τοῦ γενεθλίου τῆς Θεοτόκου τιμῶνται οἱ γεννήτορες τῆς Παρθένου, διότι αὐτοὶ ἔγιναν ἡ ἀφορμὴ τῆς ἀπαρχῆς τῆς σωτηρίας ὄλων. Γι' αὐτὸ ὁ Ὁ Ἄνδρέας ἐγκωμιάζει τὴν ἀρετὴν, τὴν πίστην, τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ὑπομονὴν κατὰ τὴν ἀτεκνία τῶν ἐκ φυλῆς Ἰουδα καὶ γένους Δαυῖδ καταγομένων Ἰωακείμ καὶ Ἄννης. Αὐτοὶ ἀξιώθηκαν νὰ γεννήσουν τὴ Θεοτόκο Μαρία. Ἐπίσης, ὁ συγγραφέας μνημονεύει τὶς συγγενικὲς σχέσεις καὶ τοὺς δεσμοὺς τῆς Θεομήτορος καὶ τοῦ Ἰωσήφ τοῦ Μνήστορος.

8. Τῆ ΙΔ' Σεπτ. Ὁμιλία εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιῦ Σταυροῦ.

Inc. *Σταυροῦ πανήγυριν ἄγομεν*

Ed.: PG 97 1017-36.

Βιβλ.: CPG 8179*, BHG^a 443*, 443a*, Τωμαδάκης, ΒΥ 198*.

9. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ. Ἐτέρα ὁμιλία εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιῦ Σταυροῦ.

Inc. *Κινήσωμεν, ἀγαπητοί, σήμερον ὡς κινύραν τὰ χεῖλη*³⁹²

³⁸⁹ Τοιοῦτοτρόπως ἄρχεται καὶ τροπᾶριον κανόνος τοῦ Ἄνδρέου Κρήτης στὴν ἴδια ἑορτῆ. Βλ. PG 97 1316. Δὲν κατέστη ἐφικτὴ ἡ εὕρεση τῆς συγκεκριμένης ὁμιλίας.

³⁹⁰ Ὁ Fabricius (BG XI 85) ἀναφέρει ἀπλῶς ὡς πηγὴν τοῦ *ex codice Bodleiano*, ἀπὸ ὅπου ἡ πληροφορία μεταβαίνει εἰς PG 97 804. Ὁ Βασ. Λαούρδας, («Ἄνδρέου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου, ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἀγίους Δέκα καὶ καλλινίκους μάρτυρας», *Κρητικὰ Χρονικὰ Γ'* (1949) 96, σημ. 45) θεωρεῖ ὅτι ὁ ἐν λόγῳ cod. εἶναι ὁ Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ὁ ὁποῖος καὶ μόνος διασφύζει κάποιες ὁμιλίες τοῦ Ἄνδρέου, ἐξ οὗ καὶ ἡ σπουδαιότητά του. Πρβλ. Coxe 563-4, ὅπου ὅμως δὲν καταγράφεται τέτοιο initium (*Χορευέτω πᾶσα κτίσις*).

³⁹¹ Λάμπρος, *Κατάλογος II* 193, ἀρ. 4780, γ'.

Ed.: PG 97 1036-45.

Βιβλ.: CPG 8180*, BHG^a 422* BHGⁿ 422*, Τωμαδάκης, ΒΥ 198*.

10. ● Τῆ αὐτῆ έορτῆ. Έτέρα όμιλία εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ.

Inc. Πολλάκις τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ

Cod.: Constan. Chalcensis 53, ff. 40-54^v 393.

Βιβλ.: EEBΣ IA' (1935) 153*, CPG 8199*, BHG 434f*, Δετοράκης, Άγιοι, 176*.

11. ● Τῆ αὐτῆ έορτῆ. Έτέρα όμιλία εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ.

Inc.: Ὑμνήσωμεν, ἀγαπητοί, σήμερον³⁹⁴

Cod.: Athon. S. Annae 14 (95), ff. 59^v-64^v 395.

Βιβλ.: CPG 8200*, BHGⁿ 449n*, EEBΣ KΘ' (1959) 173*.

12. ● Τῆ αὐτῆ έορτῆ. Έγκώμιον τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ.

Inc. Ὅντως στενή έστι καὶ τεθλιμμένη ἡ όδος ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν

Des. Ἴνα καὶ τῆς ἀτελευτήτου εὐκλείας ἐπιτύχωμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 77^r-83^v 396.

Βιβλ.: CPG 8209*, BHG 426k*, Τωμαδάκης, ΒΥ 198*, BG XI 85*.

Πργρ.: Ὁ μέγας πατήρ τῆς ἐκκλησίας, μὲ πολλές άγιογραφικές παραπομπές, έπιχειρεῖ νά άποδείξει τίς προεκτάσεις τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ στῆ ζωῆ τῶν χριστιανῶν. Έκαστος πιστός όφείλει νά άπαρνεῖται τὸν έαυτό του, ὅπως οἱ Ἀπόστολοι καὶ ὅλοι οἱ Άγιοι έπραξαν στὸν βίό τους. Τουτέστιν ὁ χριστιανός δὲν πρέπει νά έχει οὐδεμία προσκόλληση μὲ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, ὅπως τὸν πλοῦτο, τὴ δόξα, τὰ όποῖα χαρακτηρίζονται ὡς έργα τοῦ Σατανᾶ. Ὁ άγώνας αὐτός κατὰ τῶν παθῶν καὶ τῆς ματαιότητας φθάνει έως θανάτου, δηλαδή τῆς πλήρους κενώσεως τοῦ

³⁹² Ἡ ἴδια μὲ τὴν Ὑμνήσωμεν, ἀγαπητοί, σήμερον. Βλ. άρ. 11.

³⁹³ Βλ. Ἀθηναγόρας, μητροπολίτης, «Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Χάλκη μονῆς τῆς Παναγίας», EEBΣ IA' (1935) 151-91, εἰδ. 153 καὶ Δετοράκης, Άγιοι, 176.

³⁹⁴ Ἡ ἴδια μὲ τὴν ἐκδεδομένη Κινήσωμεν, ἀγαπητοί, σήμερον ὡς κινύραν τὰ χεῖλη. Βλ. άνωτέρω σ. 184, άρ. 9. Ἀπό λάθος έχει καταλογραφηθεῖ ἀπὸ κάποιους σάν διαφορετική όμιλία. Τὴν καταγράφουμε χωριστά, έπειδὴ αναφέρεται έτσι σὲ μερικούς καταλόγους.

³⁹⁵ Γερασίου μοναχοῦ Μικραγιαννανίτου, «Κατάλογος χειρογράφων κωδίκων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κυριακοῦ...τῆς Ἁγίας Θεομήτορος Ἄννης», EEBΣ KΘ' (1959) 86-192, εἰδ. 173.

³⁹⁶ Coxe 564.

άνθρώπου. Ἐτσι, ὁ πιστὸς ἐνώνεται ἀπολύτως μὲ τὸν Θεό, ὅποτε τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ τὸν χωρίσει ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, οὔτε καὶ ὁ ἴδιος ὁ θάνατος.

ΜΗΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

13. ●Τῆ ΙΗ' Ὀκτωβρίου. Ἐγκώμιον τοῦ ἁγ. ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ.

Inc. Ὄντως εὐφημία θεολογίας καὶ οἰκονομίας ὑπόθεσις

Des. εἰς δόξαν καὶ αἶνον τῆς ὁμοουσίου καὶ παννυμῆτου Τριάδος, ἣ πρέπει τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 116^r-25^v³⁹⁷.

Βιβλ.: CPG 8213*, BHG 993d*, Τωμαδάκης, ΒΥ 198*, BG XI 85*.

Πηγρ.: Ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, ὁ συνέκδημος τοῦ Παύλου, τοῦ ὁποῦ τὴ διδασκαλία καὶ τὸ εὐαγγέλιο παρέλαβε καὶ συνέγραψε, ἐγκωμιάζεται γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῶν περιγραφῶν του, γιὰ τὶς χρήσιμες καὶ παραλειπόμενες ἀπὸ τοὺς ἄλλους εὐαγγελιστὲς πληροφορίες, ὅπως περὶ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, γιὰ τὶς παραβολὲς τοῦ ἀσώτου, τοῦ πένητος Λαζάρου, τοῦ ἄφρονος πλουσίου καί, γενικῶς, γιὰ τὸ πλῆθος τῶν διδακτικῶν περιστατικῶν τοῦ εὐαγγελίου του.

14. Τῆ ΚΓ' Ὀκτ. Ἐγκώμιον τοῦ ἁγ. ἀποστόλου Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου καὶ πρώτου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων. (?)

Inc. Ὁκνεῖν μὲν ἔδει προσβαίνειν τοῖς ὑπὲρ δύναμιν καὶ δειλίαν προῖσχεσθαι

Ed.: Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ I (1891) 1-14, J. Noret – H. Gaspart³⁹⁸.

Βιβλ.: CPG 8220*, BHG^a 766*, BHGⁿ 766*, Τωμαδάκης, ΒΥ 198* [προβαίνειν].

ΜΗΝ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

15. ●Τῆ Α' Νοεμβρίου. Ἐγκώμιον τῶν ἁγ. καὶ θαυματουργῶν Ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ. (?)

Inc. Ναὸς ὄντως τῆς Τριάδος ἡ δυνὰς³⁹⁹

³⁹⁷ Αὐτ.

³⁹⁸ J. Noret – H. Gaspart, *Un éloge de Jacques, le frère du Seigneur, par un pseudo-Andé de Crète avec une paraphrase ancienne de l' épître catholique de S. Jacques* [Studies and Text 44], Toronto 1978, 36-76.

³⁹⁹ Ἐξαιρέσει τοῦ προοιμίου ἢ ὁμιλίας εἶναι τοῦ Νικήτα Φιλοσόφου. Βλ. S. Wangnereckius – R. Dehnius, *Syntagmatis historici...Cosmae et Damiani...*, Vienna 1660, 26-64 (BHG 380).

Des. *κατευθύνατε πρὸς αὐτόν, εἰς δόξαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 126^r-32^r⁴⁰⁰.

Βιβλ.: CPG 8227*, BHG 384b*, Τωμαδάκης, BΥ 198*, BG XI 85*.

Πργρ.: Οἱ ἅγιοι Ανάργυροι, Κοσμάς καὶ Δαμιανός, ἐγκωμιάζονται, ἐπειδὴ κατανίκησαν τὴ φιλαργυρία καὶ τὴ συνεπαγόμενη ἀλαζονεία καὶ φιληδονία προτιμώντας τὰ ἄνω καὶ ἔλκοντας τὴ θεία Χάρι. Ἔτσι, τήρησαν ὅλες τὶς ἐντολές καὶ ἐπέδειξαν ζῆλο ἀποστολικό, δοξάζοντας τὸν Κύριο διὰ τῆς ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης τους· γι' αὐτὸ προβάλλονται ὡς πρότυπα ἄξια μιμήσεως.

16. Τῆ ΚΑ' Νοεμ. Ὁμιλία εἰς τὰ Εἰσόδια τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Inc. *Ἐπειδὴ λύσιν ἔλαβεν ἡ στείρωσις*

Ed.: Βλ. κατωτέρω στὸ παράρτημα Α', σ. 227-30.

Codd. Athen. 2108, ff. 57^v-8^v. Hierosol. Sab. 60, ff. 97-8.

Βιβλ.: CPG 8202*, BHG^a 1093b*.

17. •Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ. Ἐτέρα ὁμιλία εἰς τὰ Εἰσόδια τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου (ὅτε προσηνέχθη ἐν τῷ ναῷ ὑπὸ τῶν αὐτῆς γονέων τριετίζουσα)⁴⁰¹.

Inc. *Λαμπρὰς ἡμῖν καὶ ὑπερλάμπρους τὰς ἀρχὰς τῶν ὑποθέσεων*

Inc. *Κλίμαξ ὑψηλὴ καὶ μὴ ἀπεικυῖα ἐκείνης*⁴⁰²

inc. *Φαιδρὸν τὸ τῆς παρούσης ἑορτῆς*⁴⁰³

Des. *τὴν ἄρρητον δύναμιν καὶ ἐξουσίαν, ἣ πρέπει δόξα, τιμὴ, κράτος καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

Codd.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 55^r-61^r⁴⁰⁴. Lavr. E 147, ff. 165^r-70^r.

Βιβλ.: CPG 8201*, CPG 8223*, BHG 1111e*, BHG^a 1110k*, Τωμαδάκης, BΥ 198* [τὰς ὑπερλάμπρους ἀρχὰς], Τωμαδάκης, BΥ 199* [Κλίμαξ ἡ ψυχῆ], BG XI 85* [Κλίμαξ ἡ ψυχῆ].

Πργρ.: Ἡ ὁμιλία αὐτῆ, τῆς ὁποίας τὸ ὕφος διαφέρει αὐτοῦ τοῦ Ἀνδρέου, ἐξυμνεῖ τὶς ἀρετὲς καὶ τὴν ἀνώτερη τῶν παθῶν ζωὴ τῆς Θεοτόκου, χάρις στὰ ὁποῖα ἀξιώθηκε νὰ γεννήσει τὸν Χριστό.

⁴⁰⁰ Coxe 564.

⁴⁰¹ Ἡ ἐν λόγῳ ὁμιλία παρουσιάζεται μὲ πολλὰ παραλ. στοὺς κώδικες, ἰδιαίτερος στὸ προοίμιο.

⁴⁰² Ἐξαιρέσει τοῦ προοιμίου ἡ ὁμιλία εἶναι τοῦ Γεωργίου Νικομηδεῖας. Πρβλ. PG 100 1420-40 (BHG 1108).

⁴⁰³ Πρβλ. Τωμαδάκης, BΥ 200, ἀρ. 50, ὅπου ἡ ὁμιλία inc. Φαιδρὸν τὸ τῆς παρούσης ἑορτῆς.

⁴⁰⁴ Coxe 564.

Στὸν ναὸ ἢ Θεοτόκος, τρεφόμενη ἀπὸ ἀγγέλους, καθάρθηκε καὶ προετοιμάσθηκε γιὰ τὴ μεγάλη ἀποστολὴ τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ.

18. •Τῇ αὐτῇ ἑορτῇ. Ἐτέρα ὁμιλία εἰς τὰ Εἰσόδια τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. (?)

Inc. *Εἰ οἱ ἀγλαόφωτοι τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου λαμπηδόνες πρὸς ἄσματα καὶ ὠδὰς τὰς εὐλάλους ἀηδόνας*⁴⁰⁵

Des. *καὶ ὑπερπύθητον ὄνομα μεγαλύνοντες, τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα προσκυνήσωμεν, ὅτι αὐτῶ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 67^r-70^v⁴⁰⁶.

Βιβλ.: CPG 8225*, PG 97 803-4, BHG^a 1089d*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, BY 198*.

Πργρ.: Τὸ ὕφος τῆς ὁμιλίας αὐτῆς προσομοιάζει αὐτοῦ τῆς ὑπ' ἀρ. 17. Ὁ συγγραφέας τῆς ἐκπλήσεται ἀπὸ τὸ θαυμαστὸ καὶ ἀκατάληπτο μυστήριον τῆς Θεοτόκου. Πῶς γίνεται ὁμόσκηνος τῶν ἀγγέλων καὶ ὑποδέχεται τὴ γλυκιά νουθεσία καὶ ἀγαλλίαση τῶν θείων καὶ οὐρανίων ρημάτων! Ὁ Γαβριὴλ τὸ σχέδιον τοῦ Κυρίου τελεσιουργεῖ καὶ ἡ Παρθένος πληροῦται ὅλων τῶν χαρισμάτων καὶ τῶν ἀρετῶν. Ἐτσι, ἀφοῦ ἔφτασε τὴν τελειότητα καὶ πλουτίσθηκε μὲ χαρίσματα, ἡ Θεοτόκος μπόρεσε νὰ ἀντιμετωπίσει κάθε δοκιμασία τοῦ βίου της.

19. •Τῇ αὐτῇ ἑορτῇ. Ἐτέρα ὁμιλία εἰς τὰ Εἰσόδια τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. (?)

Inc. *Σήμερον τὸ ἱερόν τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ἱερόν εἰσέρχεται*

Des. *τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἐνὸς Θεοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 132^v-8^r⁴⁰⁷.

Βιβλ.: CPG 8228*, BHG^a 1140p*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, BY 198*.

Πργρ.: Ἀναλύεται ὁ πρωταγωνιστικὸς στὸ σχέδιον τῆς θείας οἰκονομίας γιὰ τὴν ἐξάλειψη τῆς ἁμαρτίας καὶ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ ἀνθρώπου ρόλος τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία ὑπερέχει ὅλων τῶν γυναικῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης κατὰ τὴν ἀγιότητα καὶ τὴ χάρη. Ὁ Ἰωακείμ καὶ ἡ Ἄννα, ἀφοῦ ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὴ στείρωση καὶ ἀξιώθηκαν μεγίστης τιμῆς ἀπὸ τὸν Θεό, τὴ θεόπαιδα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων προσάγουν. Τόση ἦταν ἡ ἀρετὴ τῆς Θεοτόκου, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἀρχιερέας, παρακάμπτοντας τὸ γράμμα τοῦ νόμου καὶ μὲ θεῖο φωτισμό, κατανόησε τὸ βάθος τῶν Γραφῶν

⁴⁰⁵ Ἐξαιρέσει τοῦ προοιμίου ἡ ὁμιλία εἶναι τοῦ Γεωργίου Νικομηδεῖας. Πρβλ. PG 100 1440-56 (BHG 1078).

⁴⁰⁶ Ἡ ὁμιλία ἔχει διαφύγει τὴν προσοχὴ τοῦ H. O. Coxe, ἀλλὰ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Combefis. Βλ. PG 97 804.

⁴⁰⁷ Coxe 564.

καὶ τὴν ὑποδέχθηκε στὸν τόπο τὸν ὁποῖον οὐδέποτε γυναῖκες, οὐδέποτε ἱερεῖς νὰ ἐπισκέπτονται εἶχαν τὴ δυνατότητα. Ἐκεῖ ἡ μικρὴ Μαρία εἰσήχθη καὶ ἀπὸ ἀγγέλους διατρεφόταν, γιὰ νὰ συνεισαγάγει στοὺς οὐρανούς ἅπαν τὸ ἀνθρώπινο γένος.

ΜΗΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

20. Τῆς Ζ' Δεκεμβρίου. Ὁμιλία εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν Νικόλαον, ἀρχιεπίσκοπον Μύρων τῆς Λυκίας. (?)

Inc. Ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ καὶ πιστὲ θεράπων

Ed.: PG 97 1192-205 [θεράπων], G. Anrich⁴⁰⁸.

Βιβλ.: CPG 8187*, BHG^a 1362*, BHG 1362b*, 1362c*, BG XI 84*, Τωμαδάκης, ΒΥ 198*, N. Sevsenko⁴⁰⁹.

21. Τῆς Η' Δεκ. Ὁμιλία εἰς τὸν ὄσιον Πατάπιον.

Inc. Ὡς λαμπρὰν καὶ πνευματικὴν ὁρῶ τὴν πανήγυριν

Ed.: PG 97 1205-21.

Βιβλ.: CPG 8188*, BHG 1425*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, ΒΥ 198*.

22. Τῆς αὐτῆς ἑορτῆς. Θάματα καὶ ἐκδημία τοῦ ὄσιου Παταπίου.

Inc. Τὴν τῶν ἐγκωμίων τοῦδε τοῦ πατρὸς ἀποδώσαντες εὐφημίαν

Ed.: PG 97 1221-33.

Βιβλ.: CPG 8189*, BHG 1426*, 1427*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, ΒΥ 198*.

23. Τῆς αὐτῆς ἑορτῆς. Ἐγκώμιον τοῦ ὄσιου Παταπίου (ἐκ στόματος Ἀνδρέου Κρήτης).

Inc. Πάντα πιστεύειν ἄξιον τὰ ὄντως θεῖα

Ed.: PG 97 1233-53.

Βιβλ.: CPG 8190*, BHG 1428*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, ΒΥ 198*.

24. •Τῆς Θ' Δεκ. Ὁμιλία εἰς τὴν Σύλληψιν τῆς ἁγ. Ἄννης.

Inc. ... τῶ κοινῶ τὸ πανευκλεές παρεπέμπετο οὐδεμιᾷ δὲ τοσοῦτον τῶν ἀπάντων

(Ἀκέφαλος).

⁴⁰⁸ G. Anrich, *Hagios Nikolaos: der Heilige Nikolaos in der griechischen Kirche*, Leipzig 1913, I, 419-28. Γιὰ τὴ γνησιότητα τῆς ὁμιλίας βλ. Αὐτ., II, 339-56.

⁴⁰⁹ N. Sevsenko, *The Life of St. Nicholas in Byzantine Art*, Turin 1983, 26.

Inc. Τὴν σύλληψιν σήμερον⁴¹⁰

Des. ὅτι αὐτός ἐστιν εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις καὶ θυμηδία διηνεκῆς καὶ αὐτῷ πρέπει τιμὴ, δόξα, προσκύνησις σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Codd.: Paris. Coislin. gr. 121, ff. 46^v-51^v. Constan. Chalcensis 10, ff. 17-9⁴¹¹.

Βιβλ.: *EEBS I* (1933) 253* [εὐκλεές], *BG XI 85**, *PG 97 804**, Δετοράκης, Ἄγιοι, 176-7*.

Πργρ.: Καὶ στὴ συγκεκριμένη ὁμιλία ὁ Ἀνδρέας ἐγκωμιάζει τὸ σχέδιο τῆς θείας οἰκονομίας, τὸ ὁποῖο διὰ τῆς θαυμαστῆς αὐτῆς συλλήψεως φανερώθηκε· αὐτὴ ἀποτελέσασκε τὸ προοίμιον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐξαίρονται οἱ ἀρετῆς τοῦ Ἰωακείμ καὶ τῆς Ἄννης, ὅπως ἡ ὑπομονὴ στὴν προσευχὴ, ἡ καρτερία στοὺς ὄνειδισμοὺς τῶν ὁμοεθνῶν τους, ἡ πίστις τους στὴ θεία Πρόνοια.

25. • Τῇ αὐτῇ ἑορτῇ. Ἐτέρα ὁμιλία εἰς τὴν Σύλληψιν τῆς ἀγ. Ἄννης. (?)

Inc. Τράπεζα βασιλικὴ ψυχὰς εὐφραίνουσα ἡμᾶς πρὸς τὴν πανδαισίαν τήμερον⁴¹²

Des. τὴν εὐχαριστίαν ἀναπέμπομεν Χριστῷ, τῷ τῶν ἀγαθῶν αἰτίῳ καὶ παρόχῳ, ὅτι αὐτῷ πρέπει τιμὴ καὶ προσκύνησις καὶ δοξολογία σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 61^v-7^r.

Βιβλ.: *CPG 8224**, *BHG^a 1148g**, *BG XI 85**, Τωμαδάκης, *BY 198**.

Πργρ.: Ἡ Σύλληψη τῆς Θεομήτορος ἀποτελεῖ ἀφορμὴ μεγάλης πανηγύρεως γιὰ τοὺς πιστοὺς, γιὰ ὁλόκληρη τὴν κτίση, τὴν ἐπίγεια καὶ τὴν ἐπουράνια, ἀλλὰ πρωτίστως γιὰ τοὺς ἁγίους γονεῖς τῆς, τοὺς Ἰωακείμ καὶ Ἄννα, τῶν ὁποίων τὸ ἐγκώμιον πλέκεται ἀπὸ τὸν συγγραφέα τῆς ὁμιλίας. Αὐτοὶ ὑπῆρξαν θεοσεβεῖς καὶ ἐνάρετοι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι τηροῦσαν τὶς θεῖες ἐντολές καὶ ὅλα τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζόμενα. Πρὸς τὸν Θεὸ καταφεύγοντας, γιὰ νὰ διασκεδάσουν τὸν ὄνειδισμόν τῆς ἀτεκνίας τους, ἀξιώθηκαν νὰ γίνουν γονεῖς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.

26. Τῇ ΚΓ' Δεκ. Ἐγκώμιον τῶν ἀγ. Δέκα μαρτύρων τῶν ἐν Κρήτῃ.

Inc. Ἐποθεῖτε τάχα τὴν ἡμετέραν ἐπάνοδον, ὦ φίλοι καὶ ἀδελφοί

⁴¹⁰ Μόνον ὁ Fabricius (*BG XI 85*) παραθέτει τέτοιο initium. Πρβλ. ἀνωτέρω πρπ. 390.

⁴¹¹ Βλ. Αθηναγόρας, μητροπολίτης, «Περιγραφικὸς κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Χάλκῃ μονῆς τῆς Παναγίας», *EEBS I* (1933) 236-92, εἰδ. 253. Πρβλ. H. Omont, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque nationale*, Paris 1888, III, 138-40.

⁴¹² Ἐξαιρέσει τοῦ προοιμίου ἡ ὁμιλία εἶναι τοῦ Γεωργίου Νικομηδείας. Πρβλ. *PG 100 1376-400* (*BHG 1148g*).

Ed.: *Κρητικά Χρονικά Γ'* (1949) 101-17⁴¹³.

Βιβλ. *CPG* 8195*, *BHG* 1197d*, *Τωμαδάκης*, *BY* 198*.

27. ● Τῆ ΚΕ' Δεκ. Ὁμιλία εἰς τὴν κατὰ σάρκα Γέννησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Inc. Χριστοῦ τόκος ἀποτέλεσμα τῆς ἀφάτου τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας

Des. εἶθε ἀπολαύσαιμεν, ὦ Χριστὲ βασιλεῦ, γένοιτο, γένοιτο.

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 138^r-49^v⁴¹⁴.

Βιβλ.: *CPG* 8214*, *BHG* 1923c*, *BG XI* 85*, *Τωμαδάκης*, *BY* 198-9*.

Πργρ.: Ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ σήμανε τὴ σωτηρία ὅλων τῶν ἀνθρώπων, γι' αὐτὸ ἀποτελεῖ ὁρόσημο ἐλευθερίας καὶ ἀναπλάσεως. Ὁ Κύριος ἀποκατέστησε τὸ τραῦμα τῆς παραβάσεως τῶν πρωτοπλάστων, κατανικώντας διὰ σαρκὸς τὸν Διάβολο. Πρὸς τεκμηρίωση ὁ συγγραφέας ἐπικαλεῖται χωρία ἐκ τῶν προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐπαληθευόμενα στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι, τεκμηριώνεται ἡ διπλὴ φύση Του, θεία καὶ ἀνθρώπινη, καὶ ἀνακεφαλαιώνεται ἡ χριστολογία τῆς ἐκκλησίας βάσει ἀγιογραφικῶν χωρίων.

ΜΗΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

28. Τῆ Α' Ἰανουαρίου. Ὁμιλία εἰς τὴν Περιτομὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὸν ἅγιον Βασίλειον τὸν Μέγαν.

Inc. Πάντα τὰ ὑπὲρ ἡμῶν θεανδρικῶς παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ πεπραγμένα

*δοξάζειν ἀγαθὸν καὶ ἐπάρεστον*⁴¹⁵

⁴¹³ Βασ. Λαούρδας, «Ανδρέου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου, ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους Δέκα καὶ καλλινίκους μάρτυρας», *Κρητικά Χρονικά Γ'* (1949) 85-117, εἰδ. 101-17.

⁴¹⁴ Coxe 564.

⁴¹⁵ Ἐν codd. τοῦ κυριακοῦ τῆς Σκῆτης τῶν Καυσοκαλυβίων 144, ff. 311-22 καὶ 158, ff. 261-70 ἀνευρίσκονται δύο ὁμιλίαι εἰς τὴν κατὰ σάρκα ὀκταήμερον Περιτομὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ὀλίγος ἔπαινος εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον. Στὸ τέλος δὲ τῆς πρώτης ὁμιλίας ὑπάρχει σημείωση τοῦ ἀντιγραφέως ὅτι ὁ συγκεκριμένος λόγος ἐμπεριέχεται στὰ ἅπαντα τοῦ Ανδρέου Κρήτης ἐν *PG*. Ἡ πρώτη ὁμιλία *inc.* Ὁ μέγας Απόστολος Παῦλος εἶπεν ὅτι ὁ Μωσαϊκὸς νόμος, σκιὰν εἶχε τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καὶ *des.* καὶ συμβασιλεύσωμεν αὐτῷ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Ἡ δευτέρα ὁμιλία *inc.* Σκιὰν μὲν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καὶ *des.* καὶ συμβασιλεύσωμεν αὐτῷ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν ἀπεράντων αἰώνων. Ἀμήν. Ὅπως ἀναγράφεται στὴ σημείωση τοῦ ἀντιγραφέως (f. 319), ὁ λόγος αὐτὸς πιθανολογεῖται ὅτι ἀνήκει στὸν Ἀνδρέα Κρήτης. Βλ. Πατάπιος, μοναχὸς Καυσοκαλυβίτης, *Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τοῦ κυριακοῦ τῆς Σκῆτης ἀγίας Τριάδος Καυσοκαλυβίων*, Θεσσαλονίκη 2005, 210, 232. Κατὰ τὴ δική μας ἀποψη ὁμως, ὁ πρῶτος λόγος ἀποτελεῖ διασκευὴ τοῦ δευτέρου. Ἐπίσης, οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν φαίνεται νὰ ἔχει σχέση πρὸς τὴν ἐν *PG* 97 913-32 ὁμιλία τοῦ Ανδρέου Κρήτης εἰς τὴν Περιτομὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὸν ἅγιον Βασίλειον τὸν Μέγαν, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ ἀντιγραφέας τοῦ χειρογράφου. Κατὰ

Ed.: PG 97 913-32.

Βιβλ. : CPG 8175*, BHG 262*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, BY 199*.

29. ● Τῇ ΙΗ' Ἰαν. Ἐγκώμιον τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου, πατριάρχου Ἀλεξανδρείας.

Inc. Ἀθανασίου μνήμη ἀθανάτων ἀρετῶν ἡμῖν προφαίνει τὸ πλήρωμα

Des. καὶ ἀπολάβειν τῆς θεᾶς ἐκείνης εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 1^r-8^v⁴¹⁶.

Βιβλ.: CPG 8203*, BHG 186a*.

Πργρ.: Ὁ μέγας Ἀθανάσιος διακρίθηκε γιὰ τοὺς ἀγῶνες του κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἐκκλησίας, ἀνατρέποντας διὰ τῆς καλλιπευῆς γραφίδας του τίς πλάνες τῶν αἰρετικῶν. Συνέβαλε δὲ ἀποφασιστικὰ στὴ διατύπωση καὶ κατοχύρωση τῶν δογματικῶν θέσεων τῆς ἐκκλησίας περὶ ἀγ. Τριάδος· ἦταν αὐτὸς ποὺ σήκωσε τὸ βάρος τῆς δύσκολης μάχης κατὰ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν ὁπαδῶν του. Ὁ συγγραφέας ἀναλύει τὴ θεολογία τοῦ μεγάλου πατρὸς καὶ οἰκουμενικοῦ διδασκάλου περὶ τῶν τριῶν προσώπων τῆς θεότητος. Ὁ Ἀθανάσιος κατὰ τὸν πολυτάραχο βίον του πολλές φορές διεβλήθη καὶ συκοφαντήθηκε ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του, ἀλλὰ οἱ διδασκαλίες του τελικὰ πάντοτε θριάμβευαν καὶ αὐτὸς στὸν θρόνον του ἐπανέκαμπτε.

ΜΗΝ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

30. ● Τῇ Β' Φεβρουαρίου. Ὁμιλία εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. (?)

Inc. Λαμπρὸν ἔαρ ἡμῖν προτείνεται τήμερον, ᾧ φιλέορτον σύστημα⁴¹⁷

Des. ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 49^r-55^r⁴¹⁸.

Βιβλ.: CPG 8222*, BHG^a 1956n*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, BY 198*.

συνέπεια, ἢ ἀπόδοση τῶν ἐν λόγῳ κειμένων στὸν ἀρχιεπίσκοπο τῆς Κρήτης δὲν πρέπει νὰ ληφθεῖ σοβαρὰ ὑπ' ὄψιν, ὅπως καὶ τὸ περιεχόμενο καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν τῶν κειμένων ἀποδεικνύουν.

⁴¹⁶ Coxe 563.

⁴¹⁷ Ἐν BG XI 85 καὶ Τωμαδάκης, BY 198 ἡ ὁμιλία θεωρεῖται τῶν Εἰσοδίων. Ἐξαιρέσει τοῦ προοιμίου ἢ ὁμιλία εἶναι τοῦ Γεωργίου Νικομηδείας. Βλ. PG 100 1401-20 (BHG 1152).

⁴¹⁸ Coxe 564.

Πργρ.: Ἡ ὁμιλία ἀναφέρεται μᾶλλον στὰ Εἰσόδια τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὅπως πιστεύει καὶ ὁ Ν. Τωμαδάκης, καὶ ὄχι στὴν ἑορτὴ τῆς Ὑπαπαντῆς· ἡ *Κλείς τῶν Ἑλλήνων Πατέρων (CPG)* ὁμῶς τὴν κατατάσσει τῆ Β' Φεβρουαρίου. Ὁ συγγραφέας ἐξιστορεῖ πῶς ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὑπεμφαίνει τὰ γεγονότα τῆς Καινῆς. Ἐτσι, ἡ στείρωσις τῆς Σάρρας ἀποτελεῖ τύπο τῆς στερώσεως τῆς ἀγ. Ἄννης. Ὅλοι οἱ δίκαιοι καὶ οἱ πατριάρχες τῆς ἐποχῆς τοῦ νόμου ἀνέμεναν τὸ μυστήριον ποὺ φανερώθηκε στὴ μήτρα τῆς Θεοτόκου, τῆς ὁποίας ἡ εἴσοδος στὸν ναὸ γίνεται γιὰ τὸν ἐξαγιασμό της, προκειμένου νὰ ὑποδεχθεῖ τὸν Μεσσία.

ΜΗΝ ΜΑΡΤΙΟΣ

31. Τῆ ΚΕ' Μαρτίου. Ὅμιλία εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Inc. Ἐπέστη σήμερον ἡ πάντων χαρὰ

Ed.: PG 97 881-913.

Βιβλ.: CPG 8174, BHG 1093g*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, ΒΥ 199*.*

32. ● Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ. Ἐτέρα ὁμιλία εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς παναχράντου καὶ πανυμνήτου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου.

Inc. Εὐαγγέλια ἀδελφοὶ εὐαγγέλια καὶ πάλιν ἐρῶ εὐαγγέλια

Des. μεθ' οὗ τῷ πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, μεγαλωσύνη εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Cod.: Athon. S. Annae 14 (95), ff. 240^r-267^r⁴¹⁹.

Βιβλ.: - - -

Πργρ.: Ἡ ὁμιλία ξεκινᾷ μὲ μία πανηγυρικὴ δοξολογία πρὸς τὴν ἁγία Τριάδα καὶ τὸ μυστήριον τῆς ἐν Τριάδι ἐνότητος. Συνεχίζει ἀναλύοντας ἐκτενῶς τὸ τριαδολογικὸ δόγμα, καταφερόμενη κατὰ τῶν αἰρετικῶν Σαβελλίου, Μαρκέλλου, Ἀρείου, Εὐνομίου, Εὐδοξίου, Ἀστερίου καὶ ὄλων ὅσοι τοὺς ἀκολούθησαν στὸν δρόμο τῆς ἀθεΐας. Ἐξυμνεῖται ὄχι μόνον ἡ τριαδικὴ θεολογία ἀλλὰ καὶ ἡ θεία οἰκονομία γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς σαρκώσεως. Ὁ λόγος βρίθκει ἐνθουσιαστικῶν στοιχείων, ἀφοῦ σήμερον ἀναγγέλλεται καὶ φανερώνεται στὸν κόσμον ἡ σωτηριώδης βουλή τῆς ἁγίας Τριάδος. Οἱ πιστοὶ καλοῦνται νὰ καθαριστοῦν, ὥστε νὰ καταστοῦν τέκνα φωτός. Ἐν συνεχείᾳ, ἐξιστορεῖται ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου κατὰ τὸ εὐαγγελικὸ χωρίο. Ὁ συγγραφέας μαζί μὲ τὸν ἀρχάγγελον ἀναπέμπει τὸ

⁴¹⁹ Λάμπρος, *Κατάλογος I* 14, ἀρ. 95 (14), 27.

Χαῖρε πρὸς τὴ Θεομήτορα καὶ ὑμνεῖ τὴν παρθενία της, καθὼς καὶ τὸν καθοριστικὸ ρόλο της
στὸ σχέδιο τῆς θείας οἰκονομίας γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων.

ΜΗΝ ΑΠΡΙΛΙΟΣ

33. Τῆ ΚΓ' Ἀπριλίου. Ὁμιλία εἰς τὸν ἅγιον μεγαλομάρτυρα Γεώργιον τὸν Τροπαιοφόρον.

Inc. *Ἀεὶ μὲν λαμπρὰ καὶ πανεύφημα τὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων μνημόσυνα*

Ed.: PG 97 1169-92.

Βιβλ.: K. Krumbacher⁴²⁰, CPG 8186*, BHG 681*, BG XI 84*, Τωμαδάκης, ΒΥ 199*.

34. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ. Ἐγκώμιον τοῦ ἁγ. Γεωργίου. (?)

Inc. *Ἥλιος μὲν ἐκάστης ἀνίσχων ἡμέρας*

Ed.: AASS, April. III (1675) XX-XXV.

Βιβλ.: K. Krumbacher⁴²¹, CPG 8194*, BHG 682*, Τωμαδάκης, ΒΥ 199*.

ΜΗΝ ΜΑΪΟΣ

35. ● Τῆ Η' Μαΐου. Ἐγκώμιον τοῦ ἁγ. ἐνδόξου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ
Θεολόγου.

Inc. *Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς ἡμᾶς τήμερον συνήγαγεν ἐκεῖνον ἐγκωμιάσοντας*

Des. *ἀξιους ὑμνητὰς τῆς ἁγίας Τριάδος, ἣ πρέπει πᾶσα τιμὴ, μεγαλωσύνη καὶ
προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 98^r-107^v⁴²².

Βιβλ.: CPG 8212*, BHG 932j*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, ΒΥ 199*.

Πηγή: Ἐρχεται ὁ Ἄνδρέας γιὰ νὰ ἐγκωμιάσει τὸν τῆς θεολογίας ὑψιπέτη ἀετό, τῆς Παλαιστίνης τὸν
βλαστό, ὅπου κάποτε εἶχε μετοικισθεῖ ἀπὸ τὸν Θεό, λόγω τῆς ἀφθονίας τῶν ἀγαθῶν της, καὶ ὁ
γενάρχης Ἀδὰμ μετὰ τὴν ἔξωση. Σὲ αὐτὴν ἐγκαταβίωσαν ὅλοι οἱ δίκαιοι καὶ οἱ προφῆτες τῆς
παλαιᾶς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ δεύτερος Ἀδὰμ ἐδῶ ἔζησε καὶ ἔπαθε. Ὁ Ἰωάννης λοιπὸν
ἐξυμνεῖται γιὰ τὶς πολλὰς ἀρετὲς του, ὅπως τὴν ἀπαράμιλλη πρὸς τὸν Χριστὸ ἀγάπη του καὶ
τὴν ἀγνότητα τῆς παρθενίας του, ἢ ὅποια τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ὑποδεχθεῖ ὡς μητέρα του τὴν
παρθένο Μαρία. Ἀναδείχθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ μέγας θεολόγος, ὁ ὁποῖος μᾶς κληροδότησε

⁴²⁰ K. Krumbacher, *Der heilige Georg in der griechischen Überlieferung*, ed. A. Ehrhard, München 1911, 209-12.

⁴²¹ K. Krumbacher, ἔ.ἀ., 207-9.

⁴²² Coxe 564.

κείμενο εὐαγγελικὸ ἀνωτάτου θεολογικοῦ λόγου ἀντάξιο. Ὑπέστη πολλές διώξεις γιὰ τὸν Κύριό του, ἐνῶ τιμήθηκε ιδιαίτερα: Ἦταν αὐτὸς ποὺ ἔπεσε ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔμαθε πρῶτος τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος στὴν Πάτμο· ἦταν αὐτὸς ποὺ προγεύθηκε τὸ δῶρο τῆς ἀναστάσεως, ἀφοῦ δὲν γνώρισε τὴ φθορὰ τοῦ σώματος, ἀλλὰ μετατέθηκε ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν ἀφθαρτος.

36. • Τῇ αὐτῇ ἑορτῇ. Ἔτερον ἐγκώμιον τοῦ ἁγ. ἐνδόξου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. (?)

Inc. Ὡσπερ οἱ τῆς τῶν ἀγώνων ἦττας ἀπολειφθέντες πάλιν δεύτερον τῶν ἀγώνων⁴²³

Des. παράστησον τῷ Θεῷ εἰς δόξαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 108^r-15^v⁴²⁴.

Βιβλ.: CPG 8226*, BHG 932k*, BG XI 85*, Γωμαδάκης, BY 199* [οἱ τῶν ἀγώνων].

Πηρρ.: Ὁ Ἰωάννης διακρίθηκε γιὰ τὸν ὑψηλὸ θεολογικὸ λόγο του καὶ τὴν τελειότητα τῆς ἀγάπης του πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Αὐτός, μαζί μὲ τὸν Ἰάκωβο καὶ τὸν Πέτρο, ἀξιώθηκε νὰ δεῖ τὸ φῶς τῆς μεταμορφώσεως ἐν Θαβῶρ καὶ νὰ ἀκουμπήσει ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ Κυρίου. Ἐνεκα τῆς ἀγάπης του αὐτῆς ὑπῆρξε μόνον αὐτὸς κάτω ἀπὸ τὸν σταυρὸ μαζί μὲ τὴ Θεοτόκο. Μετὰ τὴν Ἀνάληψη κήρυξε τὸ εὐαγγέλιο στὴ δύσκολη, ἐξαιτίας τῆς εἰδωλολατρίας της, καὶ πολυπληθῆ περιοχὴ τῆς Μ. Ἀσίας, ὅπου ὁ Ἀπόστολος πολλοὺς πειρασμοὺς καὶ δοκιμασίες ἀντιμετώπισε, ἀλλὰ τίποτα δὲν τὸν ἔκανε νὰ σταματήσει τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου καὶ τὴ σύσταση ἐκκλησιῶν. Μία γνωστὴ περιπέτειά του εἶναι καὶ ἡ ἐξορία του στὴν Πάτμο, ὅπου εἶδε τὸ ὄραμα τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἡ δὲ ἐξοδὸς του ἀπὸ τὸν κόσμον ἦταν θαυμαστή, ἀφοῦ μετέστη σωματικῶς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν, ἀφήνοντάς μας μονάχα τὰ ἱμάτιά του.

37. Τῇ ἸΔ' Μαΐου. Ἐγκώμιον τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγ. ἱερομάρτυρος Θεράποντος τοῦ Θαυματουργοῦ. (?)

Inc. Πολλή μοι τῶν λόγων [vel ἀγώνων νῦν] ἡ πανήγυρις

Ed.: AASS, *Maii VI* (1688) 682-92, L. Deubner⁴²⁵.

Βιβλ.: CPG 8196*, BHG 1798*.

⁴²³ Ἐξαιρέσει τοῦ προοιμίου ἡ ὁμιλία εἶναι τοῦ Νικήτα Παφλαγόνο. Βλ. PG 105 100-28 (BHG 930).

⁴²⁴ Coxe 564.

⁴²⁵ L. Deubner, *De incubatione capita quattuor*, Lipsiae 1900. Στις σ. 120-34 διατυπώνονται ἐπιφυλάξεις γιὰ τὴν πατρότητα τοῦ ἐγκωμίου.

ΜΗΝ ΙΟΥΛΙΟΣ

38. Τῆ ΚΖ' Ἰουλίου. Ἐγκώμιον τοῦ ἁγ. μεγαλομάρτυρος καὶ ἱαματικοῦ Παντελεήμονος.
Inc. *Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, φησὶν ὁ μέγας ἱεροψάλτης Δαυῖδ*
Ed.: B. Latyshev⁴²⁶.
Βιβλ.: Τωμαδάκης, ΒΥ 201*.

ΜΗΝ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

39. Τῆ Ζ' Αὐγούστου. Ὁμιλία εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Inc. *Ὅσοι τῆ κενώσει τοῦ λόγου τῆς ἀλογίας περιαιρεθέντες τὸ κάλυμμα*
Ed.: PG 97 932-57.
Βιβλ. CPG 8176*, BHG 1996*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, ΒΥ 199* [Ὅσον].
40. Τῆ ΙΕ' Αὐγ. Ὁμιλία εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.
Inc. *Ὅσοι τὸ σεπτὸν τοῦτο τῆς Θεοτόκου κατειλήφατε τέμενος*
Ed.: PG 97 1045-72.
Βιβλ. CPG 8181*, BHG 1122*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, ΒΥ 199*.
41. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ. Ἐτέρα ὁμιλία εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.
Inc. *Μυστήριον ἡ παροῦσα πανήγυρις*
Ed.: PG 97 1072-89.
Βιβλ.: CPG 8182*, BHGⁿ 1115*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, ΒΥ 199*.
42. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ. Ἐτέρα ὁμιλία εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.
Inc. *Καλεῖ πάλιν ἡμᾶς τὸ συνεχὲς τοῦ λόγου πρὸς τὴν πανήγυριν*
Ed.: PG 97 1089-109.
Βιβλ.: CPG 8183*, BHG 1109*, BHGⁿ 1115a*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, ΒΥ 199* [Καλεῖ ἡμᾶς πάλιν].
43. Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ. Ἐτέρα ὁμιλία εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.

⁴²⁶ B. Latyshev, *Hagiographica graeca inedita*, Πετρούπολις 1914, 53-65. Τὸ ἐγκώμιο ἐκδίδεται ἄνωνύμως.

Inc. Οί [Εί] τὴν ἐν πνεύματι θεωρίαν τῶ ἀύλω καὶ καθαρωτάτῳ φωτὶ τῆς ἀπλανοῦς
ἐλλαμπόμενοι (?)

Ed.: A. Ballerini⁴²⁷.

Βιβλ.: CPG 8229* (suppl.), BHG 1121*, Τωμαδάκης, ΒΥ 199*.

44. Τῆ ΚΕ' Αὐγ. Ὁμιλία εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον Τίτον.

Inc. Ἀποστολικῶν ἐγκωμίων ἐφάπτεσθαι μέλλοντι

Ed.: PG 97 1141-69.

Βιβλ.: CPG 8185*, BHG^a 1852*, BG XI 84*, Τωμαδάκης, ΒΥ 199*.

45. Τῆ ΚΘ' Αὐγ. Ὁμιλία εἰς τὴν ἀποτομὴν τῆς κεφαλῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου.

Inc. Πηδᾶ καὶ γῆρας ὡς τὰ πολλὰ προθυμίας τόνοις νευρούμενον

Ed.: PG 97 1109-41.

Βιβλ.: CPG 8184*, BHG^a 861*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, ΒΥ 199*.

46. •Τῆ αὐτῆ ἑορτῆ. Ἐτέρα ὁμιλία εἰς τὴν ἀποτομὴν τῆς κεφαλῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου.

Inc. Τί [vel Τίς] μοι σήμερον τὸ πνευματικὸν τοῦτο θέατρον φαιδρότερον καθέστηκεν;

Cod.: Patmiensis 182, ff. 55^v-8^v.

Βιβλ.: CPG 8198*, BHG 862m*.

II. Στὸ Τριώδιο

47. Τῆ Κυριακῆ τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου. Ὁμιλία εἰς τὸν Τελώνην καὶ τὸν
Φαρισαῖον.

Inc. Ἡ διὰ τοῦ τελώνου καὶ τοῦ φαρισαίου ὕλη

Ed.: BG XI 86-97, PG 97 1256-68.

Βιβλ.: CPG 8191*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, ΒΥ 200*.

48. •Τῆ Κυριακῆ τοῦ Ἀσώτου. Ὁμιλία εἰς τὴν Κυριακὴν τοῦ Ἀσώτου.

⁴²⁷ A. Ballerini, *Sylloge monumentorum ad mysterium conceptionis immaculatae Virginis Deiparae illustrandum*, Romae 1856, 2, 689-91. Κατὰ τὸν ἐκδότῃ μόνον τὸ πρῶτον μέρος τῆς ὁμιλίας εἶναι γνήσιον, μέχρι τὸ εἰς τὰ βάθη τοῦ πνεύματος, τὸ δεύτερον μέρος ὁμοιάζει πρὸς τὸ Καλεῖ πάλιν ἡμᾶς τὸ συνεχές τοῦ λόγου πρὸς τὴν πανήγυριν. Βλ. ἀνωτέρω σ. 196, ἀρ. 42.

Inc. Ὄντως ἔργον ὑπάρχει Θεοῦ τὸ ἔλεος κατὰ τὸν Ἡσαΐαν

Des. ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 28^r-35^r⁴²⁸.

Βιβλ.: CPG 8205*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, BY 200-1*.

Πργρ.: Ἡ παραβολὴ τοῦ ἀσώτου ἐκθέτει κατεξοχὴν τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ-πατρὸς καὶ τὴ δύναμη τῆς μετανοίας. Ὁ ἅγιος Ἀνδρέας ἀναλύει ἐμβριθῶς, χωρὶο ἀνὰ χωρὶο, τὴν παραβολὴ καὶ τὶς δύο ὁδοὺς τὶς ὁποῖες ἐπέλεξαν οἱ δύο υἱοὶ τῆς περικοπῆς καὶ καταλήγει σὲ συμπεράσματα ὠφέλιμα γιὰ τὴν πνευματικὴ πορεία τῶν χριστιανῶν.

49. ● Τῇ Κυριακῇ τῆς Ἀπόκρεω. Ὁμιλία εἰς τὴν Κυριακὴν τῆς Ἀπόκρεω.

Inc. Κρίσις ἡμῶν τῇ προθέσει τῆμερον προβάλλει, ᾧ φιλόχριστον ἀκροατήριον

Des. χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 35^v-43^r⁴²⁹.

Βιβλ.: CPG 8206* [Κρίσις ἡμῶν], BG XI 85*, Τωμαδάκης, BY 200*.

Πργρ.: Κατὰ τὴν ἑορτὴ αὐτὴ ἐνθυμούμεθα τὴ δίκαιη κρίση τοῦ Θεοῦ, αὐτὴ ποὺ θὰ γίνεῖ στὸ τέλος τοῦ κόσμου κατὰ τὴ Δευτέρα Αὐτοῦ Παρουσία, τὴν ὁποία ὅλοι οἱ Ἅγιοι καὶ οἱ προφῆτες προανήγγειλαν. Τὰ κριτήρια τοῦ Χριστοῦ περιγράφονται στὴ συγκεκριμένη περικοπὴ καὶ εἶναι κατὰ πολὺ διαφορετικὰ τῶν κριτηρίων τοῦ κόσμου. Τὴν ἡμέρα ἐκείνη τὴ φρικτὴ, ὅταν θὰ φανερωθοῦν τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, οἱ ἐλεήμονες, οἱ δίκαιοι, οἱ σώφρονες θὰ ἐπαινεθοῦν ἀπὸ τὸν δίκαιο Κριτὴ, ἐνῶ οἱ ἁμαρτωλοὶ θὰ κατακριθοῦν. Ὡς ἐκ τούτου, τώρα εἶναι καιρὸς μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως γιὰ κάθε πιστό.

50. Τῷ Σαββάτῳ τῆς Τυρινῆς. Ὁμιλία εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον καὶ εἰς τοὺς κοιμηθέντας.

Inc. Οὐδὲν ὡς ἀληθῶς τῶν ἐν ἀνθρώποις ἔχει

Ed.: PG 97 1268-1301.

Βιβλ.: CPG 8192*, BHG^a 2103p*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, BY 200*, Δετοράκης, Ἅγιοι, 177*, ἀρ. 3⁴³⁰.

⁴²⁸ Coxe 564.

⁴²⁹ Αὐτ.

⁴³⁰ Ὁμιλία περὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων: Cod.: Paris. gr. 1185 A, ff. 180^v-189^v. Βλ. H. Omont, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque nationale*, Paris 1886, I, 253-4. Ὁ Θεοχ. Δετοράκης προσθέτει τὴν ὁμιλία αὐτὴ ὡς ἀνέκδοτη, ἀλλὰ πρόκειται περὶ ἤδη γνωστῆς.

51. • Τῇ Κυριακῇ τῆς Τυρινῆς. Ὁμιλία εἰς τὴν Κυριακὴν τῆς Τυρινῆς.

Inc. *Νηστείας ἡμῖν ἢ πρόθεσις προβάλλει τήμερον, ἀδελφοί*

Des. *ἀπολαύσωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 43^r-8^v⁴³¹.

Βιβλ.: CPG 8207*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, BΥ 200*.

Πργρ.: Ἐγκωμιάζεται ἡ νηστεία γιὰ τὰ εὐεργετικά της στὸν ἄνθρωπο ἀποτελέσματα, ὅπως τὴν περιστολὴ τῶν ἐπιθυμιῶν· προβάλλονται δὲ πολλὰ βιβλικά πρόσωπα – πρωτίστως τοῦ Κυρίου - τὰ ὅποια διὰ τῆς νηστείας πέτυχαν θαυμαστὰ κατορθώματα. Μὲ τὴ νηστεία ὁμως πρέπει νὰ συνδυάζονται καὶ ἄλλες ἀρετές, ὅπως αὐτὴ τῆς συγχωρήσεως καὶ τῆς ἀφιλαργυρίας.

52. Τῇ Α' Κυριακῇ τῶν Νηστειῶν. Ὁμιλία περὶ τῆς τῶν ἁγ. εἰκόνων προσκυνήσεως. (Fragmentum). (?)

Inc. *Οὐδὲν ἀναπόδεικτον ἢ ἔκφυλον ἔχει ὁ χριστιανισμὸς*

Ed.: PG 97 1301-4.

Βιβλ.: CPG 8193*, BHG 1125*, Τωμαδάκης, BΥ 200*, 192*, Δετοράκης, Ἄγιοι, 176*.

53. Τῷ Ε' Σαββάτῳ τῶν Νηστειῶν. Ὁμιλία εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον ἀναγινωσκομένη τῷ Σαββάτῳ τῆς Ἀκαθίστου. (?)

Inc. *Σήμερον εὐφροσύνη πνευματικὴ*

Ed.: NS C' (1907) 826-33⁴³².

Βιβλ.: CPG 8197*, BHG 1140*, Τωμαδάκης, BΥ 200*, Δετοράκης, Ἄγιοι, 176*.

54. Τῷ Σαββάτῳ τοῦ ἁγ. καὶ δικαίου Λαζάρου. Ὁμιλία εἰς τὸν τετραήμερον Λάζαρον⁴³³.

Inc. *Λάζαρος τὸν παρόντα συγκεκριμένη σύλλογον*

Ed.: PG 97 960-85, M. B. Cunningham⁴³⁴.

⁴³¹ Coxe 564.

⁴³² Τ. Π. Θέμελης, «Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος», NS C' (1907) 826-33. Μᾶλλον τοῦ βασιλέως Θεοδώρου Β' Λασκάρεως. Βλ. Δετοράκης, Ἄγιοι, 176 καὶ Βασ. Λαοῦρδας, «Κρητικὰ Παλαιογραφικὰ· Νόθος λόγος τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης», Κρητικὰ Χρονικὰ Δ' (1950) 237-40, εἰδ. 238.

⁴³³ Καταγράφεται καὶ δευτέρη ὁμιλία εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου, cod. S. Sepulcri 133, ff. 432^v-7^v. Πρβλ. Krumbacher, *Ἱστορία*, Α', 329 καὶ E. Marin, *DTC* 1 1184.

⁴³⁴ M. B. Cunningham, *Andreas of Crete's Homilies on Lazarus and Palm Sunday: A critical edition and commentary*, PhD thesis, Birmingham 1983.

Βιβλ.: CPG 8177*, BHG 2218*, BG XI 85* [συνεκρότησε], Τωμαδάκης, BY 200* [συνεκρότησε].

55. Τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων. Ὁμιλία εἰς τὰ Βαΐα.

Inc. Χθὲς ἡμᾶς μετὰ τοῦ Δεσπότητος Λάζαρος ἐστίασατο

Ed.: PG 97 985-1017, M. B. Cunningham⁴³⁵.

Βιβλ.: CPG 8178*, BG XI 85* [τοῦ Δεσπότητος], Τωμαδάκης, BY 200*.

56. •Ὁμιλία περὶ τῆς προορήσεως τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου.

Inc. Ἔθος ἐστὶ τοῖς τῶν στρατευμάτων καθηγεμόσιν

Des. χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος
νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 88^v-92^r⁴³⁶.

Βιβλ.: CPG 8211*, BG XI 84*, Τωμαδάκης, BY 200* [Ἔθος ἐπὶ τῆς τῶν στρατευμάτων].

Πργρ.: Ἀφοῦ συνέλεξε τοὺς μαθητές, ὁ Κύριος τοὺς προλέγει τὸ τοῦ πάθους Του ἐπικείμενο μυστήριον, δηλαδή τὴ θυσία Του γιὰ τὴ σωτηρία ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀνάστασιν ποὺ θὰ ἐπακολουθήσει, ὥστε ἐκεῖνοι νὰ προετοιμαστοῦν γιὰ τὴ μεγάλη στιγμή ποὺ ἔρχεται. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν κατανόησαν τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ περὶ σταυροῦ καὶ διακονίας, καθὼς καὶ τὰ περὶ βασιλείας τοῦ Θεοῦ, δύο ἀπὸ αὐτούς, ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Ἰάκωβος, ζητοῦν ἀπὸ τὸν Κύριον τιμές, γιὰ νὰ λάβουν τὴν ἀπάντησιν ὅτι τὸ βάπτισμά Του εἶναι βάπτισμα αἵματος καὶ θανάτου· θὰ ἔλθει ὁμως ἡ ὥρα καὶ γι' αὐτούς νὰ μαρτυρήσουν ἕνεκα τῆς ἀληθείας. Στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ οἱ πρῶτοι θὰ γίνουν ἔσχατοι καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι.

57. •Τῇ ἀγία καὶ μεγάλη Παρασκευῇ. Ὁμιλία εἰς τὴν Σταύρωσιν.

Inc. Χριστοῦ σταύρωσιν ἀπαγγελοῦντες ἤκομεν, ᾧ φιλόχριστον σύστημα

Des. ἀλλ' ἀφθάρτου καὶ αἰωνίου καὶ δεδοξασμένου εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 9^r-18^v⁴³⁷.

Βιβλ.: CPG 8204*, BHG 451n*.

Πργρ.: Ὁ Χριστὸς διὰ τῆς σαρκώσεως καὶ ταπεινώσεώς Του ἔλυσε τὴν κατάρα τοῦ Ἀδὰμ γενόμενος νέος Ἀδὰμ καὶ χάρισε στοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀφθαρσία καὶ τὴν υἰοθεσία τοῦ Θεοῦ. Οὐδεὶς

⁴³⁵ M. B. Cunningham, ἔ.ἀ. Πργβλ. K. Treu, "Ein Fragment der Palmsonntagspredigt des Andreas von Kreta (Vind. Suppl. gr. 182)", *JÖB XIV* (1965) 125-7.

⁴³⁶ Coxe 564.

⁴³⁷ Coxe 563.

πατριάρχης ἢ προφήτης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης δὲν μπόρεσε νὰ ἐπιτύχει τὴν πλήρη ἀποκατάσταση τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἀρχικὴ του δόξα. Ὁ Ἀνδρέας ἀνακαλεῖ τὰ γεγονότα τῆς φορικτῆς αὐτῆς θυσίας, ὅπως τὴν προδοσίαν, τὴ σύλληψη, τὴν ἄρνηση τοῦ Πέτρου, τὴν ἀνάκριση τοῦ ἰουδαϊκοῦ συμβουλίου καὶ τοῦ Πιλάτου, τὴ φραγγέλλωση, τὴ σταύρωση, τὸν θρήνο τῆς Θεοτόκου.

III. Στὸ Πεντηκοστάριο

58. • Τῆ Κυριακῇ τοῦ Παραλύτου. Ὁμιλία εἰς τὸν παραλύτον.

Inc. *Θάλαττα ὄντως τρικυμιῶν καὶ κλυδῶνων ἀνάμεστος ὁ κόσμος*

Des. *θαυμάσια καὶ τοιαῦτα, ὅτι αὐτῶ πρέπει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας.*

Ἀμήν.

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 72^r-6^v⁴³⁸.

Βιβλ.: CPG 8208*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, BY 200* [Θάλασσα].

Πργρ.: Ἡ ὁμιλία αὐτὴ ἀναφέρεται στὸ θαῦμα τῆς θεραπείας τοῦ παραλύτου στὴν οἰκία τῆς Καπερναούμ, ὅπου δίδασκε ὁ Κύριος ἀθόρυβα. Προηγήθηκε ἡ συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἀσθενοῦς, οἱ ὁποῖες εἶχαν προκαλέσει τὴ σωματικὴ βλάβη, καὶ ἀκολούθησε ἡ ἴαση τῆς ἀσθένειας. Ἡ ἐξουσία ὅμως αὐτῆ τοῦ Χριστοῦ, καθὼς θεωρήθηκε σὰν βλασφημία ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους, προξένησε τὴν ὀργή τους. Κατὰ τὴ διδασκαλία λοιπὸν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης, οἱ κακοπάθειες δίνονται γιὰ νὰ καταφεύγουμε στὴ θεία δικαιοσύνη.

59. • Τῆ Δευτέρᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁμιλία περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται⁴³⁹. (?)

Inc. *Ἄνδρες ἠγαπημένοι, γνήσιοι φίλοι καὶ ἀδελφοὶ ἐν Χριστῶ, ἀκούσατέ μου τῆς φωνῆς*

Des. *ἐπιτύχειν ἐν αὐτῇ, ἣ πρέπει δόξα, κράτος, μεγαλοπρέπεια καὶ προσκύνησις εἰς*

ἀπειραπλέτους αἰῶνας. Ἀμήν.

Cod.: Athen. 447 (146), ff. 105^r-140^v⁴⁴⁰.

Βιβλ.: Τωμαδάκης, BY 200*.

⁴³⁸ Coxe 564.

⁴³⁹ Πρόκειται περὶ ψευδεπίγραφης ὁμιλίας τοῦ 15^{ου} αἰ.

⁴⁴⁰ Ἰ. Σακκελίων-Ἀλκ. Ἰ. Σακκελίων, Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, ἐν Αθήναις 1892, 85.

Πργρ.: Ἡ μακροσκελής αὐτὴ ψευδεπίγραφη ὁμιλία τεκμηριώνει, βάσει πολλῶν ἀγιογραφικῶν καὶ ἀγιοπατερικῶν παραθεμάτων, τὴν ὀρθότητα τῆς περὶ Ἁγίου Πνεύματος ὀρθόδοξης διδασκαλίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὶς αἰρετικές πλάνες τῶν Λατίνων. Ἐπικαλεῖται τοὺς ὅρους ὅλων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, καθὼς καὶ τὴ διδασκαλία τῶν πατέρων. Καταλήγει δὲ ὅτι, ἂν καὶ οἱ ὀρθόδοξοι ἔχουν ὑποστῆι πλῆθος δεινῶν γιὰ τὴν πίστη τους, ἐπ' οὐδενὶ πρέπει νὰ ἀποδειχθοῦν τώρα κατώτεροι τῶν περιστάσεων καὶ νὰ προδώσουν ὅ,τι πολυτιμότερο ἔχουν, δηλαδὴ τὴν πάτρια αὐτῶν πίστη καὶ ἐλπίδα, διότι τότε θὰ ἀπολέσουν τὸ πᾶν καὶ θὰ καταστήσουν ἢ χλεύη τῶν ἄλλων.

IV. Λοιπὲς ὁμιλίαι καὶ ἐγκώμια

60. •Ὁμιλία εἰς τὸν δαιμονιζόμενον.

Inc. Ὦντως ἀρχιτέκτων τῶν δεινῶν ἀπάντων ἐστὶν ὁ διάβολος

Des. ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Cod.: Oxon. Bodl. Laud. gr. 81, ff. 83^v-8^v⁴⁴¹.

Βιβλ.: CPG 8210*, BG XI 85*, Τωμαδάκης, BY 201*.

Πργρ.: Ὁ συγγραφέας τῆς ὁμιλίας ἀναγνωρίζει ὡς αἴτιο ὅλων τῶν δεινῶν τὸν Διάβολο. Ἔτσι καὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ τοῦ δαιμονιζόμενου υἱοῦ, ὁ Σατανᾶς, συνεργαζόμενος μὲ τὴν ἐλεύθερη βούληση τοῦ ἀνθρώπου, προκάλεσε μεγάλο κακό, τὸ ὁποῖο οὔτε οἱ μαθητὲς τοῦ Κυρίου μποροῦσαν νὰ ἐπιλύσουν. Ὁ Χριστὸς δέ, ἀφοῦ πρῶτα ἐπιτίμησε τὴν ἀπιστία, διέταξε μὲ ἐξουσία τὸ ἀκάθαρτο πνεῦμα νὰ ἐξέλθει τοῦ ἀνθρώπου, πράγμα ποὺ ἔγινε, ἐνῶ τοὺς μαθητὲς συμβούλευσε νὰ προσεύχονται καὶ νὰ νηστεύουν, γιὰ νὰ ἔχουν κυριότητα ἐπὶ τῶν δαιμόνων. Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Κύριος προεῖπε τὸ πάθος καὶ τὴν Ἀνάστασή Του.

61. •Ὁμιλία περὶ τῆς Γραφῆς.

Inc. Εἷς ἐστὶν ὁ Θεὸς ὑπὸ τε Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης κηρυττόμενος⁴⁴²

Βιβλ.: Τωμαδάκης, BY 201*.

62. •Ἀνδρέου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου κεφ. β' περὶ καθάρσεως ψυχῆς καὶ ἐρμηνεία τοῦ «εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς».

⁴⁴¹ Coxe 564.

⁴⁴² Δὲν κατέστη ἐφικτὴ ἡ ἀνεύρεση τῆς συγκεκριμένης ὁμιλίας.

Inc. *Καθαιρόμενοι τῷ λουτρῷ τῆς ἀναγεννήσεως*

Des. *τὸ δεῖπνον ἐκεῖνο φαγεῖν.*

Cod.: Lavr. 1528 - Λ 38 (Νηπτικά), f. 117^{v443}.

Βιβλ.: Τωμαδάκης, ΒΥ 201*.

Πργρ.: Πρόκειται περὶ ἑνὸς ἐλάσσονος κειμένου, τὸ ὁποῖο ἀναγιγνώσκεται μᾶλλον τὴν ἀγία καὶ μεγάλη Τεσσαρακοστή, προτρέποντάς μας νὰ καθαρθοῦμε ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες μας, προκειμένου νὰ συναντήσουμε τὸν Χριστὸ καὶ νὰ συμφάγουμε μαζί Του κατὰ τὸν μυστικὸ δεῖπνο.

63. ● Ἀνδρέου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου ἐρμηνεία τοῦ «εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς».

Inc. *Τὸ μὲν εἰρηνεύειν πρὸς ἀλλήλους*

Des. *τὴν ὑποταγὴν τοῦ κρείττονος οὐ μεταδιδούς.*

Cod.: Lavr. 1528 - Λ 38 (Νηπτικά), f. 117^{v444}.

Βιβλ.: Τωμαδάκης, ΒΥ 201*.

Πργρ.: Στὸ μικρὸ τοῦτο κείμενο ὁ συγγραφέας συνιστᾷ τὴν ἐσωτερικὴ ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδή τὴν παύση παντὸς πολέμου μεταξὺ πνεύματος καὶ σαρκός, προκειμένου νὰ ἔλθει αὐτὸς σὲ πλήρη ἁρμονία καὶ εἰρήνη μὲ τὸν ἑαυτό του.

64. ● Ἀνδρέου Κρήτης ὅτι πάντων αἱ ψυχαι διὰ τοῦ Ἄιδου διέρχονται.

Inc. *Εἰ αὐτὸς ὁ ζωῆς καὶ θανάτου Κύριος*

Des. *καθαιροῦντι μοχλοῦς.*

Cod.: Lavr. 163 - Β 43 (Διάφορα), f. 177^{v445}.

Βιβλ.: Τωμαδάκης, ΒΥ 201*.

Πργρ.: Στὸ ἐν λόγῳ σύντομο κείμενο ὁ Ἀνδρέας ἐξηγεῖ ὅτι, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποῦ ὁ Κύριος κατέβηκε στὸν Ἄϊδη, τὸ ἴδιο εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἰσχύσει γιὰ ὅλους. Βεβαίως, αὐτὸ καθόλου δὲν ἀποτελεῖ ἀπειλή γιὰ μᾶς, διότι, ἂν ἔχουμε σύμφωνα μὲ τὶς ἐντολές τοῦ Θεοῦ διαγάγει τὸν βίον μας, τὸ σκότος τοῦ Ἄιδου εἶναι ἤδη καθηρημένο καὶ τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ ἄπλετο.

65. ● Περὶ τοῦ πειρασμοῦ Ἐπιφανίου Ἀνδρέας νουθετῶν.

Inc. —

Cod.: Ἰβήρων 701⁴⁴⁶.

⁴⁴³ Σ. Εὐστρατιάδης, *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας (τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὄρει)...*, Paris 1925, 269.

⁴⁴⁴ Αὐτ.

⁴⁴⁵ Σ. Εὐστρατιάδης, ἔ.ἀ., 18.

Βιβλ.: Τωμαδάκης, ΒΥ 201*.

⁴⁴⁶ Λάμπρος, *Κατάλογος II 209*, αρ. 4821, 15. Δεν κατέστη έφικτή ή μελέτη του συγκεκριμένου κώδικος.

ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ

Όπως είδαμε, ο Ανδρέας, καταγόμενος από μια άσημη οικογένεια της αραβοκρατούμενης Δαμασκού, διήγαγε ένα βίο πολυκύμαντο και πλούσιο σε εμπειρίες. Από μικρή ηλικία, ακολουθώντας την κλήση της καρδιάς του, αφιερώθηκε στη μονή του άγ. Σάββα, τη μονή της μετανοίας του, όπου απέδειξε τα άφθονα χαρίσματά του, τα οποία δεν διέφυγαν ούτε την προσοχή του πατριαρχικού τοποτηρητού Θεοδώρου.

Με βεβαιότητα μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο Σαββαΐτης μοναχός στα Ιεροσόλυμα ήδη θα γνωρίσθηκε με το νέο γραμματειακό είδος των κανόνων, το οποίο έμελλε να αντικαταστήσει το κοντάκιο. Το θέμα είναι μεγάλο και άλλοτο ακόμη από την έρευνα, κατά πόσο δηλαδή ο Ανδρέας προπορεύθηκε στη σύνθεση κανόνων από τους άλλους δύο εκ Δαμασκού Σαββαΐτες μελωδούς, τον Κοσμᾶ ἐπίσκοπο Μαΐουμᾶ και τον Ἰωάννη Δαμασκηνό. Πολλοί μελετητές του θέματος υποστηρίζουν την άποψη του Ανδρέου ως εισηγητού του είδους, πιθανῶς ὀρθά, ἐάν στηριχθούμε ἐπὶ τοῦ ἀρχαϊκοῦ ὕφους τῶν κανόνων του και τοῦ πλήθους τῶν εἰρμῶν πού δημιούργησε. Ἐνδιαφέρουσα θὰ ἦταν ἡ γνώση τοῦ τόπου συγγραφῆς τοῦ μεγάλου κανόνος - περὶ τοῦ ὁποῖου οἱ βιογραφικὲς πληροφορίες δίστανται - δηλαδή ἂν αὐτὴ ἐγίνε στα Ἱεροσόλυμα ἢ μεταγενέστερα σὲ γεροντικὴ ἡλικία, τὸ ὁποῖο πιθανότερο, ἴσως στὴ Λέσβο, ὅπου και ἐκοιμήθη. Ἐπίσης, ἀδιευκρίνιστο ἀπὸ τίς πηγές παραμένει ἂν ὁ Ανδρέας χειροτονήθηκε διάκονος στὴν ἁγία Πόλη ἢ στὴν Κων/πολη.

Ἡ δευτέρη περίοδος τῆς ζωῆς τοῦ ἱεράρχου ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἐγκατέλειψε τοὺς ἁγίους Τόπους, γιὰ νὰ μετοικήσει στὴν πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας, ἐκ τῆς ὁποίας οὐδέποτε ἐπανέκαμψε στα Ἱεροσόλυμα. Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ ἐννοήσουμε τὸν λόγο μιᾶς τέτοιας ἀποφάσεως: Τὸ κέντρο τῆς αὐτοκρατορίας ὑποσχόταν στὸν νέο φέρελπι μοναχὸ περισσότερες δυνατότητες σταδιοδρομίας ἀπὸ ὅτι ἡ ἀπολεσθεῖσα πλέον γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ ἐπαρχιακὴ πόλη τῆς Δαμασκού. Ἡ ἐπιλογή αὐτὴ πολὺ σύντομα ἀποδείχθηκε ὀρθή, διότι τοῦ ἀνατέθηκαν σημαντικὰ καθήκοντα στὴν Κων/πολη, ἕως ὅτου χειροτονήθηκε ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης.

Δύο σκοτεινὰ σημεῖα τῆς ζωῆς τοῦ Ἱεροσολυμίτου μελωδοῦ συνδέονται μὲ τὴν πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ πρῶτο προηγήθηκε τῆς μετεγκαταστάσεώς του στὴν Κρήτη καὶ σχετίζεται μὲ τὴν προσπάθεια τοῦ αὐτοκράτορος Φιλιππικοῦ νὰ ἀκυρώσει τὶς ἀποφάσεις τῆς Σ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, συγκαλώντας ψευδοσύνοδο (712). Σὲ αὐτὴν ὁ Ἀνδρέας φαίνεται νὰ συνυπέγραψε τὶς ἀποφάσεις τῆς, ἀλλὰ, ὅταν ἀποκαταστάθηκε ἡ ὁμαλότητα, ἀποκήρυξε ἐπισημῶς τὴν ὑπογραφή του διὰ ἱαμβικῶν στίχων. Τὸ δεύτερο, πρὸς τὸ τέλος τοῦ βίου του, συνδέεται μὲ ἓνα ταξίδι τοῦ Ἀνδρέου ἀπὸ τὴν Κρήτη πάλι στὴν Κων/πολη. Οἱ πηγὲς ἀναφέρουν τὸ ζήτημα ἀρκετὰ συσκοτισμένα ὅσον ἀφορᾷ στὰ αἴτια τοῦ ταξιδιοῦ καὶ τὶς συνέπειές του. Εἶναι πιθανὸ τοῦτο νὰ σχετίζεται μὲ τὴν ἀνάρρηση στὸν θρόνο τοῦ Λέοντος Γ' τοῦ Ἰσαύρου καὶ τὴν εἰκονοκλαστικὴ πολιτικὴ αὐτοῦ. Ὁ Ἀνδρέας ἦταν ὑπερασπιστὴς τῶν εἰκόνων· κλήθηκε γιὰ νὰ δηλώσει τὴν ὑποταγὴ του στὶς θέσεις τοῦ Λέοντος; Διώχθηκε ἔπειτα ἀπὸ αὐτόν; Δὲν προκύπτει ἐκ τῶν πηγῶν τέτοια δίωξη. Πάντως, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴν Κων/πολη ἀποβιβάσθηκε στὴν Ἐρεσό τῆς Λέσβου, ὅπου ἐκοιμήθη. Μία πληροφορία περὶ νόσου τοῦ ἱεράρχου, ἡ ὁποία τὸν ἀνάγκασε νὰ προσορμισθεῖ στὴν Ἐρεσό, ἀξιολογεῖται ὡς μὴ πειστικὴ. Ἴσως ὁ πολιὸς πλέον ἀρχιεπίσκοπος, καταπονημένος ἀπὸ τὸ ταξίδι, ἀγκυροβόλησε γιὰ ἀνάπαυση στὴ Λέσβο, τὴν ὁποία ἡ θεία Πρόνοια εἶχε προορίσει ὡς τὸν τόπο τῆς μόνιμης κατοικίας του. Μὲ τὴ Λέσβο καὶ ἐν γένει μὲ ὅλο τὸ ἐν λόγῳ ταξίδι κάποια βιογραφικὴ πηγὴ συσχετίζει τὴ συγγραφὴ τοῦ μεγάλου κανόνος.

Ἡ τρίτη περίοδος τῆς ζωῆς του, καὶ ἀναμφίβολα ἡ δημιουργικότερη, εἶναι αὐτὴ τῆς ἀρχιερατείας του στὴν Κρήτη. Κατὰ τὴ διάρκειά της ὁ Ἀνδρέας φαίνεται νὰ συνέγραψε πλῆθος ὁμιλιῶν, οἱ ὁποῖες ἐγκωμιάζαν τὴ Θεοτόκο καὶ πολλοὺς Ἁγίους, ἰδιαίτερος τοὺς τοπικοὺς τῆς νήσου. Συνδύασε δηλαδὴ τὴ λογισύνη του μὲ τὰ ποιμαντορικὰ καθήκοντά του. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Ἀνδρέας ἦταν ἄνθρωπος τῆς θεωρίας οὐδὲ ἀπομακρυσμένος ἀπὸ τὴν καθημερινότητα. Ἀντιθέτως, τὸν βρίσκουμε σὲ ὅλες τὶς δύσκολες περιστάσεις νὰ συμπαρίσταται στοὺς ντόπιους σὲ περιόδους σιτοδειῶν, λοιμῶν, ἐπιδρομῶν ἀλλοφύλων, νὰ νουθετεῖ, νὰ συνδράμει καὶ νὰ προστατεύει τὸ λογικὸ ποίμνιο.

Γενικῶς, ὁ Ἀνδρέας Κρήτης ἦταν μία πολύπλευρη προσωπικότητα, διότι συνένωνε περισσότερες τῆς μιᾶς ἰκανότητες. Ἐπιδέξιος χειριστὴς τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου, ἐμβριθὴς στὴ γνώση τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῆς πατερικῆς γραμματείας, μετριοπαθὴς καὶ σοφὸς στὸν χειρισμὸ περίπλοκων καταστάσεων, ὑπομονετικὸς στοὺς κινδύνους, ἔμπειρος καὶ ὀργανωτικὸς περὶ τὰ διοικητικά, ἀκατάβλητος ἀγωνιστὴς καὶ διαπρύσιος κήρυκας τῆς σωτηρίας, εὐσεβὴς καὶ ἀσκητικὸς στὸ ἦθος, φιλεύσπλαγχνος στὰ συναισθήματά του καὶ ἅγιος στὴν ψυχὴ. Ὡς μέγας ρήτορας καὶ μελίρρυτος ὕμνογράφος, οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ σπέρνει καὶ νὰ κεντρίζει τὶς καρδιές διὰ τῶν καλλιφώνων ᾠδῶν του καὶ τῶν χειμαρῶδων ὁμιλιῶν του, ἀνάγοντάς τες στὰ ὕψη τῆς μετανοίας καὶ τῆς τελειώσεως. Ἐπέτυχε τὴ θέωση, τὸν στόχο τοῦ βίου του, ἀφήνοντάς μας κληροδότημα αἰώνιο, γιὰ νὰ ἐνθυμίζει τὸν σκοπὸ τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως⁴⁴⁷.

⁴⁴⁷ Τωμαδάκης, ΒΥ 210.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'

ΚΕΙΜΕΝΑ

I. ΚΑΝΩΝ

Sinait. gr. 552, ff. 281^v-283^v = A

Sinait. gr. 579, ff. 34-37 = B

Sinait. gr. 626, ff. 178^v-179^v = C

Sinait. gr. 662, ff. 165^v-177 = D

Από τους codd. A, B, C και D εκδίδουμε τὸν κανόνα εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀγ. καὶ δικαίων θεοπατόρων Ἰωακείμ καὶ Ἄννης.

Ὁ cod. B εἶναι τῶν 11^{ου}-12^{ου} αἰ. καὶ περιλαμβάνει τὸ μηναῖο τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου· εἶναι ὁ μόνος ποὺ μᾶς παραδίδει τὸν κανόνα μὲ β' ῶδῆ καὶ ὡς ἐκ τούτου μᾶλλον εἶναι ὁ ἀρχαιότερος. Ὁ cod. A εἶναι τοῦ 11^{ου} αἰ. καὶ περιλαμβάνει τὸ μηναῖο τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου. Ὁ cod. C, ποὺ περιλαμβάνει τὸ μηναῖο τοῦ μηνὸς Ἰουλίου, χρονολογεῖται στὸν 12^ο αἰ. Τέλος, ὁ D ἀποτελεῖ ἓνα ἀνθολόγιο ἀκολουθιῶν. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι οἱ δύο τελευταῖοι codd., C καὶ D, παρέχουν τὸν ἐν λόγῳ κανόνα ὡς ἐόρτιον τῆς Κοιμήσεως τῆς παρθενομήτορος Ἄννης τὴν ΚΕ' Ἰουλίου.

Ὅλα τὰ χειρόγραφα σχετίζονται μεταξύ τους, ἐπαναλαμβάνοντας τὶς ἴδιες γραφές καὶ σφάλματα. Ἡ δὲ γραφή τους εἶναι ἢ καλλιγραφικὴ λειτουργικὴ, πλὴν τοῦ cod. D, ὁ ὁποῖος ἔχει γραφὴ παχύτερη καὶ πολὺ μεγαλύτερη.

Ὁ κανόνας δανεῖζεται τοὺς εἰρμούς του ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Γερμανὸ (EE 323, 324, 328) καὶ τὸν Ἰωάννη μοναχὸ (EE 321) - γιὰ τὴν C' ῶδῆ - ἐνῶ ὁ εἰρμὸς τῆς η' ῶδῆς εἶναι τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης (EE 291).

Πιστεύουμε ὅτι ὁ κανόνας ἀνήκει στὸν Ἀνδρέα Κρήτης, ἐπειδὴ τηρεῖ ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ τῶν κανόνων του⁴⁴⁸. Πρῶτον, χρησιμοποιεῖ τὴ β' ῶδῆ· δεύτερον, κατακλείει ὅλες τὶς ῶδές - πλὴν τῆς β' ῶδῆς, ὅπου ὑπάρχει μόνον θεοτοκίον - μὲ δύο δογματικὰ τροπάρια, τὸ τριαδικὸ καὶ τὸ θεοτοκίον· τρίτον, δὲν ὑπάρχει ἀκροστιχίδα· τέταρτον, ἡ γλῶσσα του εἶναι ἢ ἀρχαία, ἐγκατεσπαρμένη μὲ ἀρκετὰ ἀγιογραφικὰ χωρία, καθὼς καὶ σπάνιες λέξεις, ὅπως *ξυνωρίδα* (ῶδῆ α' καὶ δ'), *ἀκροθίνια* (ῶδῆ α'), *προῦπογράφων* (ῶδῆ ε'), *οὐσιότητος* (ῶδῆ C'). Σὲ κάποια σημεία ἢ γλῶσσα τοῦ κανόνος

⁴⁴⁸ Βλ. ἀνωτέρω σ. 95-6.

παρουσιάζει συντακτικούς ακροβατισμούς: Ὡς πατρός Θεόν, πάντες σε τιμῶμεν, Ἰωακείμ, τὸν τεκόντα τὴν τεκοῦσαν τὸν Θεὸν Λόγον, ἀρρήτῳ λόγῳ, ἄχραντον, ὑπερφυῶς, ὡς εὐδόκησεν (ῶδὴ ζ'). Ἄλλοῦ συναντῶνται ἀρχαιοπρεπέστατοι γραμματικοὶ τύποι, ὅπως εὐφημείσθωσαν, ἐκάθηρεν, ἡμερόγραφον, ὑμνείσθωσαν, ἐκβλαστῆσαι, εὐφραινέσθω, ἐστήρικται, οἱ ὅποιοι φανερώνουν ὅτι ὁ ποιητὴς εἶναι δεινὸς χειριστὴς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσας καὶ δὴ τῆς ἀττικῆς διαλέκτου. Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουν ἐντὸς τοῦ κανόνος βιογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ ὑμνογράφου, ἀλλὰ τοῦτο συνηθίζεται σὲ ὁλόκληρο τὸ ἔργο τοῦ Κρητὸς ἱεράρχου, δηλαδὴ νὰ μὴν παρέχει ἐνδείξεις αὐτοβιογραφικοῦ ἐνδιαφέροντος.

Τῆς Θ' Σεπτ. Μνήμη τῶν ἀγίων καὶ δικαίων θεοπατόρων Ἰωακείμ καὶ Ἄννης.

Ὁ κανὼν τοῦ Ἀνδρέου.

Ωιδὴ α'. Ἦχος πλ. δ'. Τῷ ἐκτινάξαντι ἐν θαλάσῃ

Τὴν ἀξιέπαινον ξυνωρίδα,
Ἰωακείμ τε καὶ Ἄνναν,
ὑμνοῖς καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς μακαρίσωμεν·
ἐβλάστησαν γὰρ ἡμῖν ῥάβδον θεόφυτον,
τὴν Θεοτόκον. 5

Τῷ μεγαλύναντι ἐν τῷ κόσμῳ
Ἰωακείμ τε καὶ Ἄννης,
τῶν γεγεννηκότων τὴν ἀγνήν Θεομήτορα,
τὴν μνήμην τὴν εὐκλεῆ
ἄσωμεν ἄσμα, Θεῷ τῷ τῶν ἀσωμάτων. 10

Τὰ ἀκροθίνια τῶν δικαίων,
Ἰωακείμ τε καὶ Ἄνναν,
ἀξιοπρεπῶς ἡ ἐκκλησία γεραίρουσα
τελεῖ τὴν μνήμην αὐτῶν·
Μαρίας γὰρ Θεοῦ γεγόνασιν πατέρες. 15

Τριαδικὸν

Τὴν ἐν Τριάδι καὶ μονάδι
προσκυνουμένην εὐσεβῶς ἀναρχον Θεότητα,
πιστοί, προσκυνήσωμεν
τὴν σωτηρίαν οὔσαν
καὶ ἐν διηρημένως ὁμοῦ καὶ ἠνωμένως. 20

1 ἀξιέπαινον: ἀξιέπαινων codd. 11 ἀκροθίνια: ἀκροθεινία codd. 15 πατέρες: προπάτορες codd. 19 οὔσαν B C: οὔσα A D 20 ἠνωμένως: ἠνωμένος codd.

Θεοτοκίον

Χαῖρε χωρίον τοῦ ἀχωρήτου,
χαῖρε ὁ ἔμψυχος ναός,
χαῖρε τῶν πιστῶν τὸ καταφύγιον, ἄχραντε,
χαῖρε μόνη ἀγνή,
χαῖρε τοῦ κόσμου παντὸς ἡ σωτηρία.

5

◇ ◇ ◇

Ωιδὴ β'. Πρόσεχε, οὐρανέ, καὶ λαλήσω

Δῶμεν μεγαλωσύνην Κυρίῳ,
τῷ εὐδοκήσαντι
Ἰωακείμ τε καὶ Ἄννης τὴν μνήμην
ἐπιφαιδρῶναι ἡμῖν.

Ὑμνεῖσθωσαν Ἰωακείμ τε καὶ Ἄννα
ὡς τετοκότες ἡμῖν
τὴν βασιλίδα τοῦ ὅλου φυράματος καὶ μητέρα Θεοῦ.

10

Τετίμηται καὶ μεμακάρισται Ἄννα
νόμῳ καὶ χάριτι· δι' ἀμφοτέρων γὰρ ἦλθε
λαβοῦσα τὴν μακαρίαν ζωὴν.

15

Θεοτοκίον

Ὑμνοῦμέν σε, Θεοτόκε παρθένε,
ὅτι ἐκύησας ὑπὲρ ἔννοιαν πᾶσαν
τὸν κτίστην καὶ εὐεργέτην Θεόν.

◇ ◇ ◇

6 Δῶμεν: Δώσωμεν codd. 13 τετίμηται: τετίμητε codd., μεμακάρισται: μεμακάριστε codd. 14 ἦλθε: ἦλθεν codd. 17 ὑπὲρ ἔννοιαν: ὑπερέννοιαν codd.

Ωιδὴ γ'. Ὁ στερεώσας λόγῳ τοὺς οὐρανούς

Τοὺς λογικοὺς τῆς χάριτος ὀφθαλμοὺς
καὶ φαιδροὺς φωστῆρας τοῦ νόμου
πάντες, πιστοί, Ἰωακείμ τε καὶ Ἄνναν
ἀξιοπρεπῶς εὐφημήσωμεν.

Ὁ ἐπακούσας Ἄννης τὴν προσευχὴν 5
καὶ ἐξ αὐτῆς τεχθῆναι εἰς σωτηρίαν ἡμῶν
τὴν Θεοτόκον Μαρίαν εὐδοκήσας,
Κύριε, δόξα σοι.

Τὰς μυστικὰς ἐλαίας καὶ νομικὰς
τῆς καινῆς λατρείας πάντες τιμήσωμεν, 10
Ἰωακείμ τε καὶ Ἄνναν,
νόμῳ τιμηθέντας καὶ χάριτι.

Οἱ τῇ σκιᾷ λατρεύσαντες τῷ Θεῷ
καὶ αὐτῶν τὸν νόμον ὁμοῦ φυλάξαντες,
Ἰωακείμ τε καὶ Ἄννα 15
ἀξιοπρεπῶς εὐφημείσθωσαν.

Τριαδικὸν

Χερουβικῶς δοξάσωμεν οἱ πιστοὶ
τὴν σεπτὴν Τριάδα, βοῶντες ἅγιος
τριαδικῇ συμφωνίᾳ
τῇ τρισυποστάτῳ Θεότητι. 20

15 Ἄννα: Ἄνναν codd. 16 εὐφημείσθωσαν: εὐφημίσθωσαν codd. 17 Χερουβικῶς: Χαιρουβικῶς codd.

Θεοτοκίον

Μήτηρ Θεοῦ καὶ τράπεζα μητρικὴ ἀνεδείχθης,
ἄχραντε Θεοτόκε ἀγνή,
τὸν ἐπουράνιον ἄρτον φέρουσα, Χριστόν,
τὴν ζωὴν τοῦ παντός.

◇ ◇ ◇

Ωιδὴ δ' . Μυστικῶς ὁ προφήτης

Ὑπερφυῆς δικαίων ξυνωρίς ἀνεδείχθησαν 5
νόμῳ καὶ χάριτι
Ἰωακείμ τε καὶ Ἄννα,
ὡς ἐν ἑκατέροις ἐμπρέψαντες.

Οἱ εὐσεβεῖς τοῦ νόμου ζηλωταὶ
τὴν ἐκ τῆς ἀπαιδίας φυγόντες ἀρὰν 10
δί' ἐκτενοῦς ἰκεσίας
ᾤφθησαν πατέρες Μαρίας τοῦ Θεοῦ.

Τὰ Μωσέως φυλάξας ἀκριβῶς
καὶ τὸ γράμμα πληρώσας ἐν πνεύματι
Ἰωακείμ ὁ θεόφρων 15
ἀπαρχὴ τῆς χάριτος γέγονεν.

Τριαδικόν

Χερουβικῶς δοξάσωμεν, πιστοί,
ἐν μονάδι Τριάδα ἀσύγχυτον,
ἓνα Θεὸν προσκυνοῦντες
σὺν Πατρὶ Υἱόν τε καὶ Πνεῦμα τὸ ζῶν. 20

9 εὐσεβεῖς: εὐσεβῆς codd. 12 πατέρες: προπάτορες codd. 17 Χερουβικῶς: Χαιρουβικῶς codd.

Χαῖρε τοῦ Θεοῦ ἄνθρακος λαβίς
ἦν ποτε Ἡσαΐας ἑώρακεν,
ὄν καὶ τοῖς χεῖλεσι φέρων τῆς ψυχῆς
τὸ αἴσχος ἐκάθηρεν.

◇ ◇ ◇

Ωιδὴ ε'. Ἐκ νυκτὸς ἀγνοίας

Νυκτερινὴν εἰκόνα προὔπογράφων 5
ὁ νόμος ἀνέδειξεν ἡμερόγραφον τύπον
Ἰωακείμ καὶ Ἄνναν ἐν πνεύματι.

Ἰωακείμ καὶ Ἄννα δι' εὐσεβείας
καὶ σώφρονος βίου ποτε
ἄπαιδίαν φυγόντες νῦν 10
παιδοποιεῖς ἀνεδείχθησαν.

Ἰωακείμ καὶ Ἄννα
μωσαϊκοῖς διαπρέψαντες δόγμασιν
κατέλαβον εἰς τὸ μέτρον νῦν
τῆς κατὰ χάριν ἀκρότητος. 15

Ἰωακείμ καὶ Ἄνναν,
τοὺς τὴν ἀγνὴν Θεοτόκον γεννήσαντας,
τιμήσωμεν, ἀνυμνοῦντες
τὸν τούτοις χαριτώσαντα Κύριον.

1-4 Ἡσ. ζ', 5-7. 5-7 Ἀρ. θ', 15-6.

3 χεῖλεσι: χεῖλεσιν codd. 4 αἴσχος: αἴσχωσ codd. 6 τύπον A B: τύπων C D

Τριαδικὸν

Τὴν ὑπὲρ νοῦν οὐσίαν
καὶ τρισυπόστατον φύσιν ὑμνήσωμεν,
ἄναρχον τὸν Πατέρα
καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα δοξάζοντες.

Θεοτοκίον

Χαῖρε τὸ θεῖον ὄρος,
ἐξ οὗ ἄλιθος ἐτμήθη ἄνευ χειρῶν
καὶ ἄχραντος παγεῖσα
τῷ Θεῷ καὶ Λόγῳ, πανάμωμος σάρξ.

5

◇ ◇ ◇

Ωιδὴ Σ'. Χιτῶνά μοι παράσχου

Λυθέντες τῆς ἐν γράμμασι ζωῆς
καὶ τῆς ἐν πνεύματι, ὑμνεῖσθωσαν σήμερον 10
Ἰωακείμ τε καὶ Ἄννα, οἱ πατρόθεοι.

Τιμᾶται ὁ πιστὸς Ἰωακείμ
καὶ Ἄννα δοξάζεται,
ἡ παῖς μακαρίζεται ὡς τεκοῦσα Θεόν,
τὸν τοῦ παντὸς ποιητήν. 15

Κογχύλη ἀνεδείχθης νομικὴ ἐν χάριτι
βάψασα πορφύρα τὸν κτίστην μου,
τῆς σαρκώσεως δῶρον,
ἢ τῶν δικαίων λαμπάς.

5-6 Δαν. β', 34. 9-10 Κορ. Β', γ', 6-8. 16-7 Σοφ. Σειρ. με', 10-3.

1 ὑπὲρ νοῦν: ὑπερνοῦν codd. 6 ἄλιθος: ἀλίθος codd. 17 πορφύρα τὸν κτίστην: πορφύραν τῷ κτίστη codd.

Σὲ καὶ τοὺς τεκόντας σε, ἀγνή,
τιμῶντες δοξάζομεν
ὄν ἔτεκες Κύριον
ὡς λυτρωτὴν τοῦ παντός καὶ ποιητὴν καὶ Θεόν.

Τριαδικὸν

Δοξάσωμεν Πατέρα καὶ Υἱὸν
καὶ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον,
Τριάδα ἀμέριστον ἐν μονάδι
προσκυνοῦντες οὐσιότητος.

5

Θεοτοκίον

Μόνη ἀποδέδωκας, σεμνή,
τῆς Εὔας τὸ ὄφλημα
ἀσπόρως τὸν δεύτερον κυοφορήσασα Ἀδάμ,
Χριστὸν τὸν Κύριον.

10

◇ ◇ ◇

Ἰδιὴ ζ'. Ὁ τοὺς παῖδας δροσίσας ἐν καμίνῳ

Ὡς πατρόθεον, πάντες σε τιμῶμεν, Ἰωακείμ,
τὸν τεκόντα τὴν τεκοῦσαν τὸν Θεὸν Λόγον,
ἀρρήτῳ λόγῳ, ἄχραντον,
ὑπερφυῶς, ὡς εὐδόκησεν.

15

Ἰωακείμ τε καὶ Ἄννης τῶν δικαίων
ἐν προσευχῇ καὶ νηστεία
δεομένων ἐπακούσας,
δέδωκας αὐτοῖς, Κύριε, τὴν Θεοτόκον,
καρπὸν εὐκλεῆ.

20

10 Τιμ. Α', β', 14.

11 Λουκ. α', 35.

11 Ρωμ. ε', 14-5 / Κορ. Α', ιε', 22-3, 47.

Ταῖς πρεσβείαις, Χριστέ, τῆς Θεοτόκου
Ἰωακείμ τε καὶ Ἄννης τὴν εἰρήνην
τῇ οἰκουμένη ὡς εὐεργέτης δώρησαι,
θραύων ἐχθρῶν τὰ φρουράγματα.

Ὁ δωρησάμενος χάριν τοῖς δικαίοις 5

Ἰωακείμ τε καὶ Ἄνναν
ἐκβλαστῆσαι τὴν Θεοτόκον εὐλόγησε.

Τριαδικόν

Σὺν τῷ Υἱῷ τὸν Πατέρα προσκυνοῦμεν
καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὁμοφρόνως δοξολογοῦμεν
πιστῶς βοῶντες, δόξα σοι, 10
Τριάς, μονάς, ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Θεοτοκίον

Χαῖρε, μήτηρ παρθένε Θεοτόκε,
ἡ τεκοῦσα τὸν κτίστην
καὶ τροφέα τῆς οἰκουμένης,
τὸν ἐκ δουλείας ἅπαντας τοῦ ἐχθροῦ ἀπαλλάξαντα. 15

◇ ◇ ◇

Ωιδὴ η'. Τὸν τοῦ παντὸς δημιουργὸν

Τὸν μεγαλύναντα Θεὸν
τῶν δικαίων τὰ μνημόσυνα
ἱερεῖς εὐλογεῖτε.

Ὁ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ Ἰακώβ τε
καὶ ὁ δίκαιος Λευῖ, 20

12 μήτηρ: μήτηρ codd. 14 τροφέα A B C: τροφαία D 15 δουλείας: δουλίας codd.

Ἰωακείμ τε καὶ Ἄννης οἱ πρόγονοι, ἔδοξάσθησαν.

Μακαριζέσθω Ἰεσσαί,
εὐφραινέσθω καὶ Δαυῖδ ὁ ὑμνωδός,
ὡς πατέρες πατέρων γενόμενοι τῆς θεόπαιδος.

Θεοτοκίον Θρόνος ἐδείχθησ τοῦ Θεοῦ καὶ παλάτιον 5
καὶ σκῆπτρον νοητόν, Θεοτόκε,
τῆς φύσεως ὅλης τὸ βασίλειον.

Τριαδικόν Τριάς Ἁγία, ὁ Θεός,
τρισπόστατε, ὁμότιμε μονάς,
τοὺς ὑμνοῦντάς Σε σῶζε 10
ἐκ πάσης ὀργῆς καὶ περιστάσεως.

Τὸν ἐπ' ἐσχάτων δι' ἡμᾶς
ἐκ Παρθένου γεννηθέντα Θεὸν
ἱερεῖς εὐλογεῖτε.

◇ ◇ ◇

Ωιδὴ θ'. Τὸν προδηλωθέντα

Ἱερατικῆς βακτηρίας χρηματισθέντες, 15
βασιλικῶ σπέρματος ἀναφανέντες
σκῆπτρον ἐπαξίως,
Ἰωακείμ τε καὶ Ἄννα,

5 Ἱερ. γ', 17. 6 Ἐπιστολὴ Ἱερ. 12 / Β. Γ', ια', 13. 15 Β. Δ', δ', 29 / Β. Α', ιζ', 40 / Παρ. ιγ', 24 / Ψαλ. κβ', 4.
16 Β. Α', κ', 42 / Β. Γ', α', 48.

16 βασιλικῶ: βασιλικῶ codd.

τοῦ Χριστοῦ γεγονάτε προπάτορες.

Δεῦτε μεγαλύνωμεν τοὺς ἐν νόμῳ δικαίους,
δεῦτε μακαρίσωμεν τοὺς χάριτι ἀγίους
ὡς γεννήσαντας τὴν γεννήσασαν
βρέφος πάντων τῶν αἰώνων παλαιότερον. 5

Πᾶσαι γενεαὶ μακαρίσωμεν τὴν Παρθένον
καὶ συμμακαρίσωμεν Ἰωακείμ τε καὶ Ἄνναν,
ὡς γεννήσαντας τὴν γεννήσασαν βρέφος,
οὗ ἐν τῇ χειρὶ πάντα ἐστήρικται.

Δέσποτα, ὁ κτίσας ἡμᾶς 10
καὶ σαρκοφορέσας ἐκ τῆς Θεοτόκου,
ἵνα θεώσης τὴν φύσιν,
δυσωπούμενος ταῖς αὐτῆς ἰκεσίαις
σῶσον τὸν λαόν σου καὶ τὴν πόλιν σου.

Τριάδικόν 15
Φῶτα καὶ ζωὰς καὶ ζωὴν καὶ φῶς,
τὴν Τριάδα ἅγια καὶ ἅγιον καὶ πηγὴν ἀφθαρσίας,
τρία ἄναρχα ἐν μιᾷ θεαρχίᾳ,
δόξῃ καὶ τιμῇ συμπροσκυνήσωμεν.

Θεοτοκίον 20
Μόνη γυναικῶν μετὰ τόκον ὠφθῆς Παρθένος,
μόνη γυναικῶν σὺ θεογεννήτωρ ἐδείχθης,
μόνη ἔλυσας τῶν ὠδίνων τὴν Εὐαν

21 Γέν. γ', 16 / Πράξ. β', 24.

8 γεννήσαντας: γεννήσαντες codd. 10 κτίσας A B C: κτήσας D 13 ἰκεσίαις B C: ἰκεσίες A D 18 συμπροσκυ-
νήσωμεν: συνπροσκυνήσωμεν codd. 20 θεογεννήτωρ: θεογεννήτορ codd.

καὶ τῆς πρωτογόνου ὑπεξήρας ἀρᾶς.

◇ ◇ ◇ ◇ ◇

1 Γέν. γ', 15-9 / Ζαχ. ε', 3 / Δευτ. κθ', 17-8.

1 ὑπεξήρας: ὑφεξήρας codd.

II. ΙΔΙΟΜΕΛΑ-ΣΤΙΧΗΡΑ

Απὸ τὰ λεγόμενα ἥσσονα ποιήματα τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης ἐκδίδουμε τέσσερα (4) ἰδιόμελα καὶ ἕξι (6) στιχηρά, ἀποδιδόμενα στὸν ἱεράρχη καὶ ἀποκείμενα σὲ διάφορους κώδικες, κυρίως στὸν Paris. Coislin. gr. 213:

1. Τῆ ΙΗ' Ἰουνίου. Μνήμη τοῦ ἀγ. μάρτυρος Λεοντίου.

Ἰδιόμελον τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης. Ἦχος δ'.

*Εὐφραίνεται ὁ οὐρανὸς σήμερον φαιδρῶς καὶ ἡ γῆ ἀγάλλεται πιστῶς
ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ μάρτυρος Λεοντίου·*

*ἡ γὰρ παροῦσα ἡμέρα οὐ θυμάτων ἀλόγων ἀλλὰ θυσίαν αἰνέσεως
ἐξ ἀνθέων πνευματικῶν καταστέφεται.*

Ἦγλαῖσμένος γὰρ σὺν ἡμῖν παρεστηκῶς τὴν ἀναίμακτον θυσίαν 5

τῷ στεφοδότῃ Χριστῷ προσκομίζων δέησιν,

αἰτεῖ εἰλικρινῶς εἰς τὰς ἀνὰς τοῦ παραδείσου καταντῆσαι

τοὺς ἐν πίστει τελοῦντας τὴν μνήμην αὐτοῦ.

Codd.: Paris. gr. 345, f. 130^r / 1566, f. 146^r / 1567, f. 45^r / 1576, f. 57^r. Lavr. Γ 86, f. 129^v / Γ 71, f. 141 / E 16, f. 36 / Θ 54, f. 193^r. Vatop. 1493, f. 145 / 1499, f. 170.

App. crit.: 3 ἐνέσεως 1576 : ἀνέμακτον 1566. 5 λατρείαν 1567, 345. 7 καταντήσας 1576, 1566. 8 τοῖς...τελοῦσιν 1576.

Βιβλ.: Eph N' (1951) 336*, NS Λ' (1935) 338* [οὐρανός] / ΜΔ' (1949) 11* [οὐρανός], Τωμαδάκης, ΒΥ 209* [οὐρανός]. Πρβλ. *Initia I* 562*.

2. Ἰδιόμελον εἰς κουρὰν μοναχῆς. Ἀνδρέου Κρήτης. Ἦχος πλ. α'.

Ἄγνός ὑπάρχει ὁ γάμος ἀμίαντος, ὧ παρθένε·

ἄσβεστόν σου τὴν λαμπάδα διατήρει,

καθ' ἐκάστην ἀγρύπνει προσδεχομένη τὴν ἔλευσιν τοῦ νυμφίου,

μὴ νυστάξης τοῖς πάθεσι καὶ στερηθῆς τῆς εἰσόδου τῆς σοφίας,

τοὺς λόγους ἄκουε, νύμφη· 5

εἰς ὑπάντησίν σοι προτρέπει τοῦ ἀμωμήτου νυμφίου.

Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 197^r.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462*, Τωμαδάκης, ΒΥ 208*. Πρβλ. *Initia I* 33*.

3. Ἰδιόμελον εἰς κουράν μοναχῆς. Ἀνδρέου Κρήτης. ᾠχος β'⁴⁴⁹.

*Εἰ καὶ τὸν ἔξωθεν ἀπεδύσω χιτῶνα ἀλλὰ ἔνδον μὴ ἀποδύσῃ, ᾧ παρθένε.
Ἐὰν γὰρ ὑπάρχεις ἐνδεδυμένη τοῦτον, πειρασμὸς σου οὐκ ἔτι κυριεύσει.
Βλέπε οἶων ῥημάτων ἤκουσας,
βλέπε οἶω νυμφίω συνηρμόσθης,
βλέπε οὖν τὸν ἐχθρὸν μὴ γυμνώσῃ σε ὡς τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὐάν 5
καὶ ξένην ποιήσῃ σε τῆς βασιλείας ὡς ἐκείνους τοῦ παραδείσου.
Συνετάξω γὰρ τῷ Χριστῷ·
τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον στηρίξει τὴν ψυχὴν σου.*

Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 197^r.

Ed.: PO 25 (1943) 571⁴⁵⁰.

App. crit.: 2 ὑπάρχεις: ὑπάρχεις cod.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462*, Τωμαδάκης, ΒΥ 209*. Πρβλ. *Initia I* 368*.

4. Ἰδιόμελον εἰς κουράν μοναχῆς. Ἀνδρέου Κρήτης. ᾠχος δ'⁴⁵¹.

*Ὁ πάνσοφός μοι Παῦλος νυμφαγωγεῖ εἰς οὐρανοὺς μυστικῶς
ἐπικομίζων μοι τοὺς ἀρραβῶνας τοῦ Χριστοῦ·
δι' αὐτὸν γὰρ μοι κόσμος ἐσταύρωται καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ νενέκρωμαι
καὶ συνάπτομαι τῷ ἀφθάρτῳ νυμφίῳ μου ἐν ὕμνοις κραυγάζουσα:
Λύχνος τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου, Κύριε, 5
κατεύθυνόν μου τὰ διαβήματα καὶ ὄλην με ἀγίασον σῶματι καὶ πνεύματι
καὶ νικηφόρον με τοῖς ἐχθροῖς ἀνάδειξον καὶ ἀξιώσον με, Παντοδύναμε,
τὸν τῆς νίκης στέφανον κομίσασθαί με, μόνε Σωτήρ.*

Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 197^v.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462*, Τωμαδάκης, ΒΥ 209*. Πρβλ. *Initia III* 130*.

⁴⁴⁹ ᾠ πλ. α'. Βλ. Τωμαδάκης, ΒΥ 209.

⁴⁵⁰ Δὲν κατέστη ἐφικτὴ ἢ μελέτη τῆς συγκεκριμένης ἐκδόσεως.

⁴⁵¹ ᾠ πλ. α'. Βλ. Τωμαδάκης, ΒΥ 209.

Ὑπόμνημα πηγῶν: 5-6 Ψαλ. ριη', 105 / ιζ', 5.

➤ Εἰς κουράν μοναχῆς, ἕξ (6) στιχηρὰ κατ' ἀλφάβητον. Ἀνδρέου Κρήτης. Ἦχος πλ. α'. Πρόκειται περὶ ἑνὸς ποιήματος τοῦ ὁποῖου ἡ τεχνοτροπία διαθέτει κάποια στοιχεῖα κοντακίου. Οἱ πρῶτοι τέσσερες στίχοι ἑκάστου στιχηροῦ εἶναι κατ' ἀλφάβητο, ἐνῶ τὸ δίστιχο πὺν ἀκολουθεῖ εἶναι ἐφύμνιο. Πιθανῶς τὸ ἐν λόγῳ ἔργο βρίσκεται στὸ μεσοδιάστημα μεταξὺ τοῦ ὕμνογραφικοῦ εἴδους τοῦ κοντακίου καὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ κανόνος:

1. *Ἀνάλαβε, παρθένε, τὴν πανοπλίαν τοῦ Χριστοῦ,
βάδιζε τρίβον ἀκλινη τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, σεμνή,
γνώθι τὴν κλησιν, ἐν ἧ σὲ κέκληκεν αὐτός,
δράμε, δίωξον, φθάσον τῆς οὐρανῶν βασιλείας τὸν νυμφῶνα βοῶσα:
Ὡ Χριστέ μου, θεῖε Λόγε, τὴν ψυχὴν μου στήριξον
Σοὶ προστρέχειν, Σοὶ δουλεύειν, Σοῦ συντηρεῖν τὰς ἀγίας ἐντολάς.*
Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 196^v.
App. crit.: 5 Ὡ: Ὡ cod. 6 προστρέχειν: προστρέχεις cod.
Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462*, Τωμαδάκης, BY 209*. Πρβλ. *Initia I* 95*.

5

2. *Ἐνδέδυσαι χιτῶνα, τῆς μετανοίας τὴν στολήν,
ζώνην περιζῶσαι ὀσφύν, τῆς σωφροσύνης τὸν δεσμόν,
ἡῦρες γὰρ τρίβον τὴν σὲ προσφέρουσιν Θεῶ,
θύρα σοι ἤνοικται, θάρσει πρὸς ἀσφαλῆ σωτηρίαν, μὴ σιγήσης βοῶσα:
Ὡ Χριστέ μου, θεῖε Λόγε, τὴν ψυχὴν μου στήριξον
Σοὶ προστρέχειν, Σοὶ δουλεύειν, Σοῦ συντηρεῖν τὰς ἀγίας ἐντολάς.*
Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 196^v.
App. crit.: 2 ζώνην: ζώνη cod., ὀσφύν: ὀσφῦν cod. 3 ἡῦρες: ἡῦρες cod.
Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462*, Τωμαδάκης, BY 209*. Πρβλ. *Initia I* 435*.

5

3. *Ἴδὸν Χριστῶ νυμφεύει, τῶ ἀθανάτῳ βασιλεῖ,*

κόσμον περιβάλλε σαυτῆ τὸν διαυγῆ τῶν ἀρετῶν,
λαμπὰς δι' ἔργων φαιδρῶν ἀπάντησον αὐτῶ,
μέλλει ἔρχεσθαι, νῆφε, ὁ σὸς νυμφίος, παρθένε, μὴ νυστάξης βοῶσα:

Ω Χριστέ μου, θεῖε Λόγε, τὴν ψυχὴν μου στήριξον

5

Σοὶ προστρέχειν, Σοὶ δουλεύειν, Σοῦ συντηρεῖν τὰς ἀγίας ἐντολάς.

Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 196^v.

App. crit.: 1 νυμφεύει: νυμφεύη cod. 2 περιβάλλε: περίβαλε cod.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462* [νυμφεύη], Τωμαδάκης, ΒΥ 209*. Πρβλ. *Initia II* 178* [Χριστοῦ νυμφεύη].

4. Νεκρώθητι τῶ βίῳ, ἵνα συζήσης τῶ Χριστῶ,

ξένην ποίησον σαυτὴν φιληδονίας τῶν ἐν γῆ,

ὄμμα δὲ στήσον μὴ βλέπειν ὄλως πονηρά,

πρόφθασον ἀπολαῦσαι τῆς οὐρανῶν βασιλείας τοῦ νυμφῶνος βοῶσα:

Ω Χριστέ μου, θεῖε Λόγε, τὴν ψυχὴν μου στήριξον

5

Σοὶ προστρέχειν, Σοὶ δουλεύειν, Σοῦ συντηρεῖν τὰς ἀγίας ἐντολάς.

Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 196^v.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462*, Τωμαδάκης, ΒΥ 209*. Πρβλ. *Initia II* 475*.

5. Πραστώνην τὴν τοῦ βίου καταλιποῦσα, ὦ σεμνή,

στενοχωρία τῆς σαρκὸς ψυχὴν σου πλάτυνον,

Θεῶ τρέχε γενναίως, αὐτὸν γὰρ ἔχεις συνεργόν,

ὑπομονῆ καὶ ἐλπίδι τῶν οὐρανίων τραφείσης ἀγαθῶν, ἐκβοῶσα:

Ω Χριστέ μου, θεῖε Λόγε, τὴν ψυχὴν μου στήριξον

5

Σοὶ προστρέχειν, Σοὶ δουλεύειν, Σοῦ συντηρεῖν τὰς ἀγίας ἐντολάς.

Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 197^r.

App. crit.: 1 ὦ: ὦ cod. 5 Ω: ὦ cod.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462*, Τωμαδάκης, ΒΥ 209* [[τὴν]]. Πρβλ. *Initia III* 401*.

6. Φυλάττειν, ὦ παρθένε, σὺν διδαχθεῖσα ἐντολάς

χαῖρε, εὐφραίνου τῇ ψυχῇ ἀγαλλομένη ἐν Χριστῶ,

ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις αὐτὸν γεραίρουσα πιστῶς

ὡς Θεὸν καὶ Σωτῆρα καὶ Βασιλέα τῆς δόξης, ἀσιγήτως βοῶσα:

Ὡ Χριστέ μου, θεῖε Λόγε, τὴν ψυχὴν μου στήριξον

5

Σοὶ προστρέχειν, Σοὶ δουλεύειν, Σοῦ συντηρεῖν τὰς ἀγίας ἐντολάς.

Cod.: Paris. Coislin. gr. 213, f. 197^r.

App. crit.: 1 ὦ: ὦ cod. 5 Ὡ: ὦ cod.

Βιβλ.: NS Λ' (1935) 462*, Τωμαδάκης, BY 209* [οὐ]. Πρβλ. *Initia* V₁ 24*.

III. ΟΜΙΛΙΑ

Στὸν κώδικα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος ὑπ' ἀρ. 2108 καὶ μεταξὺ τῶν ff. 57^v-8^v συγκαταλέγεται μία ἀνέκδοτη ὁμιλία Ἀνδρέου Κρήτης, περὶ τῆς ἐν τῷ ναῷ προσενεχθείσης Θεόπαιδος.

Πρόκειται περὶ περγαμηνοῦ κώδικος, διαστάσεων 34 X 26,5, χρονολογούμενου στοὺς 11^ο-12^ο αἰ. καὶ ἀποτελούμενου ἀπὸ 153 φύλλα⁴⁵². Περιέχει συναξάριο τῆς περιόδου ἀπὸ τὴν 26^η Ὀκτωβρίου ἕως τὸν Δεκέμβριο, καθὼς καὶ λίγους βίους ἐν ἐκτάσει. Τὸ χειρόγραφο εἶναι ἀκέφαλο καὶ κολοβό· ἐλλείπουν τὰ δεκαεπτὰ πρῶτα τετράδια, τμήμα τοῦ δεκάτου ὀγδόου, ἐνῶ μετὰ τὰ ff. 149 καὶ 151 ὑπάρχει χάσμα. Κάθε σελίδα τοῦ διαιρεῖται σὲ δύο στήλες τῶν τριάντα δύο στίχων. Ἡ κατάστασή του εἶναι πολὺ καλή, πλην τῆς σταχώσεως, ἡ ὁποία δὲν διασώζεται. Ἡ γραφή εἶναι στρογγύλη, παχεῖα, ἐξαιρετικὰ εὐανάγνωστη καὶ ἐπιμελημένη, ἄνευ σφαλμάτων, διορθώσεων ἄλλης χειρὸς ἢ σημειώσεων.

Ἡ συγκεκριμένη ὁμιλία δυνάμεθα νὰ ἀποφανθοῦμε ὅτι ἀνήκει στὸν Ἀνδρέα Κρήτης, τόσο λόγῳ τοῦ ὕφους τῆς ὅσο καὶ τῆς θεματολογίας τῆς. Ὅπως ὅλοι οἱ λόγοι τοῦ Ἀνδρέου ἀφοροῦν σὲ ἑορτὲς καὶ μνήμες σημερινῶν ἱερῶν προσώπων, ὥστε νὰ τιμηθῆ ἡ ἡμέρα καὶ νὰ ἐγκωμιαστοῦν οἱ Ἅγιοι, ἔτσι καὶ ὁ συγκεκριμένος ἔχει ὡς θέμα τοῦ τῆν ἑορτῆ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου. Ἐπίσης, ὁ Ἀνδρέας χρησιμοποιεῖ μακροπερίοδη σύνταξη, τὴν ὁποία συναντᾶμε στὸν παρόντα λόγο, ἐν πολλοῖς ἀττικίζουσα. Παράλληλα, παρατηρεῖται ἓνας ἐνθουσιαστικὸς-ἐγκωμιαστικὸς τόνος, ποὺ χαρακτηρίζει τὰ ὁμιλητικὰ ἔργα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κρήτης, καθὼς καὶ μία αὐξημένη ἐπικοινωνιακὴ λειτουργία, ἀρμόζουσα σὲ κείμενα προορισμένα γιὰ ἀνάγνωση ἐνώπιον κοινού· χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ χρῆση τοῦ α' πληθυντικοῦ προσώπου: *Φθάσωμεν τοῦ ναοῦ τὰ προπύλαια, συνδράμωμεν ταῖς προστρεχούσαις παρθένους...* . Τέλος, ὁ ἅγιος Ἀνδρέας ἀρέσκειται νὰ χρησιμοποιεῖ πλῆθος ἀγιογραφικῶν παραθεμάτων, πρᾶγμα ποὺ

⁴⁵² Λ. Πολίτης, Μ. Α. Πολίτη, *Κατάλογος χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, ἀρ. 1857-2500* [Πραγματεῖαι τῆς Ακαδημίας Ἀθηνῶν 54], Γραφεῖον Δημοσιευμάτων τῆς Ακαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1991, 147-8.

συμβαίνει καὶ στὸν ἀπὸ ἐμᾶς ἐκδιδόμενο λόγο⁴⁵³, καθὼς καὶ σπάνιες λέξεις ἢ φράσεις:
...μετὰ μαζόν, μετὰ νηπίωσιν· εἰς ἄνθους ὥραν τῆ βώση παστάδος δίκην ἠτοίμασεν αὐτῆ
Θεός, τὸ θεοπήριον φυλάξας ἑαυτῷ τὸ σεβάσμιον. Συγκεκριμένα, τὸ ὕφος τοῦ παρόντος
λόγου ἐνθυμίζει σαφῶς τὸ ὕφος τοῦ κατηχητικοῦ λόγου εἰς τὸ Πάσχα πὺ ἀποδίδεται
στὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο:

ΛΟΓΟΣ ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟΣ

*Εἷ τις εὐσεβῆς καὶ φιλόθεος, ἀπολανέτω τῆς
καλῆς ταύτης καὶ λαμπρᾶς πανηγύρεως.
Εἷ τις δοῦλος εὐγνώμων, εἰσελθέτω...*

ΛΟΓΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ

*Εἷ τις πατήρ ἐν ὑμῖν, μιμείσθω τὸν τῆς
παρθένου πατέρα...εἷ τις μήτηρ θηλά-
ζουσα, συγχαίρετω τῆ Ἄννη θηλαζούση
... εἷ τις στεῖρα ἄγονος,..., προσίτω...*

⁴⁵³ Βλ. ἀνωτέρω σ. 107-8.

Ἐπειδὴ λύσιν ἔλαβεν ἢ στείρωσις καὶ ἐξ ἀκάρπων λοιπόν τε καὶ ξηρῶν ὡς ἐξ
ἐνύγρων ξύλων καρπὸς εὐκλεῆς, ἢ πανάγιος αὕτη Παρθένος ἡμῖν ἐξεβλάστησεν καὶ
5 ἐλέλυτο δὴ τὰ δεσμὰ τῆς στείρωσεως καὶ γόνιμος ἢ εὐχή παρ' ἐλπίδας ἐδείκνυτο καὶ
παιδοτόκος ἢ ἄγονος καὶ καλλίπαις ἢ ἄτεκνος γέγονεν. Τῷ ναῶ ταύτην, τῆς ἡλικίας τὸ
πρῶτον ἄγουσαν ἄνθος, οἱ τεκόντες προσάγοντες ἀνέθηκαν, ἧς τὴν ἐφημερίαν τότε τῆς
ἱερατείας ἐπιτελῶν ἱερεὺς, τὰς παρθενικάς, ὡς εἶδεν, χορείας ἐπίπροσθεν πορευομένας
τε καὶ συνεφεπομένας ἦσθη τε καὶ λίαν ἐγεγήθει, ὡς τῶν ἐλπίδων ἤδη τὰς θείας
10 ἐναργεῖς ἐκβάσεις τεθεαμένος, καὶ οἷόν τι σεπτὸν καλλιέρημα τὸ θεῖον ἀνάθημα τῷ
Θεῷ καθιέρωσεν εἰς αὐτὰ τὰ τῶν ἁγίων ἄδυτα, τὸ μέγα τοῦτο τῆς σωτηρίας θησαύρισμα
καταθέμενος, ἐν οἷς τὴν παῖδα λόγοις οἶονεὶ θαλάμοις νυμφικοῖς ἐμβατεύσασαν
ἀμβροσία σιτειῖσθαι τροφῇ, μέχρις ὅ τῆς μνηστείας ἐπέστη καιρὸς, ὃς πρὸ παντὸς αἰῶνος
διώριστο αὐτῷ τε τῷ ἐξ αὐτῆς φύντι δι' εὐσπλαχνίαν ἄρρητον. Καὶ μετὰ τινα ἡμεῖς δὲ ὁ
15 τοῦ Θεοῦ λαός, δῆμος ἅγιος, σύστημα ἱερὸν, χορεύσωμεν πάτρια, τιμήσωμεν τοῦ
μυστηρίου τὴν δύναμιν, ἕκαστος κατὰ τὸ δοθὲν αὐτῷ χάρισμα συνεισφερέτω τι τῇ
πανηγύρει δῶρον: Οἱ πατέρες τὴν εὐκληρίαν τοῦ γένους, αἱ μητέρες τὴν εὐτεκνίαν, αἱ
στεῖραι τῆς ἁμαρτίας τὸ ἄγονον, αἱ παρθένοι τὴν διπλὴν ἀφθορίαν, ψυχῆς λέγω καὶ
σώματος, αἱ ὑπὸ ζυγὸν τὴν ἐπαινετὴν συμμετρίαν. Εἴ τις πατὴρ ἐν ὑμῖν, μιμείσθω τὸν
20 τῆς Παρθένου πατέρα, κὰν ἄπαις ἦ, τρυγάτω γόνιμον τὴν εὐχὴν ἐκ φιλοθέου βίου
ταύτην καρπούμενος· εἴ τις μήτηρ θηλάζουσα, συγχαιρέτω τῇ Ἄννῃ θηλαζούσῃ παῖδα
κατ' εὐχὰς μετὰ στείρωσιν· εἴ τις στεῖρα καὶ ἄγονος, καρπὸν εὐλογίας οὐκ ἔχουσα,
προσίτω πιστῶς τῷ θεοσδότῳ τῆς Ἄννης βλαστῷ καὶ ἀποκειράσθω τὴν στείρωσιν· εἴ τις
παρθένος ἀγνεύουσα, γενέσθω μήτηρ τοῦ Λόγου, λόγῳ κοσμοῦσα τῆς ψυχῆς τὴν
25 κατάστασιν· εἴ τις ὑπὸ ζυγόν, προσαγέτω τῷ Θεῷ κάρπωμα λογικόν, ἐξ ὧν δι' εὐχῆς
ἐπορίσατο ἐπὶ τὸ αὐτὸ πλούσιος καὶ πένης, νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβῦται μετὰ τῶν

26 Ψαλ. μη', 3 / ρμη', 12.

5 ἐλέλυτο: λέλυτο cod. 7 προσάγοντες: προσαγόντες cod. 17 πανηγύρει: πανηγύρι cod. 20 ἦ: ἡ cod. 21 Ἄννη: Ἄννα cod. 22 στεῖρα: στεῖρα cod. 24 ἀγνεύουσα: ἀγνεύουσα cod. 25 ὑπὸ ζυγόν: ὑποζυγόν cod. 26 πρεσβῦται: πρεσβύται cod., μετὰ τῶν: μετὰ cod.

νεωτέρων, ἱερεῖς καὶ λευῖται, βασιλεῖς καὶ στρατηγοί, βασιλίδες καὶ ἄρχουσαι. Πάντες ὁμοῦ καὶ πᾶσαι λαμπροφορήσωμεν ἅμα καὶ δορυφορήσωμεν τῇ νεάνιδι καὶ μητρὶ τοῦ Θεοῦ καὶ προφήτιδι, ἐξ ἧς ὁ προφήτης, ὃν ἔγραψεν Μωσῆς, ἐπεδήμησεν, Χριστὸς ὁ Θεός, ἡ ἀλήθεια.

- 5** Φθάσωμεν τοῦ ναοῦ τὰ προπύλαια, συνδράμωμεν ταῖς προστρεχούσαις παρθένοις, εἰς αὐτὰ τὰ τῶν ἀγίων συνεισέλθωμεν ἅγια· ἐκεῖ γὰρ τὰ σπάργανα μετὰ γέννησιν, μετὰ μαζόν, μετὰ νηπίωσιν· εἰς ἄνθους ὥραν τῇ βοώσῃ παστάδος δίκην ἠτοίμασεν αὐτῇ Θεός, τὸ θεοπτήριον φυλάξας ἑαυτῷ τὸ σεβάσμιον. Διὰ τοῦτο παρθένοι χορεύουσιν [[οῦ]] πλησίον αὐτῆς, προοδοποιῶσαι τὰ μέλλοντα, ἔνθεν αἰ τῆς Σιών
- 10** θυγατέρες ὡς βασιλίδος προστρέχουσαι, εἰς ὁσμὴν τῶν μύρων αὐτῆς προεξάρχουσιν· αὐτόθεν καὶ ὁ ναὸς οὗτος τὰς ἱεράς διαπετάσας ἀνερορίπισεν πύλας, ἵνα τὴν βασιλείαν τοῦ παντός ὑποδέξηται δόξαν. Τότε δὴ, τότε, τὰ τῶν ἀγίων ἀνεώγνυτο ἅγια, τὴν παναγίαν τοῦ ἀγίου μητέρα εἶσω τῶν ἀδύτων ἐγκολπωσάμενα, τροφή δὲ αὐτῇ προσφέρεται πρόσφορος καὶ τρέφει τέως ἀχειροδότως τὴν τρέφουσαν ὁ μετ' ὀλίγον τῷ
- 15** αὐτῆς τρεφόμενος γάλακτι καὶ γίνεται τιθηνὸς τῆς Παρθένου τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, μέχρις ἀναδείξεως αὐτῆς ἐν τῷ Ἰσραήλ. Ὅτε δὴ καὶ τῆς μνηστείας ὁ καιρὸς ἐπεφθάκει καὶ τὴν ἐκ Δαυῖδ ὁ τοῦ Δαυῖδ Ἰωσήφ ἐμνηστεύσατο καὶ τοῦ Γαβριὴλ τὴν φωνὴν ἀντὶ σποράς εἰσεδέξατο καὶ γέγονεν κυοφόρος, οὐ πειραθεῖσα κοίτης, καὶ γεγένηκεν υἱόν, ὃν οὐκ ἔσπειρεν πατήρ, καὶ μεμνήηκεν ἀγνή, μὴ σαλευθεῖσα τὴν νηδύν, σῶα καὶ μετὰ τὸν
- 20** τόκον, φυλάξαντος αὐτῇ τοῦ τεχθέντος τῆς παρθενίας τὰ σήμαντρα. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

1 Ψαλ. ρμη', 12 / Ἐσδρ. Α', α', 19 / Ἦσ. μθ', 23. 3 Δευτ. ιη', 15-6. 6 Παρκαλ. Α', C', 34 / Β', δ', 22. 9-10 Ἦσ. γ', 16. 12 Αρ. δ', 15 / Λευ. γ', 5. 13 Ἦσ. λ', 29 / Τωβ. ιβ', 15. 15-6 Ματθ. α', 18. 17 Λουκ. α', 26-8. 18-20 Ματθ. α', 19-25 / Λουκ. α', 31-5.

13 αὐτῇ: αὐτῆ cod.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'

INDICES

I. INITIA HYMNORUM

1. Είσομοι

Αναφέρεται ἡ εἰσομολογικὴ ἀκολουθία στὴν ὁποῖαν ἀνήκει ἕκαστος εἰσομός, ἡ σειρὰ τῶν ᾠδῶν, ἡ ἀντίστοιχη πρπ. εἰς ΕΕ, καθὼς καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ κανόνου, ὅπου ὁ ἐν λόγῳ εἰσομός χρησιμοποιεῖται (ἂν χρησιμοποιεῖται), στὴν παροῦσα ἐργασία.

A

Ἀββακοῦμ ὁ θεόπτῃς ἀκηκῶς σου: (Heirma. 57, ᾠδὴ δ'), ΕΕ 293.

Ἀββακοῦμ ὁ θεόπτῃς κατανοήσας: (Heirma. 52, ᾠδὴ δ'), ΕΕ 245.

Ἀββακοῦμ προφήτα, τί κράζεις;: (Heirma. 59, ᾠδὴ δ'), ΕΕ 326.

Ἄβυσσος ἐσχάτη ἀμαρτημάτων: (Heirma. 32, ᾠδὴ ζ'), ΕΕ 152.

Ἄβυσσος παθῶν ἐκύκλωσέ μου: (Heirma. 56, ᾠδὴ ζ'), ΕΕ 292.

Ἄβυσσος φθαρτικῆς ἀμαρτίας: (Heirma. 52, ᾠδὴ ζ'), ΕΕ 245.

Ἄγγελοι καὶ οὐρανοὶ τὸν ἐπὶ θρόνον: (Heirma. 62, ᾠδὴ η'), ΕΕ 330.

Ἄγγελοι οὐρανῶν αἱ δυνάμεις: (Heirma. 66, ᾠδὴ η'), ΕΕ 338.

Ἀγγέλων σύστημα ἀνθρώπων σύλλογος: (Heirma. 39, ᾠδὴ η'), ΕΕ 191.

Ἄγιος εἶ, Κύριε, βλύζων ἀγιότητα: (Heirma. 6, ᾠδὴ γ'), ΕΕ 42.

Ἄγιος εἶ, Κύριε, ὁ ἐν ὑψηλοῖς: (Heirma. 5, ᾠδὴ γ'), ΕΕ 19.

Ἀθυμία κατέσχε τὴν Παρθένον: (Heirma. 67, ᾠδὴ θ'), ΕΕ 339.

Ἀκήκοα, Κύριε, τὴν ἀκοὴν σου καὶ δοξάζω: (Heirma. 38, ᾠδὴ δ'), ΕΕ 188.

Ἀκήκοα, Κύριε, τὴν ἀκοὴν σου: (Heirma. 64, ᾠδὴ δ'), ΕΕ 332.

Ἀκήκοα, Κύριε, τὴν ἀκοὴν σου: (Heirma. 16, ᾠδὴ δ'), ΕΕ 107.

Ἀκήκοα, Κύριε, τὴν ἀκοὴν σου: (Heirma. 4, ᾠδὴ δ'), ΕΕ 18.

Ἀκήκοα, Κύριε, τὴν ἀκοὴν σου: (Heirma. 39, ᾠδὴ δ'), ΕΕ 191.

Ἀκήκοα, Κύριε, τὴν ἀκοὴν σου: (Heirma. 47, ᾠδὴ δ'), ΕΕ 239.

Ἀκήκοα, Κύριε, τὴν ἀκοὴν σου: (Heirma. 60, ᾠδὴ δ'), ΕΕ 327.

Ἀκήκοα, Κύριε, τὴν ἐκ τοῦ τάφου σου ἔγερσιν: (Heirma. 38, ᾠδὴ δ'), NS Λ' (1935) 153 (384).

Ἀκήκοα, Κύριε, τὴν πρὸς ἡμᾶς σου: (Heirma. 38, ᾠδὴ δ'), ΕΕ 188.

Ἀκήκοα τὴν ἀκοὴν σου: (Heirma. 3, ᾠδὴ δ'), ΕΕ 17.

Ἀκήκοεν ὁ προφήτης τὴν ἔλευσίν σου: (Heirma. 48, ᾠδὴ δ'), ΕΕ 240 → T. 4.

Ἀκήκοε τὴν ἀκοὴν τῆς δυναστείας σου: (Heirma. 16, ᾠδὴ δ'), ΕΕ 107.

Ἀκηκῶς ὁ Ἀββακοῦμ τὰ παράδοξα: (Heirma. 12, ᾠδὴ δ'), ΕΕ 86.

Ἀκοὴν ἀκήκοα, φησὶν ὁ Ἀββακοῦμ: (Heirma. 27, ᾠδὴ δ'), ΕΕ 147.

Ἀκοὴν ἀκήκοα φρικτὴν ὅτι Θεὸς ἐν σαρκί: (Heirma. 17, ᾠδὴ δ'), ΕΕ 108.

Ἀληθινὰ τὰ ἔργα Κυρίου: (Heirma. 41, ᾠδὴ β'), ΕΕ 193.

Ἀλλότριον τῶν μητέρων ἡ παρθενία: (Heirma. 62, ᾠδὴ θ'), ΕΕ 330.

Ἀμαρτιῶν ἀβύσσῳ με: (Heirma. 24, ᾠδὴ ζ'), ΕΕ 122.

Ἄμμον θαλασσῶν καὶ σταγόνας ὑετῶν: (Heirma. 53, ᾠδὴ ε'), ΕΕ 246.

Ἀνάγαγέ με ὁ Θεὸς ἐκ βυθοῦ: (Heirma. 42, ᾠδὴ ζ'), ΕΕ 194.

Ἄνασσα ἀνασσῶν μητροπάρθενον: (Heirma. 63, ᾠδὴ θ'), ΕΕ 331.

Ἄνατειλὸν μοι, Κύριε, τὸ φῶς: (Heirma. 29, ᾠδὴ ε'), ΕΕ 149.

Ανάτειλόν μοι τὸ φῶς τῶν ἐντολῶν: (Heirma. 35, ῶδη ε'), EE 170.

Ανάτειλον, Χριστὲ ὁ Θεός, τὸ φῶς τῆς: (Heirma. 38, ῶδη δ'), EE 188.

Ἀνεκαλύπτετο βυθοῦ τὸ κύτος: (Heirma. 68, ῶδη α'), EE 340.

Ἀνέσπερον φῶς, Χριστὲ ὁ Θεός: (Heirma. 6, ῶδη ε'), EE 42.

Ἄννα ἢ πρὶν ἄγονος καὶ στεῖρα: (Heirma. 8, ῶδη γ'), EE 44.

Ἀπέρριψάς με εἰς βάθη καρδίας: (Heirma. 1, ῶδη ζ'), EE 15.

Ἄπορον τὸ ἐν σοί, Παρθένε: (Heirma. 53, ῶδη θ'), EE 246.

Ἀρδευομένη κάμινος πυρί: (Heirma. 23, ῶδη ζ'), EE 121.

Ἄρματα Φαραῶ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ: (Heirma. 43, ῶδη α'), EE 195 → K. 53, 56.

Ἄρματα Φαραῶ καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν: (Heirma. 27, ῶδη α'), EE 147 → K. 12, 31, 33, 40, 48, 49.

Ἄρματα Φαραῶ Κύριος ἔρριψεν: (Heirma. 57, ῶδη α'), EE 293.

Ἄρρητον, ἄφραστον θαῦμα: (Heirma. 15, ῶδη δ'), EE 106.

Ἄρτον ἔφαγεν ἄνθρωπος ἀγγέλων: (Heirma. 66, ῶδη β'), EE 338.

Ἄσειστον πέτρα δώρησαι: (Heirma. 23, ῶδη γ'), EE 121.

Ἄισμα καινὸν καὶ ῶδὴν: (Heirma. 26, ῶδη α'), EE 131.

Ἀσπόρου συλλήψεως ὁ τόκος: (Heirma. 48, ῶδη θ'), EE 240.

Ἀσπόρου τόκου σύλληψιν τίς: (Heirma. 54, ῶδη θ'), EE 290.

Ἄισωμεν ἄσμα καινὸν τῷ Θεῷ: (Heirma. 3, ῶδη α'), EE 17.

Ἄισωμεν τῷ Θεῷ τῷ διὰ σπλάγχχνα οἰκτιρμῶν: (Heirma. 33, ῶδη α'), EE 161.

Ἄισωμεν τῷ Κυρίῳ ἄσμα καινὸν τῷ Ἐρυθράν: (Heirma. 54, ῶδη α'), EE 290.

Ἄισωμεν τῷ Κυρίῳ τῷ θαυμαστῷ: (Heirma. 40, ῶδη α'), EE 192 → K. 16.

Ἄισωμεν τῷ παραδοξοποιῷ Θεῷ: (Heirma. 6, ῶδη α'), EE 42 → K. 9.

Ἄισωμεν τῷ σωτήρι τῶν ὅλων: (Heirma. 41, ῶδη α'), EE 193 → K. 47.

Ἄισωμεν ῶδὴν ἐπινίκιον τῷ μόνῳ: (Heirma. 28, ῶδη α'), EE 148 → K. 8, 28, 53, 70.

Ἄισωμεν ῶδὴν τῷ Θεῷ τῷ ἐκ πικρᾶς: (Heirma. 63, ῶδη α'), EE 331.

Ἄφθορος ὁ τόκος σου, Παρθένε: (Heirma. 6, ῶδη θ'), EE 42.

Ἄφλεκτοι παῖδες οἱ ἐν καμίνῳ: (Heirma. 7, ῶδη η'), EE 43.

Ἄχραντε Θεοτόκε Παρθένε: (Heirma. 66, ῶδη θ'), EE 338.

Ἀψύχῳ μὴ προσκυνήσαντες εἰκόνι: (Heirma. 6, ῶδη ζ'), EE 42.

B

Βασιλεῦ τῆς εἰρήνης ἐπουράνιε: (Heirma. 33, ῶδη γ'), EE 161.

Βασιλικὴν ἀλουργίδα καὶ χρυσοῦν ὄχημα: (Heirma. 31, ῶδη α'), EE 151.

Βοηθὸς καὶ σκεπαστῆς ἐγένετό μοι: (Heirma. 48, ῶδη α'), EE 240 → K. 65, 68, 81, 87.

Βοηθὸς καὶ σκεπαστῆς ἐγένετό μοι: (Heirma. 61, ῶδη α'), EE 329.

Βραχίονι ὑψηλῷ δυνάμει σου κραταιᾶ: (Heirma. 53, ῶδη α'), EE 246.

Βραχίονι ὑψηλῷ λαὸν διέσωσας: (Heirma. 14, ῶδη α'), EE 104 → K. 45.

Βυθὸς μοι τῶν παθῶν ἐπανέστη: (Heirma. 14, ῶδη ζ'), EE 104.

Βυθῷ ἀμαρτημάτων περιπεσών: (Heirma. 54, ῶδη ζ'), EE 290.

Βυθῷ ἀμαρτημάτων συνέχομαι, σωτήρ: (Heirma. 9, ῶδη ζ'), EE 57.

Βυθῷ προσκείμενον, Λόγε: (Heirma. 11, ῶδη ζ'), EE 67.

Βυθῷ προσκείμενος, Λόγε: (Heirma. 57, ῶδη ζ'), EE 293.

Γ

Γῆ καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ: (Heirma. 30, ῶδη η'), EE 150.

Γῆν ἐφ' ἣν οὐκ ἔλαμψεν οὐκ εἶδεν: (Heirma. 39, ῶδη α'), EE 191 → K. 74.

Δ

Δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δύναμιν: (Heirma. 46, ῥδὴ α'), EE 238.

Διασκεδάσας τὴν νύκτα τῶν παθῶν: (Heirma. 54, ῥδὴ ε'), EE 290.

Διὰ στύλου πυρὸς καὶ νεφέλης: (Heirma. 2, ῥδὴ α'), EE 16 → K. 5, 14, 17.

Δίδαξον ἡμᾶς ποιεῖν, Κύριε: (Heirma. 5, ῥδὴ ε'), EE 19.

Διελθὼν πόντον ἐρυθρὸν ὡς ἐν ἐρήμῳ: (Heirma. 23, ῥδὴ α'), EE 121.

Διεχειτο ἡ φλόξ τῆς ἐκκαίσεως καμίνου: (Heirma. 22, ῥδὴ ζ'), EE 120.

Διήρηται μὲν τὸ Ἐρυθραῖον: (Heirma. 11, ῥδὴ α'), EE 67.

Δικαιοσύνην μάθωμεν οἱ: (Heirma. 40, ῥδὴ ε'), EE 192.

Δωδεκάμητον πέλαγος μωσαϊκῆ: (Heirma. 33, ῥδὴ α'), EE 161 → K. 32.

Δῶμεν μεγαλωσύνην τῷ Θεῷ: (Heirma. 31, ῥδὴ β'), EE 151.

Δώσωμεν μεγαλωσύνην Κυρίῳ: (Heirma. 38, ῥδὴ β'), EE 188.

Ε

Ἐβόησα ἐκ θλίψεως τῆς καρδίας μου: (Heirma. 3, ῥδὴ ζ'), EE 17.

Ἐβόησα ἐν θλίψει μου πρὸς σέ: (Heirma. 14, ῥδὴ ζ'), EE 104.

Ἐβόησα ἐν θλίψει πρὸς τόν: (Heirma. 50, ῥδὴ ζ'), EE 243.

Ἐβόησα ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου: (Heirma. 48, ῥδὴ ζ'), EE 240.

Ἐβόησά σοι σωτήρ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου: (Heirma. 34, ῥδὴ ζ'), EE 169.

Ἐγνωμεν, ἔγνωμεν ὅτι σὺ εἶ ἡμῶν Θεός: (Heirma. 43, ῥδὴ β'), EE 195.

Ἐγὼ εἶμι ὁ Θεὸς νῦν ἴδετε καὶ γνῶτε: (Heirma. 46, ῥδὴ β'), EE 238.

Ἐθου ἀγάπησιν κραταιάν: (Heirma. 23, ῥδὴ δ'), EE 121.

Εἰ καὶ ἐκύησας, ἀμόλυντε: (Heirma. 45, ῥδὴ θ'), EE 207.

Εἰσακήκοα, Κύριε, τὰ θαυμάσια: (Heirma. 21, ῥδὴ δ'), EE 119.

Εἰσακήκοα, Κύριε, τὴν ἀκοήν σου: (Heirma. 63, ῥδὴ δ'), EE 331.

Εἰσακήκοα, Κύριε, τὴν ἀκοήν σου: (Heirma. 2, ῥδὴ δ'), EE 16.

Εἰσακήκοα ὁ Θεὸς τὴν ἀκοήν σου: (Heirma. 30, ῥδὴ δ'), EE 150.

Εἰσακήκοα, Κύριε, τὴν ἀκοήν σου: (Heirma. 65, ῥδὴ δ'), EE 333.

Εἰσακήκοα, οἰκτίρμον: (Heirma. 2, ῥδὴ δ'), EE 16.

Εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου: (Heirma. 36, ῥδὴ δ'), EE 171.

Εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, Κύριε: (Heirma. 10, ῥδὴ δ'), EE 60.

Εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν τῆς: (Heirma. 59, ῥδὴ δ'), EE 326.

Εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν τῆς: (Heirma. 50, ῥδὴ δ'), EE 243.

Εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν τῆς: (Heirma. 28, ῥδὴ δ'), EE 148.

Εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν τῆς ἀφάτου σοφίας: (Heirma. 45, ῥδὴ δ'), EE 207.

Εἰς βάθη ἀπέρριμαι θαλάσσης: (Heirma. 40, ῥδὴ ζ'), EE 192.

Ἐκάλυψεν οὐρανούς ἡ ἀρετὴ σου: (Heirma. 61, ῥδὴ δ'), EE 329.

Ἐκ βάθους τῆς καρδίας μου, Κύριε: (Heirma. 3, ῥδὴ ζ'), EE 17.

Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου: (Heirma. 43, ῥδὴ θ'), EE 195.

Ἐκ κοιλίας ἄδου κραυγῆς μου ἐπάκουσον: (Heirma. 5, ῥδὴ ζ'), EE 19.

Ἐκ κοιλίας ἄδου κραυγῆς: (Heirma. 41, 59, 61 ῥδὴ ζ'), EE 193, 326, 329.

Ἐκ κοιλίας ἄδου κραυγῆς μου ἤκουσας: (Heirma. 51, ῥδὴ ζ'), EE 244.

Ἐκ κοιλίας ἄδου τῶν κακῶν μου: (Heirma. 15, 20, ῥδὴ ζ'), EE 106, 118.

Ἐκ νυκτὸς ἀγνοίας: (Heirma. 59, ῥδὴ ε'), EE 326.

Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σέ: (Heirma. 63, ῥδὴ ε'), EE 331.

Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς τὴν: (Heirma. 63, ῥδὴ ε'), EE 331.

Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζοντα: (Heirma. 48, ῥδὴ ε'), EE 240.

Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζοντα, Χριστὲ ὁ Θεός: (Heirma. 51, ῥδὴ ε'), EE 244.

Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζοντες, Δέσποτα: (Heirma. 4, ῥδὴ ε'), EE 18.

Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζοντες: (Heirma. 32, ῥδὴ ε'), EE 152.

Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζοντες πάντες ἀσιγήτως: (Heirma. 28, ῥδὴ ε'), EE 148.

Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζοντες ὑμνοῦμέν σε: (Heirma. 42, ῥδὴ ε'), EE 194.

Ἐκ νυκτὸς τὴν ῥδὴν ἀναπέμπομέν σοι: (Heirma. 47, ῥδὴ ε'), EE 239.

Ἐκ νυκτὸς τὸ πνεῦμά μου: (Heirma. 43, 45, ῥδὴ ε'), EE 195, 207.

Ἐκ νυκτὸς τὸ πνεῦμά μου ὀρθρίζει: (Heirma. 26, ῥδὴ ε'), EE 131.

Ἐκ πολλῶν μου πταισμάτων: (Heirma. 7, ῥδὴ ζ'), EE 43.

Ἐκ τοῦ βυθοῦ τῶν κακῶν μου: (Heirma. 66, ῥδὴ ζ'), EE 338.

Ἐν ἀγαλλιάσει δῶμεν: (Heirma. 65, ῥδὴ β'), EE 333.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ὦν: (Heirma. 16, ῥδὴ η'), EE 107.

Ἐν Βαβυλῶνι οἱ παῖδες μή: (Heirma. 21, ῥδὴ ζ'), EE 119.

Ἐν βυθῶ πταισμάτων, σωτήρ μου, ὑπάρχων: (Heirma. 13, ῥδὴ ζ'), EE 102.

Ἐν ἐκστάσει συσχεθεῖς Ἀββακούμ: (Heirma. 26, ῥδὴ δ'), EE 131.

Ἐν Ἐρυθρᾷ Φαραῷ σὺν ἄρμασιν: (Heirma. 64, ῥδὴ α'), EE 332 → K. 54, 67.

Ἐν θαλάσῃ Ἐρυθρᾷ τὸν Φαραῷ: (Heirma. 16, ῥδὴ α'), EE 107.

Ἐν θλίψει ἐβόησα πρὸς σέ: (Heirma. 49, ῥδὴ ζ'), EE 241.

Ἐν καμίνῳ χορείαν στησάμενοι: (Heirma. 63, ῥδὴ η'), EE 331.

Ἐν κλύδωνι πταισμάτων: (Heirma. 45, ῥδὴ ζ'), EE 207.

Ἐν μέσῳ δύο ληστῶν ἐγνώσθης: (Heirma. 27, ῥδὴ δ'), EE 147.

Ἐν πελάγει τοῦ βίου ταῖς πράξεσί μου: (Heirma. 29, ῥδὴ ζ'), EE 149.

Ἐν τῇ φλογὶ τῇ ἀσσυρίῳ τρεῖς παῖδες: (Heirma. 23, ῥδὴ η'), EE 121.

Ἐν κοιλίᾳ τοῦ κήτους ὁ Ἰωνᾶς, ἀγαθέ: (Heirma. 17, ῥδὴ ζ'), EE 108.

Ἐν Κυρίῳ Θεῷ μου ἐστερεώθη ἡ καρδιά: (Heirma. 64, ῥδὴ γ'), EE 332.

Ἐν πελάγει χαλεπῶ τῶν λογισμῶν: (Heirma. 36, ῥδὴ ζ'), EE 171.

Ἐν πνεύματι προβλέπων: (Heirma. 1, ῥδὴ δ'), EE 15.

Ἐν Σιναίῳ τῷ ὄρει κατείδέ σε ἐν τῇ βάτῳ: (Heirma. 14, ῥδὴ θ'), EE 104.

Ἐν Σιναίῳ τῷ ὄρει πῦρ: (Heirma. 57, ῥδὴ θ'), EE 293.

Ἐν τῇ βροντῶσιν καμίνῳ: (Heirma. 3, ῥδὴ ζ'), EE 17.

Ἐν τῇ στερρᾷ τῆς πίστεώς σου πέτρα: (Heirma. 47, ῥδὴ γ'), EE 239.

Ἐν τῷ ἐγγίξειν τὰ ἔτη: (Heirma. 29, ῥδὴ δ'), EE 149.

Ἐν τῷ ναῷ τῆς ἀγίας δόξης σου: (Heirma. 54, ῥδὴ ζ'), EE 290.

Ἐν τῷ φωτὶ τῶν ἐντολῶν σου: (Heirma. 7, ῥδὴ ε'), EE 43.

Ἐν φλογὶ πυρὸς παρίστανται χερουβίμ: (Heirma. 29, ῥδὴ η'), EE 149.

Ἐξ ἀλύτων δεσμῶν τῆς ἀμαρτίας: (Heirma. 33, ῥδὴ γ'), EE 161.

Ἐξ ἀμέτρων πταισμάτων μου: (Heirma. 26, ῥδὴ ζ'), EE 131.

Ἐξ ἀτόπων λογισμῶν καὶ ποικίλων ἐννοιῶν: (Heirma. 22, ῥδὴ γ'), EE 120.

Ἐξ ἀχλύος ἀμαρτημάτων: (Heirma. 66, ῥδὴ ε'), EE 338.

Ἐξελήλυθας ἀπὸ Θαιμᾶν ὄρους: (Heirma. 51, ῥδὴ δ'), EE 244.

Ἐξέπληττε τύραννον πάλαι: (Heirma. 52, ῥδὴ η'), EE 245.

Ἐξήπτετο τυραννικῆς: (Heirma. 33, ῥδὴ ζ'), EE 161.

Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ λαὸς Ἰσραήλ:
(Heirma. 66, ῥδὴ α'), EE 338.

Ἐξ ὄρους κατασκίου δασέος: (Heirma. 53,
ῥδὴ δ'), EE 246.

Ἐπάγη ὡσεὶ τεῖχος: (Heirma. 42, ῥδὴ α'), EE
194.

Ἐπάγη ὡσεὶ τεῖχος: (Heirma. 36, ῥδὴ α'), EE
171.

Ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπεινῶσιν τῆς
δούλης: (Heirma. 58, ῥδὴ θ'), EE 294.

Ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους:
(Heirma. 20, ῥδὴ θ'), EE 118.

Ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους:
(Heirma. 35, ῥδὴ θ'), EE 170.

Ἐπεφάνη ἐφ' ἡμᾶς ἡ χάρις τοῦ σωτήρος:
(Heirma. 47, ῥδὴ ζ'), EE 239.

Ἐπήρθη ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη: (Heirma. 1,
ῥδὴ δ'), EE 15.

Ἐπήρθη ὁ ἥλιος ὑψεὶ σταυροῦ: (Heirma. 3,
ῥδὴ δ'), EE 17.

Ἐπινίκιον ἅπαντες μωσαϊκῶς: (Heirma. 10,
ῥδὴ α'), EE 60.

Ἐπὶ τὴν ἀσάλευτον, Χριστέ, πέτραν:
(Heirma. 48, ῥδὴ γ'), EE 240.

Ἐπὶ τὴν πέτραν τῶν ἐντολῶν σου: (Heirma.
58, ῥδὴ γ'), EE 294.

Ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι: (Heirma. 1, 29,
ῥδὴ θ'), EE 15, 149.

Ἐποίησεν, ἄχραντε, μεγαλεῖα διὰ σοῦ:
(Heirma. 15, ῥδὴ θ'), EE 106.

Ἐρυθρὰν γεώσας ὡς Θεός: (Heirma. 34, ῥδὴ
α'), EE 169 → K. 11.

Ἐστερεώθη ἡ καρδιά μου ἐν Κυρίῳ ὅτι:
(Heirma. 32, ῥδὴ γ'), EE 152.

Ἐστερεώθη ἡ καρδιά μου ἐν Κυρίῳ ὅτι:
(Heirma. 34, ῥδὴ γ'), EE 169.

Ἐστερεώθη ἡ καρδιά μου ἐν Κυρίῳ τῷ:
(Heirma. 28, ῥδὴ γ'), EE 148.

Ἐστερεώθη ἡ καρδιά μου ἐν Κυρίῳ:
(Heirma. 60, 62, ῥδὴ γ'), EE 327, 330.

Ἐστερεώθη ἡ καρδιά μου ἐν Κυρίῳ ὑψώθη:
(Heirma. 30, ῥδὴ γ'), EE 150.

Ἐστερεώθημεν ἐν τῷ μόνῳ ἁγίῳ: (Heirma.
25, ῥδὴ γ'), EE 127.

Ἐσχισας πέλαγος τὸ ἐρυθραῖον ὁ Θεός:
(Heirma. 28, ῥδὴ β'), EE 148.

Ἐτάκησαν οἱ βωμοὶ τῶν εἰδώλων: (Heirma.
25, ῥδὴ δ'), EE 127.

Ἐὐλογητὸς εἶ, δεδοξασμένε Κύριε: (Heirma.
44, ῥδὴ ζ'), EE 206.

Ἐὐλογητὸς εἶ Κύριε ὁ Θεός: (Heirma. 41, ῥδὴ
ζ'), EE 193.

Ἐὐλογητὸς εἶ ὁ Θεός ἐν τῇ καμίνῳ: (Heirma.
28, ῥδὴ ζ'), EE 148.

Ἐὐλογητὸς εἶ ὁ Θεός ὁ βλέπων ἀβύσσους:
(Heirma. 38, ῥδὴ ζ'), EE 188.

Ἐὐλογητὸς εἶ, Χριστέ, ὁ τοὺς παῖδας:
(Heirma. 63, ῥδὴ ζ'), EE 331.

Ἐὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεός τοῦ Ἰσραήλ:
(Heirma. 17, ῥδὴ θ'), EE 108.

Ἐὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεός τοῦ Ἰσραήλ:
(Heirma. 60, ῥδὴ θ'), EE 327.

Ἐὐφράνθη ἡ καρδιά μου, Κύριε: (Heirma. 65,
ῥδὴ γ'), EE 333.

Ἐωθινὴν ὑμνωδίαν διὰ παντός: (Heirma. 25,
ῥδὴ ε'), EE 127.

Z

Ζάλη με λογισμῶν καταλαβοῦσα: (Heirma.
30, ῥδὴ ζ'), EE 150.

Ζάλη με λογισμῶν κατέλαβεν: (Heirma. 37,
ῥδὴ ζ'), EE 180.

Ζάλη τῶν ἔργων μου τῶν δεινῶν
ἐπανέστη: (Heirma. 31, ῥδὴ ζ'), EE 151.

Ζῆλος λήψεται λαὸν ἀπαίδευτον: (Heirma.
27, ῥδὴ ε'), EE 147.

H

Ἡ ἀνατραφεῖσα εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων:
(Heirma. 60, ῥδὴ θ'), EE 327.

Ἡ ἀπαράλλακτος εἰκὼν, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ:
(Heirma. 12, ῥδὴ θ'), EE 86.

Ἡμάρτομεν, ἠνομήσαμεν: (Heirma. 48, ῥδὴ
ζ'), EE 240.

Ἡ προσευχή μου ἔλθοι εἰς ναὸν σου:
(Heirma. 68, ῥδὴ ζ'), EE 340.

Ἡ πρώτη Εὐὰ ἐκ πλευρᾶς Ἀδάμ: (Heirma.
55, ῥδὴ θ'), EE 291.

Ἡ πυρένδροσος κάμιнос: (Heirma. 8, ῥδὴ ζ'),
EE 44.

Ἦπτηνται τὰ τῆς φύσεως: (Heirma. 23, ῶδη θ'), EE 121.

Θ

Θάλαμος παρθενικὸς ἀνεδείχθη: (Heirma. 36, ῶδη θ'), EE 171.

Θάλασσαν εἰργάσω τήν: (Heirma. 55, ῶδη α'), EE 291 → K. 62.

Θάλασσαν ἔπηξας βυθίσας: (Heirma. 62, ῶδη α'), EE 330 → K. 73.

Θάλασσαν Ἐρυθρὰν διέρρηξας ὤς: (Heirma. 15, ῶδη α'), EE 106 → K. 20.

Θαυμαστὸς εἶ ὁ Θεὸς καί: (Heirma. 52, ῶδη α'), EE 245.

Θαυμαστὸς ἐνδόξως ποιῶν: (Heirma. 17, ῶδη α'), EE 108 → K. 30.

Θαυματουργὸς ὑπάρχει τοῦ Ἰσραήλ: (Heirma. 49, ῶδη α'), EE 241.

Θείῳ Πνεύματι πυρούμενοι: (Heirma. 52, ῶδη ζ'), EE 245.

Θεοπτικῶς ὁ Ἀββακούμ: (Heirma. 2, ῶδη δ'), EE 16.

Θεὸς ἐφάνη ἐπὶ γῆς: (Heirma. 41, ῶδη α'), EE 193.

Θεοτόκε ἄχραντε μητροπάρθενε: (Heirma. 40, ῶδη θ'), EE 192.

Θωρακισθέντες τοῦ σταυροῦ σου τῆ: (Heirma. 36, ῶδη η'), EE 171.

Ι

Ἴδε πύλη, ἴδε ὄρος ἅγιον: (Heirma. 50, ῶδη θ'), EE 243.

Ἴδετε, ἴδετε γηγενεῖς: (Heirma. 8, ῶδη β'), EE 67.

Ἴδετε, ἴδετε λαὸς μου ὅτι μόνος: (Heirma. 17, ῶδη β'), EE 108.

Ἴδετε, ἴδετε λαὸς μου, ὅτι πάντων κυριεύω: (Heirma. 14, ῶδη β'), EE 104.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι αὐτὸς ἐγὼ εἰμι: (Heirma. 3, ῶδη β'), EE 17.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι βασιλεὺς μέγας ἐγώ: (Heirma. 17, ῶδη β'), EE 108.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεὸς ὁ διασχίσας: (Heirma. 60, ῶδη β'), EE 327.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεὸς ὁ ἐν ἐρήμῳ: (Heirma. 58, ῶδη β'), EE 294.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεὸς ὁ ἐν ἐρήμῳ: (Heirma. 32, ῶδη β'), EE 152.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεὸς ὁ ἐν θαλάσῃ: (Heirma. 55, ῶδη β'), EE 291.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεὸς ὁ ἐν θαλάσῃ: (Heirma. 64, ῶδη β'), EE 332.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεὸς ὁ ἐν θαλάσῃ: (Heirma. 29, ῶδη β'), EE 149.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεὸς ὁ θανατῶν: (Heirma. 28, ῶδη β'), EE 148.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεὸς ὁ θανατῶν: (Heirma. 16, ῶδη β'), EE 107.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεὸς ὁ μάννα: (Heirma. 48, ῶδη β'), EE 240.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεὸς ὁ: (Heirma. 67, ῶδη β'), EE 339.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεὸς ὁ μυροφόροις γυναιξί: (Heirma. 9, ῶδη β'), NS Λ' (1935) 3 (84^φ).

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεὸς ὁ πάλαι: (Heirma. 62, ῶδη β'), EE 330.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεὸς ὁ σάρκα: (Heirma. 40, ῶδη β'), EE 192.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι Θεὸς ὑμῶν: (Heirma. 56, ῶδη β'), EE 292.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Λόγος: (Heirma. 26, ῶδη β'), EE 131.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Λόγος: (Heirma. 27, ῶδη β'), EE 147.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς ὑμῶν: (Heirma. 42, ῶδη β'), EE 194.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς ὑμῶν: (Heirma. 63, ῶδη β'), EE 331.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς ὑμῶν: (Heirma. 46, ῶδη β'), EE 238.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς ὑμῶν: (Heirma. 52, ῶδη β'), EE 245.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς ὑμῶν: (Heirma. 13, ῶδη β'), EE 102.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς ὑμῶν: (Heirma. 41, ῶδη β'), EE 193.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς ὑμῶν: (Heirma. 31, ῶδη β'), EE 151.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἶμι ὁ Θεὸς ὑμῶν: (Heirma. 47, ῥδὴ β'), EE 239.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἶμι ὁ Θεὸς ὑμῶν: (Heirma. 63, ῥδὴ β'), EE 331.

Ἴδετε, ἴδετε ὅτι Θεὸς ἐγὼ εἶμι ὁ τόν: (Heirma. 2, ῥδὴ β'), EE 16.

Ἰδὼν οὐ παριδὼν ὀλλύμενον: (Heirma. 33, ῥδὴ β'), EE 161.

Ἰερεῖς καὶ δοῦλοι καὶ πνεύματα δικαίων: (Heirma. 19, ῥδὴ η'), EE 114.

Ἰωνᾶς τῶν σπλάγχχνων μολῶν τοῦ κήτους: (Heirma. 23, ῥδὴ ζ'), EE 121.

Κ

Κἀγὼ κραυγάζω, Κύριε, ὡς ποτὲ ὁ Ἰωνᾶς: (Heirma. 53, ῥδὴ ζ'), EE 246.

Καθεύδοντά με τῇ ραθυμῖα: (Heirma. 24, ῥδὴ ε'), EE 122.

Κάμινον φλογὸς μετέβαλες: (Heirma. 67, ῥδὴ ζ'), EE 339.

Κάμινος ἢ καυστική: (Heirma. 68, ῥδὴ ζ'), EE 340.

Κάμινος καιομένη οὐχ εὐρέθη: (Heirma. 14, ῥδὴ ζ'), EE 104.

Κάμινος χαλδαϊκὴ ἐν Βαβυλῶνι: (Heirma. 12, ῥδὴ ζ'), EE 86.

Κάμινος χαλδαϊκὴ σφάζει σώματα: (Heirma. 34, ῥδὴ η'), EE 169.

Καμίνου πυρὸς φλόγα ἔσβεσαν: (Heirma. 53, ῥδὴ ζ'), EE 246.

Καμίνου φλόγα οὐκ ἔπτηξαν: (Heirma. 24, 26, ῥδὴ ζ'), EE 122, 131.

Καταβήτω ὡς δρόσος: (Heirma. 1, 5, ῥδὴ β'), EE 15, 19.

Κατανοῶν ὁ προφήτης τὰ ἔργα τῆς: (Heirma. 21, ῥδὴ δ'), EE 119.

Κατ' ἀρχὰς σύ, Κύριε, τὴν γῆν: (Heirma. 11, ῥδὴ η'), EE 67.

Καταυγασθεῖς ὁ Ἀββακούμ: (Heirma. 68, ῥδὴ δ'), EE 340.

Καταύγασον ἡμῶν τὸν νοῦν ὁ Θεός: (Heirma. 3, ῥδὴ γ'), EE 17.

Κεκρυμμένον μυστήριον: (Heirma. 67, ῥδὴ δ'), EE 339.

Κλῖνον τὸ οὖς σου καὶ πρόσχες: (Heirma. 50, ῥδὴ β'), EE 243.

Κλύδων με πταισμάτων περιέχει: (Heirma. 28, ῥδὴ ζ'), EE 148.

Κράτος ἐν ἰσχύϊ σου, Χριστέ: (Heirma. 22, ῥδὴ α'), EE 120.

Κύμασι πταισμάτων βυθιζομένη: (Heirma. 16, ῥδὴ ζ'), EE 107.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν: (Heirma. 62, ῥδὴ ε'), EE 330.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, κτῆσαι ἡμᾶς: (Heirma. 41, ῥδὴ ε'), EE 193.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, τὴν σὴν εἰρήνην: (Heirma. 57, ῥδὴ ε'), EE 293.

Λ

Λαβροτάτην κάμινον: (Heirma. 50, ῥδὴ ζ'), EE 243.

Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν: (Heirma. 1, ῥδὴ γ'), EE 15.

Λόγω σου καὶ δυνάμει: (Heirma. 66, ῥδὴ γ'), EE 338.

Μ

Μεγαλύνομέν σε τὴν μητέρα τοῦ φωτός: (Heirma. 59, ῥδὴ θ'), EE 326.

Μεγαλύνομέν σε τὴν φωτοφόρον: (Heirma. 11, ῥδὴ θ'), EE 67.

Μεγαλύνομεν, Χριστέ, τὴν σὴν: (Heirma. 38, ῥδὴ θ'), EE 188.

Μεγαλύνωμεν πάντες: (Heirma. 10, ῥδὴ η'), EE 60.

Μεγαλωσύνην δῶμεν αἰνέσεως: (Heirma. 45, ῥδὴ β'), EE 207.

Μεγαλωσύνην δῶμεν καὶ δόξαν: (Heirma. 59, ῥδὴ β'), EE 326.

Μεγέθει βραχίονός σου: (Heirma. 13, ῥδὴ α'), EE 102 → K. 44.

Μεταβάλλετο φύσις φλέγουσα: (Heirma. 17, ῥδὴ θ'), EE 108.

Μετὰ τῶν ἀνομούντων μή: (Heirma. 52, ῥδὴ γ'), EE 245.

Μὴ ἀράτω εἰς ὑψος ὁ ἐχθρὸς τὸ στόμα: (Heirma. 66, ῥδὴ θ'), EE 338.

Μὴ ἐν ποταμοῖς ὀργισθῆς, Κύριε: (Heirma. 14, ῥδὴ δ'), EE 104.

Μὴ καταποντισάτω με καταιγίς: (Heirma. 27, ῥδὴ ζ'), EE 147.

Μὴ καυχάσθω ὁ καυχώμενος ἀλλ' ἦ: (Heirma. 29, ῥδὴ γ'), EE 149.

Μὴ καυχάσθω ὁ καυχώμενος ἐν τῇ: (Heirma. 32, ῥδὴ γ'), EE 152.

Μὴ παραδώης ἡμᾶς εἰς τέλος: (Heirma. 29, ῥδὴ ζ'), EE 149.

Μητέρα σε Θεοῦ γινώσκοντες: (Heirma. 66, ῥδὴ θ'), EE 338.

Μίμησαι ψυχὴ μου εἰς ἀρετὴν τῆς: (Heirma. 32, 35, ῥδὴ γ'), EE 152, 170.

Μόνη γυναικῶν Παρθένος μήτηρ γέγονας: (Heirma. 25, ῥδὴ θ'), EE 127.

Μουσικῶν ὀργάνων: (Heirma. 15, 22, ῥδὴ η'), EE 106, 120.

N

Νικῶσαν ἅπαντα νοῦν: (Heirma. 24, ῥδὴ δ'), EE 122.

Νόθον πρόσταξιν οἱ εὐσεβεῖς: (Heirma. 65, ῥδὴ ζ'), EE 333.

Π

Πένον ἐν σοί, ἀγία, ἐπράχθη: (Heirma. 33, ῥδὴ θ'), EE 161.

Ο

Ὁ αἰσθητὸς Φαραὼ κατεποντίσθη: (Heirma. 47, ῥδὴ α'), EE 239.

Ὁ ἄναρχος Θεὸς Λόγος ἐλθὼν: (Heirma. 66, ῥδὴ η'), EE 338.

Ὁ βλέπων ἀβύσσους καθήμενος: (Heirma. 25, ῥδὴ ζ'), EE 127.

Ὁ δι' ἀγγέλου εἰς δρόσον τῆς καμίνου: (Heirma. 7, ῥδὴ ζ'), EE 43.

Ὁ δι' ἀγγέλου παιδάς ἐκ πυρός: (Heirma. 59, 61, ῥδὴ ζ'), EE 326, 329.

Ὁ δι' ἀγγέλου τοὺς παιδάς διασώσας: (Heirma. 43, ῥδὴ ζ'), EE 195.

Ὁδὸν καὶ τάφον τὴν θάλασσαν: (Heirma. 8, ῥδὴ α'), EE 44.

Ὁ εἰπὼν ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς: (Heirma. 4, ῥδὴ γ'), EE 18.

Ὁ ἐκ νυκτὸς ἀγνοίας: (Heirma. 61, ῥδὴ ε'), EE 329.

Ὁ ἐκ Πατρὸς ἀνατείλας: (Heirma. 68, ῥδὴ ε'), EE 340.

Ὁ ἐν ἀρχῇ τὴν γῆν θεμελιώσας: (Heirma. 1, ῥδὴ γ'), EE 15.

Ὁ ἐν δόξῃ θαυμαστός: (Heirma. 65, ῥδὴ ζ'), EE 333.

Ὁ ἐν δόξῃ θαυμαστός: (Heirma. 64, 66, ῥδὴ ζ'), EE 332, 338.

Ὁ ἐν καμίνῳ πυρὸς τοὺς παιδάς: (Heirma. 62, ῥδὴ ζ'), EE 330.

Ὁ ἐν μορφῇ ὑπάρχων τοῦ Πατρὸς: (Heirma. 43, ῥδὴ δ'), EE 195.

Ὁ ἐν φλογὶ πυρὸς δροσίσας: (Heirma. 4, ῥδὴ η'), EE 18.

Ὁ ἐν φλογὶ πυρὸς δροσίσας: (Heirma. 2, ῥδὴ ζ'), EE 16.

Ὁ ἐπὶ τῶν ὑδάτων τὴν γῆν: (Heirma. 56, ῥδὴ γ'), EE 292.

Οἱ θεόλεκτοι παῖδες ἐν Βαβυλῶνι: (Heirma. 25, ῥδὴ η'), EE 127.

Ὁ Θεὸς ἀληθινὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ: (Heirma. 35, ῥδὴ β'), EE 170.

Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν: (Heirma. 40, ῥδὴ ζ'), EE 192.

Οἱ θεόφρονες κατήσχυναν παῖδες: (Heirma. 36, ῥδὴ ζ'), EE 171.

Οἱ ὄσιοί σου παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ: (Heirma. 47, ῥδὴ η'), EE 239.

Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται ποιήσιν: (Heirma. 18, ῥδὴ η'), EE 109.

Οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν: (Heirma. 1, ῥδὴ η'), EE 15.

Οἱ τῶν πατρῶων δογμάτων: (Heirma. 5, ῥδὴ ζ'), EE 19.

Ὁ κραταιὸς ἐν ἰσχυρί τὸν νοητόν: (Heirma. 4, ῥδὴ α'), EE 18.

Ὁ λαὸς προσέχετε τῇ: (Heirma. 37, ῥδὴ β'), EE 180.

Ὁ Μωυσῆς τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραήλ: (Heirma. 44, ῥδὴ α'), EE 206.

Ὁν δοξάζει Χερουβὶμ ἀρχαί: (Heirma. 54, ῥδὴ η'), EE 290.

Ὁν στρατιαὶ οὐρανῶν δοξάζουσι: (Heirma. 48, ῥδὴ η'), EE 240.

Ὅν τρέμει πᾶσα κτίσις: (Heirma. 53, ῥδὴ η'), EE 246.

Ὅν φρίττουσιν ἄγγελοι: (Heirma. 1, ῥδὴ η'), EE 15.

Ὁ Οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ: (Heirma. 21, ῥδὴ β'), EE 119.

Ὁ παῖδας θεοσεβεῖς ἐν καμίνῳ: (Heirma. 9, ῥδὴ η'), EE 57.

Ὁ παραδόξως τὸν προφήτην σου ἐκ φθορᾶς: (Heirma. 19, ῥδὴ ζ'), EE 114.

Ὁ πατάξας Αἴγυπτον καὶ Φαραώ: (Heirma. 30, ῥδὴ α'), EE 150 → K. 39, 59.

Ὁ πόλον τείνας οὐρανοῦ: (Heirma. 68, ῥδὴ γ'), EE 340.

Ὁ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων: (Heirma. 33, ῥδὴ δ'), EE 161.

Ὁ προφήτης Ἀββακούμ προορῶν σε: (Heirma. 41, ῥδὴ δ'), EE 193.

Ὁ προφήτης Ἀββακούμ προορῶν σου: (Heirma. 35, ῥδὴ δ'), EE 170.

Ὁ προφήτης Ἀββακούμ τοῖς νοεροῖς: (Heirma. 62, ῥδὴ δ'), EE 330.

Ὁ προφήτης Ἀββακούμ ὡς ἐκ μεγάλης: (Heirma. 31, ῥδὴ δ'), EE 151.

Ὁ προφήτης, Κύριε, ἀκήκοε τὴν ἀκοήν: (Heirma. 11, ῥδὴ δ'), EE 67.

Ὁρθρίζομεν ἐν πνεύματι πρὸς σέ: (Heirma. 14, 16, ῥδὴ ε'), EE 104, 107.

Ὁρθρίζομεν πρὸς σὲ τόν: (Heirma. 64, ῥδὴ ε'), EE 332.

Ὁρθρίζοντες ἐκ νυκτὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν: (Heirma. 12, ῥδὴ ε'), EE 86.

Ὁρθρίζοντες πρὸς σὲ τόν: (Heirma. 63, ῥδὴ ε'), EE 331.

Ὁρθρον φαεινὸν ἡμῖν ἐξανάτειλον, Χριστέ: (Heirma. 22, ῥδὴ ε'), EE 120.

Ὁρθρον φαεινὸν ἡμῖν ἐξανάτειλον ὡς: (Heirma. 30, ῥδὴ ε'), EE 150.

Ὁ στεγάζων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῶα: (Heirma. 60, ῥδὴ η'), EE 327.

Ὁ στερεῶν βροντὴν καὶ κτίζων πνεῦμα: (Heirma. 27, ῥδὴ γ'), EE 147.

Ὁ στερεώσας δυνάμει τοὺς οὐρανοὺς: (Heirma. 12, ῥδὴ γ'), EE 86.

Ὁ στερεώσας οὐρανὸν καὶ γῆν ἐδρασας: (Heirma. 43, ῥδὴ γ'), EE 195.

Ὁ στερεώσας οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν: (Heirma. 50, ῥδὴ γ'), EE 243.

Ὁ στερεώσας οὐρανοὺς καὶ γῆν ἐδράσας: (Heirma. 18, ῥδὴ γ'), EE 109.

Ὁ στερεώσας οὐρανοὺς καὶ τὴν γῆν: (Heirma. 67, ῥδὴ γ'), EE 339.

Ὁ στερεώσας οὐρανοὺς τῷ νεύματι: (Heirma. 20, ῥδὴ γ'), EE 118.

Ὁ στερεώσας τοὺς οὐρανοὺς τῷ λόγῳ σου: (Heirma. 45, ῥδὴ γ'), EE 207.

Ὅτε ὁ προφήτης Ἰωνᾶς: (Heirma. 21, ῥδὴ ζ'), EE 119.

Ὁ τὴν κάμινον σβέσας ἐν Βαβυλῶνι: (Heirma. 55, ῥδὴ ζ'), EE 291.

Ὁ τὴν φλόγα δροσίσας τῆς καμίνου: (Heirma. 16, ῥδὴ ζ'), EE 107.

Ὅτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατός: (Heirma. 29, ῥδὴ θ'), EE 149.

Ὅτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατός: (Heirma. 39, ῥδὴ θ'), EE 191.

Ὅτι τὸ ὄνομα Κυρίου ἐκάλεσα: (Heirma. 34, ῥδὴ β'), EE 169.

Ὁ τὸν πόλον συστησάμενος Θεός: (Heirma. 51, ῥδὴ γ'), EE 244.

Ὁ τοὺς παῖδας ἐν καμίνῳ δι' ἀγγέλου: (Heirma. 40, ῥδὴ ζ'), EE 192.

Ὁ τοὺς παῖδας ἐν τῇ καμίνῳ: (Heirma. 35, ῥδὴ ζ'), EE 170.

Ὁ τοὺς παῖδας ἐν τῇ καμίνῳ: (Heirma. 32, ῥδὴ ζ'), EE 152.

Ὁ τοὺς Χαλδαίους ποτὲ ἀναλώσας: (Heirma. 32, ῥδὴ ζ'), EE 152.

Ὁ τὸ φῶς ἐκλάψας τῷ κόσμῳ: (Heirma. 67, ῥδὴ ε'), EE 339.

Ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν Θεός: (Heirma. 45, ῥδὴ ζ'), EE 207.

Ὁ τῶν Χερουβὶμ ἐπ' ὤμων: (Heirma. 66, ῥδὴ η'), EE 338.

Ὁ κατεπλάγησαν τρισόλβιοι παῖδες: (Heirma. 43, ῥδὴ ζ'), EE 195.

Ὁυρανέ, πρόσεχε καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ: (Heirma. 12, ῥδὴ β'), EE 86.

Ὁυρανέ, πρόσεχε καὶ λαλήσω: (Heirma. 1, ῥδὴ β'), EE 15.

Οὐρανὸν καὶ γῆν μάρτυρας: (Heirma. 30, ῶδη β'), EE 150.

Οὐρανὸν προσέχειν καὶ γῆν ἀκούειν: (Heirma. 14, ῶδη β'), EE 104.

Οὐρανός μοι ἄκουε: (Heirma. 10, ῶδη β'), EE 60.

Οὐρανοὺς ἐκάλυψεν ἡ ἀρετὴ σου: (Heirma. 22, ῶδη δ'), EE 120.

Οὐρανοὺς ὁ κλίνας καὶ καταβάς: (Heirma. 36, ῶδη β'), EE 171.

Ὁ φωτὶ ἄπασαν καταγαύσας: (Heirma. 23, ῶδη ε'), EE 121.

Ὁ χειρουβικῶ ἐποχούμενος θρόνω: (Heirma. 46, ῶδη ζ'), EE 238.

Π

Παῖδες Ἑβραίων ἐκ Σιών: (Heirma. 20, ῶδη ζ'), EE 118.

Παῖδες Ἑβραίων συγκαλούσης εἰκόνας: (Heirma. 42, ῶδη ζ'), EE 194.

Παῖδες ἐν καμίνῳ ἐστῶτες: (Heirma. 58, ῶδη ζ'), EE 294.

Παῖδες τρεῖς θεοσεβεῖς: (Heirma. 51, ῶδη ζ'), EE 244.

Πάντα τὰ ἔργα Κυρίου οἱ παῖδες: (Heirma. 65, ῶδη η'), EE 333.

Πάντα τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον ὑμνεῖτε: (Heirma. 9, ῶδη η'), EE 57.

Πάντα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ: (Heirma. 40, ῶδη η'), EE 192.

Πάντα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ: (Heirma. 30, ῶδη η'), EE 150.

Πάντα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ: (Heirma. 32, ῶδη η'), EE 152.

Πάντα τὰ φύόμενα ἐν τῇ γῆ καὶ πάντα: (Heirma. 26, ῶδη η'), EE 131.

Πάντα τὰ φύόμενα ἐν τῇ γῆ καὶ πᾶσα: (Heirma. 14, ῶδη η'), EE 104.

Παρθένε μήτηρ καὶ ἀγνή: (Heirma. 16, 24, ῶδη θ'), EE 107, 122.

Παρθένος μάρτυς πολὺάθλος: (Heirma. 31, ῶδη α'), EE 151 → K. 10.

Πᾶσα πνοὴ τὸν ἐν οὐρανοῖς: (Heirma. 42, ῶδη η'), EE 194.

Πέτρων ἔρρηξε Χριστὸς καὶ ὕδωρ ἔβλυσε: (Heirma. 53, ῶδη β'), EE 246.

Πατρώοις νομίμοις καὶ θείοις: (Heirma. 43, ῶδη η'), EE 195.

Πέπανται φρύαγμα τῶν: (Heirma. 36, ῶδη ε'), EE 171.

Περιεκύκλωσάν με ὡς ποταμοί: (Heirma. 12, ῶδη ζ'), EE 86.

Περιεχύθη ὕδωρ ἕως ψυχῆς μου: (Heirma. 22, ῶδη ζ'), EE 120.

Περίζωσόν με, Δέσποτα Χριστέ ὁ Θεός: (Heirma. 44, ῶδη γ'), EE 206.

Περιούσιον λαὸν ἐν ἐρήμῳ διέσωσας: (Heirma. 19, ῶδη α'), EE 114.

Πεφυτευμένοι ἐγενήθημεν ἐν τῷ οἴκῳ: (Heirma. 52, ῶδη ε'), EE 245.

Πλῆθος πταισμάτων ὡς ζάλη: (Heirma. 55, ῶδη ζ'), EE 291.

Προθεωρῶν ὁ προφήτης τὴν ἔνσαρκον: (Heirma. 8, ῶδη δ'), EE 44.

Προκατιδῶν ὁ προφήτης τοῦ ξένου τρόπου: (Heirma. 32, ῶδη θ'), EE 152.

Πρὸ προσώπου σου ὁρῶν ὁ προφήτης: (Heirma. 58, ῶδη δ'), EE 294.

Προσδοκάσθω ὡς ὑετὸς τό: (Heirma. 49, ῶδη β'), EE 241.

Πρόσεχε οὐρανὲ καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ: (Heirma. 25, ῶδη β'), EE 127.

Πρόσεχε οὐρανὲ καὶ λαλήσω: (Heirma. 39, ῶδη β'), EE 191.

Πρόσεχε οὐρανέ· φθέγξομαι γάρ: (Heirma. 54, ῶδη β'), EE 290.

Προσέχετε λαός μου τῷ νόμῳ μου: (Heirma. 9, ῶδη β'), EE 57.

Προσέχετε τοῖς τοῦ Θεοῦ: (Heirma. 18, ῶδη β'), EE 109.

Πρόσεχε οὐρανὲ καὶ λαλήσω: (Heirma. 3, 48, ῶδη β'), EE 17, NS Λ' (1935) 213 (481⁶).

Πρόσεχε οὐρανὲ καὶ λαλήσω: (Heirma. 51, ῶδη β'), EE 244.

Πρὸς σὲ ὀρθρίζω τὸν ἐκ Πατρός: (Heirma. 13, ῶδη ε'), EE 102.

Πρόσχε μοι καὶ εἰσάκουσόν μου: (Heirma. 15, ῶδη β'), EE 106.

Πρόσχε μοι, Χριστέ, ὁ Θεός μου: (Heirma. 22, ῶδη β'), EE 120.

Προφητικοῖς ὄμμασιν Ἀββακούμ: (Heirma. 20, ῶδη δ'), EE 118.

Προφητικῶς βοῶμέν σοι, Κύριε: (Heirma. 18, ῥδὴ ζ'), EE 109.

Προφητικῶς βοῶ σοι, Χριστέ: (Heirma. 4, ῥδὴ ζ'), EE 18.

Πυρὸς τοῦ δοκιμαστικοῦ λαβοῦσα: (Heirma. 33, ῥδὴ η'), EE 161.

Πῦρ φλέγον ἐν καμίνῳ: (Heirma. 27, ῥδὴ ζ'), EE 147.

Πῶς σε μακαρίσωμεν: (Heirma. 16, ῥδὴ θ'), EE 107.

P

Ράβδος μωσαϊκὴ θάλασσαν διέτεμε: (Heirma. 58, ῥδὴ α'), EE 294.

Ρήματι τυράννου ἢ τῶν παιδῶν: (Heirma. 63, 66, ῥδὴ ζ'), EE 331, 338.

Ρήματός μου λόγον ἀκουέτωσαν πάντες: (Heirma. 16, ῥδὴ β'), EE 107.

Σ

Σαλευομένην τὴν καρδίαν μου: (Heirma. 39, ῥδὴ γ'), EE 191.

Σαλευομένην τοῖς κύμασι τοῦ βίου: (Heirma. 49, ῥδὴ γ'), EE 241.

Σάλπιγγος ἤχην καὶ παναρμόνιον μέλος: (Heirma. 68, ῥδὴ η'), EE 340.

Σὲ Ἀββακὸν προδιετύπου: (Heirma. 13, ῥδὴ δ'), EE 102.

Σὲ ἦνπερ εἶδε Μωσῆς: (Heirma. 4, ῥδὴ θ'), EE 18.

Σὲ τῇ ἀφράστῳ λόγῳ τὸν κτίστην: (Heirma. 41, ῥδὴ θ'), EE 193.

Σὲ τὴν ἀνωτέραν τῶν κτισμάτων: (Heirma. 65, ῥδὴ θ'), EE 333.

Σὲ τὴν ἀπειρόγαμον Θεοτόκον: (Heirma. 14, 18, ῥδὴ θ'), EE 104, 109.

Σὲ τὴν ἀφλεκτον βάτον: (Heirma. 44, ῥδὴ θ'), EE 206.

Σὲ τὴν ἀφλεκτον βάτον: (Heirma. 64, ῥδὴ θ'), EE 332.

Σὲ τὴν ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς: (Heirma. 5, ῥδὴ θ'), EE 19.

Σὲ τὴν ἐν χρόνῳ τὸν ἄχρονον Λόγον: (Heirma. 14, ῥδὴ θ'), EE 104.

Σὲ τὴν ἐπὶ Μωσέως βάτον: (Heirma. 26, ῥδὴ θ'), EE 131.

Σὲ τὴν κεχρυσωμένην στάμνον: (Heirma. 21, ῥδὴ θ'), EE 119.

Σὲ τὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς μεσίτιν: (Heirma. 61, ῥδὴ θ'), EE 329.

Σὲ τὴν παναγίαν κιβωτόν: (Heirma. 22, ῥδὴ θ'), EE 120.

Σὲ τὴν σκηνὴν τὴν ἀγίαν: (Heirma. 56, ῥδὴ θ'), EE 292.

Σὲ τὴν τὸν ἀχώρητον ἐν οὐρανοῖς: (Heirma. 19, ῥδὴ θ'), EE 114.

Σὲ τὴν ὑπὲρ πᾶσαν ἔννοιαν: (Heirma. 30, ῥδὴ θ'), EE 150.

Σὲ τὸν ἀπερίγραπτον τοῦ Πατρός: (Heirma. 49, ῥδὴ δ'), EE 241.

Σὲ τὸν ἐν φλογὶ πυρὸς καμίνου: (Heirma. 49, ῥδὴ η'), EE 241.

Σὲ τὸν θεῖον ἰστὸν ἐν ᾧ ἀρρήτως ἐξυφάνθη: (Heirma. 31, ῥδὴ θ'), EE 151.

Σὲ τὸν περιβάλλοντα τὸν οὐρανὸν ἐν: (Heirma. 32, 35, ῥδὴ η'), EE 152, 170.

Σὲ τὸ ὄρος τοῦ Θεοῦ: (Heirma. 5, ῥδὴ θ'), EE 19.

Σὲ ὡς χωρίον ἄχραντον τοῦ Λόγου: (Heirma. 28, ῥδὴ θ'), EE 148.

Σιγάτω αἰρετικῶν τὰ στίφη: (Heirma. 66, ῥδὴ θ'), EE 338.

Στεῖρα ψυχὴ καὶ ἄγονε κτήσαι καρπὸν: (Heirma. 17, ῥδὴ γ'), EE 108.

Στερωθέντα μου τὸν νοῦν: (Heirma. 9, ῥδὴ γ'), EE 57· T. 3.

Στερεώθητι ψυχὴ ἐν Κυρίῳ τῷ Θεῷ: (Heirma. 13, ῥδὴ γ'), EE 102.

Στερεωθήτω ἡ καρδία μου: (Heirma. 2, ῥδὴ γ'), EE 16.

Στερέωμα καὶ καταφυγὴ γενοῦ: (Heirma. 10, ῥδὴ γ'), EE 60.

Στερέωμά μοι γενοῦ: (Heirma. 42, ῥδὴ γ'), EE 194.

Στερέωμά μου γενοῦ: (Heirma. 40, ῥδὴ γ'), EE 192.

Στερέωμά μου, σωτήρ, ὑπάρχεις: (Heirma. 63, ῥδὴ γ'), EE 331.

Στερέωσον, Κύριε, ἐπὶ τὴν πέτραν: (Heirma. 48, ῥδὴ γ'), EE 240.

Στερέωσον, Κύριε, τὰς καρδίας ἡμῶν:
(Heirma. 16, ῥδὴ γ'), EE 107.

Στερέωσόν με, Κύριε, δυνάμει τοῦ
σταυροῦ: (Heirma. 61, ῥδὴ γ'), EE 329.

Στερέωσόν με, Κύριε, μόνε πολυέλεε:
(Heirma. 17, ῥδὴ γ'), EE 108.

Στερέωσόν με, Κύριε, πρὸς τὴν σὴν:
(Heirma. 41, ῥδὴ γ'), EE 193.

Στερέωσόν με, Κύριε, τὴν ἀσθένειάν μου:
(Heirma. 59, ῥδὴ γ'), EE 326.

Στερέωσόν με, Κύριε, τὸν ἐν βίῳ: (Heirma.
38, ῥδὴ γ'), EE 188.

Στερέωσόν με, μόνε οἰκτῖρμον: (Heirma. 41,
ῥδὴ γ'), EE 193.

Στερέωσόν με ὁ στερεώσας τοὺς
οὐρανοῦς: (Heirma. 10, ῥδὴ γ'), EE 60.

Στερέωσόν μου τὸν νοῦν: (Heirma. 2, ῥδὴ γ'),
EE 16.

Στερέωσον, σῶτερ, τὴν καρδίαν μου:
(Heirma. 14, ῥδὴ γ'), EE 104.

Στερέωσον, σωτήρ, τὴν καρδίαν μου:
(Heirma. 19, ῥδὴ γ'), EE 114.

Στερέωσον τὴν καρδίαν μου: (Heirma. 7, ῥδὴ
γ'), EE 43.

Στηριγμός μου γενοῦ, Χριστέ: (Heirma. 46,
ῥδὴ γ'), EE 238.

Στήριζόν με, Χριστέ, πρὸς σὴν: (Heirma. 57,
ῥδὴ γ'), EE 293.

Στήριζον, συνέτισον, στερέωσόν με:
(Heirma. 21, ῥδὴ γ'), EE 119.

Στήριζον, συνέτισον τὴν καρδίαν μου:
(Heirma. 15, ῥδὴ γ'), EE 106.

Συνάναρχε ἰσότιμε Θεὲ Θεῶν Κύριε:
(Heirma. 43, ῥδὴ ζ'), EE 195.

Συνανάτειλον τῷ φωτί σου τὸ πλήθος:
(Heirma. 49, ῥδὴ ε'), EE 241.

Συσχεθεὶς τῷ βυθῷ: (Heirma. 16, ῥδὴ ζ'), EE
107.

I

Τὰ σύμπαντα, Δέσποτα, τῇ σῇ σοφίᾳ:
(Heirma. 27, ῥδὴ η'), EE 147.

Τὰ χερουβὶμ μιμούμενοι παῖδες: (Heirma. 9,
ῥδὴ ζ'), EE 57.

Τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ μή: (Heirma. 30, ῥδὴ ζ'),
EE 150.

Τὴν ἀγνὴν καὶ ἄχραντον μητέρα: (Heirma.
9, ῥδὴ θ'), EE 57.

Τὴν ἀθεώτατον πλάνην: (Heirma. 24, ῥδὴ η'),
EE 122.

Τὴν ἀκανθώδη καὶ ἄκαρπὸν μου: (Heirma.
11, ῥδὴ γ'), EE 67.

Τὴν ἀκοὴν ἀκήκοεν ὁ προφήτης τὴν σὴν:
(Heirma. 18, ῥδὴ δ'), EE 109.

Τὴν ἀκοὴν ὁ προφήτης ἀκήκοε: (Heirma. 46,
ῥδὴ δ'), EE 238.

Τὴν ἀκοὴν σου, Κύριε, ἀκήκοα: (Heirma. 42,
ῥδὴ δ'), EE 194.

Τὴν ἀκοὴν σου, Κύριε, εἰσακήκοεν: (Heirma.
66, ῥδὴ δ'), EE 338.

Τὴν ἀκοὴν τῆς δυναστείας σου: (Heirma. 55,
ῥδὴ δ'), EE 291.

Τὴν ἀόρατον μορφήν ἐν γαστρὶ δεξαμένη:
(Heirma. 59, ῥδὴ θ'), EE 326.

Τὴν ἀπείρανδρον νύμφην καὶ μητέρα:
(Heirma. 40, ῥδὴ θ'), EE 192.

Τὴν ἀχλὺν τῆς ψυχῆς μου: (Heirma. 9, ῥδὴ
ε'), EE 57.

Τὴν γῆν ἐστερέωσας, βυθόν: (Heirma. 54,
ῥδὴ γ'), EE 290.

Τὴν δωδεκάπληγον θάλασσαν: (Heirma. 12,
ῥδὴ α'), EE 86.

Τὴν Ἐκκλησίαν σου ἐπὶ τὴν πέτραν:
(Heirma. 55, ῥδὴ γ'), EE 291.

Τὴν ἐκ Παρθένου σου γέννησιν: (Heirma. 9,
ῥδὴ δ'), EE 57.

Τὴν ἐκ Παρθένου σου, Χριστέ: (Heirma. 7,
ῥδὴ δ'), EE 43.

Τὴν ἐν καμίνῳ φλόγα κατέσβεσαν οἱ
παῖδες: (Heirma. 18, ῥδὴ ζ'), EE 109.

Τὴν ἐξ ὄρους κατασκίου δασέος σου:
(Heirma. 14, 19, ῥδὴ δ'), EE 104, 114.

Τὴν Ἐρυθρὰν ποσὶν ἀβρόχοις διοδεύσας:
(Heirma. 51, ῥδὴ α'), EE 244.

Τὴν ζωοδόχον πηγὴν: (Heirma. 4, ῥδὴ θ'), EE
18.

Τὴν κεκλεισμένην τῆς ἀγνείας σου πύλην:
(Heirma. 68, ῥδὴ θ'), EE 340.

Τὴν κεφαλήν τοῦ δράκοντος ὁ Χριστός:
(Heirma. 33, ῥδὴ ζ'), EE 161.

Τὴν μόνην Θεὸν ἐν γαστρὶ: (Heirma. 16, ῥδὴ θ'), EE 107.

Τὴν Μωσέως ῥδὴν ἀναλαβοῦσα: (Heirma. 9, ῥδὴ α'), EE 57 → K. 72.

Τὴν παμφαῆ λαμπάδα τοῦ Θείου: (Heirma. 52, ῥδὴ θ'), EE 245.

Τὴν παρθενίαν σου, Θεοτόκε: (Heirma. 10, ῥδὴ θ'), EE 60.

Τὴν πρὸ τοῦ τόκου Παρθένον ἀγνήν: (Heirma. 46, ῥδὴ θ'), EE 238.

Τὴν πυρένδροσον πάλαι κάμινον: (Heirma. 28, ῥδὴ θ'), EE 148.

Τὴν σὴν εἰρήνην δὸς ἡμῖν: (Heirma. 1, ῥδὴ ε'), EE 15.

Τὴν σὴν εἰρήνην παράσχου ἡμῖν: (Heirma. 10, ῥδὴ ε'), EE 60.

Τὴν στειωθεῖσάν μου ψυχὴν: (Heirma. 3, ῥδὴ γ'), EE 17.

Τὴν τάλαιναν ψυχὴν μου: (Heirma. 39, ῥδὴ ε'), EE 191.

Τὴν τοῦ κήτους γαστέρα ὡσπερ τάφον: (Heirma. 65, ῥδὴ ζ'), EE 333.

Τὴν τοῦ προφήτου φωνήν: (Heirma. 46, ῥδὴ ζ'), EE 238.

Τὴν τριήμερόν σου ταφήν ἐν τῷ κήτει: (Heirma. 25, ῥδὴ ζ'), EE 127.

Τὴν τῶν οὐρανῶν ὑψηλοτέραν: (Heirma. 51, ῥδὴ θ'), EE 244.

Τὴν φωτοφόρον νεφέλην: (Heirma. 3, ῥδὴ θ'), EE 17.

Τῆς ἀγνοίας τοῦ σκότους ἐξάγαγε: (Heirma. 56, ῥδὴ ε'), EE 292.

Τῆς ἐπισκοπούσης με ἁμαρτίας: (Heirma. 46, ῥδὴ ε'), EE 238.

Τῆς οἰκονομίας σου τὸ μυστήριον: (Heirma. 40, ῥδὴ δ'), EE 192.

Τῆς πικρᾶς πλινθουργίας: (Heirma. 7, ῥδὴ α'), EE 43.

Τῆς σῆς οἰκονομίας, Κύριε, τὸ μυστήριον: (Heirma. 5, ῥδὴ δ'), EE 19.

Τῆς Τριάδος ἰσάριθμοι παῖδες: (Heirma. 34, ῥδὴ η'), EE 169.

Τῆς ὑπερφουῶς λοχείας σου: (Heirma. 2, ῥδὴ θ'), EE 16.

Τῆς ψυχῆς μου τὴν ἀχλύν: (Heirma. 17, ῥδὴ ε'), EE 108.

Τῆς ψυχῆς μου τὴν νύκτα: (Heirma. 8, ῥδὴ ε'), EE 44.

Τί βοᾶς ἐν πνεύματι λέγε: (Heirma. 1, ῥδὴ δ'), EE 15.

Τί ἐκβοᾶς, ὦ προφήτα Ἀββακούμ: (Heirma. 34, ῥδὴ δ'), EE 169.

Τὸ ἄσμα τὸ νοητὸν ὃ ἀναμέλπεται ὁ Θεός: (Heirma. 32, ῥδὴ α'), EE 152.

Τὸ ἐπιπροσθοῦν μοι τῆς ἁμαρτίας νέφος: (Heirma. 31, ῥδὴ ε'), EE 151.

Τὸ θεόδεκτον χωρίον: (Heirma. 49, ῥδὴ θ'), EE 241.

Τὸ θεομάχον πρόσταγμα: (Heirma. 31, ῥδὴ η'), EE 151.

Τὸ κατάσκιον ὄρος ὁ Ἀββακούμ προεώρα: (Heirma. 17, ῥδὴ δ'), EE 108.

Τὸ κατάσκιον ὄρος τοῦ Ἰακώβ τὴν κλίμακα: (Heirma. 34, ῥδὴ θ'), EE 169.

Τὸν ἀπάντων δημιουργόν: (Heirma. 8, ῥδὴ η'), EE 44.

Τὸν βασιλέα Χριστὸν ὃν ὑμνεῖ τὰ Χερουβίμ: (Heirma. 58, ῥδὴ η'), EE 294.

Τὸν βασιλέα Χριστὸν ὅτι ὑμνεῖ: (Heirma. 41, ῥδὴ η'), EE 193.

Τὸν δι' ἀγγέλου τεχθέντα ἐκ τῆς Θεοτόκου: (Heirma. 9, ῥδὴ η'), EE 57.

Τὸν ἐκ Πατρὸς πρὸ αἰώνων: (Heirma. 61, ῥδὴ η'), EE 329.

Τὸν ἐκ πυρὸς τῆς καμίνου τούς: (Heirma. 17, 19, ῥδὴ ζ'), EE 108, 114.

Τὸν ἐκτείναντα Θεὸν τὸν οὐρανόν: (Heirma. 28, ῥδὴ η'), EE 148.

Τὸν ἐκτείναντα τούς οὐρανοῦς: (Heirma. 45, ῥδὴ η'), EE 207.

Τὸν ἐν Βαβυλῶνι καινουργήσαντα: (Heirma. 57, ῥδὴ η'), EE 293.

Τὸν ἐν Σινᾷ τὴν βάτον καιομένην: (Heirma. 2, ῥδὴ η'), EE 16.

Τὸν ἐν σοφίᾳ κατ' ἀρχὰς τὴν γῆν: (Heirma. 17, ῥδὴ η'), EE 108.

Τὸν ἐν σοφίᾳ τούς οὐρανοῦς: (Heirma. 3, ῥδὴ η'), EE 17.

Τὸν ἐν τῇ βάτῳ Μωσῆ τῆς Παρθένου: (Heirma. 9, ῥδὴ η'), EE 57.

Τὸν ἐν τῷ ὄρει τῷ Σινᾷ ὀφθέντα: (Heirma. 67, ῥδὴ η'), EE 339.

Τὸν ἐν φωναῖς ἀγγελικαῖς ἐν οὐρανοῖς: (Heirma. 10, ῥδὴ ζ'), EE 60.
 Τὸν ἐν φωναῖς ἀγγέλων ἀπαύστως: (Heirma. 59, ῥδὴ η'), EE 326.
 Τὸν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι: (Heirma. 10, ῥδὴ ζ'), EE 60.
 Τὸν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα: (Heirma. 31, ῥδὴ η'), EE 151.
 Τὸν ἐπὶ θρόνου χερουβίμ: (Heirma. 13, ῥδὴ η'), EE 102.
 Τὸν ζόφον τῆς ψυχῆς μου: (Heirma. 60, ῥδὴ ε'), EE 327 → T. 5.
 Τὸν ὄραθέντα τοῖς παισὶν ἐν τῇ καμίνῳ: (Heirma. 20, ῥδὴ η'), EE 118.
 Τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον: (Heirma. 33, ῥδὴ ε'), EE 161.
 Τὸν πᾶσαν κτίσιν δημιουργήσαντα: (Heirma. 46, ῥδὴ η'), EE 238.
 Τὸν ποιητὴν τῆς κτίσεως ὃν φρίττουσι: (Heirma. 38, ῥδὴ η'), EE 188.
 Τὸν προφήτην διέσωσας ἐκ τοῦ κήτους: (Heirma. 10, ῥδὴ ζ'), EE 60.
 Τὸν προφήτην Ἰωάνν: (Heirma. 1, ῥδὴ ζ'), EE 15.
 Τὸν σεσαλευμένον στερέωσόν μου νοῦν: (Heirma. 36, ῥδὴ γ'), EE 171.
 Τὸν συναῖδιον τῷ Πατρὶ: (Heirma. 33, ῥδὴ θ'), EE 161.
 Τὸν τοῦ παντός δημιουργόν: (Heirma. 55, ῥδὴ η'), EE 291.
 Τὸν ὑπ' ἀγγέλων ἀσιγήτως ἐν: (Heirma. 15, 56, ῥδὴ η'), EE 106, 292.
 Τόξον πολέμιον καὶ ἄρματα Φαραά: (Heirma. 21, ῥδὴ α'), EE 119.
 Τὸ ὀλισθηρὸν τῆς προμήτορος Εὐας: (Heirma. 9, ῥδὴ θ'), EE 57.
 Τὸ ὄρος τοῦ Σινᾶ καπνῶ καὶ γνόφω: (Heirma. 54, ῥδὴ δ'), EE 290.
 Τὸ παράδοξον, Κύριε, κατενόησα: (Heirma. 32, ῥδὴ δ'), EE 152.
 Τὸ πνεῦμά μου ὀρθρίζει πρὸς σέ: (Heirma. 63, ῥδὴ ε'), EE 331.
 Τὸ πνεῦμά μου ὀρθρίζει πρὸς σέ: (Heirma. 50, ῥδὴ ε'), EE 243.
 Τὸ στερέωμά μου σὺ εἶ: (Heirma. 53, ῥδὴ γ'), EE 246.

Τοῦ κήτους τὸν προφήτην: (Heirma. 38, ῥδὴ ζ'), EE 188.
 Τοῦ πλήθους τῶν πταισμάτων μου: (Heirma. 56, ῥδὴ ζ'), EE 292.
 Τὸ φαεινὸν ἡμῶν ἐξανάτειλον φῶς: (Heirma. 2, ῥδὴ ε'), EE 16.
 Τὸ φῶς σου τὸ ἀληθινὸν τὸ φωτίζον: (Heirma. 27, ῥδὴ ε'), EE 147.
 Τὸ φῶς σὺ τὸ ἀνέσπερον, Χριστέ: (Heirma. 16, ῥδὴ ε'), EE 107.
 Τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν σὺ ὑπάρχεις: (Heirma. 44, ῥδὴ ε'), EE 206.
 Τυραννικὸν καταπτύσαντες: (Heirma. 34, ῥδὴ η'), EE 169.
 Τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ σου: (Heirma. 15, ῥδὴ ε'), EE 106.
 Τῷ δημιουργῷ τῶν ἀπάντων οἱ θεοφόροι: (Heirma. 40, ῥδὴ η'), EE 192.
 Τῷ ἐν Αἰγύπτῳ κραταιῶς: (Heirma. 65, ῥδὴ α'), EE 333 → K. 26.
 Τῷ ἐν θαλάσῃ Ἐρυθρᾷ: (Heirma. 50, ῥδὴ α'), EE 243.
 Τῷ ἐν στύλῳ πυρός: (Heirma. 18, ῥδὴ α'), EE 109.
 Τῷ ἐν τῇ βάτῳ ὀφθέντι τῷ Μωυσῆ: (Heirma. 25, ῥδὴ α'), EE 127 → K. 29.
 Τῷ θαυμαστὰ τέρατα ποιήσαντι: (Heirma. 59, ῥδὴ α'), EE 326.
 Τῷ θαυμαστῷ Θεῷ μεγαλεῖα: (Heirma. 59, ῥδὴ α'), EE 326.
 Τῷ θαυμαστῷ Θεῷ ἡμῶν ἄσωμεν: (Heirma. 67, ῥδὴ α'), EE 339 → K. 27.
 Τῷ θείῳ φέγγει τῆς θεογνωσίας: (Heirma. 56, ῥδὴ δ'), EE 292.
 Τῷ καταδιελόντι Θεῷ τὴν Ἐρυθρὰν: (Heirma. 24, ῥδὴ α'), EE 122.
 Τῷ κῆτει συνεχόμενος τῶν: (Heirma. 47, ῥδὴ ζ'), EE 239.
 Τῶν ἐν καμίνῳ παίδων σου οὐχ: (Heirma. 1, 56, ῥδὴ ζ'), EE 15, 292.
 Τῷ νόμῳ, Χριστέ, τῶν ἐντολῶν σου: (Heirma. 55, ῥδὴ ε'), EE 291.
 Τῶν προσταγμάτων σου τὸ φῶς: (Heirma. 65, ῥδὴ ε'), EE 333.
 Τῶν Χαλδαιῶν ἡ κάμιнос πυρί: (Heirma. 60, 62, ῥδὴ ζ'), EE 327, 330.

Τῶ ὁδηγήσαντι Θεῶ ἐν στύλω: (Heirma. 16, ῶδη α'), EE 107 → K. 13.

Τῶ ὁδηγήσαντι πάλαι τὸν Ἰσραήλ: (Heirma. 29, ῶδη α'), EE 149 → K. 7, 25, 35, 50, 51, 53.

Τῶ πανσθενεῖ δεξιᾶ: (Heirma. 5, ῶδη α'), EE 19.

Τῶ πλήθει τῆς δόξης σου: (Heirma. 20, ῶδη α'), EE 118.

Τῶ συντρίψαντι πολέμους: (Heirma. 45, ῶδη α'), EE 207.

Τῶ συντρίψαντι πολέμους: (Heirma. 56, ῶδη α'), EE 292.

Τῶ συντρίψαντι πολέμους: (Heirma. 60, ῶδη α'), EE 327 → K. 2, 68, 86· T. 1.

Τῶ τῆς εὐσεβείας πυρί: (Heirma. 12, ῶδη η'), EE 86.

Τῶ τὸν οὐρανὸν ὠσεῖ: (Heirma. 21, ῶδη η'), EE 119.

Τῶ φωτὶ τῶν προσταγμάτων σου: (Heirma. 58, ῶδη ε'), EE 294.

Υ

Υμνοῦμέν σε, ἄχραντε: (Heirma. 27, ῶδη θ'), EE 147.

Υμνοῦμέν σε τὸν τῶν ὄλων Κύριον: (Heirma. 44, ῶδη δ'), EE 206.

Υμνοῦσί σε στρατιαὶ ἀγγέλων: (Heirma. 4, ῶδη ζ'), EE 18.

Υπερζέει τῶ θυμῶ ὁ βασιλεύς: (Heirma. 44, ῶδη η'), EE 206.

Υπὲρ μέλι καὶ κηρίον γλυκύτερα: (Heirma. 61, ῶδη β'), EE 329.

Υπερτέρα τῶ κάλλει: (Heirma. 68, ῶδη θ'), EE 340.

Υπερῦμνητε Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων: (Heirma. 57, ῶδη ζ'), EE 293.

Υπερῦμνητε Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων: (Heirma. 5, ῶδη η'), EE 19.

Υπερφυῶς ἐβλάστησας: (Heirma. 13, ῶδη θ'), EE 102.

Υψηλὸς ὁ βραχίων σου, Κύριε: (Heirma. 11, ῶδη ε'), EE 67.

Υψουμένη κάμιнос καὶ θυμός: (Heirma. 38, ῶδη ζ'), EE 188.

Υψωσόν μου τὸ κέρας ὁ Θεός: (Heirma. 31, ῶδη γ'), EE 151.

Υψωσόν μου τὸ κέρας, Χριστέ: (Heirma. 24, ῶδη γ'), EE 122.

Φ

Φαεινὸν ἡμῖν ἀνάτειλον ἥλιον: (Heirma. 19, ῶδη ε'), EE 114.

Φαραῶ τὰ ἄρματα βυθῶ καλύψας: (Heirma. 14, ῶδη α'), EE 104 → K. 42.

Φλογοφόρον κάμινον νοτίζει: (Heirma. 11, ῶδη ζ'), EE 67.

Φόβω ῥήματος Θεοῦ ἀκουέτω οὐρανός: (Heirma. 20, ῶδη β'), EE 118.

Φρίπτει νοῦς ἅπας βρότειος καὶ ἔννοϊαν: (Heirma. 8, ῶδη θ'), EE 44.

Φῶς ἐκ φωτὸς ὑπάρχων τοῦ Πατρὸς: (Heirma. 20, ῶδη ε'), EE 118.

Πυρὸς σβεστήριον τῶν παίδων ἢ προσευχή: (Heirma. 39, ῶδη ζ'), EE 191.

Φωταγωγὴ τῶν ἐν σκότει καὶ εἰρήνης: (Heirma. 21, ῶδη ε'), EE 119.

Φωτοφόρον νεφέλην σε: (Heirma. 32, ῶδη θ'), EE 152.

Χ

Χαῖρε πηγὴ ἀθανασίας ἢ βρύσσαρα: (Heirma. 7, ῶδη θ'), EE 43.

Χαῖρε σεμνὴ παναγία Παρθένε: (Heirma. 47, ῶδη θ'), EE 239.

Χαλδαϊκὴ κάμιнос τὸν σωτήριον τόκον: (Heirma. 49, ῶδη ζ'), EE 241.

Χειμαζόμενόν με, οἰκτῖρμον: (Heirma. 35, ῶδη ζ'), EE 170.

Χοροὶ ἀγγέλων ἑωθινὸν ὕμνον: (Heirma. 64, ῶδη η'), EE 332.

Χοροστατῶν ἐν μέσῳ καμίνου: (Heirma. 31, ῶδη ζ'), EE 151.

Χριστὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν τόν: (Heirma. 33, ῶδη η'), EE 161.

Ω

Ωιδὴν ἐπινίκιον ἄσωμεν πάντες: (Heirma. 1, ῶδη α'), EE 15 → K. 15, 18, 19, 23, 58, 69, 77.

Ωιδὴν ἐπινίκιον προσάξωμεν: (Heirma. 38, ῶδη α'), EE 188.

Ὡ θαῦμα! καὶ γὰρ θαῦμα: (Heirma. 42, ῥδὴ θ'), EE 194.

Ὡ λαὸς παράφρον: (Heirma. 68, ῥδὴ β'), EE 340.

Ὡς ἐκ κήτους ἐλυτρώσω τὸν προφήτην: (Heirma. 63, ῥδὴ ζ'), EE 331.

Ὡς ἐν εἰρκτῇ τῆς λήθης: (Heirma. 8, ῥδὴ ζ'), EE 44.

Ὡς ἑώρα ὁ Ἰσραὴλ τὸν Φαραώ: (Heirma. 35, ῥδὴ α'), EE 170.

Ὡς Ἰωνᾶν ὁ Θεὸς ἐλυτρώσω: (Heirma. 44, ῥδὴ ζ'), EE 206.

Ὡς Ἰωνᾶν τὸν προφήτην ἀνάγαγε: (Heirma. 2, ῥδὴ ζ'), EE 16.

Ὡς Ἰωνᾶν τοῦ θηρὸς ἐλυτρώσω: (Heirma. 64, ῥδὴ ζ'), EE 332.

Ὡς Ἰωνᾶς ἐκ τοῦ βυθοῦ σοι βοῶ: (Heirma. 67, ῥδὴ ζ'), EE 339.

Ὡς οἱ παῖδες ψάλλομεν ῥδὴν: (Heirma. 6, ῥδὴ η'), EE 42.

Ὡς ὄμβρος ἐπ' ἄγρωστιν: (Heirma. 14, 19, ῥδὴ β'), EE 104, 114.

Ὡς ὁ προφήτης βοῶ κάγω σοι: (Heirma. 50, ῥδὴ ζ'), EE 243.

Ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῇ καμίνῳ: (Heirma. 15, ῥδὴ ζ'), EE 106.

Ὡς τὸν προφήτην Ἰωνᾶν τοῦ κήτους: (Heirma. 62, ῥδὴ ζ'), EE 330.

Ὡς τὸν προφήτην τοῦ θηρὸς ἐρρύσω: (Heirma. 39, ῥδὴ ζ'), EE 191.

Ὡς τὸν προφήτην τριήμερον ἐκ βυθοῦ: (Heirma. 63, ῥδὴ ζ'), EE 331.

Ὡς ὕδατα θαλάσσης, φιλάνθρωπε: (Heirma. 60, ῥδὴ ζ'), EE 327.

Ὡς ὕδατα θαλάσσης, φιλάνθρωπε: (Heirma. 62, ῥδὴ ζ'), EE 330.

Ὡς ὕδωρ ἀλμυρώτατον ψυχῆς: (Heirma. 6, ῥδὴ ζ'), EE 42.

Ὡς χρυσὸς ἐν χωνευτηρίῳ οἱ παῖδες: (Heirma. 13, ῥδὴ ζ'), EE 102.

Ὡσπερ ζάλη κυμάτων κλύδων με κατέλαβε: (Heirma. 58, ῥδὴ ζ'), EE 294.

Ὡ τῆς ἀφράστου σου σαρκώσεως: (Heirma. 6, ῥδὴ δ'), EE 42.

Ὡ τοῦ θαύματος! χαλδαϊκῆς καμίνου: (Heirma. 50, ῥδὴ η'), EE 243.

2. Κανόνες-Τριώδια-Τετραώδια

Α

- *Αγαλλιάσθω ἡ κτίσις· ὁ γὰρ Θεὸς σήμερον:* Κ. 25.
- *Αγαλλιάσθω ἡ κτίσις πνευματικῶς σήμερον:* Κ. 50.
- *Αγάλλου καὶ σύ, πρεσβύτα:* Κ. 43.
- *Αγκάλαις δεξάμενος ὁ πρεσβύτης:* Κ. 46.
- *Αγνῶν ἐξ αἱμάτων, ἀειπάρθενε:* Κ. 88.
- *Ἀθλητικὴν ἀνδρείαν, δογματικὴν σοφίαν:* Κ. 24.
- *Ἀνώγεων ἐστρωμένον:* Τ. 4.
- *Ἄπαντες οἱ πιστοὶ συνελθόντες μυστικῶς:* Κ. 12.
- *Ἄπαντες φαιδρῶς ἐορτάσωμεν:* Κ. 70.
- *Ἄισμα ἀναπέμφωμεν, λαοί, τῷ μόνῳ λυτρωτῇ ἡμῶν Θεῷ:* Κ. 41.
- *Ἄισομαί σοι, Κύριε ὁ Θεός μου, ὅτι ἀνέδειξας ἡμῖν πύργους:* Κ. 55.
- *Ἄισομαί σοι, Κύριε ὁ Θεός μου, ὅτι ἀνέτειλας ἡμῖν:* Κ. 57.
- *Ἄισομαί σοι, Κύριε ὁ Θεός μου, ὅτι ἐκαίνισας ἡμῖν τὸν οἶκον:* Κ. 4.
- *Ἄισομαί σοι, Κύριε ὁ Θεός μου, ὅτι ἐτέχθης ἐκ μητρός:* Κ. 46.
- *Ἄισωμεν ἄσμα πάντες τῷ κτίστη:* Κ. 52.
- *Ἄισωμεν τῷ Κυρίῳ τῷ διὰ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ:* Κ. 6.
- *Ἄισωμεν τῷ Κυρίῳ τῷ ἐν σταδίῳ νευρώσαντι:* Κ. 56.
- *Ἄισωμεν τῷ Κυρίῳ τῷ καθοπλίσαντι:* Κ. 38.
- *Ἄισωμεν τῷ Κυρίῳ τῷ συνάψαντι:* Κ. 24.
- *Ἄφραστον ἀληθῶς τὸ μυστήριον, πιστοί:* Κ. 49.

Δ

- *Δέσποτα καὶ κτίστα τῆς οἰκουμένης:* Κ. 1.

- *Δεῦτε συνανέλθωμεν τῷ σωτήρι ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Θαβώρ:* Κ. 60.
- *Δεῦτε συνάχθητε πάντες οἱ εὐσεβῶς ἐν τῷ βίῳ:* Κ. 85.

Ε

- *Ἐδειξας ὁ Θεὸς μετανοίας ὁδηγόν:* Κ. 40.
- *Ἐθνη κροτήσατε, Ἑβραῖοι θρηγήσατε:* Κ. 73.
- *Ἐσταυρώθης σαρκί:* Κ. 72.
- *Ἐτάζη ὁ ἀνεύθυνος θέλων:* Τετραώδιον 6.

Η

- *Ἡ σιωπὴ τοῦ πρεσβύτου τοῦ νομικοῦ γράμματος:* Κ. 53.
- *Ἡ φωτοφόρος σου μνήμη ἡλιακὰς σήμερον μαρμαρυγὰς:* Κ. 51.
- *Ἡντρέπισται τὸ δεῖπνον:* Τ. 5.
- *Ἡ Χριστοῦ μεθέορτος καὶ γενέθλιος λαμπρὰ ἡμέρα:* Κ. 30.

Θ

- *Θέλων σου τὸ πλάσμα, Σωτήρ μου:* Κ. 71.
- *Θεολόγοις ἄσμασιν τὸν θεολόγον ἅπαντες:* Κ. 39.
- *Θλίψεσι προσπαλαίειν ἐν βίῳ κάλλιστον:* Κ. 79.
- *Θρήνου καιρὸς πάρεστιν, ὦ παναθλία ψυχῆ:* Κ. 78.
- *Θρηνώδη τὸν βίον, Μῆτερ Θεοῦ:* Κ. 84.
- *Θρήνων ἀπαρχὰς δεῦρο, ψυχῆ:* Κ. 76.

Ι

- *Ἰωὴλ ὁ θαυμαστός, ὁ τοῦ Κυρίου μέγας προφήτης:* Κ. 81.
- *Ἰωσήφ τὴν σωφροσύνην:* Τ. 1.

M

- Μωσέως τὰ δόγματα πάνσοφοι παῖδες: Κ. 58.

N

- Νεκρὸν τετραήμερον ἐξαναστήσας: Κ. 69.
- Νηστεύων ὁ Κύριος ἀνθρωπίνως: Κ. 66.

O

- Οἶμοι τάλαινα ψυχῆ μου: Κ. 86.
- Οἱ τὴν μαθήτριαν Παύλου διὰ Χριστὸν σέβοντες: Κ. 7.
- Ὁ μέγας ἀπόστολος καὶ ὑποφήτης: Κ. 15.
- Ὁ τὸν θάνατον, Σωτήρ, προθανατώσας: Κ. 87.

Π

- Πάντες συνελθόντες εὐσεβῶς: Κ. 64.
- Πλοῦτον ἐναπέθου τῇ ψυχῇ: Κ. 41.
- Πνευματικὴν πανδεσίαν σήμερον προτίθεται: Κ. 67.
- Πόθεν ἄρξομαι θρηνεῖν: Κ. 68.
- Προκαθάραντες σῶμα καὶ φρένας: Κ. 5.
- Πρῶτον παθῶν νοσήσας: Κ. 83.
- Πῶς ἠρνήσω, Πέτρε, τὸν Σωτῆρα: Κ. 71.

Σ

- Σήμερον Γαβριὴλ ὁ ἀσώματος ἐλθών: Κ. 48.
- Σήμερον ἐκ στείρας γεγέννηται: Κ. 53.
- Σήμερον ἡ φωνή: Κ. 53.
- Σήμερον ὁ Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις ἐπὶ γῆς: Κ. 31.
- Σήμερον ἡ Παρθένος τίκτει Υἱὸν τὸν πρὸ αἰώνων: Κ. 22.
- Σήμερον μυστικῶς ἡ ἀξίνη τῶν παθῶν: Κ. 53.

- Σήμερον, [[οἱ]] πιστοί, ἐορτάσωμεν φαιδρῶς: Κ. 56.
- Σκιρτάτωσαν τὰ σύμπαντα χαίροντα: Κ. 28.
- Στύλω μὲν τὸ σῶμά σου ἀννψώσας: Κ. 1.
- Σὺ δεσμεῖν καὶ λύειν τε ἐν οὐρανοῖς δεξάμενος ἐξουσίαν: Κ. 36.
- Συνέλθωμεν τῷ Χριστῷ πρὸς τὸ ὄρος: Τ. 2.
- Συντελείας ὁ καιρὸς: Τ. 3.

T

- Τὴν ἀξιέπαινον ξυνωρίδα Ἰωακείμ τε καὶ Ἄνναν: Κ. 3.
- Τὴν ἡμέραν τὴν φρικτὴν: Κ. 65.
- Τὸν Ἰορδάνην φλογίζων ὁ βαπτισθεὶς Κύριος: Κ. 35.
- Τὸν νηπιάσαντα καὶ ὑπὸ νόμον ἀχθέντα: Κ. 42.
- Τὴν γλῶτταν μου τράνωσον καὶ ψυχὴν: Κ. 75.
- Τὴν Σύλληψιν σήμερον: Κ. 19.
- Τῆς ἀνωτάτω σοφίας τοὺς θησαυροὺς κτησάμενος: Κ. 61.
- Τὸ γένος τὴν ὑπαρξιν πᾶν τὸ ἐν ὕλῃ: Κ. 18.
- Τὸ Μωσέως πρόσωπον: Κ. 59.
- Τὸν λογικὸν λαμπτήρα καὶ θεμέλιον: Κ. 38.
- Τὸν πολιστὴν τῆς ἐρήμου, τῶν ἀσκητῶν τὸ καύχημα: Κ. 37.
- Τὸ τῆς ἐρήμου κάλλιστον θρέμμα καὶ Ζαχαρίου: Κ. 63.
- Τρέμω τὴν καταδίκην τῆς ἀποφάσεως: Κ. 82.
- Τῷ ἀναστάντι ἐκ τοῦ τάφου ἐν δόξῃ: Κ. 21.
- Τῷ ἀνατείλαντι ἑωσφόρον πνευματικῆς δαδουχίας: Κ. 34.
- Τῷ καλάμῳ τοῦ εὐαγγελίου: Κ. 14.
- Τῷ Παύλῳ κολληθεῖσα ἡ πρώτηαθλος: Κ. 8.

Φ

- Φαιδρῶς ἐορτάζοντες εὐωχηθῶμεν· ὁ μάρτυς: Κ. 23.

Χ

- Χθὲς ἡμᾶς ὁ Χριστὸς τῆ τῶν Φώτων ἐορτῇ: Κ. 33.
- Χορευέτω πᾶσα κτίσις, εὐφραινέσθω: Κ. 2.

Ψ

- Ψάλλειν ἀδιαλείπτως σοὶ χρεωστοῦμεν: Κ. 80.

Ω

- Ὡδὴν παρακλήσεως τῆ Θεοτόκῳ: Κ. 77.
- Ὡς τοῦ νόμου Κύριος, τοῦ νόμου τὴν διάταξιν: Κ. 42.

3. Ἰδιόμελα-Στιχηρὰ-Ἰαμβοὶ

Α

- Ἀγνὸς ὑπάρχει ὁ γάμος ἀμιάντος, ὦ παρθένε: Ἰδ. 54.
- Ἀθλητικοῖς παλαίσμασι: Ἰδ. 5.
- Ἀνάλαβε, παρθένε, τὴν πανοπλίαν: Σ. 29.
- Ἄπας ὁ βίος μου μετὰ πορνῶν: Σ. 5.
- Ἀφθόρου τόκου Μαρίας: Ἰδ. 4.

Β

- Βάρει συνέχομαι ἀμελείας: Σ. 6.
- Βλέπε τὴν Ἐλισάβετ: Ἰδ. 37.

Γ

- Γέγονα πρόσκομμα τῶν ἀνθρώπων: Σ. 7.

Δ

- Δεῦρο δὴ μοι σήμερον τὸ τῶν πιστῶν εὐθύμως: Ἰδ. 38.
- Δεῦτε ἀνυμνήσωμεν τὴν Μητέρα τοῦ Σωτῆρος: Ἰδ. 17.
- Δεῦτε ἅπαντες πιστοί, τὴν Ἰουδαίαν ἀφέντες: Ἰδ. 22.
- Δεῦτε ἅπαντες, Χριστοῦ τὰ γενέθλια: Ἰδ. 12.
- Δεῦτε συμφώνως, οἱ πιστοί, τὴν ἐτήσιον μνήμην: Ἰδ. 7.
- Δήμιος γέγονα τῆ ψυχῆ μου: Σ. 8.

Ε

- Ἐγὼ μὲν εἰσήτησα βίβλου τὴν χάριν: Ἰαμβοὶ 1.
- Εἰ καὶ τὸν ἔξωθεν ἀπεδύσω χιτῶνα: Ἰδ. 55.
- Ἐκὼν ἐξήμαρτον ὑπὲρ πάντα: Σ. 9.
- Ἐνδέδυσαι χιτῶνα, τῆς μετανοίας: Σ. 30.

- Ἐπέφανε σήμερον ὁ μέγας Πρόδρομος: Ἰδ. 32.
- Ἐπτὰ στῦλοι ἐκλεκτοί: Ἰδ. 42.
- Ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς: Ἰδ. 27.
- Εὐφραίνεται ὁ οὐρανὸς σήμερον φαιδρῶς καὶ ἡ γῆ ἀγάλλεται πιστῶς ἐπὶ τῆ μνήμῃ τοῦ μάρτυρος Λεοντίου: Ἰδ. 30.
- Εὐφράνθητι Ἱερουσαλήμ καὶ πανηγυρίσατε πάντες: Ἰδ. 13.
- Εὐφραίνεσθε, δίκαιοι· οὐρανοί, ἀγαλλιᾶσθε· σκιρτήσατε, τὰ ὄρη, [[τοῦ]] Χριστοῦ γεννηθέντος: Ἰδ. 14.
- Εὐφράνθητε, οὐρανοί, σαλπίσατε: Σ. 1.

Ζ

- Ζήσεται, ἔλεγεν ὁ προφήτης: Σ. 10.

Η

- Ἥμαρτον, ἥμαρτον ἀθετήσας: Σ. 11.
- Ἡρώδης ὁ παράνομος, θεωρῶν τὸν ἀστέρα: Ἰδ. 18.

Θ

- Θεοτόκε Παρθένε, ἡ τεκοῦσα τὸν Σωτῆρα, ἀνέτρεψας: Ἰδ. 16.
- Θῆρές με ἄγριοι περιέσχον: Σ. 12.

Ι

- Ἰαμα γίνου μοι, ἐνεργέτα: Σ. 13.
- Ἰδοὺ Χριστῶ νυμφεύει, τῶ ἀθανάτῳ: Σ. 31.
- Ἰωάννη πανεύφημε καὶ οἰκουμενικέ: Ἰδ. 35.

Κ

- Κρύψας τὸ τάλαντον τὸ δοθέν μοι: Σ. 14.

- Κύριε, ὁ λαὸς ὃν ἐξήγαγες ἐκ δουλείας [[ἐν]] χειρὶ κραταιᾶ: Ἰδ. 50.

Λ

- Λίμνην ἐξήρανας παθημάτων: Σ. 15.

Μ

- Μάρθα καὶ Μαρία τῷ Σωτῆρι ἔλεγον: Ἰδ. 45.
- Μέλλεις καθέζεσθαι ἐπὶ θρόνον: Σ. 16.

Ν

- Νεκρώθητι τῷ βίῳ, ἵνα συζήσης: Σ. 32.
- Νεῦσον τῷ ὄμματι τῷ εὐσπλάγχνω: Σ. 17.

Ξ

- Ξίφη ηὐτρέπισεν ὁ Βελίαρ: Σ. 18.

Ο

- Ὁ ἔχων θρόνον οὐρανὸν καὶ ὑποπόδιον τὴν γῆν, ὁ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος: Ἰδ. 46.
- Οἱ τοῦ νόμου φύλακες καὶ τῆς Σολομονῆς: Ἰδ. 43.
- Ὁ κτίστης οὐρανοῦ καὶ γῆς: Ἰδ. 24.
- Ὁλος τοῖς πάθεσιν ἐδουλώθη: Σ. 19.
- Ὁ πάνσοφος μοι Παῦλος νυμφαγωγεῖ εἰς οὐρανοῦς: Ἰδ. 56.
- Ὁ Πατὴρ εὐδόκησεν, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο: Ἰδ. 15.
- Ὁ περιβάλλων τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις ρεῖθρα περιβάλλεται: Ἰδ. 23.
- Ὁ πρωτόκλητος μαθητής: Ἰδ. 10.
- Ὅρος τὸ ποτὲ ζοφῶδες καὶ καπνῶδες: Ἰδ. 44.
- Ὁ τοῖς Χερουβείμ ἐποχούμενος καὶ ὑμνούμενος ὑπὸ τῶν Σεραφεείμ σήμερον: Ἰδ. 28.

Π

- Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμὸς καθαίρεται: Ἰδ. 20.
- Πόρνη τοῖς δάκρυσιν καταβρέχει: Σ. 20.
- Πρέπει τῷ Ἰωάννη ἡ εὐωδία: Ἰδ. 31.
- Προτυπῶν τὸν σταυρὸν σου: Ἰδ. 3.
- Προφήτης καὶ Πρόδρομος ἀπὸ γαστροῦς: Ἰδ. 33.

Ρ

- Ραστώνην τὴν τοῦ βίου καταλιποῦσα: Σ. 33.
- Ρῦπον καθάρισον τῆς ψυχῆς μου: Σ. 21.

Σ

- Σήμερον ἡ ἱερά μήτηρ: Ἰδ. 26.
- Σήμερον Συμεὼν ὁ πρεσβύτερος: Ἰδ. 25.
- Σήμερον τὸ κατὰ τοῦ Χριστοῦ πονηρόν: Ἰδ. 52.
- Σήμερον χαρᾶς εὐαγγέλια: Ἰδ. 29.
- Σήμερον ὡς ἀληθῶς ἡ ἀγιόφθογγος ῥῆσις: Ἰδ. 1.
- Στήριξον, Δέσποτα, τὴν ψυχὴν μου: Σ. 22.

Τ

- Τὰ κατὰ πόλιν δεσμὰ... ἢ τίς παραστήσει: Ἰδ. 39.
- Τὰ κατὰ πόλιν δεσμὰ... τοὺς κόπους: Ἰδ. 40.
- Τεῖχος ἀπόρθητον ἡμῖν γενοῦ: Σ. 23.
- Τὴν κοινὴν ἀνάστασιν πρὸ τοῦ ἔκουσιου πάθους σου: Ἰδ. 47.
- Τὸ ἄκαρπον ἡ συκῆ ἐνεκλήθη, τίνας ἄρα λόγου μετέχουσα: Ἰδ. 51.
- Τὸν ἐν προφήταις ὄρον: Ἰδ. 36.
- Τὸν κήρυκα τῆς πίστεως: Ἰδ. 11.
- Τὸν λόγχαις κληρωσάμενον: Ἰδ. 9.
- Τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μαστίγωσιν: Ἰδ. 53.
- Τὸν σαρκὶ ἔκουσίως σταυρωθέντα δι' ἡμᾶς: Σ. 2.

- Τὸν τῶ Πατρὶ συνάναρχον καὶ συναϊδιὸν Λόγον: Σ. 4.
- Τὸ τριστέλεχον ἄθροισμα: Ἰδ. 8.
- Τοὺς φωστῆρας τοὺς μεγάλους τῆς ἐκκλησίας: Ἰδ. 41.
- Τοῦ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας: Ἰδ. 19.
- Τὸ φυτευθὲν ἐν κρανίου τόπῳ: Ἰδ. 2.
- Τῶ ζωοδόχῳ σου τάφῳ παρεστῶτες οἱ ἀνάξιοι: Σ. 3.

Υ

- Υἱὸς ὁ ἄσωτος ἐγενόμην: Σ. 24.

Φ

- Φαιδρὰ μὲν ἢ παρελθοῦσα ἑορτή: Ἰδ. 21.
- Φθάσαντες, πιστοί, τὰ ζωήρρητα πάθη Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ: Ἰδ. 48.

- Φθάσαντες, πιστοί, τὸ ἐκούσιον πάθος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ: Ἰδ. 49.
- Φθόνῳ ἐξέβαλε παραδείσον: Σ. 25.
- Φυλάττειν, ὦ παρθένε, σὺ διδαχθεῖσα: Σ. 34.

Χ

- Χεῖρά μοι ἔκτεινον ὡς τῶ Πέτρῳ: Σ. 26.
- Χορείας ἐγείρατε, φιλομάρτυρες: Ἰδ. 6.

Ψ

- Ψάλλοντα δέξαι με καθ' ἑκάστην: Σ. 27.

Ω

- Ὡ τῆς ἀφάτου σου εὐσπλαγχνίας, ὑπεράγαθε: Σ. 28.
- Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος! Ὁ τῶ λόγῳ τοῦ ἀγγέλου μὴ πεισθείς: Ἰδ. 34.

II. INITIA HOMILIARUM ET LAUDATIONUM

A

- Αεὶ μὲν λαμπρὰ καὶ πανεύφημα τὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων μνημόσυνα: Ὁ. 33.
- Ἀθανασίου μνήμη ἀθανάτων ἀρετῶν ἡμῖν προφαίνει τὸ πλήρωμα: Ἐ. 29.
- Ἄλλοι μὲν ἄλλας ἑορτῶν ὑποθέσεις: Ὁ. 3.
- Ἄνδρες ἠγαπημένοι, γνήσιοι φίλοι καὶ ἀδελφοὶ ἐν Χριστῷ, ἀκούσατέ μου τῆς φωνῆς: Ὁ. 59.
- Ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ καὶ πιστὲ θεράπον: Ὁ. 20.
- Ἀποστολικῶν ἐγκωμίων ἐφάπτεσθαι μέλλοντι: Ὁ. 44.
- Ἀρχὴ μὲν ἡμῖν ἑορτῶν ἢ παροῦσα πανήγυρις: Ὁ. 2.

E

- Ἔθος ἐστὶ τοῖς τῶν στρατευμάτων καθηγεμόσιν: Ὁ. 56.
- Εἰ αὐτὸς ὁ ζωῆς καὶ θανάτου Κύριος: Ὁ. 64.
- Εἷς ἐστὶν ὁ Θεὸς ὑπὸ τε Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης κηρυττόμενος: Ὁ. 61.
- Εἰ μετρεῖται γῆ σπιθαμῆ καὶ σπαρτίῳ: Ὁ. 5.
- Εἰ οἱ ἀγλαόφωτοι τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου λαμπηδόνες: Ὁ. 18.
- Ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐδένα Ἰωάννου μείζονα: Ὁ. 1.
- Ἐπειδὴ λύσιν ἔλαβεν ἢ στείρωσις: Ὁ. 16.
- Ἐπέστη σήμερον ἢ πάντων χαρά: Ὁ. 31.
- Ἐποθεῖτε τάχα τὴν ἡμετέραν ἐπάνοδον, ᾧ φίλοι καὶ ἀδελφοί: Ἐ. 26.
- Εὐαγγέλια ἀδελφοὶ εὐαγγέλια καὶ πάλιν ἐρῶ εὐαγγέλια: Ὁ. 32.

H

- Ἡ διὰ τοῦ τελώνου καὶ τοῦ φαρισαίου ὕλη: Ὁ. 47.
- Ἥλιος μὲν ἐκάστης ἀνίσχων ἡμέρας: Ἐ. 34.

Θ

- Θάλαττα ὄντως τρικυμιῶν: Ὁ. 58.
- Θαυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, φησὶν ὁ μέγας ἱεροψάλτης Δαυΐδ: Ἐ. 38.

I

- Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς ἡμᾶς τήμερον συνήγαγεν: Ἐ. 35.

K

- Καθαιρόμενοι τῷ λουτρῷ τῆς ἀναγεννήσεως: Ὁ. 62.
- Καλεῖ πάλιν ἡμᾶς τὸ συνεχὲς τοῦ λόγου πρὸς τὴν πανήγυριν: Ὁ. 42.
- Κινήσωμεν, ἀγαπητοί, σήμερον ὡς κινύραν τὰ χεῖλη: Ὁ. 9.
- Κλίμαξ ὑψηλὴ καὶ μὴ ἀπειοικυῖα ἐκείνης: Ὁ. 17.
- Κρίσις ἡμῶν τῇ προθέσει τήμερον προβάλλει: Ὁ. 49.

Λ

- Λάζαρος τὸν παρόντα συγκεκρότηκε σύλλογον: Ὁ. 54.
- Λαμπρὸν ἔαρ ἡμῖν προτείνεται τήμερον: Ὁ. 30.
- Λαμπρὰς ἡμῖν καὶ ὑπερλάμπρους τὰς ἀρχὰς τῶν ὑποθέσεων: Ὁ. 17.

M

- Μυστήριον ἢ παροῦσα πανήγυρις: Ὁ. 41.

N

- Ναὸς ὄντως τῆς Τριάδος ἢ δυνάς: Ἐ. 15.
- Νηστείας ἡμῖν ἢ πρόθεσις: Ὁ. 51.

O

- Οἱ τὴν ἐν πνεύματι θεωρίαν τῷ ἀύλω καὶ καθαρωτάτῳ φωτὶ τῆς ἀπλανοῦς ἐλλαμπόμενοι: Ὁ. 43.
- Ὅκνεῖν μὲν ἔδει προσβαίνειν τοῖς ὑπὲρ δύναμιν καὶ δειλίαν προῖσχεσθαι: Ἐ. 14.
- Ὅντως ἀρχιτέκτων τῶν δεινῶν ἀπάντων: Ὁ. 60.
- Ὅντως ἔργον ὑπάρχει Θεοῦ τὸ ἔλεος: Ὁ. 48.
- Ὅντως εὐφημία θεολογίας καὶ οἰκονομίας ὑπόθεσις: Ἐ. 13.
- Ὅντως στενή ἐστι καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδός: Ἐ. 12.
- Ὅσοι τῇ κενώσει τοῦ λόγου τῆς ἀλογίας περιαιρεθέντες τὸ κάλυμμα: Ὁ. 39.
- Ὅσοι τὸ σεπτὸν τοῦτο τῆς Θεοτόκου κατειλήφατε τέμενος: Ὁ. 40.
- Οὐδὲν ἀναπόδεικτον ἢ ἔκφυλον ἔχει ὁ χριστιανισμός: Ὁ. 52.
- Οὐδὲν ὡς ἀληθῶς τῶν ἐν ἀνθρώποις ἔχει: Ὁ. 50.

Π

- Πάλιν ἑορτὴ καὶ πάλιν πανήγυρις: Ὁ. 4.
- Πάντα πιστεύειν ἄξιον τὰ ὄντως θεῖα: Ἐ. 23.
- Πάντα τὰ ὑπὲρ ἡμῶν θεανδρικῶς παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ: Ὁ. 28.
- Πηδᾶ καὶ γῆρας ὡς τὰ πολλὰ προθυμίας τόνοις νευρούμενον: Ὁ. 45.
- Πολλάκις τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ: Ὁ. 10.

- Πολλή μοι τῶν λόγων [vel ἀγώνων νῦν] ἢ πανήγυρις: Ἐ. 37.

Σ

- Σήμερον εὐφροσύνη πνευματική: Ὁ. 53.
- Σήμερον τὸ ἱερὸν τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ἱερὸν εἰσέρχεται: Ὁ. 19.
- Σταυροῦ πανήγυριν ἄγομεν: Ὁ. 8.

T

- Τὴν σύλληψιν σήμερον: Ὁ. 24.
- Τὴν τῶν ἐγκωμίων τοῦδε τοῦ πατρὸς ἀποδώσαντες εὐφημίαν: Ὁ. 22.
- Τί (vel Τίς) μοι σήμερον τὸ πνευματικὸν τοῦτο θέατρον φαιδρότερον καθέστηκεν;: Ὁ. 46.
- Τὸ μὲν εἰρηνεύειν πρὸς ἀλλήλους: Ὁ. 63.
- Τράπεζα βασιλικὴ ψυχᾶς εὐφραίνουσα: Ὁ. 25.
- τῷ κοινῷ τὸ πανευκλεές παρεπέμπετο οὐδεμιᾶ δὲ τοσοῦτον τῶν ἀπάντων: Ὁ. 24.

Υ

- Ὑμνήσωμεν, ἀγαπητοί, σήμερον: Ὁ. 11.

Φ

- Φαιδρὸν τὸ τῆς παρούσης ἑορτῆς: Ὁ. 17.

Χ

- Χθὲς ἡμᾶς μετὰ τοῦ Δεσπότου Λάζαρος ἐστίασατο: Ὁ. 55.
- Χθὲς τῆς Θεοτόκου γενεθλιακὴ πανήγυρις: Ἐ. 7.
- Χορευέτω πᾶσα κτίσις: Ὁ. 6.
- Χριστοῦ σταύρωσιν ἀπαγγελοῦντες ἤκομεν: Ὁ. 57.
- Χριστοῦ τόκος ἀποτέλεσμα τῆς ἀφάτου τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας: Ὁ. 27.

- Ως λαμπράν καὶ πνευματικὴν ὁρῶ τὴν πανήγυριν: Ο. 21.
- Ὡσπερ οἱ τῆς τῶν ἀγῶνων ἡττας ἀπολειφθέντες πάλιν: Ε. 36.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	3
A'. Βραχυγραφίες	5
B'. Βιβλιογραφία	11
Γ'. Συντομογραφίες	20
Δ'. Sigla	22
Εισαγωγή	23
A'. Η εποχή του Ανδρέου Κρήτης	23
B'. Η συριακή ποιητική παράδοση	27
Κεφ. Πρώτο: Ανασύνθεση του βίου του Ανδρέου Κρήτης	33
A'. Πηγές	34
I. Βίοι-Εγκώμια	34
II. Συναξάρια	37
III. Στίχοι και ἐπιγράμματα	39
IV. Ὑμνοι	41
V. Ακολουθίες	43
VI. Ιστορικά-ἀρχαιολογικά στοιχεία	50
B'. Βίος καὶ πολιτεία	53
I. Τὰ πρῶτα ἔτη	54
II. Παιδεία καὶ ἀφιέρωση	55
III. Ἀφιξη καὶ παραμονή στην Κων/πολη	56
IV. Ἡ σύνοδος τοῦ 712	58
V. Ὁ Ανδρέας ὡς ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης	59
VI. Ἡ εἰκονομαχικὴ ἔριδα καὶ τὸ ταξίδι στην Κων/πολη	63
VII. Ἡ κοίμηση	66

VIII. Ἡ καθιέρωση	68
IX. Σύγκριση τῶν πηγῶν	70
Κεφ. Δεύτερο: Τὸ ἔργο καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης	92
A'. Ὁ Ἀνδρέας ὡς πρῶτος συγγραφέας κανόνων καὶ μελωδὸς	93
B'. Ποσότητα καὶ πατρότητα τοῦ ποιητικοῦ ἔργου	97
Γ'. Ὁ Μέγας Κανὼν	99
Δ'. Χαρακτηρισμὸς τοῦ ποιητῆ	103
Ε'. Ὁ Ἀνδρέας ὡς ρήτορας	105
Ζ'. Ὅμιλίες, ἐκδόσεις καὶ χειρόγραφη παράδοση	108
Ζ'. Χαρακτηρισμὸς τοῦ ρήτορα καὶ ἐπίδραση	111
Η'. Ἡ διδασκαλία	113
Κεφ. Τρίτο: Κατάλογος τοῦ ποιητικοῦ καὶ πεζογραφικοῦ ἔργου τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης	118
A'. Κανόνες	119
I. Στὰ Μηναιῖα (Σεπτ., Νοέμ., Δεκ., Ἰαν., Φεβρ., Μάρτ., Ἀπρ., Μάϊος, Ἰούν., Ἰούλ., Αὐγ.)	119
II. Στὸ Τριώδιο	142
III. Στὸ Πεντηκοστάριο	145
IV. Στὸ Θεοτοκάριο	146
V. Λοιποὶ κανόνες	149
B'. Τριώδια-Τετραώδια	151
Γ'. Ἰδιόμελα	153
I. Στὰ Μηναιῖα (Σεπτ., Ὀκτ., Νοέμ., Δεκ., Ἰαν., Φεβρ., Μάρτ., Ἰούν., Αὐγ.)	153
II. Στὸ Τριώδιο	164
III. Λοιπὰ ἰδιόμελα	166

Δ'. Στιχηρὰ	167
I. Στὴν Παρακλητικὴ	167
II. Στὸ Τριώδιο	167
III. Λοιπὰ στιχηρὰ	170
Ε'. Ἰαμβοὶ	172
Ζ'. Εἰσολογικὲς ἀκολουθίαι	173
I. Ἦχος Α'	173
II. Ἦχος Β'	174
III. Ἦχος Γ'	175
IV. Ἦχος Δ'	176
V. Ἦχος πλ. Α'	178
VI. Ἦχος πλ. Β'	179
VII. Ἦχος βαρὺς	180
VIII. Ἦχος πλ. Δ'	181
Ζ'. Ὀμιλίαι-Ἐγκώμια	183
I. Στὰ Μηναιᾶ (Σεπτ., Ὀκτ., Νοέμ., Δεκ., Ἰαν., Φεβρ., Μάρτ., Ἀπρ., Μάϊος, Ἰούλ., Αὐγ.)	183
II. Στὸ Τριώδιο	197
III. Στὸ Πεντηκοστάριο	201
IV. Λοιπὲς ὀμιλίαι καὶ ἐγκώμια	202
Ἐπιλεγόμενα	205
Παράρτημα Α': Κείμενα	208
I. Κανὼν εἰς τοὺς ἀγίους θεοπάτορας Ἰωακείμ καὶ Ἄνναν	209
II. Ἰδιόμελα-Στιχηρὰ	222
III. Ὀμιλία εἰς τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου	227

Παράρτημα Β': Indices	231
I. Initia Hymnorum	232
1. Είρμοι	232
2. Κανόνες-Τριώδια-Τετραώδια	248
3. Ίδιόμελα-Στιχηρά-Ύαμβοι	251
II. Initia Homiliarum et Laudationum	254
Περιεχόμενα	257